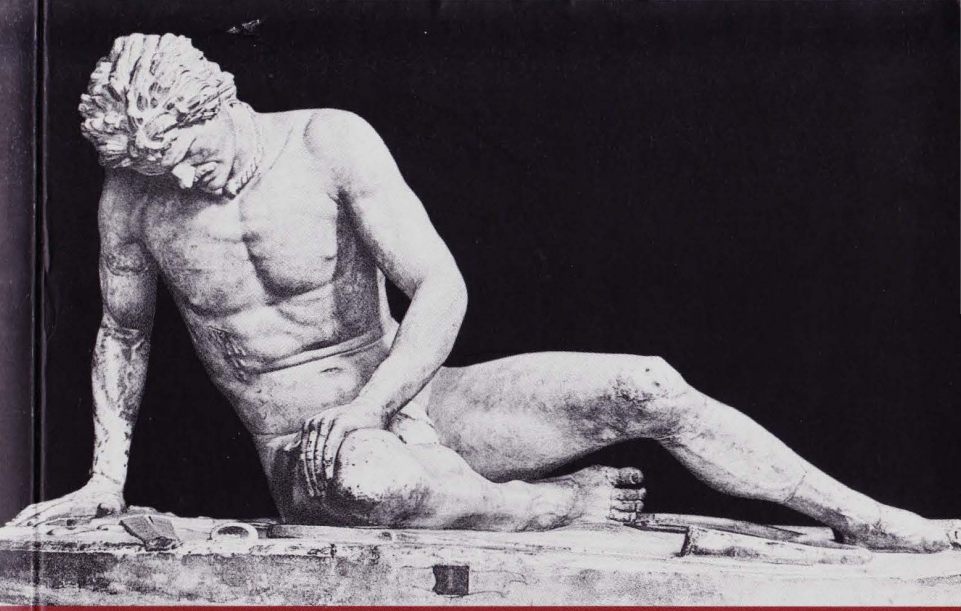

ANTİKÇAĞ ANADOLUSU'NUN SAVAŞÇI KAVMİ

GALATLAR

Murat Arslan

ARKEOLOJİ VE SANAT YAYINLARI

Antikçağ Anadolusu'nun
Savaşçı Kavmi
GALATLAR

Antikçağ Anadolusu'nun Savaşçı Kavmi GALATLAR

Murat ARSLAN

ARKEOLOJİ VE SANAT YAYINLARI

ARKEOLOJİ VE SANAT YAYINLARI
Deneme, Eleştiri ve Tarih Dizisi: 23
Murat Arslan
Antikçağ Anadolusu'nun Savaşçı Kavmi
GALATLAR

Yayınlayan ve Yöneten
Nezih BAŞGELEN

Kapak Düzeni
Cem GÜNÜBEK

Baskı
Kanaat Matbaası
2000, İstanbul

ISBN: 975-6899-62-X

© Her türlü yayın hakkı saklıdır.
2000 Arkeoloji ve Sanat Yayınları
Hayriye Cad. Çorlu Apt. 3/4, Galatasaray, 80060, İstanbul
Tel.: 0 212 293 03 78 - 245 68 38 Fax: 0 212 245 68 77
e-mail: arkeolojisanat@superonline.com
www.arkeolojisanat.com

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ IX

ÖNSÖZ XVII

GİRİŞ 1

A. Kelt Dünyasına Genel Bakış 1

B. Galatlarla İlgili Antik Kaynakların ve Modern Literatürün Durumu 12

I. SİYASAL GELİŞMELER 31

A. İskender'in Ölümünden Sonra Generalleri Arasındaki Mücadeleler ve Hellenistik Çağ Hellas ve Küçükasya'sının Durumuna Genel Bakış 31

B. Hellas'ın İstilâsı ve Galatların Küçükasya'ya Geçişleri 39

C. Galatların Küçükasya'daki Konumları ve Galatia'nın Tarihi Coğrafyası 56

Ç. Galatların Küçükasya'daki Faaliyetleri 67

1. Galatların M.ö. 278–223 Yılları Arasında Syria, Bithynia ve Pergamon Krallıklarıyla İlişkileri 72

2. M.ö. III. Yüzyılın Son Çeyreğinden Magnesia Muharebesi'ne Kadar (M.ö. 223–190) 85

3. Galatların Magnesia Muharebesi'nde Oynadıkları Rol 92

4. Manlius Vulso'nun Galatları Cezalandırma Seferi ve Sonuçları 96

5. Galatların M.ö. II.–I. Yüzyıllarda Hellenistik Krallıklar ve M.ö. 25 Yılına Kadar Roma'yla İlişkileri 114

II. TOPLUMSAL YAPI 187

A. Aşiret Organizasyonu ve Siyasal Yapı 187

B. Savaş Teknikleri 200

C. Galatia Bölgesi'ndeki Galat Dini ve Yerel Kültlerin Galatlar Üzerindeki Etkisi 211
Ç. Ekonomi 229
SONSÖZ 237
ENGLISH SUMMARY 245
ANTİK KAYNAKLAR DİZİNİ 251
A. Antik Yazarlar ve Eserleri 251
B. Yazıtlar 278
C. Sikkeler 280
Ç. Papirüsler 281
D. Arkeolojik Belgeler 281
METİNDE KULLANILAN LİTERATÜR, STANDART VE SÜRELİ YAYINLARA İLİŞKİN KISALTMALAR LİSTESİ 283
HELLENİSTİK KRALLAR LİSTESİ 303
Büyük İskender Halefleri ve Seleukos'lar Krallığı 303
Ptolemaios'lar Krallığı 304
Makedonya'daki Antigonos'lar Krallığı 305
Pergamon'daki Attalos'lar Krallığı 306
Trakheia Krallığı 306
Pontos Krallığı 307
Kappadokia Krallığı 307
Bithynia Krallığı 308
Armenia Krallığı 308
HARİTALARIN VE RESİMLERİN LİSTESİ 311
İNDEKS 313

"vae victis"

Sevgili Annem'e ve Babam'a ...

SUNUŞ

"Eski Dünya" olarak nitelenen Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının birbirine yaklaştığı bir noktada yer alan, üç tarafı denizlerle kuşatılmış Anadolu, eşsiz coğrafî konumunun yanı sıra, yer şekillerinin çeşitliliği (kuzey ve güneyinde kıyılara paralel sıradağlar; batısında horst-graben sistemleri; orta, doğu ve güneydoğu bölgelerinde volkanik tek dağlar; kapalı havzalar; ovalar; yaylalar v.s.), değişik bölge ve yörelerindeki farklı iklim tipleri, akarsuları ve gölleri, zengin yer altı kaynakları (çeşitli mineraller-madenler, kayaçlar, yer altı suları), bereketli toprakları –günümüzde özelliğini önemli ölçüde yitirmiş bulunmakla birlikte– gür ormanları ve büyük bir tür çeşitliliğine sahip yaban hayatı gibi, insan yaşamı açısından sunduğu elverişli koşullar dolayısıyla çağlar boyunca insanoğlunu çekmiş, Eskidoğu ve Eskibatı uygarlık alanları arasında bir köprü işlevi görmüş, pek çok kavme vatan olmuş, görkemli uygarlıklara beşiklik etmiştir. Gerçekten de, "Anadolu" denilen coğrafî mekânın, tektonik ve coğrafyanın kendisine sağladığı avantajların sonucu olarak insanlık tarihinin yazısız dönemlerinden itibaren, yer yüzünün başka hiçbir yerinde rastlanmayan, değişik bir tarih ve kültür yapısına sahip olduğu herkesçe malûmdur. Bu son derece zengin ve renkli yapı çerçevesinde Hititler, Akha'lar, Hellenler, Urartular, Phryg'ler, Lydia'lılar, Karia'lılar, Lykia'lılar, Romalılar, Bizanslılar ve Türkler (Selçuklular, Osmanlılar) Anadolu'ya yerleşmişler, tarihin kendilerine yüklediği rolleri oynadıktan sonra da, onun

sahnesine veda etmişlerdir. Ortaya koydukları zengin ve köklü kültür değerleriyle uygarlık tarihine damgalarını vuran bu kavimlerden (örneğin, Batı Anadolu kıyılarında Eskidoğu medeniyet ve kültürlerinin etkileri altında büyük bir atılım yapan Hellenler, M.ö. VII. ve VI. yüzyıllarda insanlık tarihinde ilk kez, özgür [akla dayanan] düşüncenin, yani felsefeyle bilimin temellerini atarak, Ulu Önderimiz Atatürk'ün ulusumuz için hedef gösterdiği çağdaş Batı uygarlığının yaratılmasında çok önemli bir pay sahibi olmuşlardır) başka, Luviler, Palalar, Hattiler, Hurriler gibi, bize doğrudan yazılı belge bırakmayan, fakat izlerini Hitit çivi yazılı metinlerinden takip edebildiğimiz (Luvileri ayrıca, güney bölgelerinde, ele geçen yazıtlardaki *epikhorik* yer, şahıs ve tanrı adları sayesinde Hellenistik ve Roma çağlarının sonlarına değin izleyebilmekteyiz) yahut Pelasg'lar, Lelegler, Karlar gibi, Hellen tarih yazarları aracılığıyla haklarında bilgi sahibi olduğumuz halklar da aynı coğrafyayı paylaşarak isimlerini Anadolu tarihinin parlak sayfaları arasına yazdırmışlardır. Anadolu'yu yurt edinip onun uygarlıklar mozayiği içinde yer alan bütün bu etnik unsurların dışında ayrıca, ülkenin çekiciliğine kapılarak gözünü bu topraklara diken Asurlular, Persler, Parth'lar gibi yayılmacı siyasî güçlerin, kalıcı olmamalarına rağmen, birtakım izler bıraktıklarını görüyoruz. Keza, Thrak'lar, Kimmerler, İskitler, Galatlar gibi barbar-yağmacı kavimler de Anadolu'nun etno-kültürel yapısını tamamlayan unsurlar olarak tarih sahnesindeki yerlerini almışlardır.

Bu barbar-yağmacı kavimlerin en önemlisi ve en ilgi çekici olanıysa, hiç şüphesiz, Galatlardır. Galatlar tarih sahnesinde M.ö. VI. yüzyıldan itibaren tanınmaya başlamakla birlikte, kökenleri M.ö. II. binyıla kadar uzanan, Hint-Avrupalı Keltle-

rin (Gallerin) soyundan gelme, savaşçı bir kavimdir. Avrupa'nın en eski halklarından birini oluşturan Keltler, M.ö. III. yüzyılda (278-77 yılları) üç büyük kol halinde Avrupa içlerine yaptıkları bir yağmalama seferi çerçevesinde Makedonya, Hellas ve Trakya'nın istilâsının ardından Anadolu'ya göç ettiklerinde bu, gerek kendi ulusal tarihleri, gerekse Anadolu tarihi açısından yeni bir sayfanın açıldığı anlamına geliyordu. Küçükasya'ya ulaştıktan sonra uzunca bir süre yerleşik hayata geçemeyen, sonradan, bir zamanlar Phrygia adını taşıyan bölgeye, Ankara dolaylarına (Kızılırmak yayı içine) yerleşen Keltler, bundan böyle, Hellenlerin ve Romalıların kendilerine verdikleri yeni kimlikleriyle "Galatlar" olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anadolu topraklarına ayak basar basmaz ülkenin kaderinde söz sahibi olmaya başlayan Galatlar, Hellenistik Çağ Küçükasya'sındaki siyasal dengelerin değişmesinde belirleyici rol oynayarak Anadolu tarihinin çok önemli bir dönemine damgalarını vurmuşlardır. Gerçekten de bu ele avuca sığmaz, cenkçi, yağmacı, terörist kavmin; etkileyici fizikleri, özgün silahları, değişik savaş teknik ve taktikleriyle, kralların müttefiki veya onların emrinde paralı askerler olarak Hellenistik Çağ ordularının vazgeçilmez bir unsurunu oluşturduğu ve her şeyden önce kendi çıkarları doğrultusunda savaşıp tarihin akışına yön verdiği görülmektedir. M.ö. II. yüzyılda Hellen kültürünün etkisinde kalarak belirli sınırlar içinde Hellenleşen Galatlar, anılan yüzyılın son çeyreğinde aşiret aristokrasisi temeli üzerine kurulu yönetim biçimlerinin değişmesi ve Pontos Kralı VI. Mithridates'in Galat katliamının "*tetrarkhia*" adı verilen yönetim sistemlerinin de değişimini zorunlu hale getirmesi sonucunda Romalılar tarafından Anadolu

ve Akdeniz havzasındaki Hellenistik krallıklarla aynı yönetim sistemine kavuşturulmuşlardır. Söz konusu kavim, M.ö. I. yüzyılda Küçükasya'da Roma egemenliğinin kökleşmesiyle Roma'nın bu ülkedeki en önemli müttefiki haline gelmiş ve bu kez, Roma kültürünün ve askerî yapısının etkisi altında Romalılaşma süreci geçirmiştir.

Gerek askerî ve siyasî alanda oynadıkları önemli roller gerekse, kurdukları yerleşme yerleri ve kaleler, dinsel inançlar, coğrafî adlar gibi alanlarda bıraktıkları kalıcı izlerle Hellenistik ve Roma çağları Anadolu'sunun siyasal, sosyal, kültürel tarihine mal olmalarına; ayrıca haklarındaki bilgilerin her yıl yapılan araştırmalarla giderek artmasına rağmen, Galatlar konusunda bugüne değin, başlı başına, geniş kapsamlı bir Türkçe eserin kaleme alınmamış olması büyük bir eksiklikti. Bu konuda elimizde sadece, Fernand LEQUENNE'in, Arkeolog Suzan ALBEK tarafından Türkçe'ye çevrilen ve 1979 yılında Türk Tarih Kurumu'nca yayımlanan *Galat'lar* (özgün adı: *Les Galates*, Paris 1959) isimli eseri mevcuttu. 1991 yılında ikinci baskısı yapılan eser, güzel ve yararlı bilgiler içermekle birlikte, bazı bakımlardan yetersiz kalmaktaydı. Her şeyden önce, bir çeviri olması dolayısıyla çok rahat izlenip anlaşılabilen, kullanımı kolay bir kitap değildi. Üstelik, dördüncü bölümü özetlenerek; beşinci bölümüyse kısaltılarak çevrilmişti. Keza, üçüncü bölümde "Kudüs" başlığı altında, Galatların Suriye, Fenike, İsrail gibi, Anadolu dışındaki ülke ve kavimlerle ilişkilerine yer veriliyordu. Gerçi eser, elimizdeki Türkçe çevirisine bir "önsöz" yazan Sayın Ord. Prof. Dr. Ekrem AKURGAL'ın vurguladığı gibi, yazılı kaynakların ışığında kaleme alınmıştı. Fakat, metinde antik yazarlara göndermeler veya alıntılar yoluyla çok az atıfta bulunulmaktaydı ki bizce

bu, eserin en önemli eksikliğiydi. Gene saygıdeğer AKURGAL Hocamızın belirttiği gibi, yapıt gerçekten de, bir tarihî roman havasındaydı.

Son yıllarda Arş. Gör. Murat ARSLAN (Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü), Arş. Gör. Hamdi ŞAHİN (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü), Arkeolog Levent Egemen VARDAR (T. C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü), Arkeolog Nalân AKYÜREK VARDAR (O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Gelibolu Yarımadası Barış Parkı Uluslararası Fikir ve Tasarım Yarışma Bürosu) gibi, bazı genç bilim adamlarımızın ülkemizde öteden beri ihmal edilmiş olan Galatlar konusuna eğilerek bu yönde başarılı çalışmalar yaptıklarını görmekteyiz ki bunu çok sevindirici bir gelişme olarak vurgulamak istiyorum. Adı geçen bilim adamlarından Hamdi ŞAHİN, 1997 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde *Galatlar ve Galatia ile İlgili Antik Kaynaklar* başlıklı bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır. Adından da anlaşılacağı üzere, söz konusu tez, bir kaynak tarama çalışması olup Galatlar ve Galatia Bölgesi'yle ilgili araştırma yapacaklar için oldukça yararlı bir derlemedir. Levent Egemen VARDAR ile Nalân AKYÜREK VARDAR, Ankara ve çevresindeki Galat kaleleri ve yerleşmelerini konu alan bir projeye ilişkin çalışmalarını yoğun bir şekilde sürdürmektedirler.

Bilkent Üniversitesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü mezunu olan ve halen Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı'nda araştırma görevlisi olarak faaliyet gösteren Murat ARSLAN'ın Ankara'daki öğrencilik yıllarından beri ilgi duyduğu Galatları hedef alan araştırmalarıysa, bu konuda Türk bilim adamları tarafından

şimdiye dek gerçekleştirilen en geniş kapsamlı çalışma niteliğini taşımaktadır. Elinizdeki kitap, yazarın Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Prof. Dr. Bülent İPLİKÇİOĞLU'nun danışmanlığında hazırlayıp 1998 yılında sunduğu, *Küçükasya'daki Galatlar* başlıklı yüksek lisans tezinin tekrar gözden geçirilip bazı düzeltmeler ve eklemeler yapılarak yayına uygun hale getirilmesiyle oluşmuştur.

Murat ARSLAN, uzun ve zahmetli bir mesainin ürünü olan söz konusu çalışmasında, Anadolu'ya yerleştikten sonra "Galatlar" adıyla anılmaya başlayan kavimle ilgili antik kaynakların hepsine ve en eskisinden en yenisine kadar tüm modern literatüre ulaşmaya çabalayarak elde ettiği bilimsel sonuçları sistemli bir bütün halinde ortaya koymaktadır. Galat tarihine ışık tutan, antik yazarlar, yazıtlar, sikkeler, papirüsler ve arkeolojik belgeler gibi kaynaklar arasında ayrı bir önem taşıyan antik yazarları özellikle çok iyi etüd ederek bunların sağladıkları bilgilerden sağlıklı sentezler meydana getirme başarısını gösteren genç araştırmacının metnin arkasına eklediği, konusuna hâkimiyetinin açık bir kanıtı olan antik kaynaklar dizinini okuyucu için son derece faydalı buluyorum. Çalışma sırasında yararlanılan eserleri içeren zengin kaynakçaya ilişkin kısaltmalar listesi, ayrıca açıklama ve gönderme dipnotları da Galatlara ilgi duyan ve bu alanda daha fazla bilgi edinmek yahut herhangi bir araştırma yapmak isteyenler için yol gösterici bir başvuru kaynağı niteliğindedir. Antik yazarlardan yapılan ve metnin çeşitli yerlerine başarılı bir şekilde eklenen alıntılarsa, esere ayrı bir canlılık ve sürükleyicilik katmaktadır. Keza, kitabın sonunda yer alan Hellenistik kral listeleriyle, metnin içindeki, haritalar ve resimlerden oluşan zengin görsel malzeme, konuların daha iyi

anlaşılıp, verilen bilgilerin daha sağlıklı bir biçimde izlenebilmesine yardımcı olması açısından çok yarar sağlayıcıdır. Metnin arkasına yabancı meslektaşlar için eklenmiş olan İngilizce özetin (summary) kitaba ayrı bir değer kattığı kanısındayım.

1989-1990 yıllarından bu yana Avusturya Bilimler Akademisi adına Prof. Dr. Bülent İPLİKÇİOĞLU ve Prof. Dr. Güler ÇELGİN'le müştereken uyguladığımız "Termessos" ile "Doğu ve Kuzeydoğu Lykia-Güneybatı Pisidia" epigrafya-tarihî coğrafya projelerinde 1996 sezonundan itibaren görev alması dolayısıyla yakından tanıdığım; mesleğine tutkun, okumayı ve derin inceleme yapmayı seven, ciddî, titiz ve başarılı bir araştırmacı olarak daima takdir ettiğim Murat ARSLAN, bizlere Galatlar hakkında her yönüyle bilimsel standartlara uygun, fakat meslekten olmayanların da rahatlıkla okuyup özümseyebilecekleri nitelikte bir tarihî monografya, çok değerli bir el kitabı sunmaktadır. Bir Türk bilim adamı tarafından Galat tarihi konusunda yayımlanan ilk telif eser olma özelliğini taşıyan bu kaliteli yapıtın büyük yararlar sağlayacağına yürekten inanıyorum. Güzel kitabıyla, kendisi gibi genç meslektaşlarına örnek oluşturarak onların araştırma ve yayın faaliyetine de şevk katacağından kuşku duymadığım sevgili Murat'ı candan kutluyor, başarılı ve yararlı çalışmalarının devamını diliyorum.

Ayrıca, yayın hayatına başladığı 1978 yılından beri, yayımladığı birbirinden değerli eserlerle Türkiye'de arkeoloji, sanat tarihi, Eskiçağ tarihi, klâsik filoloji, nümizmatik, epigrafya, tarihî coğrafya, antropoloji, etnografya alanlarına çok büyük katkılar sağlayan ve adı ülkemizde artık bu bilim dallarıyla özdeş hale gelen **Arkeoloji ve Sanat Yayınları**'nı da bu-

rada anmadan geçemeyeceğim. Başta üniversiteler olmak üzere kamu kurum ve kuruluşlarının dahi yayın faaliyetini sürdürmekte zorlandığı, birçok özel yayınevi ve kitabevinin kapanma noktasına geldiği yahut güçlükle ayakta durabildiği günümüz ekonomik koşullarında **Arkeoloji ve Sanat Yayınları**'nın –Türkiye'de arkeoloji gibi, kitap satış şansı açısından maalesef daima risk taşıyan bir alanda– hâlâ ilk günkü heyecanı duyarak büyük bir inanç, kararlılık ve özveriyle yayınlarını sürdürme gayreti içinde bulunması her türlü övgüye değer. Bu güzel ve yararlı kitabı da Türk bilim ve kültür hayatına kazandırması dolayısıyla, **Arkeoloji ve Sanat Yayınları**'na, sahipleri, değerli dostlarım Sayın Nezih Başgelen ve Sayın Bilge Başgelen'in şahıslarında takdir ve tebriklerimi sunmayı zevkli bir görev sayıyorum.

Galatlarla ilgili araştırmaların ve yayınların artması, bu kitabı başka yapıtların izlemesi temennisiyle...

İstanbul, 2000

Doç. Dr. Ahmet Vedat Çelgin
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü
Öğretim Üyesi

ÖNSÖZ

Hellenistik Çağ Tarihi'ne henüz Bilkent Üniversitesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü'nde lisans öğrencisiyken ilgi duymaya başlamış ve o zamanlar bu alanda birkaç ödev ve seminer çalışması hazırlamıştım. Bu bakımdan, Marmara Üniversitesi Eskiçağ Tarihi Yüksek Lisans Programı'nda bir tez konusu seçmem gerektiğinde, Küçükasya Hellenistik Çağ tarihiyle ilgili bir konu seçmeye özen gösterdim ve gerek yabancı gerekse Türk araştırmacılar tarafından yeterince araştırılmamış, önemli bir konu olan Galatlar üzerine çalışmaya karar verdim.

Küçükasya'daki Galatlar konusunda daha önce kaleme aldığım Yüksek Lisans tezinin yeniden gözden geçirilmesi sonucunda ortaya çıkan bu çalışmanın tez safhasında; katkı ve yardımlarını gördüğüm, görüşlerinden yararlandığım, değerlendirmeleriyle beni yönlendiren ve tezin her aşamasını denetleyen değerli Hocam Prof. Dr. Bülent İPLİKÇİOĞLU'na; çalışmanın çeşitli aşamalarında Galatlarla ilgili yeni yayınlar konusunda beni sürekli olarak haberdar eden, Mithridation kentiyle ilgili olarak beni uyaran, Kerkenez Dağı Yüzey Araştırması Başkanı Geoffrey D. SUMMERS'a; kitaplık çalışmalarında bana yardımcı olan arkadaşlarım Hüseyin Sami ÖZTÜRK ve Mette Marie HALD'a; konuya ilişkin verdiği modern literatür bilgisi için Gordion kazı başkanlarından Mary M. VOIGHT'a ve Karalar kazı başkan yardımcısı Tahsin SAATÇİ'ye; Galatlar üzerine yaptığımız konuşmalar ve Tavion kenti gezisi sırasındaki rehberliğinden dolayı Tavion Yüzey

Araştırması Başkanı Karl STROBEL'e; konuya ilişkin yaptığımız yararlı görüşmeler için Hamdi ŞAHİN, Levent VARDAR ve Remzi YAĞCI'ya; çalışma baskıya girmeden önce, İngilizce özeti "Summary" gözden geçirerek önerileriyle yardımcı olan Gavurkalesi Yüzey Araştırması Başkanı Hocam Stephen LUMSDEN'a; hem kitaplık çalışmalarım sırasındaki yardımlarından hem de tezin basılma aşamasındaki görüş ve değerlendirmelerinden ötürü Alman Arkeoloji Enstitüsü İstanbul Şubesi Kitaplık Sorumlusu Ali AKKAYA'ya candan teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak, bu araştırmanın basıma hazırlanma aşamasında büyük desteğini gördüğüm, manuskriyi gözden geçirerek önerileriyle yardımcı olan Hocam Doç. Dr. Ahmet Vedat ÇELGİN'e karşı şükran duygularımı burada ifade etmek isterim. Onun ilgi ve desteği olmaksızın bu kitap basılamazdı. Ayrıca bu araştırmanın basılmasına katkılarından dolayı, başta sahibi ve genel yayın yönetmeni Sayın Nezih BAŞGELEN olmak üzere, Arkeoloji ve Sanat Yayınları'nın emeği geçen tüm çalışanlarına teşekkürü bir borç bilirim.

İstanbul 2000 Murat ARSLAN

...Hellenistik krallar, "Galat" adının yarattığı korku ve yenilmez Galat savaşçılarının amansız silahları olmadan hiçbir şeyin ne krallıklarını garanti altına alabileceğine, ne de kaybedilen bir şeyin tekrar kazanılabileceğine inanıyorlardı....

Iust. xxv. 2

GİRİŞ

A. Kelt Dünyasına Genel Bakış

Keltler, M.ö. VI. yüzyıldan itibaren Hellenler tarafından Güney Fransa'da, Massalia'nın (= Marsilya) doğusunda ve kuzeyinde yaşayan barbar topluluklar olarak tanındılar. Keltler hakkında ilk defa bilgi veren antik yazar, M.ö. VI.–V. yüzyılda yaşamış olan Miletos'lu Hekataios'tur. Hekataios'un "Yeryüzünün Tasviri" (= *Periodos Ges* [Περίοδος Γῆς]) adlı eserinden günümüze kalan fragmanlardan birinde, Narbo adındaki bir Kelt ticaret merkezinden[1]; bir diğerinde ise, M.ö. VI. yüzyılda Phokaia'lılar tarafından Liguria topraklarında kurulan Massalia'nın Kelt sınırına olan yakınlığından[2] söz edilir. Geç Antikçağ ozanlarından Avienus[3] ise, M.ö. VI. yüzyılda Keltlerin Liguria'lıların düşmanları olduklarını ifade eder. Ephoros[4] ve Iustinus'a[5] göre, Massalia'lıların ancak M.ö. IV. yüzyılda Keltlerle iyi ilişkiler kurmayı becerebilmelerinin nedeni bu düşmanlıktır. M.ö. V. yüzyılda ise, Romalı ünlü hatip Cicero'nun "Tarihin Babası" diye nitelendirdiği[6] Herodo-

---

1 *FGrH* 54; 56 (= Hekataios).

2 *FGrH* 55 (= Hekataios); bu tez ayrıca Timaios (lvi) tarafından da desteklenmektedir; konuya ilişkin olarak bk. RANKIN 1995: 23; STROBEL 1996: 129.

3 Avien. *ora* iv. 132–4.

4 *FGrH* 70; 131 (= Ephoros).

5 Iust. xliii. 4. 7; konuya ilişkin olarak bk. DOBESCH 1991: 35 v.d.

6 Cic. *leg.* i. 1. 5.

Nos[7], Istros (= Tuna) Irmağı'nın[8] Keltlerin yurdundan ve Pyrene[9] kentinden geldiğini ve Avrupa'nın ortasından geçtiğini belirttikten sonra, onların Cebelitarık Boğazı'nın Avrupa tarafında oturduklarını ve burada gün batısı yönündeki son halk olan Kynet'lere komşu olduklarını bildirir.

Söz konusu kavim Hellenler tarafından "Keltler" (= οἱ Κελτοί) olarak adlandırılmakla birlikte, M.ö. III. yüzyılda Avrupa üzerinden Küçükasya'ya göç eden Keltlere hem Latinler hem de Hellenler, "Galatlar" (= οἱ Γαλάται) adını verdiler[10]. "Kelt" isminin anlamı belirsizdir. Bu isim Hellence'de κελ– kökünden gelen, "yükseltme", "övme" ya da "vuruş" anlamında bir sözcük olabilir[11]. Romalılar tarafından "Galler"[12] (= Galli) olarak adlandırılan bu topluluğa, M.ö. 387 yılında Roma'yı yağmalarken çıkardıkları "gürültü" nedeniyle Latince *tumultus*, ya da "yabancı", "düşman" anlamına gelen *hostis* sözcüğünden dolayı bu ismin verildiği düşünülmektedir[13]. Öte yandan, Galli sözcüğü, Apollo'nun öfkeli, çabuk kızan bekçileri horoza benzetildiklerinden Latince *Gallus* sözcüğünden ya da bu kavmin kuzey ülkelerinden gelen insanlara has, süt rengi derileri olması nedeniyle Hellence "süt" (= τὸ γάλα) kelimesinden türemiş olabilir[14]. Nedeni

---

7 Hdt. ii. 33; iv. 49; konuya ilişkin olarak bk. Aristot. *Meteor.* 350 ab.

8 Almanya'daki Karaormanlar'dan doğan bu ırmak Latince'de Danuvius adını taşır. Avrupa'nın güneydoğu kesiminde yaklaşık 2.850 km'lik bir yol katettikten sonra Karadeniz'e dökülür.

9 Liv. xxxviii. 8; Avien. *ora* iv; bu kent hakkında detaylı bilgi için ayrıca bk. HIND 1972: 39 v.dd.; POWELL 1989: 1 v.d.; RANKIN 1995: 23.

10 Paus. i. 4. 1.

11 RANKIN 1987: 1 v.d.

12 Caes. *Gall.* i. 1; App. *Hisp.* 1; *Hann.* 4.

13 STORKLES 1894: 108; RHYS 1905–6: 71 v.dd.; RANKIN 1995: 24.

14 ELLIS 1990: 88; LEQUENNE 1991[2]: 16.

her ne olursa olsun, Romalılar M.ö. 387 yılından Caesar'a kadar olan süre içerisinde *Galli* sözcüğünü, geleneksel olarak, bütün Kelt dilini ve kültürünü taşıyan topluluklar için kullanmışlardır[15].

Caesar[16] Gallia'yı üç ana bölüme ayırmıştı: Belga'lar, Aquitan'lar ve üçüncüsü, kendi dillerinde Keltler[17] Latince'de "Galler" (= Galli) diye anılan kavimdi. "Galatlar" (= οἱ Γαλάται) formu ise[18], belki *Gallus* ve ὁ Κελτός sözcüklerinin birleşmesinden[19]; belki de topraktan doğdukları için Hellence'deki "Toprak Ana" (= ἡ Γῆ) sözcüğünden türemiştir. Bununla beraber, Hellence'de "süt" (= τὸ γάλα) sözcüğü, Antikçağ giz bilgilerine göre, yaşamın simgesi sayıldığı için "Galatlar" (= οἱ Γαλάται) sözcüğünün Hellence "süt yolu", "Samanyolu" anlamına gelen ὁ Γαλαχίας kelimesinden de türemiş olabileceği düşünülmektedir[20]. Diğer yandan, bu sözcüğün etimolojik açıdan incelendiğinde, eski İrlanda dilindeki "savaşçı" (= *galdea*) ya da "şampiyon" (= *gallart*) kelimeleriyle olan yakın benzerliği dikkat çekmektedir[21].

M.ö. IV.–III. yüzyıl yazarlarından Timaios'a[22] göre, Keltler Nympha Galatea'yla[23] vahşî ve kanlı Kyklops Polyphe-

---

15 WHATMOUGH 1970: 15.

16 Caes. *Gall.* i. 1.

17 Konuya ilişkin olarak bk. Paus. i. 4. 1; App. *Hisp.* 1; *Hann.* 4.

18 Paus. i. 4. 1.

19 HURBERT 1932: I 56.

20 ELLIS 1990: 88; LEQUENNE 1991[2]: 16 ve 192 n. 4.

21 RANKIN 1987: 2.

22 *FGrH* 200; 566, 69 (= Timaios); konuya ilişkin olarak ayrıca bk. App. *Ill.* 2.

23 Homeros ve Hesiodos'ta adı geçen Nereus kızlarından biri. Adı, "süt beyaz" anlamına gelmektedir. Detaylı bilgi için bk. ERHAT 1989[4]: 125.

mos'un[24] birleşmesinden doğan Galatos'un soyundan gelmektedirler[25]. M.ö. III. yüzyılda Hellenistik Mısır Kralı II. Ptolemaios'un saray şairi olan Kallimakhos, daha da ileri giderek, "Delos'a İlâhî" (= *Hymnos eis Delon* ["Ὕμνος εἰς Δῆλον]) adlı eserinde[26] Galatları Titanların[27] soyundan türemiş, korkusuz insanlar olarak tanımlamıştır. Daha sonraları Diodoros[28], Parthenios[29] ve Ammianus[30] Galatos ya da Keltos'un babasının Herakles olduğunu iddia ederek Galat soyunu bu tanrıya bağlarlar. Sonuç olarak, sebebi her ne olursa olsun, M.ö. III. yüzyıldan itibaren "Galatlar" sözcüğü, hem Hellenler hem de Romalılar tarafından, üç büyük kol halinde Avrupa'nın içlerine yapılan bir yağma hareketinden sonra Küçükasya'ya geçen ve sonraları Kızılırmak yayı içinde, Orta Anadolu'nun kuzeyinde, doğudan Pontos ve Kappadokia; batıdan Phrygia; kuzeyden Paphlagonia'yla sınırlandırılmış bölgede oturan halkları adlandırmak için kullanılmıştır[31].

Dolayısıyla biz de, Hellen yazarlarının kullandıkları ifadeler söz konusu olduğunda "Kelt" (= ὁ Κελτός), Latin yazar-

---

[24] Homeros'un eseri *Odysseia*'da (ix. 105–565) anlatılan eşsiz ve çok ünlü bir peri masalının kahramanı olup Deniz Tanrısı Poseidon'un oğlu olarak gösterilmektedir. Detaylı bilgi için bk. ERHAT 1989[4]: 273 v.d.; Lukian. *dial. deor.* "Doris–Polyphemos" = ATAÇ 1992: 53 v.dd.

[25] DINAN 1911: 145; ELLIS 1990: 88; ROSE 1957: 376; RANKIN 1987: 81; 1995: 21 v.dd.

[26] Kallim. *hymn. del.* iv. 171–184; bu görüş ayrıca Ath. *Deip.* 284c. tarafından da desteklenmektedir.

[27] Hellen Mitolojisi'nde Uranos'un Gaia'dan doğan altı erkek evladına "Titanlar" (= οἱ Τιτᾶνες) yani "Devler" denmektedir. Detaylı bilgi için bk. ERHAT 1989[4]: 314.

[28] Diod. v. 24.

[29] Parthen. 30.

[30] Amm. Marc. xv. 9. 36.

[31] RANKIN 1987: 54.

ların ifadeleri söz konusu olduğunda "Galyalı" (= Galli) ve M.ö. III. yüzyılda Avrupa üzerinden Küçükasya'ya göç eden Keltler söz konusu olduğunda ise, "Galatlar" (= οἱ Γαλάται) sözcüğünü kullanacağız.

Keltler, Hellenlere göre, Güneş Tanrısı Helios'un her kış Hellas'ı mateme boğarak gittiği ülkede otururlardı. Gene Hellen inancına göre, bu ülkede kaldıkları sürece, Apollon'un seçtiği ölümsüzlerin "güzel ülkesi" Hyperborea'ya[32] insanların girmelerini önleyen Keltler, korkunç hayvanların bulunduğu, çiçeksiz, meyvesiz, buz tutmuş ormanların içindeki ülkelerde yaşarlardı[33]. Pausanias'a[34] göre, Keltler Avrupa'nın kuzeydoğusunda, büyük denizin kıyılarında, topraklarından Eridanos Irmağı[35] geçen, gemiyle gidilemeyecek kadar uzak bir bölgede otururlardı. Akdeniz havzasında yaşayan halklar en eski zamanlardan beri ticaret yaparken, yurtlarını değiştirirken, koloni kurarken ya da uzak ülkelere sefer düzenlerken karadan ziyade, daha çabuk ve zahmetsiz olan deniz yolculuğunu tercih etmişlerdir. Denizin uçsuz bucaksız genişliği ve Akdeniz için yapılmış gemilerle Cebelitarık Boğazı'nı aşarak yapılacak bir seyahatin tehlikelerle dolu olması nedeniyle çok ender olarak gidilen, Keltlerin yaşadığı bölgeler, antik yazarlar tarafından "dünyanın öbür ucu" diye adlandırılmıştır[36]. Bu fırtınalı ve meçhul denizin tehlikelerinin de ötesinde, manzarası korkunç, iklimi kötü, yaşanması ve bakılması bile insana kasvet veren bu bölgenin Asya, Afrika ya da İtalya

---

32 Hdt. iv. 32–36; konuya ilişkin olarak bk. ERHAT 1989[4]: 160.

33 LEQUENNE 1991[2]: 16.

34 Paus. i. 4. 1; bu görüş için ayrıca bk. Diod. v. 25. 4; v. 32. 1.

35 Hes. *theog.* 335–340.

36 Hdt. ii. 33; *FGrH* 131–132 (= Ephoros); Tac. *Germ.* ii; Paus. i. 4; Avien. *ora* iv. 104–130.

kıyılarının yanında ne Hellenler ne de Romalılar tarafından önemsenmemesini doğal karşılamak gerekir[37].

Caesar'a[38] göre, kendi dillerinde "Keltler" (= οἱ Κελτοί), Latin dilinde ise, "Galyalılar" (= Galli) diye anılan kavmin ataları Ren (= Rhenus) Irmağı'nın[39] kuzeyindeki Herkynia Ormanları'nda[40] otururlardı. Bu ormanın genişliği yük taşımayan bir insan için dokuz günlük bir yola tekabül ediyordu. Ormanın kapladığı alan Ren ve Tuna (= Danuvius) ırmakları boyunca devam etmekteydi. Fakat Gallerin nüfuslarının çokluğu ve sahip oldukları arazilerin azlığı nedeniyle Ren Irmağı'nın güney tarafında koloniler kurmaya başlamaları, bu bölgenin Germen kabileleri tarafından işgaline yol açmıştır. Nüfuslarının azalması dolayısıyla Germen baskısına dayanamayan bazı Gal kabileleri de Ren Irmağı'nın güney tarafına göç etmek zorunda kalmışlar[41], bu şekilde Ren Irmağı'nın iki yakasına yerleşmiş olan bu Gal ve Germen kabileleri bazen birbiriyle çarpışmış, bazen de müttefik olarak yabancı güçlere karşı birleşmişlerdir[42].

Keltler, M.ö. II. binyılda Güney Almanya'dan Doğu Fransa ve Avusturya'ya kadar yayılmışlardır. Büyük kabileler halinde

---

37 Antik yazarların bu konudaki düşüncelerine örnek olarak bk. Diod. v. 22–25; Strab. iv. 5. 5. c. 201; Tac. *Germ.* ii; App. *Gall.* 7; Lukian. *hist. conscr.* 19 = ATAÇ 1992: 417.

38 Caes. *Gall.* i. 1; vi. 24–25; Poseidonios (= Strab. vii. 29. 3); Tac. *Germ.* xxviii; Paus. i. 4. 1; konuya ilişkin olarak bk. RANKIN 1987: 20.

39 Gallia'yla Germania arasındaki ırmak.

40 Eratosthenes ve diğer bazı Hellenlere göre bu orman Orkynia adıyla da tanınmaktadır; konuya ilişkin olarak bk. Caes. *Gall.* vi. 24.

41 Iust. xxiv. 4; konuya ilişkin olarak bk. MANSUELLI 1991: 8. Ren Irmağı'nın kuzey ve doğusundaki Kelt yerleşimleri ve bu bölgelerdeki arkeolojik buluntular için ise bk. POWELL 1980[2]: 181 v.d.

42 Caes. *Gall.* i. 31–54.

Kuzey İtalya'daki Alpler, Pirene Dağları'yla Ren Irmağı arasında kalan ve Belçika'ya kadar uzanan bir alan içinde yerleşmişlerdir. Herkynia'dan çıkan bir kol, Alpler ve Tuna Irmağı'nı aşıp, güneye doğru Polonya'ya kadar ilerlemiş ve bu alanda bıraktıkları derin etkilerden dolayı bölgeye "Gallicia" adı verilmiştir. Diğer bir kol ise, batıya yönelerek Ren, Mosella daha sonra Seine ve Loire ırmaklarını aşmış, oradan Pirene Dağları'na ve Iber (= İspanya) yarımadasının ortalarına kadar bütün yerleşim merkezlerini ele geçirmiştir[43]. Daha sonraları Atlantik kıyısını da ele geçirerek bir yandan güneye, büyük körfezlere, Portekiz'e[44] kadar ulaşmışlar; öte yandan, Britannia adalarına doğru göç ederek, yerleştikleri yörelerin otokton halkıyla kaynaşmışlardır[45]. Bir Hint–Avrupa kavmi olan Keltler, M.ö. I. binyıldan itibaren ise, Fransa'nın güneyine yerleşmişler ve daha sonraları oradan bütün Avrupa'ya yayılmışlardır[46]. Avrupa'daki Kelt yerleşim bölgelerinde "Hallstatt", "Urnfield" ve "La Tène" olmak üzere, üç ana Kelt kültürüne rastlanmaktadır. M.ö. VIII. yüzyılda demirin ekonomiye katılımıyla Hallstatt Kültürü Orta Avrupa'da geniş bir sahaya yayılarak Yukarı Tuna Bölgesi'nden Ren Bölgesi'ne ve Doğu Fransa'ya uzanmıştır. Bu kültürün en belirgin yerleşim alanları ise, Güney Almanya'yla Ren Irmağı havzasıdır[47]. Bir Hellen (Phokaia = Foça) kolonisi olan

---

[43] Massalia'lı Pytheas *Fr* 11a; konuya ilişkin olarak bk. LEQUENNE 1991^2: 1.

[44] Portekiz'in orijinal formu olan Portugal, Latince *Portus* (= liman) ve *Gallus* (= Galyalı) sözcüklerinin birleşmesinden oluşmuş olup, "Galyalıların limanı" anlamına gelmektedir.

[45] Massalia'lı Pytheas *Fr* 6a; konuya ilişkin olarak bk. LEQUENNE 1991^2: 1.

[46] HATT 1970: 128; RANKIN 1987: 9.

[47] FRANKENSTEIN 1978: 73 v.dd.; POWELL 1980^2: 46; WAIT 1995: 500 v.dd.; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. CUNLIFFE 1988; ELLIS 1990: 10 v.dd.

Massalia'nın M.ö. VI. yüzyılın ortalarında Württemberg, Baden, Burgundy, Vix bölgelerindeki Keltlerle ticaret ilişkileri bulunmaktaydı[48]. Bu bölgelerde yapılan arkeolojik kazılar sonucunda ortaya çıkarılan prens mezarlarında bol miktarda bulunan Hellen ve Etrüsk işi altın ve tunç eşyalar, Hellen kültürünün Kelt aristokrasisi üzerindeki etkisini açıkça ortaya koymaktadır[49]. Diğer yandan, M.ö. VI. yüzyıldan sonra, Iber yarımadasındaki arkeolojik buluntulardan elde edilen sonuçlar, Urnfield Kültürü'nün Rhon'dan (= İsviçre) Katalonia'ya kadar yayıldığını göstermektedir[50]. Keltler, M.ö. V. yüzyıldan itibaren kadın ve çocuklarıyla doğuya doğru ilerledikleri sırada bir taraftan Almanya[51] ve Alp Dağları'nı geçmişler, diğer yandan da Aşağı Tuna ülkelerini istilâ etmişlerdir[52]. M.ö. V.–III. yüzyıllarda Avrupa'da "İkinci Demir Devri" olarak adlandırılan La Tène Devri'nde ise, Keltlerin hem İtalya'yı[53] hem de Balkanları[54] istilâ hareketine başladıkları gözlemlenmektedir[55].

Keltler, M.ö. IV. yüzyılın başlarında liderleri Brennos'un önderliğinde, Kuzey İtalya'nın verimli topraklarına yağma se-

---

48 *FGrH* 70, 131 (= Ephoros); Avien. *ora* iv. 100–134.

49 KIMMIG 1969: 25; 1975: 32 v.dd.; PIGGOTT 1983: 138; ENDERT 1987: 203 v.dd.; RANKIN 1987: 42 v.d.; FREY 1991: 70 v.dd.; GREEN 1995 a: 5.

50 WAIT 1995: 489 v.dd. fig. 26. 7 a.

51 *FGrH* 56 (= Hekataios).

52 Hdt. iv. 48–90 ; konuya ilişkin olarak bk. PAULY 1991: 215 v.dd.

53 Polyb. ii. 17. 7; Liv. v. 35. 2; v. 35. 5; vi–vii; Dion. Hal. *ant.* i. 18. 4–5; Plin. *nat.* xii. 5.

54 Strab. v. 1. 6. c. 213; Plin. *nat.* iii. 116.

55 DEMİRCİOĞLU 1993[3]: 108; bu konuya ilişkin arkeolojik buluntular ve kanıtlar için bk. POWELL 1980[2]: 54; WELLES 1980: 104 v.dd.; COLLIS 1984: 103 v.dd.; CUNIFFE 1988: 30 v.dd.; DOBESCH 1991: 35; POPPI 1991: 43 v.dd.; KRUTA 1991: 195 v.dd.; VITALLI 1991: 220 v.dd.; WAIT 1995: 502 v.dd.; STROBEL 1996: 154.

ferleri düzenlemişler ve Roma'yla Latin müttefiklerini kentin 16 km kuzeyinde Tiberis (= Tiber) Irmağı'nın kollarından biri olan Allia Irmağı kıyılarında, M.ö. 387 yılında yaptıkları bir savaşta bozguna uğratmışlardır. Roma ordusu dağıldığı için Roma kenti de kaybedilmişti. Aşağı kentin Krallık Dönemi'nden kalma surlarını kolayca aşan Galler Roma'ya girmişler, kenti yağmalayarak bir bölümünü de yakmışlardır[56]. Fakat kent halkının taşıyabildikleri değerli eşyalarla birlikte sığınmış olduğu, kentin iç kalesi durumundaki Capitolium Tepesi'ni yedi ay boyunca kuşatmalarına rağmen ellerine geçirememişlerdir. Efsaneye göre, Romalılar, Gallerin kentlerinden çekilmelerini ancak onlara altın vererek sağlayabilmişlerdir. Fakat Gallerin lideri Brennos, altınların tartılması sırasında, teraziye kararlaştırılan ölçüden daha fazla altın alabilmek için, terazideki dirhemlerin üzerine bir de kılıcını koymuştur. Bu duruma itiraz eden Romalıları ise, "*vae victis*" (= vay yenilenlere!) sözleriyle hem reddetmiş hem de aşağılamıştır. Bu sözü hiç unutmayan Romalılar, bunu her zaman en acı hatıraları arasında sayarak tarihe mal etmişlerdir. Galler ise, bir süre sonra, Roma'dan aldıkları ganimetle birlikte çekip gitmişlerdir[57].

Keltlerin dağlık, sert, yüksek ve sulak yerlerde oturan ve büyük iklim farklılıkları gösteren bölgelerde yaşayan insanlara özgü iri ve dayanıklı yapıları, yiğitliğe elverişli bir doğaları vardı. Hatta Keltlerin bu yaratılışlarında bir dereceye ka-

---

[56] *FGrH* 115; 317 (= Theopompos); App. *Ital.* 8; *Gall.* 1–5.

[57] *FGrH* 115; 317 (= Theopompos); Polyb. i. 6; Liv. v. 35. 3; Strab. v. 1. 4–5. c. 212; Plin. *nat.* iii. 116; Plut. *Cam.* 22. 4; App. *Ital.* 8; *Gall.* 1–6; Dio Cass. vii. 25 v.d. = Zonaras vii. 23; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. ATLAN 1970: 38 v.dd.; RANKIN 1987: 40; MANSEL 1988[5]: 470; DEMİRCİOĞLU 1993[3]: 107 v.dd.

dar vahşîlik ve hayvansılık bulunurdu[58]. Bu nedenledir ki, Keltler M.ö. IV. yüzyılda cesaretli ve aşırı derecede savaşçı askerler olarak ün kazanmışlardır. Keltlerin, anılan yüzyılda Kartacalıların ve Etrüsklerin yanı sıra Batı Hellen kolonilerinde de paralı askerlik yaptıkları görülmektedir. M.ö. 371 yılındaki Leuktra Savaşı'ndan sonra Syrakusai Tiranı I. Dionysios'un Lakedaimon'lulara gönderdiği destek birliklerinin büyük bir çoğunluğu Kelt asıllı paralı askerlerden oluşmaktaydı[59]. Böylece Keltler, ilk defa Hellas'a geçmiş oluyorlardı. Ünlü antik yazar ve düşünür Platon, Keltleri savaşçı ve haddinden fazla şarap içen halklar olarak tanımlamıştı[60]. Onun öğrencisi Aristoteles de, Keltlerin çocuklarına geleneksel olarak verdikleri eğitim ve yasalar uyarınca, bebeklikten itibaren onları çok az giydirerek soğuğa alıştırdıklarını ve her zaman savaş için büyük sayıda askerî kuvvet bulundurduklarını bildirmiştir[61]. Bununla birlikte, Aristoteles, bir yandan Keltlerin korkusuzluğunu[62] ve katı disiplinini överken, öte yandan onların entelektüel eğilimlerinin eksik kaldığını ifade etmektedir[63]. M.ö. IV. yüzyıldaki diğer yazarlardan

---

58 Polyb. ii. 22; ii. 28. 8; ii. 29; Caes. *Gall.* v. 37; vii. 80; Diod. v. 27; v. 28. 2–3; v. 29. 2; v. 30. 3; v. 32; Liv. i. 37; vi. 42. 2; vii. 9; xxi. 28; xxxviii. 16. 13; 17. 1–8; 21. 9; 26. 7; Dion. Hal. *ant.* xiv. 9; App. *Syr.* 6.

59 Xen. *Hell.* vii. 1. 20–31; Diod. xv. 70; konuya ilişkin olarak bk. SZABO 1991 b: 333; MITCHELL 1993: 13; RANKIN 1995: 23; RITCHIE 1995: 55.

60 Plat. *leg.* i. 637 d; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Polyb. ii. 19; Diod. xxiii. 21.

61 Aristot. *EN* 1336 a; *pol.* vii. 2. 5: 1324 b 12; vii. 17. 2: 1336 a 18.

62 Aristot. *EN* iii. 5 b. 28; *On Astonishing Narrations* 837 a; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Polyb. ii. 22; Liv. xxviii. 17.

63 Aristot. *EN* iii. 10. 7: 1115 b 28; s. 1115 b 25; *EE* iii. 1. 25; 1229 b 28; konuya ilişkin olarak bk. Kallim. *hymn. del.* iv. 173–184; DOBESCH 1991: 36; RANKIN 1995: 23.

Theopompos[64], Keltlerin Illyria'daki; Ephoros[65] ise, Batı Avrupa'daki yerleşimleri hakkında bilgi verirken onların askerî açıdan tam anlamıyla korkusuz insanlar olduklarını söylemektedirler.

M.ö. IV. yüzyılda Aşağı Tuna havzasıyla Adriyatik Denizi arasındaki alana kadar yayılmış olan Kelt yerleşim merkezlerinde yapılan arkeolojik araştırmalarda bol miktarda ele geçen Makedonia (= Makedonya) sikkeleri, bu dönemde Keltler ve Makedonyalılar arasında yoğun bir ilişkinin varlığını belgelemektedir[66]. Özellikle II. Philippos döneminde (M.ö. 359–336) bu ilişkinin yoğunlaştığı görülmektedir. II. Philippos, büyük bir ihtimalle, Illyria'lılara karşı düzenlediği sefer sırasında Keltlere, bu seferi kolaylaştırmaları ya da Illyria'lılar yanında kendisine karşı savaşmamaları için rüşvet vermiştir[67]. M.ö. 356 yılında II. Philippos'un bir Kelt hançeriyle yapılan suikast sonucunda hayatını kaybetmesi de, Makedonyalılarla Keltlerin ne derece yakın olduklarını göstermesi bakımından ilgi çekicidir[68]. Büyük İskender ise, Tuna seferinde Tribal'ler ülkesinde bulunduğu bir sırada (M.ö. 335) Keltlerle karşılaşmış, onları merak ettiği için bir Kelt heyetini sofrasına davet etmiştir. Aralarında geçen konuşmada Keltlere dünyada en çok neden korktuklarını sormuş; Keltler ise, yalnızca gökyüzünün başlarına yıkılmasından korktuklarını söyleyip şunu eklemişlerdir: "*Bunun yanında senin gibi bir adamın dostluğunun değerini de biliriz*". Keltlerden, kendisinden korktukları cevabını bekleyen

---

64 *FGrH* 40 (= Theopompos).

65 *FGrH* 70. 30; 131. 2 (= Ephoros).

66 SZABO 1991 b: 336.

67 HURBERT 1934: 35; RANKIN 1987: 14; ELLIS 1990: 73 v.dd.; DOBESCH 1991: 36;

68 Diod. xvi. 94. 3.

İskender şaşırarak *"İşte mağrur bir millet"* demiş[69] ve onlarla dostluk anlaşması imzalamıştır. Bu anlaşma diğer yandan Keltlerin Tuna Bölgesi'nde Makedonya Kralı Büyük İskender'le aynı masaya oturup dostluk anlaşması imzalayabilecek derecede güçlü olduklarını göstermesi bakımından da ilgi çekicidir[70]. Yapılan bu anlaşma Büyük İskender'in hükümdarlığı süresince geçerliliğini korumuş ve bu şekilde Makedonya'nın savunmasız kuzey sınırları güvenlik altında tutulabilmiştir.

B. Galatlarla İlgili Antik Kaynakların ve Modern Literatürün Durumu

Bu kitabın amacı, Galatların Hellenistik Çağ Küçükasya'sında oynadıkları tarihi rolün ortaya konulması ve konuya ilişkin antik kaynaklarla modern literatürde bulunan karmaşık bilgilerin sistemleştirilerek anlaşılır bir hale getirilebilmesidir. Çalışmamızı zaman bakımından, Galatların M.ö. 280 yılında Hellas'ı istilâsıyla M.ö. 25 yılında Roma Galatia Eyaleti'nin kuruluşu arasında geçen süreyle sınırladık. Bu zamansal sınırlamanın nedeni ise, M.ö. 25 yılında Galatia Bölgesi'nin ve Galatların siyasal bağımsızlığının son bulması ve bundan sonra bölgeye ve kavme ilişkin gelişmelerin Roma eyaletler tarihi çerçevesinde incelenmesi zorunluluğudur. Mekân açısından ise, Galatların Küçükasya'daki işleri ağırlıklı olmakla birlikte, konuyla ilgili geniş bir perspektif sunarak, Galat tarih ve kültürünün bütün halinde kavranmasını sağlayabilmek için

---

[69] *FGrH* 138. 2 (= Ptolemaios); Diod. xvii. 113. 2; Strab. vii. 3. 8. c. 301–302; Arr. *anab.* i. 4. 6–8.

[70] Ellis 1990: 76.

herhangi bir sınırlama yapmadık.

Galatların M.ö. III. yüzyılda Küçükasya'ya geçmeleriyle birlikte yüzyıllar boyunca karışmadıkları hiçbir önemli olay yoktur. Bundan dolayı, Galat tarihine ilişkin kaynaklar da doğal olarak çok olup, edebi eserler, yazıtlar, sikkeler ve arkeolojik malzemenin Galat tarihinin aydınlatılmasında konuya değişik açılardan katkıları vardır. Bu bakımdan ileride sıklıkla başvuracağımız ve Galatlar konusuyla ilgili olarak birinci plânda kullanılan antik kaynaklarla modern literatürün kısaca tanıtımını yapmak yerinde olacaktır.

Hemen belirtelim ki, Galatlar hakkında bize doğrudan doğruya bilgi veren bir Antikçağ yazarı yoktur. Diğer bir deyişle, antik yazarlar daha ziyade, çeşitli konularda yazmış oldukları eserlerin bazı yerlerinde Galatlarla ilgili olarak gördüklerini, duyduklarını ya da kendinden önceki yazarlardan okuduklarını aktarmışlardır. Bu yüzden, konuyla ilgili bilgi veren tüm antik eserler dikkate alınmış, bunlardan sağlanan bilgi ve ipuçlarından hareketle bazı sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır.

Konuyla ilgili bilgi veren antik yazarlar ve eserleri kronolojik sırayla şunlardır:

* Keltler hakkında bilgi veren ilk yazar, M.ö. VI.–V. yüzyılda yaşamış olan Miletos'lu Hekataios'tur. Tarih biliminin öncüsü olarak da kabul edilen Hekataios'un, "Yeryüzünün Tasviri" (= *Periodos Ges* [Περίοδος Γῆς]) adlı eserinin günümüze kalan fragmanlarından birinde, Narbo adında bir Kelt ticaret merkezinden; bir diğerinde ise, Massalia kentinin Kelt sınırına olan yakınlığından söz ederek, Keltlerin Hellen Arkaik Çağ'ındaki yerleşim yerleri hakkında bilgiler vermektedir.

* "Tarihin Babası" Herodotos'un (M.ö. *ca.* 484–425) "*Historiai*" (= Ἱστορίαι) adlı eserinin II. ve IV. kitaplarında

Keltlerin yerleşim yerleri hakkında bilgiler bulmaktayız. Ayrıca Herodotos'un VII. kitabı, Pausanias'ın, X. kitabında hem Galatların Hellas'ı istilâsını yazarken en çok etkilendiği bir kaynak olarak, hem de bölgenin topografya ve tarihi coğrafyası hakkında verdiği bilgiler dolayısıyla çalışmamızda değerlendirilmiştir.

* Polybios'un (M.ö. *ca.* 200–120), "*Historiai*" (= Ἱστορίαι) adlı eseri çalışmamızın en önemli antik kaynaklarından birini oluşturmaktadır. Eserin II. ve IV. kitabında Galatların Hellas'ı istilâsı ve sosyo–kültürel yaşamları; V. kitabında Hellenistik krallıklarda yaptıkları paralı askerlik; XVIII. kitabında M.ö. III. yüzyıldaki Pergamon–Galat ilişkileri; XXI. kitabında Magnesia Muharebesi ve Manlius Vulso'nun Galatları cezalandırma seferi; XXII.–XXIV. ve XXIX.–XXXIII. kitaplarında ise, M.ö. II. yüzyılda Galatların Küçükasya'daki Hellenistik krallıklar ve Roma'yla olan ilişkileri anlatılmıştır.

* Galat tarihi ve Galatia Bölgesi'nin tarihi coğrafyası açısından çok önemli bir kaynak olan Strabon (M.ö. *ca.* 64 – M.s. *ca.* 19), "Coğrafya" (= *Geographika* [Γεωγραφικά]) adlı eserinin XII., XIII. ve XIV. kitaplarına Küçükasya'yı konu etmekte ve bu çerçevede, bizzat gördüğü Galatia Bölgesi'ne ve Galat tarihine kısaca değinmektedir. Yapıtta Galatlara ilişkin coğrafya bilgilerinin yanı sıra onların yerleşim yerlerinin köklerine ve kabilesel göçlerine yer verilmiştir. Keltlerin anayurtlarındaki ve Hellas'taki durumu konusunda eserin III.–V. ve VII., X.–XI. kitapları; Galatların Küçükasya'daki konumları ve bölgenin tarihi coğrafyası hakkında özellikle XII. kitabın 4.–6. kısımlarıyla XIII. ve XIV. kitaplar yoğun bir şekilde kullanılmıştır.

* Ulaşabildiği kaynakları genellikle önemli bir değişikliğe uğratmaksızın kopyalamak suretiyle 40 kitaplık bir "Dünya

Tarihi" (= *Bibliotheke* [Βιβλιοθήκη]) oluşturmuş olan Diodoros (M.ö. *ca.* 80–20), eserinin V. kitabında Kelt soyunun kökeni ve etnik özelliklerinden; XV. kitabında Keltlerin paralı askerliklerinden; XXII. kitabında Keltlerin Brennos önderliğinde Thermopylai istilâsı ve dönüş yolculuklarından; XXXI. kitabında ise, II. Eumenes'le mücadelelerinden söz etmektedir. Diodoros'tan elde edilen bilgiler diğer yazarların bu konulardaki yorumları göz önünde bulundurularak kullanılmıştır.

* Roma Cumhuriyet Devri'yle ilgili her alanda olduğu gibi, Galatlar ve özellikle, yakın dostu Galat Kralı Deiotaros hakkında değerli bilgiler veren ünlü hatip Cicero (M.ö. 106–43), Galatların M.ö. I. yüzyılda Hellenistik krallıklar ve Roma'yla olan ilişkileri hakkında, *Orationes Philippicae in M. Antonium, Oratio de Domo sua, pro Rege Deiotaro, de Haruspicum Responsis, pro L. Flacco, pro L. Murena, pro Sestio, de Imperio Cn. Pompei* adlı söylevlerinde; *Epistulae ad Atticum, ad M. Brutum, ad Familiares, ad Quintum fratrem* adlı mektuplarında; *de Legibus, de Divinatione ad M. Brutum* adlı felsefe eserlerinde değerli ve çeşitli bilgiler vermektedir.

* Küçükasya siyasal tarihini bizzat etkileyen ve değiştiren bir komutan olan Caesar'ın (M.ö. 100–44), Galya valisiyken yaptığı işleri anlattığı ve bir rapor olarak Roma'ya gönderdiği 7 kitaplık "Galya Savaşı" (= *Commentarii de bello Gallico*) adlı eserinin I. ve IV.–VI. kitapları; Galat kralların Roma İç Savaşı'ndaki rolleri hakkında, "İç Savaş Tarihi"ni konu eden (= *Commentarii de bello civili*) adlı eserinin II. ve III. kitapları; savaş sonrası Küçükasya siyasal tarihi, Galatia Krallığı egemenliğindeki bölgeler, Galat siyasî yapısı ve Galat kralla-rından Deiotaros'la ilişkileri hakkında birinci ağızdan değerli bilgiler vermekte olup, yazarın "İskenderiye Savaşı" (= *Bellum Alexandrinum*) adlı eserinin 26., 34.–35., 40.–41., 60., 66.–67., 70., 72.–73. ve 78. paragrafları da çalışmamızda de-

ğerlendirilmiştir.

* Livius'un (M.ö. 59 – M.s. 17), "Şehrin Kuruluşundan İtibaren" (= *Ab Urbe Condita*) adlı eserinin I., V.–VII., XXII.–XXIII., XXVIII.–XXIX., XXXIV., XXXVII. kitaplarında Keltlerin, İtalya ve Balkanlar'daki işlerinden ve onların etnik özelliklerinden söz etmektedir. Eserin XXXVIII. kitabı ise, çalışmamız açısından ayrı bir önem taşımakta olup, Galatların Küçükasya'ya geçişlerini, Küçükasya'daki Hellenistik krallıklarla olan ilişkilerini, oturdukları bölgelerin tarihi coğrafyasını ve özellikle, Manlius Vulso'nun Galatları cezalandırma seferini konu etmektedir. Bu eserin ayrıca, Galatların M.ö. II.–I. yüzyıllarda Küçükasya'daki Hellenistik krallıklar ve Roma'yla olan ilişkileriyle ilgili olarak, XXXIX.–XL., XLII., XLIV.–XLV., LIX., LXX., LXXVII.–LXXVIII., XCIV., XCVII., C.–CII., CXIV. ve CXXXI. kitapları da kullanılmıştır.

* Yaşlı Plinius'un (M.s. 23/24–79), 38 kitaptan oluşan "Doğa Tarihi" (= *Naturalis Historia*) adlı eseri, Galatlara ilişkin pek çok konu hakkında başka kaynaklardan edinemediğimiz bilgiler vermektedir. Eserin III. ve XII. kitaplarında Galyalıların İtalya, Balkanlar ve Roma'ya düzenledikleri istilâ hareketleri; V.–VI., IX., XXIV.–XXV., XXIX., XXXIII.–XXXIV. kitaplarında ise, Galatia Bölgesi'nin tarihi coğrafyası ve Galat tarihine ilişkin kısa ama değerli bilgiler bulmaktayız.

* Plutarkhos (M.s. *ca.* 46–120), "Paralel Yaşamlar" (= *Bioi paralleloi* [Βίοι παράλληλοι]) eserinden *Aemilius Paullus, Amatorius, Antonius, Brutus, Caesar, Camillus, Cato Minor, Cicero, Crassus, Demetrios, Eumenes, Lucullus, Marius, Marcellus, Pompeius, Pyrrhos, Sulla* ve *Tiberius Gracchus* adlı biyografyalarla *Moralia* adlı popüler felsefe yapıtının III.–IV., VI. ve VII. kitapları Galatlar ve özellikle M.ö. II. ve I. yüzyıl Galat tarihine ilişkin değerli ve çeşitli bilgiler vermek-

tedir.

* Pausanias (M.s. II. yüzyıl), "Hellas'ın Tasviri" (= *Periegesis tes Hellados* [Περιήγησις τῆς Ἑλλάδος]) adlı gezi rehberinin I. kitabı Keltlerin kökeni, yaşadıkları bölgeler ve değişik kültürler tarafından ne şekilde adlandırıldıklarından kısaca söz etmekte; X. kitabı ise, Galatların Hellas'ı istilâsı, bunun sonuçları ve onların Küçükasya'ya hangi koşullar altında geçtikleri konusunda bağlantıların ortaya çıkarılması bakımından çalışmamızın en önemli kaynaklarından birini oluşturmaktadır.

* Appianos'un (M.s. II. yüzyıl), "Roma Tarihi" (= *Rhomaika* [Ῥωμαικά]) adlı yapıtının VI. kitabı (= *Iberike*) Galat ismini; X. kitabı (= *Illyrike*) Galatların kökenini; VII. (= *Hannibalika*), IX. (= *Makedonike*), XI. (= *Syriake*) ve XII. (= *Mithridateios*) kitapları Galatların Hellenistik krallıklar ve Roma'yla ilişkilerini; II., IV., ve V. (= *Romaikon Emphylion*) adlı kitapları ise, Roma İç Savaşları sırasında Galatların rolü ve Küçükasya'daki konumlarını yoğun bir biçimde işlemektedir.

* Cassius Dio'nun (M.s. *ca.* 150–235), "Roma Tarihi" (= *Rhomaika* [Ῥωμαικά]) adlı yapıtının VII. kitabı Keltlerin Roma seferi; XXVII. kitabı Galatların Brennos önderliğinde Hellas'ı istilâsı; XIX. kitabı Galatların Küçükasya'ya geçişleri; XXXVI. ve XXXVII. kitapları M.ö. I. yüzyılda Roma'nın Hellenistik krallıklarla olan ilişkilerinde Galatların rolleri ve XLI.–XLII., XLIV., XLVI.–XLIX., L.–LI., LIII., ve LV. kitapları ise, Galatların Roma İç Savaşları'ndaki rolleri hakkında değerli bilgiler vermektedir.

* Iustinus'un (M.s. III. yüzyıl), Pompeius Trogus'un (M.ö. 30– M.s. 14), "Philippus Tarihi" (= *Historiae Philippicae*) adlı eserinden yaptığı bir özet olan (= *Epitome historiarum Phili-*

ppicarum)'un XII. ve XV. kitapları Büyük İskender sonrası Hellas ve Küçükasya'daki gelişmeleri; XVII., XXIV. ve XXXII. kitapları Galatların Hellas'ı istilâsını; XII., XXV.–XXVII., XXIX., XXXII., XXXIV., XXXVII.–XXXVIII. kitapları ise, Galatların Küçükasya'ya geçişleri ve yerleşmeleriyle birlikte oradaki işlerini anlatmaktadır.

Genel olarak Kelt ve Galat tarihi konusunda büyük ölçüde antik edebi kaynaklara dayanmak suretriyle, ulaştıkları sonuçları sistematik bir şekilde ortaya koyan, G. DOBESCH'in "Ancient Literary Sources" (Şurada: *The Celts*. Ed. S. AGNELLI ve diğ., Milano 1991, 35–41); H. D. RANKIN'in "The Celts Through the Classical Eyes" (Şurada: *The Celtic World*. Ed. M. J. GREEN. London 1995, 21–33) ve K. STROBEL'in "Keltensieg und Galatersieger" (*AMS* XII [1994] 67–96) adlı makaleleriyle H. ŞAHİN'in 1997 yılında *Galatlar ve Galatia ile İlgili Antik Kaynaklar* başlığı altında meydana getirdiği yüksek lisans tezi (İ. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü), Galatlara ilişkin antik kaynaklar olarak yeri geldiğinde çalışmamızda kullanılmıştır.

Konuyla ilgili olarak yararlandığımız epigrafik eserlerin başlıcaları şunlardır:

* *Inscriptiones Graecae ad res Romanas pertinentes*. Ed. by R. CAGNAT, J. TOUTAIN. I–IV. Paris 1906–1928 adlı eserin (= *IGRom*), III. 1468–1469 numaralı yazıtları, M.ö. II. yüzyılda Manlius Vulso'nun düzenlediği Galatları cezalandırma seferi sırasında bölgenin tarihi coğrafyasına ilişkin problemler açısından ve III. 173 numaralı yazıtı Amyntas adının eski bir Galat ismi olduğuna ilişkin olarak; III. 157. ve IV. cilt 3., 289., 752., 1328., 1682.–1683. yazıtlar ise, genel olarak Galatların, M.ö. I. yüzyılda Romalılarla ilişkilerini daha iyi anlamamız bakımından yardımcı olmaktadır.

* *Orientis Graeci Inscriptiones Selectae.* Ed. by W. DITTENBERGER. I–II. Leipzig 1903–1905 adlı eserden (= *OGIS*), M.ö. III. yüzyılda Galatların Hellas'ı istilâsı için, 222. ve 765.; Galatların Küçükasya'da yarattıkları terör için, 222.–223., 748. ve 765.; Galat–Pergamon savaşları ve Zeus Sunağı için, 176. ve 269.–280.; M.ö. II. yüzyılda Galat–Pergamon savaşları için, 298., 305. ve 763.; Pergamon kralları II. Eumenes ve II. Attalos'un Pessinus'taki Kybele Tapınağı'nın Başrahibi Galat Attis'le yazışmaları için, 315. I.–VII.; Galat–Kappadokia Krallığı ilişkileri için, 299. ve 763.; Galatia Bölgesi'nin tarihi coğrafyası için, 338. ve 438.; M.ö. I. yüzyıldaki Galat–Roma ilişkileri için ise, 347.–349., 441., 533.–534., 544. ve 752. yazıtlardan faydalanılmıştır.

* *Hellenica: Recueil d'épigraphie, de numismatique et d'antiquités grecques.* L. ROBERT. I–XIII Paris 1940–1964 adlı eser, çalışmamızda ROBERT ve ciltlerin basım yılına göre kısaltılmış olup, ROBERT 1949: VII. 217., 1955: X. 268.'de Galatların Hellas'ı istilâsı; 1946: II. 205. ve 1965: XIII. 261.'de M.ö. II. yüzyılda Manlius Vulso'nun Galatları cezalandırma seferi; 1948: VI. 46.'da M.ö. I. yüzyılda Galatların Romalılara yardımı; 1955: X. 72.–78. ve 1960: XI–XII. 350.'de Galat dinine ilişkin yazıtlardan yararlanılmıştır.

* *Die Inschriften von Pergamon.* I–II. Ed. by M. FRAENKEL. Berlin 1890–1895 adlı eserden (= *IvPer*), özellikle M.ö. II. yüzyılda Pergamon–Galat çekişmesine ve Galatların I. Attalos'a karşı düzenledikleri seferlere ilişkin olarak 20.–29., 33.–37. ve 247. yazıtlar kullanılmıştır. Aynı seriye ait diğer yayınlardan, M.ö. III. yüzyılda Galatların Küçükasya'da yarattıkları terör ortamı için, *IvEryt*'dan 24., 28. ve 504.; *IvDidy*'dan 426. ve 428.; *IvPri*'den 17.; M.ö. I. yüzyılda Galat–Roma ilişkileri için ise, *IvKym*'den 15.; *IvDidy*'dan 475.; ve *IvEph*'dan 1558. yazıtlar kullanılmıştır.

* *Royal Correspondence in the Hellenistic Period: A Study in Greek Epigraphy*, C. B. WELLES, New Haven 1934 adlı eserden, M.ö. III. yüzyılda Galatların Küçükasya'daki yağma hareketleri için, 15. ve 62.; M.ö. II. yüzyılda Galat–Pergamon ilişkileri için, 47. ve 52.; Pergamon kralları II. Eumenes ve II. Attalos'un Pessinus'taki Kybele Tapınağı'nın Başrahibi Galat Attis'le yazışmaları için ise, 55.–61. yazıtlardan faydalanılmıştır.

Nümismatik eserlere gelince:

* *A Catalogue of the Greek Coins in the British Museum.* Ed. B. V. HEMS, P. GARDNER, G. F. HILL ve diğ., I–XXX. London 1837–1929 adlı eserden (= *BMC*), *BMC: Galatia*'nın XVII. cildi; Roma'nın Pontos Kralı VI. Mithridates'i yendikten sonra bu savaş boyunca kendilerini desteklemiş olan Galat *tetrarkhes*'lerine bahşettiği krallık unvanları ve Galat Kralı Deiotaros'un Philippi Muharebesi'nden sonra Antonius'a saygı ve bağlılığını göstermek üzere, onun karısı Fulvia tasvirleriyle bastırdığı sikkeler için, XVIII. cildi; hem Ana Tanrıça kültünün yer aldığı ve rahiplerin aynı zamanda hükümdar olduğu Pessinus kentinin bağımsız olarak bastığı paralar için, hem de Amyntas'ın Galat kralı olmasıyla Side'de krallığının on ikinci yılında ve Kremna'da bastırdığı sikkeler için kullanılmıştır. Ayrıca Eumeneia (= Işıklı) kentinin, M.ö. 40–30 yılları arasında adını değiştirerek, Antonius'un karısı Fulvia'nın ismini alması konusuyla ilgili olarak *BMC: Phrygia*'nın LXI. cildinden yararlanılmıştır.

* *Numismatic Chronicle*, London adlı eserin (= *NumChron*), XV. cilt 204 v.dd., M.ö. I. yüzyılda Galatia yönetim organizasyonunun oligarşik bir düzene geçmesine, XVII. cilt. 1. ise, Pompeius tarafından Deiotaros'a verilen toprakların genişliğine ilişkin olarak kullanılmıştır.

Konuyla ilgili olarak yararlandığımız arkeolojik eserlerin başlıcaları şunlardır:

Keltlerin M.ö. II. binyılda Güney Almanya'dan Doğu Fransa ve Avusturya'ya kadar yayılmaları ve M.ö. I. binyıldan itibaren ise, "Hallstatt", "Urnfield" ve "La Tène" adlı üç ana Kelt kültürüne ilişkin buluntular, büyük ölçüde, bu konuda yapılan arkeolojik araştırmalar sonucunda ortaya çıkarılmıştır. Galatların ataları olan Keltlerin, yukarıda sözünü ettiğimiz dönemleriyle ilgili olarak çok kabarık modern literatür olmasına karşın biz bu çalışmamızda, konunun uzmanları tarafından hazırlanmış, *The Celts.* (Ed. S. AGNELLI ve diğ., Milano 1991) adlı kapsamlı kolektif eserin 215.–220. sayfalarında L. PAULY tarafından kaleme alınmış "The Alps at the Time of the First Celtic Migrations"; 42.–50. sayfalarında L. K. POPPI'nin yazdığı "The Archaeological Sources"; 195.–215. sayfalarında V. KRUTA'nın kaleminden çıkan "The First Celtic Expansion" ve 220.–237. sayfalarında D. VITALLI tarafından hazırlanmış olan "The Celts in Italy" adlı makalelerle, bu konuda dikkate değer diğer bir kolektif eser olan *The Celts*'in (Ed. by M. GREEN. London– New York 1995) 489.–511. sayfalarında yer alan, G. A. WAIT'e ait "Burial and the Other World" adlı makaleden yararlandık.

M.ö. III. yüzyılda Hellas üzerinden Küçükasya'ya geçen Galatların etnik ve antropolojik açıdan duruş, görünüş biçimleriyle, askerî donanımları ve savaş tekniklerini yansıtması bakımından birçok konuya ışık tutan bir yapıt olarak, Zeus Sunağı ve Galat heykelleri için J. J. POLLITT, *Art in the Hellenistic Age.* Cambridge 1986 ile daha önce zikrettiğimiz *The Celts.* (1991) adlı eserin 70.–71. sayfalarında M. MATTEI'nin "The Dying Gaul" ve 61.–70. sayfalarında yer alan B. ANDREAE'nin "The Image of the Celts in Etruscan, Greek and Roman Art" adlı makalelerinden; Galat silahlarına ilişkin

olarak ise, yukarıda sözünü ettiğimiz eserin 321.–333. sayfalarındaki A. RAPIN'in "Weaponry" 333.–337. sayfalarındaki M. SZABO'nun "Mercenary Activity" adlı makalelerinden ve konuya ilişkin diğer kolektif eser, *The Celts*'in (1995) 37.–58. sayfalarındaki J. N. G. and W. F. RITCHIE tarafından kaleme alınmış olan "The Army, Weapons and Fighting" adlı makaleden yararlanılmıştır.

M.ö. II. yüzyılda Manlius Vulso'nun Galatları cezalandırma seferi sırasında Tolistobog'ların önemli yerleşim yerlerinden biri olan Gordion üzerine yürümesine ve Galatların bu sırada kenti terk etmelerine ilişkin olarak "T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Kazı Sonuçları Toplantıları"ndan G. K. SAMS and M. VOIGT'un "Gordion Archaeological Activities 1993" (*KST* XVI/1 1994 369–392) ve "Gordion 1995" (*KST* XVIII/1 1996 475–498) ile *American Journal of Archaeology* (The Journal of the Archaeological Institute of America, New York)'dan R. S. YOUNG'ın "The Campaign of 1955 at Gordion" (*AJA* LX 1956 249–266) ile "The 1963 Campaign of Gordion" (*AJA* LXVIII 1964 279–292) adlı makaleleri kullanılmıştır.

M.ö. I. yüzyılda Galat Kralı Deiotaros'un Hellen mimarları tarafından tasarlanmış Blukion'daki (= Karalar) sarayı ve hazinesinin bulunduğu Peion'daki (= Tabanlıoğlu Kalesi) kalesiyle ilgili olarak ise, *Anatolian Studies* (Journal of British Institute of Archaeology at Ankara. London)'dan, S. MITCHELL'in "Blucium and Peium: Galatian Forts of King Deiotarus" (*AS* XXIV 1974 61–75) adlı makalesinden faydalanılmıştır.

Çalışmamızda yararlandığımız modern eserlere gelince:

Konuya ilişkin en eski monografik eserlerden birini kaleme almış olan ve Galat araştırma tarihinde bize göre adının ilk zikredilmesi gereken kişi, *Geschichte der kleinasiatischen*

Galater'in (Leipzig 1907) yazarı F. STAEHELIN'dir. Yazar, konuya ilişkin antik kaynakları ve epigrafik belgeleri kullanarak, Küçükasya'daki Galat tarihiyle ilgili önemli sonuçlara ulaşmıştır.

Fakat, kimi zaman, Galatlarla doğrudan ilişkisi olmayan yayınlar da çalışmamız açısından yararlı bilgiler vermektedir. Bunlardan Hellenistik Çağ Küçükasya tarihi ve Küçükasya Roma eyalet tarihi alanında yazılmış genel nitelikteki kitaplardan bazıları Galatlar hakkında önemli bilgiler içermekte olup, bu tür kitaplardan, elinizdeki çalışmanın şekillenmesinde faydalanılmıştır. Bu konuda ilk olarak, T. R. S. BROUGHTON'un 1938 yılında kaleme aldığı, *Roman Asia Minor, an economic survey of ancient Rome* gelmektedir. Fakat, BROUGHTON'un eserinin antik kaynak bakımından tamamlayıcısı olan, D. MAGIE'nin 1950 yılında yayımladığı *Roman rule in Asia Minor to the end of the third century after Christ* adlı eseridir. Bu iki yapıt, genel olarak Küçükasya, Roma'nın Küçükasya eyalet sistemi ve Hellenistik Çağ Küçükasya'sıyla ilgili kaynak bilgisi, temel bilgiler ve o zamana kadar yayımlanmış olan modern literatür ışığında Küçükasya eyalet tarihi hakkında değerli bilgiler veren önemli eserlerdir. Bunlardan özellikle D. MAGIE'nin kaleme aldığı eser, bu çalışmanın oluşmasına önemli katkıda bulunmuştur. Daha sonra B. LEVICK'in 1967 yılında yazdığı, *Roman Colonies in southern Asia Minor* adlı eser ise, Küçükasya eyalet tarihine yeni bir boyut kazandırmıştır. Yalnızca Roma'nın Küçükasya'daki güney kolonilerini anlatan bu kitap, olaya daha spesifik bir açıdan yaklaşmakta ve dolayısıyla M.ö. I. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Galat egemenliğine giren Güney Galatia ve Pisidia Bölgesi'ne ilişkin, kısa, ama değerli bilgiler vermektedir. Galatların M.ö. III. ve II. yüzyılda Pergamon Krallığı'yla şiddet içeren ilişkilerini antik kaynaklar, epigrafik belgeler, arkeolojik kalıntılar ve

modern literatür eşliğinde iyi bir şekilde tartışan E. V. HANSEN'in 1971 yılında ikinci baskısı yapılmış olan, *The Attalids of Pergamon* adlı eseri, sözünü ettiğimiz yüzyıllardaki Galat–Pergamon ilişkileri açısından dikkate alınmıştır.

Galatların, M.ö. III. yüzyılda Hellas üzerindeki yağma hareketleri için, G. NACHTERGAEL'in 1977 yılında yayımladığı *Les Galates en Grèce et les Sôtéria de Delphes; recherches d'histoire et d'épigraphie hellénistiques*; H. D. RANKIN'in 1987 yılında kaleme aldığı, *Celts and the Classical World ve* P. B. ELLIS'in 1990 yılında yazdığı *The Celtic Empire: The First Millennium of Celtic History c. 1000 BC – 541 AD* adlı eserlerden yararlanılmıştır. Özellikle NACHTERGAEL ve RANKIN konuyu ciddî bir biçimde değerlendirerek antik kaynaklarla karşılaştırmak suretiyle önemli sonuçlara varmışlardır.

Galatların Küçükasya'ya geçişleri ve Hellenistik krallıklarda yaptıkları paralı askerliklere ilişkin olarak M. LAUNEY'in "*Un épisode oublie de l'nvasion Galate en Asie Mineure* (278/7 av. J.Ch.)" (*REA* XLVI 1944 217.–236.); *Recherches sur les armées hellénistiques* I–II (Paris I 1949, II 1950); K. STROBEL'in *Die Galater* (Berlin 1996) adlı eseriyle M. SZABO'nun "Mercenary Activity" (Şurada: *The Celts*. Ed. S. AGNELLI ve diğ., Milano 1991, 332–336) adlı makalesinden faydalanılmıştır.

M.ö. II. yüzyıldaki Galat–Roma ilişkileri için ise, F. W. WALBANK tarafından kaleme alınmış, *A Historical Commentary on Polybius* I–III (Oxford, I 1957, II 1967, III 1979) adlı kitaptan; W. RUGE'nin kaleminden çıkan "Gordion" (*RE* VII 1912 1590); "Kolobatos" (*RE* XI 1922 1107); "Lysis" (*RE* XIV 1930 64–65); "Themisonion" (*RE* V/A 1934 1638–1641); "Pessinus" (*RE* XIX/1 1937 1104–1113); "Olympos (23)" (*RE* XVIII/1 1939 258–324); "Oroandeis" (*RE* XVIII/1 1939

1130–1132) ile A. N. SHERWIN–WHITE'ın "Roman Involvement in Anatolia 167–88 BC" (*JRS* LXVII 1977 62–76) adlı makalesinden ve *Roman Foreign Policy in the East* (London 1984) adlı kitabından faydalanılmıştır.

Gene çok kullandığım bir kaynak da, W. M. CALDER ve G. E. BEAN'in 1958 yılında yayımladıkları, *A Classical map of Asia Minor* adlı haritadır. Bu harita, eksikliklerine karşın hem Hellenistik Çağ'ın tarihi coğrafyası ve yerleşim yerlerinin, hem de Küçükasya'daki Roma eyalet sınırlarının tespiti bakımından çalışmamıza katkıda bulunmuştur.

Galatların M.ö. 278/277 yılında Küçükasya'ya geçmeleri ve Pontos, Kappadokia, Phrygia ve Paphlagonia'yla sınırlandırılmış olan bölgeye yerleşmelerinden sonra, Küçükasya'daki Hellenistik krallıklarla ve M.ö. II. yüzyıldan M.ö. 25 yılında Galatia Bölgesi bir Roma eyaleti oluncaya kadar geçen süre içinde Romalılarla ilişkileri konusunda, öncelikle şu eserlerden yararlanılmıştır: F. STAEHELIN'in *Geschichte der kleinasiatischen Galater* (Leipzig 1907[2]); F. LEQUENNE'nin *Galat'lar* Çev.: S. ALBEK (Ankara 1991[2]) ve S. MITCHELL'in *The History and Archaeology of Galatia* (Oxford 1974); "Population and the Land in Roman Galatia" (*ANRW* II. 7. 2 1980 1053–1081); *Anatolia. Land, Men and Gods in Asia Minor* I–II: *The Celts and the Impact of Roman Rule* (Oxford–New York 1993); "Termessos, King of Amyntas, and the War with the Sandaliotai. A new inscription from Pisidia" (Şurada: *Studies in the History and the Topography of Lycia and Pisidia in Memoriam A. S. HALL.* Yay. D. FRENCH ve diğ., British Institute of Archaeology at Ankara Monograph 19, Ankara 1994 95–105); *Cremna in Pisidia. An Ancient City in Peace and in War* (London 1995).

Bunlardan S. MITCHELL tarafından kaleme alınmış, *The*

History and Archaeology of Galatia (Oxford 1974) ile *Anatolia. Land, Men and Gods in Asia Minor* I–II: *The Celts and the Impact of Roman Rule* (Oxford–New York 1993) adlı eserler özel bir öneme sahiptir. Adı geçen yazarın Galat tarihinin değişik dönemlerini anlatan bu eserleri çalışmamız açısından hem yeni ufuklar açmış, hem de konuya ilişkin bazı sezgilerimizin doğrulanmasını sağlamıştır. K. STROBEL'in 1996 yılında yayımladığı *Die Galater* adlı eseri ise, Galatlara ilişkin genel ve belirli alanlardaki bilgiler antik kaynaklar, epigrafik belgeler ve modern literatür ışığında sistematik bir şekilde bir araya toplanmış ve Galat tarihinin değişik yönleri ustaca ortaya konulmuş olmasına karşın, yalnızca M.ö. III. yüzyılın ilk yarısında Galatların Seleukos Kralı I. Antiokhos'la Toroslar'da yaptıkları muharebeye kadarki Galat tarihi çerçevesinde kullanılabilmiştir.

Kitabımız, "Siyasal Gelişmeler" ve "Toplumsal Yapı" olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır. Esas itibariyle kronolojik olarak düzenlenmiş olan "Siyasal Gelişmeler" bölümünün başına, Galatların Hellas ve Küçükasya'ya gelmesinden önce bu ülkelerdeki siyasal koşulların daha iyi anlaşılabilmesi için genel bir bakış (I. A.) koyma gereği duyulmuştur. Bunu izleyen kısımda Galatların Hellas ve Küçükasya'ya düzenledikleri istilânın nedenleri ve gelişmesi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bunu yaparken önce Galatların Hellas üzerindeki yağma hareketleri (I. B.) anlatılmış; bu seferin başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra, onların Küçükasya'ya geçişleri ve Pontos, Kappadokia, Phrygia ve Paphlagonia'yla sınırlandırılmış olan bölgeye hangi koşullar altında, nasıl yerleştikleri konusu üzerinde durulmuştur (I. C.). Bundan sonra, Galatların Küçükasya'ya geçmeleriyle birlikte buradaki faaliyetlerinin değerlendirildiği kısım (I. Ç.) gelmektedir. Bu kısımda Galatların M.ö. 278–223 yılları arasında Batı Anadolu'daki Hellen kentleri ve Küçükasya'daki Hellenistik krallık-

larla olan ilişkileri (Ç. 1.) ve M.ö. III. yüzyılın son çeyreğinden Magnesia Muharebesi'ne kadar olan gelişmeler ele alınmıştır (Ç. 2.). Daha sonra Küçükasya tarihinde önemli bir yeri olan Magnesia Muharebesi'nde Galatların Romalılara karşı Seleukos Kralı Antiokhos III Megas'ın yanında yer alması (Ç. 3.); Seleukos kralının yenilmesi üzerine Romalı General Manlius Vulso'nun Galatları cezalandırma seferi ve bu seferin sonuçları ise, bunu izleyen kısmı (Ç. 4.) oluşturmuştur. Galatların M.ö. II.–I. yüzyıllarda Hellenistik krallıklar ve M.ö. 25 yılına kadar Roma'yla olan ilişkileri de ayrıca ele alınmıştır (Ç. 5.).

Kitabımızın ikinci bölümünde, Galat siyasal yaşamının iç dinamikleriyle ilişkili olarak "Galatların Aşiret Organizasyonu ve Siyasal Yapı" (II. A.) ve "Galatların Savaş Teknikleri" (II. B.) konusu işlenmiştir. "Galatia Bölgesi'ndeki Galat Dini ve Yerel Kültlerin Galatlar Üzerindeki Etkisi" başlıklı alt–bölüm (II. C.) ise, esas itibariyle din konusu üzerine kurulu olup, Küçükasya'daki yerel tapınımların ve kültlerin Galat dini ve kültürü üzerindeki etkisi; Galatlardaki din ve kehanet olgusu; Galatia Bölgesi'ndeki *drynemeton*'un anlamı, işlevi ve yeriyle Galat–Kelt rahip sınıfı *dryides*'ler konularına ilişkin yorum getirmeye çalışılmıştır. Son olarak, her ne kadar Galatların ekonomik yaşamına ilişkin bilgiler antik kaynaklarda sınırlı olsa da, "Ekonomi" (II. Ç.) başlığı altında bir yandan, Galatların ekonomisinde önemli bir yer tutan tarım ve hayvancılık faaliyeti üzerinde durulmaya, diğer yandan, Galatlarda belirli ölçülerde yer alan ticaret ve şehircilik konularına değinilmeye çalışılmıştır.

Kitabımızın "Sonsöz" kısmında ise, Küçükasya'daki Galatlara ilişkin elde edilen toparlayıcı nitelikteki genel sonuçlara yer verilmiş olup ayrıca, İngilizce bir özet (= Summary) eklenmiştir.

Bütün bunlar yazılırken, Galatların Roma, Hellen dünyası ve özellikle Hellenistik krallıklarla ilişkileri geniş bir perspektif içinde anlatılmaya, böylelikle, Galatlar hakkında şimdiye kadar bilinenler, teoriler ve henüz anlaşılamayan noktalar, sistematik bir biçimde bir araya getirilmeye gayret edilmiştir.

Metinde geçen Hellen ve Latin kökenli sözcüklerin ortografyasında B. İPLİKÇİOĞLU'nun *Eski Batı Tarihi* I (Ankara 1997) adlı eserinin 803–812. sayfalarındaki açıklamalar dikkate alınmıştır. Kullanılan antik kaynaklar, standart ve süreli yayınlar, monografyalar ve makalelere ilişkin kısaltmalar ise, çalışmanın sonundaki "Antik Kaynaklar Dizini" ve "Metinde Kullanılan Literatür, Standart ve Süreli Yayınlara İlişkin Kısaltmalar Listesi"nde açık künyeleriyle birlikte gösterilmiştir. Antik yazarlar ve eserleriyle standart yayınların kısaltmalarında, antik yazarlar ve eserlerine ilişkin kısaltmaların Türkçe ortografyadaki farklılıkları da göz önünde tutularak, *Lexikon der Antike* (Hrsg. von J. IRMSCHER in Zusammenarbeit mit R. JOHNE. Berlin–Leipzig 1971, 1987, 9. Aufl. Taschenbuchasg: J. IRMSCHER, *Das Grosse Lexikon der Antike*. München 1987, 1990) adlı eserin I. cildinin (1971) 20–41. sayfalarındaki ilgili kısaltmalar esas alınmıştır. Süreli yayınlarda, *L'année philologique* (*Revue des publications épigraphiques relatives a l'antiquité romaine*. Paris)'in LXIV. cildinin (1996) 17–39. sayfalarındaki kısaltmalar kullanılmış; ancak burada bulunmayan bazı periyodikler için başka kaynaklardaki kısaltmalardan yararlanılmıştır. Metinde geçen tüm monografya ve makaleler yazar soyadı + yayın yılı biçiminde kısaltılmış olup, bir yazarın aynı yıl içinde çıkmış birden fazla eseri söz konusu olduğunda, eserlerin adları alfabetik sıraya konularak, bunlar (a), (b) vs. şeklinde gösterilmiştir.

Alıntı ya da gönderme yoluyla doğrudan doğruya kullanılan

antik kaynaklar çalışmanın sonundaki "Antik Kaynaklar Dizini"nde ilgili yer ve pasajlarıyla birlikte bir araya getirilmiş, eserlerin değerlendirilmesinde kullanılan metin ve çeviriler de ayrıca gösterilmiştir. Ayrıca yararlı olacağı düşüncesiyle, konuya ilişkin çeşitli harita ve resimlerle Hellenistik krallıklara ait listeler konulmuştur.

I. SİYASAL GELİŞMELER

A. İskender'in Ölümünden Sonra Generalleri Arasındaki Mücadeleler ve Hellenistik Çağ Hellas ve Küçükasyası'nın Durumuna Genel Bakış

Galatların Hellenistik Çağ Hellas ve Küçükasya'sında oynadıkları rolün daha iyi anlaşılabilmesi için, Büyük İskender'in ölümünden sonra Hellas ve Küçükasya'daki gelişmelere genel olarak değinmekte yarar vardır. Makedonya Kralı II. Philippos ve oğlu Büyük İskender tarafından M.ö. IV. yüzyılın ikinci yarısında kesin bir şekilde mağlûp edilip birlikleri dağıtılan Hellenler Makedonya egemenliğine girmişler; fakat M.ö. 10 Haziran 323 yılında İskender'in genç yaştaki zamansız ve ardında hiçbir halef bırakmaksızın ölmesi, kurmuş olduğu dünya imparatorluğunun, onu bir bütün olarak yaşatmak yerine parçalara bölerek yönetmeyi yeğleyen generalleri tarafından paylaşılmasına yol açmıştır. Kralı seçme yetkisi Makedonya Ordu Meclisi'nin elindeydi. İskender'in Roksane'dan olma oğlu İskender'i, IV. İskender ve yarım akıllı gayrimeşru kardeşi Arrhidaios'u III. Philippos olarak kral ilân eden generaller, imparatorluğun yönetimini kendi aralarında paylaşmışlardır. Böylece Makedonya'nın yönetimi Antipatros'a; Asya'daki toprakların yönetimi, imparatorluk naipliği ve başkomutanlık Perdikkas'a[71]; krallığın vasiliği görevi de Krate-

[71] Diod. xviii. 2. 2–4'e göre, İskender ölürken yüzüğünü tecrübeli

ros'a verilmiştir[72]. İmparatorluğun yerel yönetim sistemi olan satraplık statüsü korunmakla birlikte, ülke ordunun diğer komutanları arasında paylaştırılmıştır. Bu düzenlemeye göre, Leonnatos, Hellespontos Phrygia'sının; Antigonos Monophtalmos, Lykia ve Pamphylia'yı da kapsayan Büyük Phrygia'nın; İskender'in sekreteri Eumenes, Kappadokia ve Paphlagonia'yla komşu olan kıyıların; Lysimakhos, Pontos kıyılarıyla Trakya'nın; Menandros, Lykia'nın; Philotas, Kilikia'nın; Philotas'ın oğlu Asandros, Karia'nın; Ptolemaios ise, Mısır'ın satrabı olmuşlardır[73]. Büyük İskender'in ölümünden sonra, meydana getirmiş olduğu imparatorluğun, ardılları ve komutanları tarafından bu şekilde bölüşülmesiyle ortaya çıkan böylesine ani bir değişim imparatorlukta kolaylıkla üstesinden gelinemeyecek bir durum yaratmıştır. Böylelikle tarihe "Halefler" (= *Diadokhoi* [οἱ Διάδοχοι]) olarak geçen, şiddetli mücadelelerle dolu bir dönem başlamış; *Diadokhos*'lar arasındaki bu çekişmeler, Hellas ve Küçükasya kentlerinin sosyo–ekonomik, kültürel, politik ve siyasî yapısında bazı değişiklikleri de beraberinde getirmiştir[74].

Perdikkas, yavaş yavaş imparatorluk gücünü elinde toplamaya başlayınca, diğer generallerle arasındaki anlaşmazlıklar yerini savaşa bırakmıştır. Eski tarihçilerin doğru olarak gözlemledikleri gibi, Perdikkas da egemenliğinin başlarında arka-

---

komutanlarından Perdikkas'a verdiği için, Makedonya Ordu Meclisi onu kral naibi (= ortak kral) olarak seçmiş ve hem arkadaşlarının satraplıklara tayini, hem de onların Perdikkas'ın komutası altında bulunmalarına karar vermiştir.

[72] *FGrH* 100. 8. 4 (= Dexippus); 156. 1–3 (= Arrianos); Iust. xiii. Konuya ilişkin olarak ayrıca bk. AKŞİT 1971: 1 n. 3.

[73] Diod. xviii. 3; Plut. *Eum.* 3–4; Curt. x. 10. 1–4; App. *Syr.* 52; Iust. xiii. 4. 6; *FGrH* 100. 8 (= Dexippus); 156. 5–8 (= Arrianos) konuya ilişkin olarak ayrıca bk. AKŞİT 1971: 2 n. 4 v.dd.; ÖZSAİT 1985: 3.

[74] HEINEN 1989: 422.

daşlarına ve müttefiklerine söz verdiği eşitlik, özgürlük, adalet ve beraberlik kavramlarına rağmen, gücünü sağlamlaştırdıktan sonra, kendine güvenen arkadaşlarına ve müttefiklerine bir dost gibi yaklaşmaktan ziyade, bir kral (= *basileus*) gibi davranmaya başlamıştır[75]. Bu durumdan hoşnut olmayan Lysimakhos, Antigonos Monophtalmos ve Ptolemaios ona savaş açmışlardır[76]. Yaptıkları bir dizi savaştan sonra Perdikkas'ı ortadan kaldırmayı başaramamışlar; fakat daha önce Perdikkas'ın yanında yer almış olan Seleukos'un da katıldığı bir suikast sonucu onu M.ö. 321 yılında Ptolemaios'a karşı giriştiği Mısır seferi sırasında öldürmüşlerdir[77]. Aynı yıl devlete yeni bir düzen vermek ve yönetim şeklini belirlemek üzere Syria'daki (= Suriye) Orontes Irmağı (= Asi Irmağı) üzerindeki Triparadeisos kentinde ikinci bir Makedonya devlet konseyi toplanmış, bu toplantıda alınan kararlar uyarınca, Antipatros imparator vekilliğine; Ptolemaios, Mısır ve Kyrenaika satraplığına; Perdikkas'ı öldüren General Seleukos, müttefiklerine yaptığı bu büyük hizmetten dolayı Babylonia Satraplı'ğına ve Phrygia'nın eski satrabı Antigonos Monophtalmos, diğer generallerin de onayıyla Asya Ordusu Komutanlı'ğına atanmışlardır[78].

Antigonos Monophtalmos, Perdikkas'ın kardeşi Alketas'ı ve onun en önemli müttefiki olmasının yanı sıra değerli bir komutan da olan Eumenes'i ortadan kaldırdıktan sonra[79], o da

---

[75] Polyb. xv. 24. 4; Diod. xviii. 23; konuya ilişkin olarak bk. MAGIE 1950: 65.

[76] Diod. xviii. 25. 3.

[77] Diod. xviii. 36. 5; 37. 2.

[78] Diod. xviii. 36–39; Nep. *Eum.* v.; App. *Syr.* 53.

[79] Antigonos'un bu savaşlarına ilişkin olarak bk. Diod. xviii. 40–41; 53; 58–59; 61; 72–73; xix. 12–13; 27–29; 32–34; 40–44; Nep. *Eum.* v. 3–7; Plut. *Eum.* 9–11; 12. 1; 13. 2–3; 15; 16. 4; 17–19; Polyain. *Strat.* iv. 6. 8–10;

Küçükasya'da bir kral gibi saltanat sürmeye başlamıştı. Aynı zamanda, İskender'in imparatorluğunu bir bütün olarak ele geçirmeyi düşünüyordu. Diğer generaller ise, bulundukları bölgenin satraplıklarıyla yetinmek niyetindeydiler. Antigonos'un sözünü ettiğimiz önlenemez yükselişi karşısında bu kez, Seleukos, Ptolemaios, Kassandros ve Lysimakhos'un katıldığı bir koalisyon oluşturulmuştur. M.ö. 315 yılında başlayan savaş bazı aralıklarla M.ö. 301 yılına kadar sürmüştür[80]. Yaşamının büyük bir bölümünü savaş alanlarında düşmanlarıyla çarpışarak geçiren Antigonos Monophtalmos, sonunda, Thrakia'nın[81] (= Trakya) hâkimi Lysimakhos'la, Suriye ve doğunun hâkimi Seleukos I. Nikator'un birleşmiş kuvvetlerine karşı M.ö. 301 yılında Afyon dolaylarındaki Ipsos[82] Ovası'nda giriştiği savaşta yenilmiş ve öldürülmüştür[83]. Bu savaşın sonunda Lysimakhos, Trakya'dan Halys Irmağı'na (= Kızılırmak) kadar olan bölgenin tek hâkimi olmuştur. Antigonos'la savaşırken yüksek bir tepenin üzerinde tahkimli bir kent olan Pergamon'un (= Bergama) stratejik önemini kavrayan Lysimakhos, kenti askerî bir üs haline ge-

---

lust. xiv. 2. 1–4; xiv. 3–4.

80 App. *Syr.* 53; konuya ilişkin olarak bk. MANSEL 1988[5]: 462.

81 Kuzeyinde Skythia, güneyinde Ege Denizi, batısında Makedonya, doğusunda Karadeniz ve Marmara Denizi'yle sınırlandırılmış ülke.

82 Adını yanı başındaki ovaya veren Ipsos antik kentinin yeri henüz kesin bir şekilde belirlenememiştir. Çay ilçesi yakınlarına veya –isim benzerliğinden dolayı– Afyon kentinin kuzeyindeki Sipsin (şimdiki Çayırbağ) Köyü'ne lokalize edilmesine dair görüşler vardır. Konuya ilişkin ayrıntılı bilgi için bk. ROBERT 1949: VII 217; MAGIE 1950: 727 n. 4; UMAR 1999[2]: 345.

83 81 yaşında olmasına rağmen Antigonos, bizzat çarpışırken bu muharebede ölmüştür. Diod. xxi; Plin. *nat.* v. 105; Plut. *Demetr.* 28–30; *Pyrrh.* 4. 3; App. *Syr.* 55; Arr. *anab.* vii. 8. 5; lust. xv. 4. 21 v.d.; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. AKŞİT 1971: 39; MANSEL 1988[5]: 466.

tirmiş, daha sonra 9.000 *talanton*'luk[84] devlet hazinesini buraya getirterek, hizmetinde güvenilir bir subay olan Philetairos'u bu hazinenin korunmasına memur etmiştir[85].

İkinci evliliğini Mısır Kralı Ptolemaios I. Soter'in kızı Arsinoe'yle yapmış olan Lysimakhos'un, bu evliliğinden birçok çocuğu olmuştu. Genç ve hırslı bir kadın olan Arsinoe, kendi çocuklarının tahta çıkmasını istediğinden, Lysimakhos'un eski karısından olma, cesareti, kişiliği, komutanlık yeteneği kanıtlanmış, hem ordu hem de halk tarafından sevilen, Agatokles adındaki oğlunu babasına ihanet ettiği gerekçesiyle yakalatıp, mahkemeye bile çıkartmadan gizlice ortadan kaldırtmıştı[86] (M.ö. 284–283). Kocasının başına gelenlerden sonra kendi hayatından endişe eden Agatokles'in karısı, Lysimakhos'un o sıralar araları açılmış olan eski müttefiki Seleukos'un yanına sığınmıştır. Lysimakhos'un büyük çabalar harcayarak kurduğu krallık içinde bu olay büyük huzursuzluklara neden olmuş ve oğlunun yakın arkadaşları ve dostları tarafından şiddetle kınanmıştır. Hatta Pausanias[87] ve Strabon'a[88] göre, Agatokles'in dostları –ki bunlar arasında, Pergamon Kalesi'ni ve hazinesini korumakla yükümlü sadık

---

84 25.86 kg ağırlığındaki ağırlık ölçüsü. Antikçağ'da genellikle para tartmak için kullanılırdı ve bir *talanton* yaklaşık olarak 6.000 gümüş *drakhme*'ye eşitti.

85 Paus. i. 8. 1; konuya ilişkin olarak bk. USSING 1897: 8; HANSEN 1971²: 14 v.d. Tieion'lu (= Filyos/Hisarönü) Philetairos, çocukluğundan beri hadım olması ve çok iyi yetiştirilmesinden ötürü bu güvene lâyık olarak uzun bir süre Lysimakhos'a sadık kalmıştır (Strab. xii. 3. 8. c. 543; xiii. 4. 1. c. 623; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Strab. vii. 6. 1. c. 319; Polyain. *Strat.* iv. 9. 4).

86 App. *Syr.* 64; konuya ilişkin olarak bk. HANSEN 1971²: 16 v.d. n. 16.

87 Paus. i. 10. 4–5.

88 Strab. xiii. 4. 1. c. 623.

Philetairos da vardı– Seleukos'u yardıma çağırmışlardır. Philetairos, hem yakın arkadaşı Agatokles'in öldürülmesi hem de kendisine iftira eden, Lysimakhos'un karısı Arsinoe'yle arasındaki anlaşmazlık yüzünden, Pergamon üzerindeki mutlak yönetiminin elinden alınmasından korkmuş ve bu nedenle Pergamon'da bir ayaklanma çıkartarak, kısa süre içinde kentin denetimini ele geçirmiştir. Lysimakhos'un zengin krallığında gözü olan eski müttefiki, yeni düşmanı Seleukos da bu uygun fırsatı değerlendirerek, M.ö. 281 yılında Suriye'den Batı Anadolu'ya doğru hiçbir zorluk ve direnişle karşılaşmadan, hatta yardım görerek ilerlemiştir. Bu sırada Lysimakheia'da[89] bulunan Lysimakhos, hemen ordusuyla Hellespontos'u aşarak Sipylos Magnesia'sına[90] doğru Seleukos'u karşılamak üzere harekete geçmiştir. Kader, İskender'in hayatta kalan son iki generalini Hermos Irmağı'nın[91] kuzey yakasındaki Kurupedion Ovası'nda, M.ö. 281 yılının yazında karşılaştırmıştır[92]. Bu iki ihtiyar rakip arasındaki savaş, 80 yaşındaki Lysimakhos'un, 77 yaşındaki Seleukos karşısında hem krallığını hem de hayatını kaybetmesiyle son bulmuştur[93].

---

[89] Lysimakhos'un, kendine başkent edinmek üzere, Gelibolu Yarımadası kıstağında kurduğu kent. Hellence "Lysimakhos Yurdu" anlamında gelen ve kıstağa tepeden bakan bu kent hem Saros (= Melas) Körfezi'ni, hem de Çanakkale Boğazı'nın (= Hellespontos) Marmara Denizi'ne (= Propontis) bağlandığı deniz parçasını görebiliyordu. Söz konusu antik yerleşimin görünür kalıntısı yoktur; yerinde şimdi askerî tesisler vardır UMAR 1999[2]: 529.

[90] Bugünkü Manisa.

[91] Bugünkü Gediz Irmağı. Antikçağ'daki durumuna ilişkin olarak bk. Strab. xiii. 4. 5. c. 626.

[92] Eus. *chron.* i. 234; *FGrH* II 1205; konuya ilişkin olarak bk. BELOCH 1893: 108; TARN 1928: 98; MAGIE 1950: 727 n. 5.

[93] Lysimakhos'un Kurupedion Ovası'nda Seleukos'la yaptığı meydan muharebesi de tıpkı, M.ö. 301 yılında, Ipsos Ovası'nda Antigonos ve devleti örneğindeki gibi, bir kralın, kurduğu devletle birlikte tarih sahnesinden silinmesine neden olmuştur. Kurupedion Muharebesi'yle ilgili olarak ayrıca

Böylece Seleukos Küçükasya ve Trakya'yı tek bir savaşla elde etmiş, önceleri Lysimakhos'un katı hâkimiyeti altında ezilen kentler, Kurupedion fatihi Seleukos'a bağlılık yemini ederek onun egemenliğini tanımışlardır. Seleukos, şimdi Ege Denizi'nden Hindistan'a kadar uzanan imparatorluğun tek sahibi olmuştur. Yani, bu imparatorluk, Mısır ve Hindistan sayılmazsa, İskender'in fethettiği topraklara hemen hemen eşittir. Fakat Seleukos, bu başarısını tam anlamıyla kutlayamadan, hem doğduğu yerleri bir defa daha görmek hem de Trakya'daki egemenliğini sağlamlaştırmak için gittiği Lysimakheia'da bir kurban töreni sırasında Ptolemaios Keraunos[94] tarafından öldürülmüştür[95]. Seleukos'un öldürülmesiyle (M.ö. 280), İskender'in imparatorluğunu aralarında paylaşan generallerinin tamamı ölmüş ve toprakları varislerince yönetilmeye başlamıştır. Bu durumda üç ana Hellenistik monarşi ayakta kalmış oluyordu: II. Ptolemaios'un yönetimindeki (M.ö. 282–246) Mısır, Seleukos oğlu I. Antiokhos'un yönetimindeki (M.ö. 281–261) Asya ve Antigonos Monophtalmos'un torunu Antigonos Gonatas'ın yönetimindeki (M.ö. 283–239) Makedonya. Bunlardan I. Antiokhos, babasının ölümünden sonra imparatorluğun her tarafında patlak veren isyanları bastırmak için, babasının Trakya'yı ele geçirme hayalinden vazgeçmiş, bir an önce Küçükasya'nın yönetim orga-

---

bk. Strab. xiii. 4. 1. c. 623; App. *Syr.* 62; Iust. xvii. 2; Polyain. *Strat.* iv. 9. 4; BELOCH 1893: 244 n. 2; GEYER 1930: 1. 27 v.dd.; AKŞİT 1971: 43.

[94] Ptolemaios I. Soter'in Antipatros'un kızı Euridike'den olan oğlu "Şimşek" (= *Keraunos*) lâkaplı Ptolemaios, Makedonya tahtını bu suikastla ele geçirdi: *FGrH* 434. 8. 1–7 (= Memnon); Strab. xiii. 4. 1. c. 623; App. *Syr.* 62–63; Paus. x. 19. 7.

[95] HANSEN 1971[2]: 17, bu suikastın ya M.ö. 281 yılının Aralık ayında ya da M.ö. 280 yılının Ocak ayında olduğunu iddia etmektedir. Konuya ilişkin yorumlar ve tartışmalar için ayrıca bk. TARN 1947[5]: 11; MAGIE 1950: 727 v.d.; AKŞİT 1971: 45 n. 94; HEINEN 1972: 3 v.dd.; 1989: 413.

nizasyonunu düzenlemeyi yeğlemiştir. I. Antiokhos ilk olarak, Lysimakhos'a karşı ayaklanmasından ve Kurupedion Muharebesi'ndeki yararlılıklarından dolayı, Pergamon kentinin sürekli egemenliğini Philetairos'a bırakmıştır. Philetairos ise, Trakya'da Ptolemaios Keraunos tarafından öldürülen Seleukos'un küllerini oğlu I. Antiokhos'a vererek kral nazarında değerini bir kat daha arttırmıştır[96]. Belki de bu yüzden, I. Antiokhos, kardeşi Akhaios'un kızını Pergamon kentinin yöneticisi Philetairos'un yeğeni Attalos'la evlendirmiştir. Sebebi her ne olursa olsun, I. Antiokhos, bu vesileyle kendisine Küçükasya'da hem güvenilir bir vali, hem de bir akraba bırakarak gönül rahatlığı içinde Anadolu'dan ayrılmıştır[97]. Böylelikle Küçükasya'daki Seleukos egemenliğini sağlamlaştıran I. Antiokhos, imparatorluğunun merkezinde ve özellikle, Mısır'ın başında bulunan II. Ptolemaios'un[98] kışkırtmalarıyla Suriye'de patlak veren isyanları bastırmak üzere doğuya hareket etmiştir[99].

Bu sırada kendilerine karşı set görevi gören Lysimakhos Devleti'nin M.ö. 281 yılında Kurupedion Ovası'ndaki muharebede yıkıldığını duyan Keltler, artık Trakya ve Küçükasya'da kendilerini durdurabilecek bir gücün kalmadığının bilincindeydiler[100].

---

96 App. *Syr.* 63.

97 Philetairos'un, Seleukos Kralı Antiokhos tarafından Pergamon'a vali olarak atanması, bölgede ele geçen Hellenistik *tetradrakhma*'larla kanıtlanmıştır: FRITZE 1910: 7; NEWELL 1936: 17.

98 II. Ptolemaios (M.ö. 282–246), Ptolemaios I. Soter'in Berenike'den oğlu. M.ö. 285 yılında kral naibi oldu ve M.ö. 282 yılında babasının ölmesiyle Mısır tahtını ele geçirdi. İlk iş olarak Mısır tahtında hak sahibi olan herkesi bertaraf edip kendi geleceğini sağlama aldı.

99 HEINEN 1972: 3 v.dd.; 1989: 413 v.dd.

100 Konuya ilişkin olarak bk. STAEHELIN 1907[2]: 2; MITCHELL 1993: 13 n. 5.

B. Hellas'ın İstilâsı ve Galatların Küçükasya'ya Geçişleri

Keltler, komutanları Brennos önderliğinde ordularını toplayıp[101] M.ö. 280[102] yılında ana vatanlarından güneye doğru hareket etmişler, Danuvius (= Tuna) Irmağı'nın güneydoğusu üzerinden Balkanlar'a ve oradan da Makedonya ovalarına yayılarak ilk defa, İskender'in ölümünden sonra yerine geçen haleflerinin topraklarına gelmişlerdi[103]. Liderler arasında yapılan bir toplantı sonunda orduyu üç ana bölüme ayırmışlar ve her bir lider kendi istilâ edeceği bölgeyi tayin etmişti. Böylece Kerethrios'un kumandası altındaki birinci grup Trakyalılar ve Tribal kavimlerinin üzerine, Brennos ve Akikhorios liderliğindeki ikinci grup Paionia Bölgesi'ne doğru saldırıya geçmiş; Bolgios'un sevk ve idaresindeki üçüncü grup ise, Makedonya ve Illyria'lıların elinde bulunan bölgeyi istilâ etmeye başlamıştı[104]. Makedonya Bölgesi ve Hellas za-

---

[101] Polyb. iv. 46. 1; Liv. xxxviii. 16. 1; Paus. x. 8. 3.

[102] Polyb. i. 4. 5; bu tarihin kesin bir biçimde saptanması için ayrıca bk. Paus. x. 23. 14: "*Keltlerin Hellas'a göçleri ve bölgenin tahribi, Anaksikrates'in Atina'da arkhon olduğu ve Olympiad'ların yüzyirmibeşincisinin ikinci yılında, Aigon'lu Ladas'ın koşuda galip geldiği yılda, meydana geldi. Ertesi yıl, Domokles Atina'da arkhon olduğunda ise, Keltler Küçükasya'ya hareket ettiler.*" (ŞAHİN 1997: 27). Keltlerin göç hareketinin problematik tarihiyle ilgili olarak daha detaylı bilgi için bk. LAUNEY 1944: 217 v.dd.; WALBANK 1957: 1 49 v.dd.

[103] Paus. i. 4. 1; ayrıca, Keltler daha önce Hellas'a M.ö. 369 yılında, Syrakusai Kralı I. Dionysios'un egemenliği sırasında paralı askerler olarak, Syrakusai'ın müttefiki Sparta'lılara Peleponnesos yarımadasında yardım etmek için gelmişlerdi; konuya ilişkin olarak bk. Xen. *Hell.* vii. 1. 20–23; 28–31; Diod. xv. 70. 1.

[104] Paus. i. 4. 1; x. 19. 6; Iust. xxiv. 4. 6; konuya ilişkin olarak ayrıca bk.

ten, İskender'in ölümünden sonra imparatorluğu paylaşan halefleri arasındaki bitmez tükenmez mücadelelerle yıpranmış ve alt üst olmuş merkezi yönetimiyle istilâcılara karşı koyamayacak bir durumdaydı[105]. Makedonya topraklarında ilerleyen Bolgios âdet üzerine, Kral Keraunos'a elçiler göndermiş ve bunlar da krala, eğer ülkesindeki barışı korumak istiyorsa, altın ya da para olarak Galatlara haraç (= *demarkhe)* ödemesi gerektiğini söylemişlerdi. Öfkesi ve coşkun hareketleriyle ün yapan Keraunos ise, elçilere "*Eğer benden alacak bir şeyiniz varsa hemen gidin, kumandanlarınıza vakit geçirmeden teslim olup silahlarını bırakmalarını haber verin! O zaman onlarla nasıl bir barış yapacağımı ben bilirim*" demiştir. Bu duruma gülen elçiler, "*Barışı senin iyiliğin için mi, yoksa kendi iyiliğimiz için mi önerdiğimizi kısa zamanda göreceksin*"[106] diyerek oradan ayrılmışlardır.

Bolgios önderliğindeki Galatlar karşısında bir varlık gösteremeyen Makedonya ordusu bozguna uğramış, Keraunos savaş sırasında Galatlar tarafından öldürülmüştür[107]. Daha sonra başı kesilip bir mızrağın ucuna geçirilerek, Makedonya ordusuna gösterilmiştir. Bu sırada zaten ağır kayıplar veren Makedonya kuvvetleri, krallarının kesik başını görünce çarpışmayı bırakarak geri çekilmeye başlamışlar ve Galatlar tarafından izlenen bu ordunun büyük bir kısmı yok edilmiştir. Bolgios liderliğindeki Galatlar, krallığı yağmalamaya başlamışlar; Kral Ptolemaios Keraunos'un da savaş alanında ölmesiyle başıboş kalan ülkede tam bir anarşi ortamı baş göster-

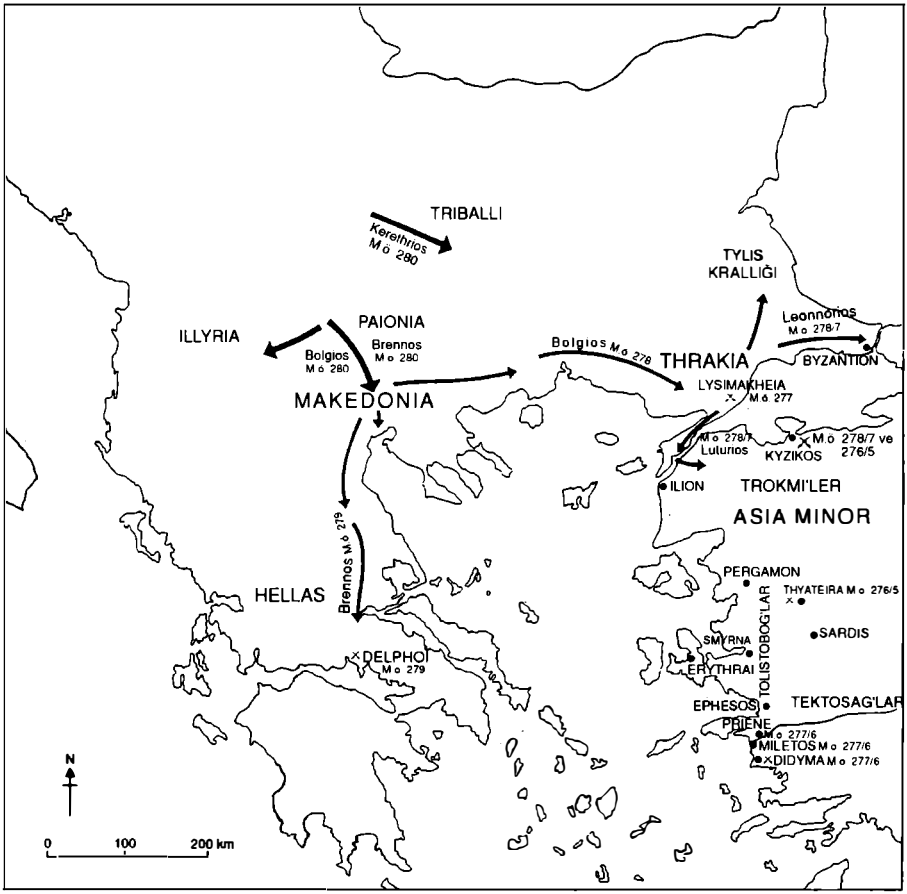
---

rıca bk. STAEHELIN 1907[2]: 3; TARN 1947[5]: 11; MORAUX 1957: 36; HANSEN 1971[2]: 29; MANSUELLI 1991: 9; MITCHELL 1993: 13; STROBEL 1996: 215.

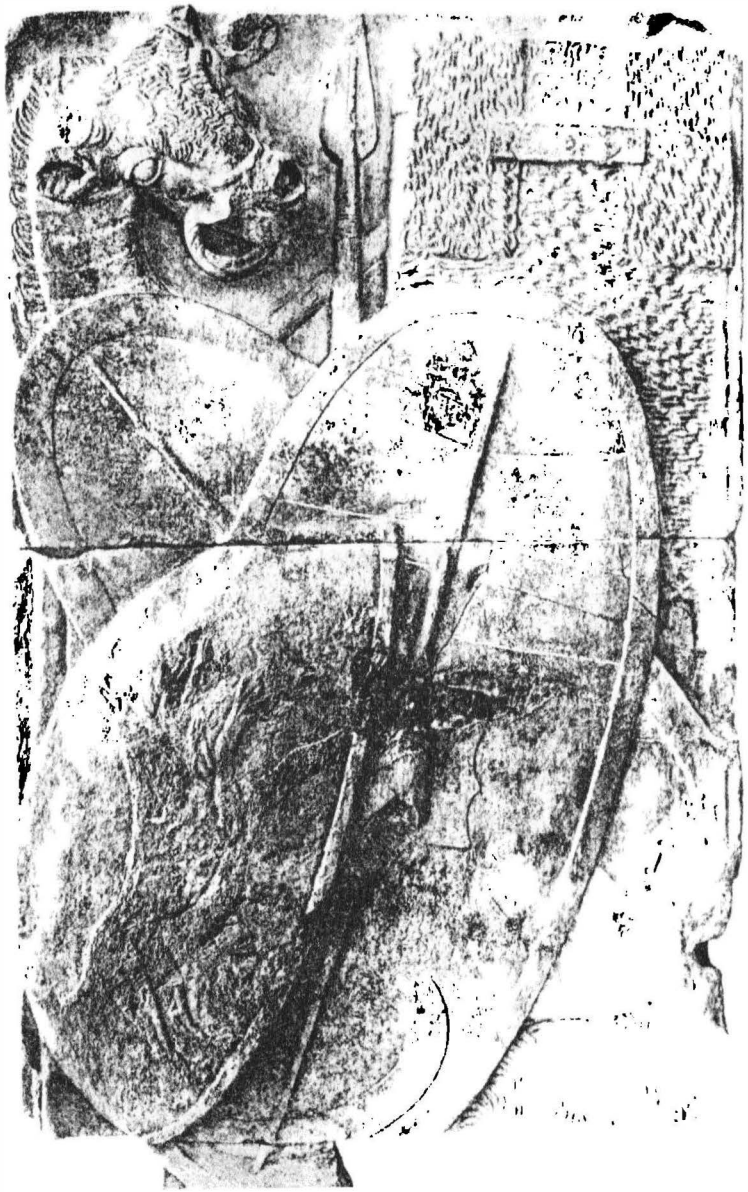
[105] Paus. i. 4. 1–2.

[106] Iust. xxiv. 4–5; tercüme için bk. LEQUENNE 1991[2]: 10; konuya ilişkin olarak bk. RANKIN 1987: 88.

[107] Paus. x. 19. 7; Iustin. xxiv. 4–5; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. TARN 1947[5]: 12; RANKIN 1987: 88; MANSUELLI 1991: 9; STROBEL 1994 b: 2.

I. Galatların Küçükasya'ya Geçişleri ve Hellas'ın İstilası

1. Galat Kalkanları (thyreos)

miştir[108]. Bu sırada aşağı tabakadan bir Hellen olan Sosthenes adlı biri, Galatlara karşı bir ordu toplamayı başararak, Galatlarla gerilla savaşı yapmaya başlamıştır. Sosthenes böylece, büyük kafileler halinde ilerleyen gruptan geride kalanları tuzağa düşürüyor, yolları kesiyor ve bu şekilde Galat ilerleyişini yavaşlatıyordu. Sonunda Sosthenes, Keraunos'un ordusundan arta kalanları da toplayarak, Galatlara karşı genel bir saldırıya geçmiştir[109]. Sosthenes'in saldırılarının artarak tehlikeli bir boyut kazanması üzerine, kazandığı zaferi ve özellikle, ele geçirilen ganimeti tehlikeye atmak istemeyen Bolgios, bu sırada Paionia Bölgesi'nden Thessalia'ya doğru inen Brennos'un birlikleriyle buluşmak üzere harekete geçmiştir[110].

Illyria'lılarla arası iyi olan Brennos kolayca Thessalia Bölgesi'ne inerek, Makedonya'yı istilâ eden Bolgios hâkimiyetindeki grupla birleşmiş ve Brennos, liderlerle yaptığı toplantılar ve kişisel konuşmalarıyla hem Galat yöneticileri hem de orduyu, zayıf ve zengin Hellas'a bir sefer düzenlenmeye ikna etmiştir. Subayları arasından Akikhorios'u kendisine yardımcı olarak atayan Brennos, 152.000 piyade ve 20.400 süvariden oluşan ya da asıl mevcudu daha fazla olan bir ordu[111] meydana getirmiştir[112]. Ordunun daha fazla mevcudu olması, her bir Galat süvarisinin yanında yetenekli biniciler olan iki atlı yardımcı bulunması anlamına gelmekteydi[113].

---

108 Iust. xxiv. 4–5.

109 Iust. xxiv. 5.

110 ELLIS 1990: 80.

111 Galat süvari birliğinin asıl mevcudu 61.200 kişiydi (Paus. x. 19. 9).

112 Paus. x. 19. 5–9.

113 Bu organizasyon kendileri tarafından *trimarkisia* (= Paus. x. 19. 11; *marka* Kelt dilinde "at" demektir) olarak nitelenen ve üç atla üç biniciden oluşan süvari birimi anlamındaydı. Çarpışma sırasında eğer başsüvari

Bunun üzerine Brennos, kendi önderliğindeki grupla hızla güney Makedonya'ya inmiş ve ona yenilen Sosthenes kahramanca ölmüştür. Dağılan Makedonya birlikleri müstahkem kentlere sığınmışlardır. Brennos ise, kendi öderliğindeki grupla Hellas'ı istilâ etmek için Thermopylai'a doğru ilerlemeye başlamıştır[114]. Bu sırada, Galatların daha önceki baskınları sırasında ellerine geçirdikleri Makedonya, Paionia ve Trakya bölgelerinde yaptıkları kötülüklerin haberlerini alan Hellenler, Brennos'un düzenlediği bu sefer sonunda ya galip gelecekleri-nin ya da yok olacaklarının bilincindeydiler. Çünkü, Galatlara karşı sürdürülen mücadele Perslere karşı sürdürülmüş olan mücadeleden çok daha şiddetliydi. Öte yandan Persler Hellas'ı kendi hâkimiyetleri altına almak istemişlerdi; Galat istilâsı ise, Hellas'ı tamamıyla yağmalama ve yok etme amacına yönelikti[115].

Brennos ordusuyla, Thessalia'nın güneyinden akan bir ırmak olan Sperkheios boyunca güneydoğuya inerek, Thermopylai'ı aşmayı düşünüyordu. Çünkü, Thermopylai geçidi Hellas'a girmek için tek yoldu. Bu gelişmeler üzerine, söz konusu geçit aşıldığı takdirde kendi toprakları tehlikeye düşecek

---

atından düşer ya da atına bir şey olursa, yardımcılarından biri ona kendi atını verir ve yaya olarak dövüşe devam ederdi. Eğer başsüvari yaralanırsa, yardımcılarından biri kendisini kampa taşırken, diğer yardımcı onun yerini alırdı. Eğer başsüvari ölürse, yardımcılarından biri onun atına atlar ve kendisinin yerine geçerdi. Nihayet, eğer hem at hem de başsüvari ölürse, her zaman için yerini alabilecek iki yardımcısı hazır bulunurdu (Paus. x. 19. 9–10). Bu sistem Pausanias tarafından, Perslerin "Ölümsüzler" olarak adlandırdığı 10.000 kişilik özel taburuna benzetilmiştir (konuya ilişkin olarak bk. Hdt. vii. 83). Aralarındaki fark, "Ölümsüzler"in sayısının her savaş sonunda tamamlanması; Galatların ise, bu açığı savaş sırasında kapatmalarıdır. Böylece Galat süvari birliği her zaman büyük bir hızla saldırmakta ve her saldırış sırasında eski sayılarını muhafaza etmekteydi (Paus. x. 19. 11).

[114] Diod. xxii. 4; xxii. 9; Paus. x. 19; Dio Cass. xxvii. 90.

[115] Paus. x. 19. 12.

olan Boiotia, Aitolia, Attika bölgelerinin sakinleriyle Phokis'-liler ortak bir savunma düzeni oluşturup, Galatların Hellas'a girişini engellemeye çalışmışlardır. Boiotia'lılar 10.000 ağır silahlı asker ve 500 süvari; Phokis'liler 3.000 piyade ve 500 süvari; Lokris'liler 700 asker; Megara'lılar 400 ağır silahlı asker; Aitolia'lılar 790 hafif, 7.000'den fazla ağır silahlı asker ve önemli miktarda süvari desteğiyle Ionia ve Makedonya'dan gelmiş birliklere katılmışlardır. Athenai'lılar (= Atinalılar) ise, Kallippos komutasında[116] 1.000 piyade, 500 süvari ve önemli miktarda, üç sıra kürekli gemiden oluşan bir deniz gücüyle bu sefere katılmışlardı[117]. Hellen birlikleri, bundan iki yüz yıl evvel yaptıkları gibi, Barbarların Hellas'a girmesini Thermopylai geçidinde engellemeye karar vermişlerdi. Çünkü, ancak iki arabanın yan yana geçebileceği genişlikte olan bu geçit, batı yönünde çok yüksek, sarp, aşılması imkansız Oita Dağı tarafından; doğu yönünde ise, bataklıklarla çevrilmişti. Ayrıca bu yol üzerinde yerlilerin "Kazanlar" diye adlandırdıkları sıcak su gölleri vardı[118].

Sperkheios Irmağı boyunca ilerleyen Galatların, Magnesia ve Phthiotis bölgelerine yaklaştığı haberini alan Hellenler, Thermopylai'daki kamplarından 1.000 kişilik hafif silahlı askerle süvarileri göndererek, onların ırmağı kolayca aşmalarını engellemek istemişlerdir. Irmağa ulaşan Hellen kuvvetleri, bu yüzden Sperkheios üzerindeki köprüleri yıkarak ırmak boyunca kamp kurmuşlardır. Bu sırada bölgeye gelen Brennos, çok derin olan ve hızlı akan bu ırmağı geçmenin kendisine çok

---

116 Kallippos aynı zamanda direnişin de komutanıydı. Çünkü, Atinalıların Pers Savaşları'nda kazandıkları saygınlık şimdi Kallippos komutasında bu direnişte de onların lider konumda olmalarına yol açmıştır (Paus. i. 3. 5; i. 4. 2).

117 Paus. x. 20. 2–6.

118 Hdt. vii. 175–176.

pahalıya mal olacağını görmüş ve savaş hilelerini sezinlemekte oldukça zeki olduğu için, bir hile tasarlayarak, düşmanın gözü önünde, karşıya geçmek için uzun hazırlıklar yapmaya başlamıştır. Çok iyi yüzen ve zaten uzun bir ırk olan Galatlar arasından en uzun boylulardan oluşan 10.000 kişilik bir birliği Sperkheios Irmağı boyunca aşağı yollamış, geceleyin ırmağın geniş ve az derinliğe sahip göller halinde yayıldığı bir yere gelen Galatların bir kısmı yüzerek, bir kısmı kendilerine has büyük kalkanlarını sal yaparak[119] ve en uzun boyluları ise, yürüyerek karşı yakaya geçmişlerdir[120]. Ertesi sabah barbarların bir kısmının ırmağı geçtiğini gören Hellenler, kuşatılma korkusu altında derhal asıl ordunun bulunduğu Thermopylai'a çekilmişlerdir[121].

Sperkheios Irmağı'nı aşan Brennos, Thermopylai'a doğru ilerlemiş ve Hellen ordusunu küçümseyerek, hemen saldırıya geçmiştir. Fakat geçidin darlığının[122] yanı sıra Hellenlerin düzenli ve iyi silahlanmış ordusu karşısında, düzensiz, donanımı eksik, anlamsız bir öfke ve barbarlık hisleriyle dolu Galat ordusu geri çekilmek zorunda kalmıştır. Gün boyu süren çarpışmalar sırasında aldıkları yaralara aldırmadan, hatta vücutlarına saplanan mızrakları çıkartıp tekrar düşmana fırlatan Galatlar, bir yandan Hellenlerin düzenli ordusu tarafından sıkıştırılırken, diğer yandan da, Thermopylai geçidinin hemen yanındaki Lamia Körfezi'nin bataklığının elverdiği ölçüde kıyıya yaklaşan Atinalılara ait gemilerden atılan ok ve mızraklardan dolayı son derece umutsuz ve zor bir duruma düşmüş-

---

[119] Paus. x. 20. 6–8.

[120] Galatların ırksal özellikleri bakımından fizyolojik olarak diğer insan ırklarından çok daha uzun oldukları bilinmektedir (Paus. x. 20. 7–8).

[121] Paus. x. 20. 8.

[122] Paus. x. 21. 1–2; Thermopylai geçidinin genişliği ve bölgenin topografik yapısına ilişkin olarak ayrıca bk. Hdt. vii. 175–176; 223.

lerdir. Hellen ordusunun ön saflarını oluşturan *phalanks*'ların uzun mızrakları ve onların arkasında mevzilenmiş piyadeler tarafından atılan oklar, Galatların göğüs göğüse çarpışmasını imkansız hale getiriyordu. Sınırlı bir alanda çarpışmanın Galatlara zarar verdiğini anlayan Brennos, geri çekilme emri vermiş; fakat geri çekilirken doğan karışıklık ve düzensizlik yüzünden Galatların bir kısmı arkadaşlarının ayakları altında ezilirken, bir kısmı da bataklığa saplanıp kaybolmuştur[123]. Galatlar ölülerini bile toplamamış, hatta savaş sonrasında haberci gönderip ölüleri almak için bile bir girişimde dahi bulunmamışlardır. Pausanias'a[124] göre, bu davranışın nedeni, Galatların ya düşmanlarına kendilerinin vahşî hayvanlardan farklı bir şey olmadıklarını göstererek korku salmak istemeleri ya da savaş sırasında ölenler için cenaze merasiminin kendilerince bir anlam taşımamasıydı[125].

Savaştan bir hafta sonra bir Galat alayı, Herakleia yolu üzerinden Oita Dağı'na çıkıp hem o sıralar dağ üzerinde bulunan Athena Tapınağı'nı yağmalamak, hem de o yöndeki geçidi ele geçirmek üzere yola çıkmışsa da, o sıralar Oita Dağı ve Athena Tapınağı'nı koruyan Telesarkhos komutasındaki Phokis'liler tarafından hepsi yenilerek uçurumdan aşağı atılmışlardır[126]. Galat liderler arasında bu durumdan sonra cesaretini yitirmeyen tek lider olan Brennos, yeni bir plân hazırlamıştır. Brennos'a göre, yenilgiye Aitolia'lıların ağır silahlı askerleri neden olmuştur. Eğer Aitolia'lıları evlerine geri göndermeyi başarırsa Hellenleri daha kolay yenebileceğini düşünen Brennos, Orestorios ve Kombutis kumandasında 40.000

---

123 Paus. x. 21. 2–4; 21. 7.

124 Paus. x. 21. 6–7.

125 RANKIN 1987: 52; ELLIS 1990: 80 v.d.; LEQUENNE 1991^2: 18.

126 Paus. x. 22. 1.

piyade ve 800 süvariden oluşan bir birliği Aitolia'yı yağmalamak ve tahrip etmek üzere bölgeye göndermiştir. Aitolia topraklarına giren Galatlar, –eli silah tutan herkesi– yaşlılar ve anne kucağındaki çocuklar da dahil, herkesi öldürmüşler ve bu yüzden Hellenler arasında "acıma ve merhametten uzak, insan eti yiyip, insan kanı içen canavarlar" olarak nitelendirilmişlerdir. Halk, özellikle kadınlar, Galatların eline düşmektense kendilerini öldürmeyi tercih etmişlerdir[127]. Aitolia'lılar, çılgınlıkla akla hayale gelebilecek her türlü kötülüğü yapan Galatların bu işlerini öğrenince, Thermopylai'daki Hellen konfederasyonunu bırakarak, bütün hızlarıyla yağmaya uğrayan kendi vatanlarına yardıma koşmuşlardır. Bu sıralar Hellas'ın en zengin ve en kalabalık bölgesi olan Peloponnesos Yarımadası'ndan yalnızca Akhaia Bölgesi'ndeki Patrai'lılar, Aitolia'lılara yardıma gelmişler; fakat Galatlar karşısında ağır bir yenilgiye uğramışlardır. Diğer yandan, Aitolia'lılar karşısında toplu bir direnişle karşılaşan Galatların ancak yarısı Thermopylai'daki kamplarına geri dönebilmiştir[128]. Bu arada, Oita Dağı'na çıkan diğer patikaları keşfeden ve bunlardan Ainian'lıların topraklarından geçen ve ordunun ilerlemesi için daha elverişli olanını seçen Brennos[129], yardımcısı Akikhorios'u geride bırakarak, 40.000 kişilik bir kuvvetle dağa tırmanmaya başlamıştı[130]. O sabah dağda oluşan yoğun bir sis tabakasının gizlediği Galatları bir anda karşılarında gören Phokis'liler, onlara karşı kahramanca direnmelerine rağmen,

---

127 Paus. x. 22. 2–4.

128 Paus. x. 22. 4–7.

129 Paus. x. 22. 8–9; Pers İmparatoru Kserkses de, M.ö. 480 yılında hain Ephialtes'in önerisine uyarak komutanı Hydarnes'i, bu patikalardan yanındaki birliklerle çıkarak Leonidas komutası altındaki Hellen birliklerine arkadan saldırtmak üzere yollamıştı (Hdt. vii. 213–218).

130 Paus. x. 22. 10.

geri çekilmek zorunda kalmışlar ve Thermopylai'da bulunan Hellenlere Galatların yaklaşmakta olduklarını bildirmişlerdir[131].

Böylece, Galatlar bir dizi başarısız akından sonra hain Ephialtes'in[132] Perslere gösterdiği kestirme patikayı keşfederek, onlar gibi, Hellenleri Thermopylai'ın bu dar geçidinde kuşatıp, iki taraftan saldırmışlar[133]; fakat Hellen ordusu bozguna uğratılmakla birlikte kuvvetlerin büyük bir bölümü Lamia Körfezi'ne yanaşan Atina donanmasınca kurtarılmıştır. Gene de gemilerinin bir bölümü bu sırada kıyıya fazla yanaştıkları için ya çamura saplanmış ya da aşırı yük ve Galat saldırısı yüzünden su alıp batmıştır. Thermopylai geçidini ele geçiren Brennos, Hellenlerin tahmin ettiği gibi, *polis*'lere ve *territorium*'larına saldırmak yerine, Delphoi'daki Apollon Tapınağı'nın hazinesini yağmalamayı düşünüyordu. Ordusunun büyük bir bölümünü o ana kadar ele geçirilen hazineyi koruması için Herakleia kentinde yardımcısı Akikhorios'a bırakan Brennos, bizzat Delphoi'a doğru hareket etmiştir[134].

Bu sırada başlarına geleceği iyi bilen Delphoi'lular telaşa kapılıp, tapınağın kutsal eşyasını toprağa mı gömmeleri yoksa başka bir ülkeye mi taşımaları konusunda kehanete danışmışlar; Apollon ise, aynen iki yüz yıl önce Pers istilâsı sırasında verdiği yanıtı yineleyerek, kutsal eşyanın –kendi tanrısal gücüyle korunacağından– yerinden kımıldatılması gerek-

---

131 Paus. x. 22. 7–11; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. WINDISCH 1880: 39; RANKIN 1987: 89 v.dd.; ELLIS 1990: 81 v.d.; LEQUENNE 1991^2: 19.

132 Hdt. vii. 213.

133 Paus. i. 4. 2–4.

134 Galatların Brennos önderliğindeki Hellas'ı istilâsı ve Delphoi'daki Apollon Kutsal Alanı'nı yağmalama hareketi için bk. Diod. xxii. 9; Liv. xxxviii. 48. 2; Paus. i. 3–4; x. 19–23; Dio Cass. xxvii. 90; Iust. xxiv. 5 v.d.; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. WALBANK 1967: II 51.

tiğini bildirmiştir. Bununla birlikte Hellen kentleri tanrının kutsal alanını savunmak üzere Delphoi çevresinde ortak bir savunma hattı oluşturmuşlar ve bütün bir gün boyunca barbarlara çok zor anlar yaşatmışlardır. Buna rağmen istilâcı barbarlar tapınağı ele geçirmişler; fakat akşam üzeri yer sarsıntıları meydana gelmiş, Parnassos Dağı'ndan[135] yuvarlanan kayalar korkunç gürültüler çıkararak üzerlerine düşmüştür[136]. Dondurucu soğuk, kar yağışı[137], özellikle yıldırımlar ve gök gürültüleri Galatların zor bir gece geçirmelerine neden olmuştur[138]. Sabahla birlikte Delphoi'a gelen yardımcı güçlerle bir yandan Hellenler Galatlara saldırırken, diğer yandan çevreyi iyi tanıyan Phokis'liler, Parnassos Dağı'nın sarp patikalarından ilerleyerek, barbarlara arkadan hücum etmişlerdir. Delphoi'lulara göre, ulusal kahramanlar da kendi saflarında Galatlara karşı çarpışmışlardır. Pausanias[139], bu kahramanları Hyperokhos, Laodokos, Akhilleos'un oğlu Pyrrhos ve Delphoi'un yerel kahramanı Phylakos olarak anmaktadır[140]. Şiddetli çarpışmalar sonunda ağır kayıplar veren Galat ordusunda Brennos da yaralananlar arasındaydı. Bu sırada Akikhorios ordusunun büyük bir bölümünü Herakleia kentinde hazineye göz kulak olmak üzere bıraktıktan sonra, geri kalan askerleri yanına alarak Brennos'a yardım etmek üzere yola çıkmıştır. Aynı akşam Galatların karargâhında bir tartışma

---

135 Delphoi'un kuzeyindeki dağın adıdır (Hom. *Od.* xix. 432–470).

136 DELANEY 1986: 33; MANSUELLI 1991: 9.

137 Paus. x. 23. 10; Diod. xxii. 95; bu konudaki karşıt görüşler için bk. NACHTERGAEL 1977: 157.

138 Paus. i. 4. 4.

139 Paus. i. 4. 4; x. 23. 2–3.

140 RANKIN 1987: 94; 1995: 26'ya göre Pausanias'ta yer alan bu pasajlar (i. 4. 4; x. 23. 7–10), Herodotos'ta anlatılan (Hdt. viii. 33; 35–40), Pers seferi sırasında barbarların Delphoi seferinden etkilenilerek yazılmıştır.

çıkmış, birbirlerine saldırmışlar ve içlerinden birçoğu ölmüştür. Belki de Apollon aynen kehanetteki gibi, kendi tapınağını gene kendisi koruyordu[141]. Ertesi sabah, Phokis'lilerin düzenli bir şekilde Galatların yiyecek bulmalarını engellemeleri sonucu orduda baş gösteren açlık nedeniyle[142] ve ayrıca Hellen saldırıları yüzünden bunalan Galatlar geri çekilmeye başlamışlar, Brennos önderliğinde Delphoi'u terk ettikten kısa bir süre sonra onun yardımcısı Akikhorios'un kuvvetleriyle buluşabilmişlerdir[143]. Pausanias'a[144] göre, daha sonra, Brennos saf şarap içmek suretiyle; Diodoros'a[145] göre ise, saf şarap içtikten sonra kılıçla intihar etmiştir[146]. Bu sırada Akikhorios komutasındaki birlikleri takip eden Aitolia'lılar, Brennos'u izleyen Phokis'lilere ve diğer Hellen birliklerine katılmışlardı. Atinalılar, Boiotia Bölgesi'ne ilerleyerek güçlerini onlarla birleştirmişler; Aitolia, Malia ve Thessalia bölgelerindeki halk da Galatlara, şimdiye kadar yaptıkları kötülüklerin cezasını vermek üzere beklemeye başlamıştı. Böylece, bütün Hellas, Delphoi yenilgisi ve Brennos'un ölmesi üzerine düzenli bir şekilde geri çekilmeye çaba gösteren Galatlara karşı birlik oluşturmuş oluyordu[147].

Hellenler, Galatların geçecekleri yerlerdeki tarlaları yaka-

---

[141] Kallim. *hymn. del.* iv. 71–185; Paus. x. 23. 4–11; konuya ilişkin daha detaylı bilgi ve arkeolojik buluntular için ayrıca bk. ANDREAE 1991: 61 v.dd.

[142] Paus. x. 23. 9–10.

[143] Paus. x. 23. 12.

[144] Paus. x. 23. 13.

[145] Diod. xxii. 92.

[146] Polyb. iv. 46. 1; Iust. xxxii. 3. 6; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. MORAUX 1957: 36; ELLIS 1990: 83; SZABO 1991 a: 303; STROBEL 1994 b: 72; 1996: 226; ŞAHİN 1997: 3.

[147] Paus. x. 23. 11–14; konuya ilişkin olarak bk. LEQUENNE 1991[2]: 18 v.dd.

rak köyleri boşaltmışlar, erzak ve levazım edinmelerini engelleyerek onları çok zor bir durumda bırakmışlardır. Her an saldırıya uğrayan Galatların ne sığınacak güvenli bir yerleri ne de erzakları vardı. Geceleri soğuk, kar ve düşman saldırısı altında rahat yüzü görmeden ilerlemeye çalışıyorlardı. Kuzeyde Thessalia üzerinden, ağır kayıplar vererek aralarından ancak pek azı Makedonya sınırındaki diğer kabilelerle buluşabilmiş[148] ve buradan da liderleri Bolgios önderliğinde Makedonya'yı katederek Trakya'ya doğru ilerlemişlerdir. Bunun üzerine Hellas'ın saygıdeğer ve en eski kutsal birliklerinden biri olan Amphiktyon'lar, Galatları Hellas'tan defetmenin anısına "Kurtuluş" (= *Soteria* [Σωτήρια]) adlı bir festival düzenlemişlerdir[149]. Trakya'ya gelen Galatlar, bölgenin egemenliğini elinde bulunduran II. Antigonos Gonatas'la[150] M.ö. 278/277 yılında Lysimakheia yakınlarında görüşmüşlerdir. Bu görüşmeden olumlu bir sonuç alamamış olmalıdırlar ki, geceyle birlikte kralın kampına saldırmışlar; fakat onların böyle

---

148 Kallim. *hymn. del.* iv. 71–185; Polyb. i. 6. 4; ii. 19; Diod. xxii. 4; xxii. 95; Paus. i. 4. 5; x. 23. 8; Iust. xxiv. 5–9; xxv. 1–2; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. TARN 1947[5]: 12; NACHTERGAEL 1977: 55 v.dd.; RANKIN 1987: 94 v.d.; LEQUENNE 1991[2]: 20 v.dd.; MITCHELL 1993: 13.

149 Diod. xxii. 3–5, 9; Iust. xxiv. 4. 8; konuya ilişkin olarak bk. NACHTERGAEL 1977: 61; ELLIS 1990: 83; RANKIN 1995: 26.

150 "Tek gözlü" (= Monophtalmos) lâkabıyla tanınan I. Antigonos'un (M.ö. 306–301) torunu, Demetrios I. Poliorketes'in (M.ö. 301–283) oğlu. M.ö. 294 yılında Atina'yı elde ederek babasının topraklarını ele geçirme hazırlıklarına başlaması üzerine Lysimakhos, Ptolemaios, Seleukos ve Epiros Kralı Pyrrhos'un muhalefetiyle karşılaşan Demetrios, Anadolu topraklarında Lysimakhos'un oğlu Agatokles'le savaşırken, oğlu Antigonos Gonatas'ı Pyrrhos ve Lysimakhos'la savaşmak üzere Hellas'a göndermiş; fakat kendisi Anadolu'da Agatokles'in usta manevralarınca alt edilerek, Seleukos'a (M.ö. 286) esir düşünce krallığı da tarih sahnesinden silinmiştir. Antigonos Gonatas ise, bu sırada Makedonya'da birkaç kente egemen durumdaydı.

bir harekette bulunabileceğini düşünmüş olan kral tarafından ağır bir yenilgiye uğratılmışlardır[151]. Hellas'ta büyük bir coşkuyla kutlanan bu zafer bütün Makedonya ve Hellas'ı Galatların yarattığı huzursuzluk ve tehditten tamamen kurtarmış ve insanlara rahat bir nefes aldırmıştır[152]. Bu zafer sonunda Makedonya tahtına çıkan Antigonos Gonatas ve sülalesi bundan böyle Makedonya tarihinin sonuna kadar tahtı işgal edecektir.

Galatların tamamının bir ana göç hareketiyle karşı karşıya kalan Hellas ve Makedonya onların bu yoğun baskısı ve ani akınları sonucu yağmalanmıştır. Doğal olarak, Hellenlerin, başlarına gelen bu felâketi[153] gelecek kuşaklara biraz da abartarak aktardıkları düşünülebilir. Antik yazarların Galatların savaşçı sayıları hakkında birbirine yakın tahminlerde bulunmalarına karşılık, tartışmaya açık bir konu olan genel nüfusları hakkında kesin bir rakam vermediklerini görüyoruz. Iustinus'a[154] göre, toplam sayıları 300.000 kişi olup, bunlardan 150.000'i Hellas'ın kuzey sınırını kontrolleri altında bulundurmaktaydı. Pausanias'a[155] göre, 152.000 kişilik piyade ve her süvarinin iki yardımcısı olmak üzere, 20.400 atlı asker; Pompeius Trogus'a[156] göre, 150.000 piyadeyle ona eşlik eden

---

151 Polyb. iv. 46; Diod. xxii. 9; Paus. x. 19–23; Iust. xxiv. 5 v.d.; Iustinus'a göre (xxv. 1–2), 15.000 piyade ve 3.000 süvari kaybederek geri çekilmişlerdir.

152 Iust. xxv. 1–2; xxvi. 2; Diog. Laer. ii. 141–142; *SIG*^{3} II 207; 401 (= Atina); bu zaferin abartılmış olabileceğini savunan tezler için bk. MORAUX 1957: 66 n. 27; savaşın yeri için ise bk. ROBERT 1955: X 268 n. 2; MITCHELL 1993: 13 n. 11.

153 *OGIS* 765; TARN 1947^5: 75.

154 Iust. xxiv. 4. 1–7.

155 Paus. x. 19. 6–9.

156 Iust. xxiv. 6. 1.

süvari alayı; Diodoros'a[157] göre ise, 150.000 kişilik piyade, 10.000 süvari, 2.000 yük arabası, geçici misafirler ve pek çok tacirin ticaret amacıyla bu harekete katılmaları söz konusudur. Şimdiye kadar verilen bu birbirine yakın rakamlar her ne kadar yüksek bir sayı gibi görünse de, Galatların gerçek nüfuslarına göre çok da abartılı olmasa gerektir. Verilen sayıların aşağı yukarı doğru olduğu kabul edilecek olursa, Galatların geçtikleri bu bölgelerde yarattıkları terör ortamının pek de abartılmadan yansıtıldığı düşünülebilir.

Bolgios ve Kerethrios önderliğindeki Makedonya ve Trakya seferlerinin sonuçları Brennos'un Delphoi'u yağmalaması kadar popüler bir olay olmamıştır. Bu seferleri çelişkili bir şekilde yorumlayan antik yazarlar, gene de Makedonya ve Trakya'nın Galatlar tarafından ele geçirilmesi konusunda hemfikirdirler[158]. Galatların Hellas ve Trakya'ya nasıl girdikleri hakkında detaylı bilgi vermeyen Polybios[159], Livius[160] ve Memnon[161] onların Küçükasya'daki işlerini detaylı bir şekilde incelemişlerdir[162]. Genel tradisyona göre, Trakya'nın kaynaklarının sınırlı olması nedeniyle, Küçükasya'nın bereketli toprakları ve zengin kentleri hakkında anlatılan hikâyelerin cazibesine kapılan Galatların bir bölümü "Çanakkale Boğazı"nı (=

---

157 Diod. xxii. 9. 1.

158 Polyb. iv. 46. 2; Diod. xxii. 4–9; Paus. x. 19. 7; Dio Cass. xix. 63 = Zonaras ix. 20; Iust. xxiv. 1–6; xxv. 1. 2–3.

159 Polyb. iv. 46. 1–2.

160 Liv. xxxviii. 16. 1–4. n. 4.

161 *FGrH* 434. 11 (= Memnon).

162 Konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Strab. xii. 5. 1. 567; Paus. i. 4–5; Dio Cass. xix. 63 = Zonaras ix. 20; Iust. xxv. 2–3; Fakat Galatların, Küçükasya'ya geçişleriyle ilgili en detaylı bilgiler Byzantion'lu Demetrios'ta (= Dem. Byz. xiii.) bulunmaktadır.

Hellespontos) geçmeye karar vermişlerdir[163]. Galatların Kiderios liderliğindeki 9.000 kişilik bir başka grubu, Makedonya Kralı Antigonos Gonatas tarafından onun düşmanı Antipatros Etesias'a[164]; 4.000 Galattan oluşan diğer bir grup ise, Ptolemaios II. Philadelphos tarafından Kyrene kentinin başındaki gayrimeşru kardeşi Magas'a karşı[165] kullanılmak üzere paralı asker olarak kiralanmışlardır. Buna karşılık, Kommontarios liderliğindeki Galat kabilesi, Luturios ve Leonnorios önderliğindeki Galat kabileleri gibi, Hellespontos'u geçerek Küçükasya'da yeni maceralara atılmaktansa, bulunduğu bölgede kalmayı tercih etmiştir. Bu yüzden Byzantion yakınlarındaki bereketli bir alana yerleşmişler ve kısa süre içinde Kommontarios önderliğinde, kendilerine karşı çıkanların üzerine düzenledikleri saldırılarla bölgedeki en önemli siyasî güç konumuna gelerek, Byzantion'un kuzeyinden Karadeniz'in batı kıyılarına kadar uzanan bir alanda Tylis Krallığı'nı kurmuşlardır[166]. Âdet ol-

---

[163] Caes. *Gall.* iv. 5'e göre, Galler kolayca fikir değiştirebilen ve yeniliklere açık bir toplumdular. Gerçekten de Gallerin arasında şöyle bir töre vardır: Ülkelerinden geçen yolcuları onların isteklerine aykırı da olsa durdurur ve her birinin ne işittiğini, her konuda ne duyduğunu ve ne gördüğünü sorarlardı. Kasabalarda halk tacirlerin etrafını çevirir, onlara nereden geldiklerini, ülkelerinin coğrafyasını, iklimini ve orada neler görüp öğrendiklerini sorarak anlatmaya zorlardı. Galler kulaktan duyma söylentilere kolayca kapıldıkları için, yolcuların ve tacirlerin çoğu zaman, gördüklerini onların hoşlarına gideceğini tahmin ettikleri ölçüde abartarak ve değiştirerek hikâye edip uydurmaları yüzünden en önemli meselelerde bile ekseriya pek çabuk pişman olacakları kararlar alırlardı. Galatların, Küçükasya'ya geçişleriyle ilgili olarak ayrıca bk. Liv. xxxviii. 16. 2; Iust. xxv. 1–2.

[164] Strab. iv. 4. 2. c. 196; Polyain. *Strat.* iv. 6–17; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. ELLIS 1990: 111; SZABO 1991 b: 333; MITCHELL 1993: 15 n. 16 v.d.

[165] Kallim. *hymn. del.* iv. 175–187; Polyb. v. 65. 10; Paus. i. 7; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. ANDREAE 1991: 62 v.dd.; ELLIS 1990: 111 v.dd.; SZABO 1991 b: 333; RITCHIE 1995: 55.

[166] Polyb. iv. 46. 1–2; viii. 22; Iust. xxv; konuya ilişkin olarak bk. HANSEN 1971[2]: 28 n. 13; MANSUELLI 1991: 9; MITCHELL 1993: 14 n. 12.

duğu üzere hemen Byzantion topraklarına karşı yağma seferleri düzenlemeye başlayan bu Galatlar, ani, beklenmedik ve son derece tehlikeli akınlarla Byzantion'u önemli ölçüde zarara uğratmışlardır. Byzantion'lular sonraları her Galat seferinde onlara topraklarını yağmalamamaları için haraç vererek korunma yoluna gitmişler[167] ve nihayet, Galatlara her yıl düzenli olarak 80 *talanton* vergi vermeye razı olmuşlardır. Böylece, Byzantion'lular parayla da olsa hem kentlerinin hem de egemenlikleri altında bulunan kırsal alanların güvenliğini sağlamıştır[168].

Bu sırada Luturios ve Leonnorios'un önderliğinde Hellespontos'u geçmeye karar veren Galatlar, M.ö. 278/277 yılında ilk iş olarak Lysimakheia'yı istilâ etmişlerdir[169]. Lysimakhos Krallığı'nın eski başkenti olan bu kent Hellespontos üzerinde birinci sınıf stratejik bir bölgede kurulmuş olup, karşı kıyıya geçmek için elverişli bir limana sahipti[170]. Fakat hiç gemi ele geçiremedikleri için ve liderler arasında çıkan anlaşmazlık yüzünden Leonnorios, Hellespontos'u geçmekten umudunu kesmiş, Bithynia Kralı I. Nikomedes'in (M.ö. 280–242) davetine uyarak aşiretini Byzantion'a sevk etmiştir. Bunun nedeni I. Nikomedes'in kendisine baş kaldıran kardeşi Zipoites'e karşı yardıma muhtaç durumda olmasıydı. Bu yüzden I. Nikomedes, Leonnorios'u ve yarısı savaşçı olmak üzere

---

HANSEN 1971[2]: 28 n. 13; MANSUELLI 1991: 9; MITCHELL 1993: 14 n. 12.

167 Byzantion'lular ülkelerini Galatların yıkımından ve yağmasından kurtarmak için önceleri her defasında 3.000 ya da 5.000, bazen de 10.000 altın parçasından oluşan hediyeler veriyorlardı (Polyb. iv. 45. 9).

168 Polyb. iv. 45–46; viii. 22; Iust. xxv.

169 Liv. xxxviii. 16. 4.

170 Liv. xxxviii. 16. 1. Lysimakheia Bölgesi "Gallipoli" diye adlandırılacak olan yarımadanın en dar yerine tekabül etmektedir.

20.000 kişiyi gemileriyle Bosporos[171] (= İstanbul Boğazı) üzerinden Küçükasya'ya geçirmeye ikna ederek onları kendi hizmetine almıştır. Kısa bir süre sonra da Luturios, Antipatros'un müzakere etmek için ve müttefiklik gösterisi olarak gönderdiği Makedonyalı elçilerin elindeki iki gemi ve üç *trieres*'e[172] el koymuştur. Bu gemiler sayesinde, ancak 2–3 km genişliğinde olan Hellespontos'tan gemileri gece gündüz bir kıyıdan öteki kıyıya hiç vakit kaybetmeden yollayarak birkaç gün içinde elindeki askerlerini Troas Bölgesi'ne[173] geçirmiştir. Daha sonra da yağmacı Galatların doğu kolunu oluşturan Trokmi, Tolistobog ve Tektosag'lardan, Luturios ve Leonnorios önderliğindeki Trokmi'ler ve Tolistobog'lar, Küçükasya'da Bithynia Kralı Nikomedes'in hizmetinde, M.ö. 278/277 yılında tekrar bir araya gelmişlerdir[174]. I. Nikomedes, Galatlarla yaptığı bu ittifak sayesinde Bithynia tahtında gözü olan kardeşi Zipoites'i kolaylıkla bertaraf etmiş ve Bithynia'nın tek hâkimi olmuştur[175]. Nikomedes'in, Galatları isyankâr kardeşi Zipoites'e karşı kullanmak üzere krallığına davet etmesinin asıl sebebini ise, bu sırada bütün Küçükas-

---

171 Eukseinos'la (= Karadeniz) Propontis (= Marmara) Denizi'ni birleştiren boğaz.

172 *Trieres*, M.ö. VI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren uzun bir süre en çok kullanılan savaş gemisi niteliğindeki yeni bir tekne türüdür. Bu tekneye Latince'de *triremis* adı verilmekteydi. Kelime anlamı itibariyle "üç sıra kürekli" demek olan söz konusu hızlı savaş gemilerini, o çağın "kruvazörleri" olarak kabul edebiliriz. Konuya ilişkin ayrıntılı bilgi için ayrıca bk. LANDELS 1996[3]: 157 v.dd.

173 Kyzikene'yle Kaikos arasında kalan bölge.

174 Liv. xxxviii. 16. 8.

175 *FGrH* 434. 2 (= Memnon); Iust. xxv–xxvi; Strab. xii. 5. 1–3. c. 567; Liv. xxxviii. 16. 1–15; Paus. i. 4. 5; x. 23. 14; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. BELOCH 1893: 538; RAMSAY 1899: 45; STAEHELIN 1907[2]: 4 v.dd.; BRANDIS 1910: 535; TARN 1928: 104; LAUNEY 1944: 36; MAGIE 1950: 730 n. 10; HANSEN 1971[2]: 29; ELLIS 1990: 93 v.d.; STROBEL 1994 b: 73; 1996: 115; 237.

ya'yı kendi egemenliği altında toplamak amacıyla hareket eden Seleukos Kralı I. Antiokhos'un (M.ö. 281–261), Zipoites'i desteklemesinde aramak daha doğru olur[176].

C. Galat Kabilelerinin Küçükasya'daki Konumları ve Galatia'nın Tarihi Coğrafyası

Antikçağ'da Galatia diye adlandırılan bu bölge adını, M.ö. 278/277 yıllarında Küçükasya'ya göç etmiş olan Galatlardan almıştır. Böylelikle, bir zamanlar "Phrygia" diye anılan bu topraklar Galatların buraya yerleşmesinden sonra "Galatia" olarak anılmaya başlanmıştır[177]. M.ö. III. yüzyılın ilk çeyreğinde ana yurtlarından yola çıkarak Küçükasya'ya giren Galatlar antik kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre, başlıca üç kavimden oluşmaktaydı: Tolistobog, Trokmi ve Tektosag[178]. Her üç kabile de aynı dili konuşuyor ve aynı kökten geliyordu. Bunlardan Tektosag'ların adlarını Keltia'daki kabilelerinden almalarına karşılık[179], Trokmi ve Tolistobog'lar isimlerini önderlerinden almışlardı[180].

---

[176] Iust. xxv; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. MORAUX 1957: 68 v.dd.; ELLIS 1990: 93.

[177] Liv. xxxviii. 16. 13; Strab. xii. 4. 10. c. 566; xii. 5. 1. c. 567; Paus. i. 4. 5; Dio Cass. xix. 63 = Zonaras ix. 20; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. STAEHELIN 1907²: 41; BRANDIS 1910: 537; CALDER 1957⁴: 376; STROBEL 1994 b: 74.

[178] *FGrH* 536 (= Memnon); Polyb. xxi. 39; Strab. xii. 5. 1. c. 567; Liv. xxxviii. 16 v.dd.

[179] Tektosag'lar adı verilen bu kabile, Strabon'a göre (iv. 1. 13. c. 188), Delphoi istilâsına katılmıştı; Iustinus'a göre ise (xxxii. 3), Brennos'un ölümünden sonra Küçükasya'ya üçüncü ve en son olarak geçen Galat kabilesiydi; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. ELLIS 1990: 83; SZABO 1991 a: 305.

[180] Strab. xii. 5. 1. c. 567.

Daha önce de belirtildiği gibi, M.ö. 278/277 yılında, Luturios ve Leonnorios önderliğindeki Trokmi ve Tolistobog kabileleri Bithynia Kralı I. Nikomedes'in hizmetinde tekrar bir araya gelmişlerdi[181]. Kralın asi kardeşi Zipoites'e karşı başarı kazanmasında yardımcı olduktan bir süre sonra Küçükasya'nın iç bölgelerine doğru yola çıkan Galatların bundan sonraki hareketleri belirsiz olmakla birlikte, Memnon'a[182] göre, I. Nikomedes ve onun bağlaşıklarıyla ittifak yaparak kralın dostlarını dost, düşmanlarını ise düşman kabul eden bir andlaşma imzalamışlardır. Livius'a[183] göre, Bithynia'dan Küçükasya'ya hareket eden Galatlar, Küçükasya kentlerini yağmaladıktan sonra, Kızılırmak'la (= Halys[184]) Sakarya (= Sangarios[185]) ırmakları arasında kalan bölgeye yerleşmiş-

---

[181] Liv. xxxviii. 16. 8; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. BRANDIS 1910: 537; STROBEL 1994 b: 73; ŞAHİN 1997: 5.

[182] *FGrH* 434. 11.

[183] Liv. xxxviii. 16. 13; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Polyb. i. 6. 4; Strab. xii. 5. 1 v.dd. c. 567; Plin. *nat.* v. 146; Paus. i. 4. 5; Iul. *epist.* i. 89.

[184] Irmak "*Halai*" (= tuzlalar) yakınlarından geçtiği için bu adı almıştır. Irmağın kaynakları Pontos ülkesi civarında Büyük Kappadokia'daki (Strab. xii. 1. 4. c. 534) Kamisene (= Pontos Kappadokia'sıyla Büyük Kappadokia arasında [Strab. xii. 3. 37. c. 560]) topraklarındadır. Irmak batıya doğru aktıkça debisini arttırır. Daha sonra Galatia'yla Paphlagonia bölgeleri arasından kuzeye doğru dönerek hem bu bölgeler arasındaki sınırı, hem de Kappadokia Bölgesi'nin sınırını meydana getirir (Strab. xii. 3. 12. c. 546).

[185] Myrleanos ona Sangaron denildiğini; Hermogenes ise, "Phrygia Hakkında" adlı eserinde Saggan adında birinin Tanrıça Rhea'yı gücendirdiğinden, onun suyunu değiştirdiğini ve bu ırmağın adını Sangarion koyduğunu söyler. Ksanthos da, bu ırmağın yakınlarında Dağ Anası'nın tapınağı olduğunu aktarır (*FGrH* III C 795 [= Stephanos Byzantios]). Söz konusu ırmak, kaynakları Galatların Tektosag kabilesinin önemli yerleşim merkezlerinden biri olan Pessinus'tan (Strab. xii. 5. 2. c. 567) 150 *stadion* (1 *stadion* = 600 Hellen adımı = yaklaşık 183 m) uzaklıktaki Sangia Köyü dolaylarında (Strab. xii. 3. 7. c. 543) Dindymos Dağı'ndan doğar ve Karadeniz'e dökülür (Strab. xii. 5. 3. c. 568). Irmağın büyük bir bölümü

lerdi. Cassius Dio[186] ise, bir zamanlar önderleri Brennos başkanlığında Hellas'ı yağmalayan Galatların Trakya'ya geldiklerini, oradan da Bithynia'ya geçtiklerini ve Phrygia'dan, Paphlagonia'dan, Olympos (= Uludağ) Dağı'nın bulunduğu Mysia'dan, ayrıca Kappadokia'dan bazı kısımları ayırarak oralara yerleştiklerini söylemektedir. Iustinus'un Pompeius Trogus'tan[187] yaptığı özete göre, I. Nikomedes, Bithynia Krallığı'nı Galatların yardımıyla ele geçirdikten sonra onları kendi egemenliğinde bulunan Phrygia'ya yerleştirmiştir. Galatia ya da Gallo–Graikia[188] adı verilen yer, Strabon[189] ve Pausanias'a[190] göre, uzun süre başıboş dolaşıp Pergamon ve Bithynia kentlerini yağmaladıktan sonra bu krallıkların egemenliğindeki bölgeleri ele geçiren; fakat işgal ettikleri toprakları oranın sahiplerinin de gönül rızası üzerlerine alan Galatlar tarafından kurulmuştur. M.ö. V. yüzyılda yaşamış olan Romalı ozan Claudianus[191] ise, *Carmina* adlı eserinde, Galatların (= Galli) büyük bir ordusunun, en sonunda bu bölgeye yerleşmek için geldiğini, mızraklarını bırakarak Hellenlerin uygar elbisesini giydiklerini ve artık Ren (= Rhenus) Irmağı'nın değil; fakat Halys'ün (= Kızılırmak) suyundan içtiklerini söylemiştir. Byzantion'lu Stephanos'un *Ethnika* adlı

Phrygia Epiktetos, Bithynia ve Hellespontos Phrygia'sı bölgelerinden akarak Galatia Bölgesi'nin kuzeybatı sınırını meydana getirir (Strab. xii. 3. 7. c. 543; xii. 4. 1. c. 563). Konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Hom. *Il.* iii. 187; xvi. 719; Hes. *theog.* 340–345.

186 Dio Cass. xix. 63 = Zonaras ix. 20.

187 Iust. xxv. 2.

188 Caes. *Bell. Alex.* 67 ve 78; *civ.* iii. 4; Diod. v. 32; Liv. xxxviii. 18. 5; Strab. xii. 5. 1. c. 567; Vell. ii. 39. 2; App. *Mithr.* 114; Iust. xxv. 2; Anım. Marc. xxii. 9. 5.

189 Strab. xii. 5. 1. c. 567.

190 Paus. i. 4. 5.

191 Claud. *Carm.* xx. 240; konuya ilişkin olarak bk. ŞAHİN 1997: 28.

ünlü coğrafya sözlüğünün "Ankyra" (= Ankara) maddesine[192] göre, (M.ö. 278/277'de) Küçükasya'ya gelen Galatlar, Pontos Kralı Mithridates I. Ktistes'in (M.ö. 302/301–266/265) ordusunda paralı asker olarak, Mısır Kralı II. Ptolemaios'a (M.ö. 282–246) karşı Paphlagonia[193] yöresinde savaşmışlardır. Bozguna uğrayan Mısır ordusunu denize kadar kovalamışlar, hatta Mısırlıların birçok savaş gemisini de ele geçirmişlerdir. I. Mithridates Galatların bu yardımına karşılık olarak onlara Halys'le Sangarios ırmakları arasındaki toprakları bağışlamış, Galatlar ise, Mısırlıların gemilerinden aldıkları çapaları zaferlerinin bir belgesi olarak beraberlerinde yeni yurtlarına getirmişler ve bölgede bir kent kurup adını "çapa" anlamına gelen "Ankyra" koymuşlardır[194]. Pausanias'a[195] göre ise, Galatlar Ankyra kentini sonradan ele geçirmişlerdir. Ona göre, kentin kurucusu Phrygia Kralı Gordios'un oğlu Midas'tır.

Bu yorumlardan hangisinin doğru olduğu bilinmemekle birlikte, hepsinin belirli ölçüde bir doğruluk payı taşıdığı söylenebilir. Örneğin, II. Ptolemaios'un Eukseinos'a (= Karadeniz) bir deniz seferi düzenlemiş olması mümkündür. Çünkü, Sinope'yle (= Sinop) yakın ilişkileri bulunmaktaydı ve bu sırada Sinope'nin Pontos kralları tarafından sürekli rahatsız edildiği de bir gerçektir. Livius'un yorumuna göre: Galatların yerleşim yerlerinin çeşitli krallar tarafından onlara bağışlandığı görüşü ise daha ağır basmaktadır: I. Nikomedes ve I. Mithridates,

---

192 Stephanos Byzantios bu maddeyi (*Ethnika* xv. 9.), M.ö. II. yüzyılda Aphrodisias'ta yaşamış olan ünlü Mısırlı Rahip Apollonius'un *Karika* (= Karia Tarihi) adlı eserinin xvii. kitabına dayanarak kaleme almıştır.

193 Kuzeyinde Eukseinos (= Karadeniz), güneyinde Galatia, doğusunda Pontos, batısında Bithynia'yla sınırlandırılmış olan bölge.

194 Steph. Byz. "*Ankyra* = *FGrH* 740. 14"; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. MEYER 1879: 43 v.dd.; HANSEN 1971[2]: 31 n. 24.

195 Paus. i. 4. 5.

Galatları ordularında paralı asker olarak kullanmalarına rağmen, barış zamanında yönetilmeleri çok zor bir kavim olduklarından onları kendi krallıklarında uygun bir mesafeye yerleştirmeyi tercih etmişlerdir. I. Nikomedes ve I. Mithridates'e göre, Galatlardan yardım istenebilir, onlar paralı asker olarak tutulabilir, hatta barışı korumak için rüşvet ve haraç verilebilirdi ama asla kendi topraklarına yerleşmelerine müsaade edilemezdi. Çünkü Galatlar bir kere krallığın topraklarına yerleştiler mi buraları ele geçirme ve yağmalama hevesine kapılıyorlardı. Memnon metnine[196] ilişkin fragmanlara göre, Galatlar I. Nikomedes'in güvencesinde Phrygia'nın hâkimi durumundaydılar. Iustinus ve Aphrodisas'lı Apollonios'a göre ise, Galatların yerleştirildikleri Phrygia Bölgesi, I. Nikomedes'in egemenliğinde değildi[197]. Galatlar gibi yararlı bir müttefike sahip olan Nikomedes ilk önce, Seleukos Kralı I. Antiokhos'un desteklediği isyankâr kardeşi Zipoites'i ortadan kaldırmıştır. Fakat şimdi, Seleukos kralıyla karşı karşıya gelmemek ve kendi krallığını korumak için Galatlardan bir tampon bölge oluşturmak istiyordu[198]. Phrygia'daki egemenlik her ne kadar kâğıt üzerinde Seleukos'ların hâkimiyetinde görünse de, bölgede mutlak bir otorite boşluğu vardı. Bu sırada I. Nikomedes ve I. Mithridates, Galatları Phrygia'ya yerleştirmekle asıl kendilerini güvence altına almış oluyorlardı[199]. Galatların Küçükasya'nın merkezinde oluşturduğu söz konusu tampon bölge (= Galatia) Seleukos'lara karşı bu

---

196 *FGrH* 434. 11.

197 Iust. xxv; konuya ilişkin ayrıntılı bilgi için bk. *FGrH* IV 312; MAGIE 1950: 1087 n. 37; JONES 1971[2]: 110 v.d. n. 1.

198 MORAUX 1957: 68 v.dd.; SZABO 1991 a; 304.

199 HIND 1994: 131.

iki krallığı korumaktaydı[200]. Pausanias'a[201] göre ise, Ankyra kenti, Byzantion'lu Stephanos'a ve onun yararlandığı kaynakların aksine, Galatlar tarafından değil, Phrygia Kralı Midas tarafından kurulmuş olup, bu görüş bölgede yapılan arkeolojik kazılar sonucunda ortaya çıkan Phryg buluntularıyla da doğrulanmaktadır.

Galatia Bölgesi kurak, ağaçsız plâtoların oluşturduğu, kışları soğuk, yazları sıcak karasal bir iklime sahiptir. Bölge iklim özelliklerine uygun olarak, doğal bitki örtüsünce çok zayıf olup, bozkır karakterindedir[202]. Bölgede bulunan tek göl, Eskiçağ'da "Tatta" diye anılan Tuz Gölü'dür. Bunun dışında bölge topografyasında ilginç bir tekdüzelik egemen olup, genelde renkler kavruk ve yanıktır. Göz alabildiğince uzanan düzlükler, ovalar ve plâtolar kuru tarıma, yani buğday ve arpa ekimine oldukça elverişlidir. Bozkırlardan ve yüksek plâtolardan ilerlerken ara sıra bir dağ silsilesine yaklaşılır. Bu boş, insan eli değmemiş gibi görünen yerlerde gerçekten de, bir tekdüzelik, bir süreklilik vardır. Galatia Bölgesi Küçükasya'nın diğer bölgeleriyle karşılaştırılırsa, onlarda görülen görkeme ve değişik topografik özelliklere sahip değildir. LEQUENNE[203] ve CERAM'ın[204] güzel bir şekilde vurguladıkları gibi, insanın önünde uzanıp giden bu bakir topraklarda garip

---

200 TARN 1947: 12; MAGIE 1950: 309 n. 30.

201 Paus. i. 4–5, Midas'ın bulduğu gemi çapasının kendi dönemine kadar Zeus Tapınağı'nda bulunduğunu söyleyerek, kentin isminin arkasındaki anlamı yansıtmaya çalışır. Çapanın ne zamandan beri kentin sembolü olduğu bilinmemekle birlikte, M.s. II. yüzyıldan itibaren sikkelerin üzerini süslemektedir. Ankyra hakkında daha detaylı bilgi için ayrıca bk. BULUÇ 1991: 13 v.dd.

202 Cic. *Flacc.* xxv. 51; konuya ilişkin olarak bk. JONES 1971^2: 112.

203 LEQUENNE 1991^2: 54 v.d.

204 CERAM 1994^4: 12 v.d.

bir onur, bir ağırbaşlılık gözünüze çarpar ve bu duygu çevreye bakıldığında içinizdeki huzur duygusuyla birleşerek bu topraklara, dağlara ve yaylalara yayılır[205].

Galatia Bölgesi çok sayıda sığır, domuz, at, koyun ve keçi yetiştirmeye elverişli düzlüklerin yanı sıra, ormanlarla kaplıydı. Diğer yandan, bölgede görülmedik derecede saf ve bol tane veren, geniş arpa ve buğday tarlaları özellikle Güney Phrygia boyunca uzanmaktaydı[206]. Doğuştan iyi hayvan yetiştiricisi olan ve et saklamayı bilen Galatlar[207] önceleri yünleri ve sucuklarıyla, tarımcılığı öğrendikten sonra ise, ekmekleri ve biralarıyla ün salmışlardır[208]. Galat yaylalarına

---

[205] Phrygia Bölgesi'nin Galatların Küçükasya'ya yerleştikleri çağda şimdikinden daha çok orman, çayır ve tarlaya sahip olduğu kolayca tahmin edilebilir. Buna karşılık, bozkırlar da, daha da az olmalıydı. Ankyra civarında şimdiki kurak tepelerin olduğu yerde geniş ormanlar uzanıyordu. Burada Filistin. Lübnan ve Asya'nın birçok bölgesinde olduğu gibi, zamanla bir ağaçsızlaşma ve kuraklaşma söz konusudur. Kuzeyde doğu–batı yönünde, Galatların pek sevdikleri gürgen, meşe ve çam ormanları genellikle Bithynia, Mysia, Pontos ve Kafkasya'ya doğru uzanan dağlar üzerinde bulunmaktaydı (ROBERT 1980: 51–56, 176–186; 1966: 139–148; LEQUENNE 1991[2]: 54; MITCHELL 1993: 7). Galatia Bölgesi'nde sakız yapımı için elverişli, yaprakları açık ve koyu renkli olabilen dikenli akasya ağaçları bulunurdu. Nitelik bakımından ikinci kalitede sakız veren bu ağacın suyu çok koyu renklidir (Plin. *nat.* xxiv. 9). Bazıları tarafından "*Apollinaris*"; Romalılar tarafından "*Altercum*"; Hellenler tarafından ise, "*Hyoskyamos*" olarak adlandırılan ve Hercules'e atfedilen bir bitki, Galatia'da bulunmaktadır. Değişik türlere sahip bu bitkinin siyah tohumlu, mor çiçekli, dikenli bir çanağa sahip türleri, özellikle Galatia Bölgesi'nde yetişmektedir (Plin. *nat.* xxv. 35). "*Acoron*" (*Acorus calamus L.* = Eğrelti Otu); "*Iris*"in (= *Iris pseudacorus* L. = Bataklık Süseni) yapraklarına sahiptir; kısa fakat uzun bir sapı olanların en iyileri Galatia'nın Daspetos kentinde üretilir (Plin. *nat.* xxv. 35); konuya ilişkin olarak ayrıca bk. ŞAHİN 1997; 73.

[206] MITCHELL 1980: 1056 n. 10.

[207] Strab. iv. 4. 3. c. 196–197.

[208] Polyb. ii. 17; Caes. *Gall.* vi. 22; *FGrH* 81. 2 (= Ath. *Deip.* iv. 34. 150 d–f); Plin. *nat.* xxix. 33; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. ROSTOVTZEFF 1953;

çıkmak için her yönden köpüklü sellerin aktığı vadileri aşmak gerekiyordu. Bölgede Karadeniz'e dökülen iki büyük ırmak vardır: Batıda, Phrygia yaylasının vahşî tepelerinden doğan, kutsal Gallos Irmağı'nın birleştiği Pessinus kentinden itibaren gemilerin geçmesine elverişli, "bol balıklı" Sakarya'yla (= Sangarios[209]) doğuda, "Yukarı Fırat" (= Euphrates) yakınlarındaki yüksek yaylalardan doğup gemilerin geçemeyeceği ölçüde dar boğazlardan akan, bulanık sulu, "balıksız" Kızılırmak (= Halys). Bu iki ırmağın güney kolları arasında kalan ovalar ve yaylalar ise Ionia'ya doğru, Lykaonia'daki Tuz Gölü'nün (= Tatta) oluşturduğu büyük bir tuz çölüyle korunmaktadır[210]. Bu insanı az; fakat korunmaya çok elverişli yerlerin anlaşılmaz bir çekiciliği vardır. Olağanüstü stratejik konumu nedeniyle Batı Anadolu ve Byzantion'a giden bütün ticaret yolları da bu bölgeden geçmektedir[211].

Sonuç olarak, Galatların, alışık oldukları Avrupa'nın yağışlı, ormanlık bölgelerinden çıkıp Küçükasya'da yerleşebilecek çok daha elverişli yerler varken, bu bölgeyi seçmelerinin nedeni ancak şu şekilde açıklanabilmektedir:

* Tarımdan ziyade hayvancılığa önem verdiklerinden, Küçükasya'nın söz konusu bölgesinin hayvancılık açısından elverişli koşullar sunan plâtolara sahip olması[212]

584; JONES 1971[2]: 112; MITCHELL 1980: 1069 v.d.

[209] Liv. xxxviii. 18. 8; Strab. xii. 3. 7. c. 543.

[210] Strab. xii. 5. 3–4. c. 568'e göre, Tatta Gölü doğal bir tuz havuzudur. İçine bir şey sokulduğunda birdenbire su donar. Hatta, gölün üzerinden geçen kuşlar kanatlarında biriken tuz billurlarının ağırlığıyla hemen oraya düşerler ve bu suretle yakalanırlar.

[211] LEQUENNE 1991[2]: 54 v.dd.

[212] Polyb. ii. 17; Caes. *Gall.* vi. 22; Strab. xii. 6. 1. c. 568.

* Hayatlarını hayvancılığın[213] yanı sıra, yağma, şantaj ve paralı askerlik yaparak kazandıkları için, Küçükasya'nın merkezi konumunda bulunan Phrygia'ya yerleşerek, oradan istedikleri bölgelere rahatça yağma seferleri düzenleme düşüncesi[214]

* Yerleştikleri bölgede bir otorite boşluğunun bulunması[215]

* Bölgenin otokton halkı olan Phrygia'lıların elde edilmesi ve yönetilmesi kolay bir halk olması

* Bölgenin coğrafi (stratejik) konumunun uygunluğu

* Kuzey sınırında Bithynia ve Pontos müttefik krallıklarının bulunması

* Güneyde Tatta Gölü'nün oluşturduğu, içine girilmesi zor bir tuz çölünün varlığı[216]

* Doğuda Halys, batıda Sangarios ırmaklarının doğal birer sınır oluşturmaları[217]

* Bölgenin Batı Anadolu'yla en kolay ulaşım yolları üzerinde yer alması[218]

Böylece, kendi aralarında üç ana kabileye bölünen Galatlar, Paphlagonia'lıların güneyine ve Phrygia'ya yerleşmiş-

---

213 Plin. *nat.* xxix. 33; ayrıca, yediklerinin et ve süt ağırlıklı olduğu görüşü için bk. Polyb. ii. 15; Strab. iv. 4. 3. c. 196–197. Kışın ısınmak için, bu gün bile büyük ölçüde kullanılmakta olan tezek yakıyorlardı; bk. Liv. xxxviii. 18. 5; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. MITCHELL 1980: 1056 ve 1069.

214 Xen. *Hell.* i. 4. 1; Strab. xii. 5. 3. c. 567; Liv. xxxviii. 13–14; Curt. iii. 1. 2–18; Arr. *anab.* i. 29. 5; ii. 3. 1–8.

215 Iust. xxv. 2; Apoll. *bibl.* xvii.

216 Strab. xii. 5. 4. c. 568.

217 Liv. xxxviii. 17. 1; konuya ilişkin olarak bk. LEQUENNE 1991^2: 55.

218 Strab. xii. 5. 3. c. 567; Arr. *anab.* i. 29. 5; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. MAGIE 1950: 454; 1308 v.dd. n. 9; ROSTOVTZEFF 1953: 579.

lerdir. Orta Anadolu'da yer alan bu bölge, batıdan Phrygia Epiktetos; kuzeybatıdan Bithynia; kuzeyden Paphlagonia; kuzeydoğudan Pontos; güneyden Lykaonia, Pisidia ve Mygdonia; güneydoğuda ve doğudan ise Kappadokia bölgeleriyle çevrilidir. Galatia aynı zamanda Pamphylia'daki Kabalia'ya ve Baris'in yukarısındaki Milyas'a[219] sınır olmasının yanı sıra, Kyllanikon'a ve Pisidia'daki Oroanda Bölgesi'ne ve Lykaonia'nın bir parçası olan Obizene'ye de sınırdır[220]. Yaklaşık 350 km uzunluk ve 160 km genişlikteki[221] Galatia Bölgesi, genel olarak Halys (= Kızılırmak), Sangarios (= Sakarya), Gallos (= İnegöl/Bedre Deresi), Thymbros (= Porsuk Çayı) ve Halys'ün bir kolu olan Kappadoks (= Delice Çay) ırmaklarıyla ayrıca çeşitli karstik kaynak suları tarafından sulanmaktadır[222]. Dindymon[223], Olympos, Agdistis, Adoreos, Magaba, Korniaspa ve Bolegassos dağları da bölge sınırları içinde yer almaktadır[224]. Halys Irmağı'nın doğusunda, Pontos ve Kappadokia bölgelerindeki, hayvancılığa ve tarıma elverişli topraklara yerleşen Trokmi'ler üç surla tahkim edilmiş garnizonlarda yaşayan Galatların en güçlü kolunu

---

219 Pisidia Bölgesi'nde Termessos'la (= Güllük Dağı) Isinda (= Korkuteli) kenti arasında kalan dağlık ülke.

220 Strab. xii. 4. 10. c. 566; Plin. *nat.* v. 41. 145; v. 42. 146; konuya ilişkin olarak bk. ŞAHİN 1997: 42 v.d.

221 VOGELMANN 1975: 666; ŞAHİN 1997: 6.

222 *FGrH* 795 (= Steph. Byz.); *Ethnika* 549. 16; Strab. xii. 3. 7–12. c. 543–547; xii. 5. 3. c. 567; Liv. xxxviii. 18. 8; Plin. *nat.* v. 42. 146; vi. 1. 4; Ov. *fast.* iv. 363; Arr. *anab.* i. 29. 5.

223 Batı Phrygia'daki: Kütahya'ya bağlı ilçe merkezi Gediz'in güneydoğusundaki Murat Dağı (RAMSAY 1960: 149). Orta Phrygia'daki: Pessinus kentinin yanıbaşındaki Günyüzü Dağı (UMAR 1999^2: 215).

224 Strab. xii. 3. 12. c. 546; Liv. xxxviii. 18. 8–15; Plin. *nat.* v. 42. 146; vi. 1. 4; Paus. i. 4. 5–6; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. BRANDIS 1910; 532; ŞAHİN 1997: 6 n. 71 v.dd.

oluşturuyorlardı[225]. Trokmi kabilesi Tavion (= Tavium [= Büyük Nefes Köyü]) kasabası civarında, büyük bir ihtimalle I. Mithridates'in bağışladığı topraklara yerleşmiştir. Pontos ve Kappadokia'nın birleştiği alandaki bu topraklar, çıplak tepelerin bulunduğu, yol alınması ve hareket edilmesi güç, sert törelere sahip insanların yaşadığı dağlık bir yöreydi. Galatların diğer iki kolu ise, Halys Irmağı'nın batısında, Sangarios Irmağı'na kadar olan topraklara yerleşmişlerdir. Bunlardan Tektosag'lar, Ankyra, Gordion (= Polatlı) ve Pessinus (= Ballıhisar [= eski Bâlâhisar]); Tolistobog'lar ise, Phrygia yerli halkıyla Hellenlerin kaynaşmış olduğu, dağlık Bithynia ve Phrygia Epiktetos diye adlandırılan bölgede oturmuşlardır. Böylece Phrygia'nın büyük bir bölümüyle Kappadokia'nın bir bölümüne, yani Sangarios Irmağı'yla Halys Irmağı arasındaki alana yerleşen Galatlar, bu bölgeye kendi adlarını vermişlerdir. Trokmi, Hellespontos; Tolistobog, Aiolis ve Ionia; Tektosag kabilesi ise, Phrygia ve Lydia Bölgesi'ne egemen olup, her kabile kendi bölgesinde yağma yapıyor ve haraç topluyordu. Haraç bölgesi Batı Anadolu'yla sınırlıydı. Diğer bölgeler ise, ya bizzat Galatların ya da müttefiklerin egemenliği altında bulunan, fakir çiftçilerin yaşadığı alanlardı[226].

Galatların M.ö. 280–278 yılları arasında Hellas, Makedonya, Trakya ve Küçükasya'daki hareketlerini detaylı bir bütünlük içerisinde vermek oldukça güçtür. Çünkü, kendilerine bereketli bir toprak bulup yerleşme niyeti olmaksızın geçtikleri

---

225 Strab. xii. 5. 1–2. c. 567.

226 *FGrH* 535–536 (= Memnon); Strab. xii. 4. 10. c. 566; xii. 5. 1–2. c. 566–567; Liv. xxxviii. 16. 11–15; Plin. *nat.* v. 42. 146; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. STAEHELIN 1907[2]: 42 n. 3; CALDER 1957[4]: 376; JONES 1971[2]: 110 v.dd.; HANSEN 1971[2]: 29; SHERK 1980: 956; LEQUENNE 1991[2]: 55.

her yeri bir çekirge sürüsü gibi kurutan, para ve yağma düşkünü bir halk imajı çiziyorlardı[227]. Bu yüzdendir ki, Galatlar ya bulundukları bölgenin hâkiminin egemenliğinde paralı asker olarak hizmet veriyorlardı[228] ya da o bölgedeki kentleri yağmalamamak için ondan haraç talep ediyorlardı[229]. Daha önce Delphoi'da olduğu gibi, yörenin zengin kutsal alanlarına ve tapınaklarına saldırıyor[230], kentleri ve kırsal araziyi yağmalıyorlardı[231]. Bu yaşam tarzlarıyla kaynaklara geçen Galatlar, M.ö. 280 yılından itibaren on yıldan daha az bir sürede Makedonya, Hellas, Trakya ve Küçükasya'nın yöresel efsanelerinde, gelenek–göreneklerinde, özellikle, yolları üzerinde bulunan kentlerin ve kırsal alanların tarihinde silinmez bir biçimde izlerini bırakmışlardır[232].

Ç. Galatların Küçükasya'daki Faaliyetleri

Livius'a[233] göre, Galatların akın yaptığı alanlar özellikle Batı Anadolu ve Toroslar'ın batı kesimleri olup, hiçbir kent onlara

---

227 Liv. xxxviii. 16. 1.

228 Polyb. iv. 65. 10; Diod. xxii. 5; Paus. i. 7; Polyain. *Strat.* iv. 6. 17; konuya ilişkin olarak bk. LAUNEY 1949: 491; MITCHELL 1993: 15 n. 24.

229 Ptolemaios Keraunos'tan: Iust. xxiv. 4. 7; xxiv. 5. 1; Byzantion kentinden: Liv. xxxviii. 16. 3–4; I. Antiokhos'tan: Liv. xxxviii. 16. 13–14; *OGIS* 223 = WELLES 1934: 78 v.d. no 15; *SIG*^{3} I 410; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. BELOCH 1893: 343; CARDINALLI 1906: 223 n. 2; STAEHELIN 1907^2: 41; MAGIE 1950: 731 n. 12; 828 n. 23; 929 n. 14; HANSEN 1971^2: 30; JONES 1971^2: 113 v.d. n. 2.

230 Paus. x. 22. 3; Iust. xxiv. 6. 4.

231 Diod. xxii. 4; 5. 2; Paus. i. 4. 5; x. 22. 2; Iust. xxiv. 5. 1; 6. 1–2.

232 MITCHELL 1974 a: 1 v.d.

233 Liv. xxxviii. 16. 13

karşı koymaya cesaret edemiyordu. Gene aynı yazara göre, Galat nüfusunun hızla artması ve Galat korkusu, Galat adını "terör"le (= *terror*) özdeş kılmıştı[234]. Galatların yağma seferleri bu bölgelerdeki kentlerde bulunan yazıtlarla[235] da kanıtlanmış olup, bölge sakinleri üzerinde derin izler bırakmıştır. Strabon'un[236] naklettiğine göre, Hegesianaks, Galatların Avrupa'dan Küçükasya'ya geçtikten sonra tahkim edilmiş bir yere gerek duyduklarını, bu nedenle önce Ilion'a geldiklerini; fakat buranın surlardan yoksun olduğunu görünce hemen bölgeyi terk ettiklerini söyler[237]. Daha sonra Bithynia Kralı I. Nikomedes ve Leonnorios'un hâkimiyetindeki Galatlarla buluşmak üzere harekete geçen Luturios, Troas Bölgesi'nden kuzeydoğuya doğru ilerlemiştir[238]. M.ö. 278/277 yıllarına tarihlenen bu sefer esnasında Luturios'un Kyzikos (= Belkıs) kentine düzenlediği yağma seferi başarısızlıkla sonuçlanmış[239], Kyzikos halkı üzerinde derin etkiler yaratan bu ani saldırı ve kuşatma hareketinin başarısızlığı, Herakles'in bir Galatı öldürür vaziyette tasvir edildiği bir kabartmayla simgelenmiştir[240]. Galat istilâsından sonra yiyecek sıkıntısı çeken kente buğday ve arpa bağışında bulunan

---

234 Liv. xxxviii. 16. 13–14; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Iust. xxv. 2.

235 SMITH 1902: 193–201 no 3 = *OGIS* 748; *SIG*^{3} I 410; *SIG*^{3} 226 I 107; *IvEryt* 24; *IvEryt* 28; *IvDidy* 426 I 7; *IvDidy* 428 II 8 v.d.; *OGIS* 765 = *IvPri* 17.

236 Strab. xiii. 1. 27. c. 594 = *FGrH* 45. 3.

237 Ilion kentinin surları üzerinde yapılan tartışmalar için bk. STAEHELIN 1907^2: 8; MAGIE 1950: 923; STROBEL 1996: 245.

238 Liv. xxxviii. 16. 6–9; konuya ilişkin olarak bk. LAUNEY 1944: 217; HANSEN 1971^2: 29.

239 *OGIS* 748 I 17; TARN 1947^5: 153.

240 Kyzikos'ta bulunan bu kabartma için bk. LAUNEY 1944: 217; konuya ilişkin detaylı bilgi ve tartışmalar için ayrıca bk. MAGIE 1950: 729 n. 9; MITCHELL 1993: 16 n. 39 v.d.

Pergamon yöneticisi Philetairos da, bu yardımlarından dolayı onurlandırılmış[241] ve adına festival düzenlenmiştir[242]. Ayrıca Thyateira'da (= Akhisar), Argeios oğlu Phanorkes'in Galatlar tarafından kaçırıldıktan kısa bir süre sonra özgürlüğüne kavuşması vesilesiyle babasının Tanrı Apollon onuruna yazdırdığı bir şükran yazıtı[243]; Erythrai'da (= Ildırı) ise, Galatları yılın ilk dört ayında kentten uzak tutan generallerini kutlayan bir yazıt[244], Galatların bu bölgede ne kadar etkili olduklarının açık birer kanıtıdır. Gerçi Erythrai, Galatları yılın ilk dört ayında kentten uzak tutabilmiştir; ancak geri kalan zamanda Leonnorios önderliğindeki Galatların talanından kendini korumak için onlara yüklü bir haraç vermek zorunda kalmıştır[245]. Erythrai'da ele geçen diğer bir yazıtta[246] kente yardımlarından ötürü Polykritos adında biri Erythrai *demos*'u (= halk meclisi) tarafından onurlandırılmakta olup, bunun nedeni, onun Galatlarla yapılan görüşmelerde elçilik görevini üstlenerek, birçok savaş esirini para karşılığında geri alması ve ailelerine kavuşturmasıdır[247]. Öte yandan Didyma'daki (= Didim, Yeniköy) Apollon Kutsal Alanı M.ö. 277/276 yılında Galatların istilâsına uğramaktan kurtulamamıştır. Didyma'da yapılan kazılar sonucunda ortaya çıkarılan, M.ö. 277/276

---

241 SMITH 1902: 193–201 no 3 = *OGIS* 748; konuya ilişkin açıklamalar ve detaylı bilgi için bk. WELLES 1934: 62; LAUNEY 1944: 217; MAGIE 1950: 729 v.d. n. 9; HANSEN 1971^2: 18 n. 26; HEINEN 1989: 427 n. 38; MITCHELL 1993: 16 n. 40 v.d.

242 ROBERT 1937: 199 v.d.; HANSEN 1971^2: 30 n. 17.

243 M.ö. 276/275 yılına tarihlenen bu yazıt için bk. *KP* (2) 14 no 19 = *TAM* V 2. 881; HANSEN 1971^2: 30 n. 19.

244 *SIG*^{3} I 410.

245 *IvEryt* 24.

246 *IvEryt* 28.

247 STAEHELIN 1907^2: 10; BRANDIS 1910: 538; ENGELMANN 1972: 24 v.dd.; MITCHELL 1993: 17 n. 51 v.dd.; ŞAHİN 1997: 5 n. 59–60.

yılına ait tapınak envanterinden[248] anlaşıldığına göre, Galat yağmasından sonra Apollon hazinesinden arta kalanlar; bezemeli bir tas, gümüş işlemeli bir öküz boynuzu, üç buhurdan ve üç kemerden ibarettir[249]. Didyma'dan Priene'ye (= Güllübahçe) geçerek aynı vahşeti burada da tekrarlayan Galatlar bölgeyi yağmalamış, tapınakları ve sunakları yıkmış ve birçok insanı katletmişler; geri çekilirken de, kırsal araziyi talan edip yerleşim yerlerini yakmışlardır[250]. Ancak, Priene'de bulunan bir onur yazıtında[251] Sotas'ın önderliğindeki güçlerin bölgeyi Galatlardan temizlediklerini öğrenmekteyiz[252]. Fakat bu seferde Priene'den Miletos (= Balat, Akköy) civarına gelen Galatların, bölgeyi yağmalaması, tarlaları yakması ve o sıralar kent dışında *Thesmophoria*[253] Festivali'ni kutlamakta olan çok sayıda kadını kaçırması, Miletos ve çevresinde de kendilerine karşı ciddî tedbirler alınmasına neden olmuştur[254].

---

[248] *IvDidy* 426 I 7; *IvDidy* 428 II 8 v.d.

[249] STAEHELIN 1907²: 9; REHM 1958: 257 n. 426 l. 7; RANKIN 1987: 189; ELLIS 1990: 94; MITCHELL 1993: 16 n. 45; BEAN 1995: 214 v.d.; 274; STROBEL 1996: 247.

[250] *SIG*³ 226 I 107; Galatların bu ve buna benzer davranışları için ayrıca bk. Diod. xxii. 4; 5. 2; Paus. i. 4. 5; x. 22. 2–3; Iust. xxiv. 5. 1; 6. 1–2; 6. 4.

[251] *OGIS* 765 = *IvPri* 17.

[252] STAEHELIN 1907²: 9; BRANDIS 1910: 538; MITCHELL 1993: 17 n. 48; STROBEL 1996: 248; ŞAHİN 1997: 5 n. 58.

[253] Kadınlar tarafından Tanrıça Demeter'in onuruna kutlanılan festival. Konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Hdt. ii. 171; vi. 16; Plut. *Dio* 56; App. *civ.* ii. 70; *IG* II 1059. 12; XII (1) 3. 5; XII (5) 595; *SIG*³ 33. 35.

[254] Parthen. 8; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. HAUSSOULLIER 1902: 64; STAEHELIN 1907²: 8 v.d. Ayrıca Miletos'lu Antonius Thallus'a (*Anth. Pal.* vii. 492; *PIR* (2) I 170: A 880) atfedilen diğer bir hikâyede ise, Galatların Miletos'u yağmaladıkları sırada onların eline düşmektense kendilerini öldürmeyi tercih eden üç kızın öyküsü anlatılmaktadır; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Plut. *mor.* iv. 309; Paus. x. 22. 3–4; STAEHELIN 1907²: 8 v.d.; MAGIE 1950: 730 n. 11; ELLIS 1990: 94; MITCHELL 1974 a: 4 v.d.; 1993: 17 n.

Galatların yağmacılık akınları sırasında Küçükasya'nın güneybatı bölgesinden de ganimet elde etmek için Toroslar'daki geçitlerden geçerek Lykia'ya kadar geldikleri anlaşılmaktadır. Lykia'da Galat istilâsına ipucu oluşturacak iki belirti bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, Batı Lykia'da yer alan Tlos kenti bir Ptolemaios komutanını onurlandırmak ve Mısır ordusunun başına geçerek, Pisidia'lıları, Paion'ları Agrigan'ları ve Galatları Yukarı Ksanthos Vadisi'ndeki savaşta başarıyla geri püskürttüğü için kentin kendisine şükranlarını sunmak amacıyla, bu komutanın (= Pisidia'lı Kressos'un oğlu Neoptolemos) bir heykelini diktirmiştir. İkinci olarak ise, Lykia'nın liman kentlerinden biri olan Phoinikous'ta (= Finike) ortaya çıkan balık solungacı motifli, içi boş, yuvarlak çıkıntılı brinz halka tipik bir Kelt eseridir ve Pisidia'daki Termessos ile Isinda kentleri arasında kalan dağlık bölge (= Milyas) üzerinden ve Arykandos Vadisi'nden, Lykia'ya yapılan yeni bir istilâ hareketine tanıklık etmektedir. Kelt kadınlarının kullandıkları bir süs eşyası olarak tanımlanan bu ayak bileziği (= halhal), M.ö. III. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmektedir. Bu halka şeklindeki bileziğin bir Galat kadının ayak bileğinde Phoinikous düzlüğüne kadar indiğini ve Ptolemaios'ların ordusu tarafından yenilgiye uğratılan Galatlara ait bu takının sonradan yörenin *metropolis*'i Limyra kentinin kutsal yerlerinden birine ganimet adağı olarak bağışlandığı düşünülmektedir[255].

46 v.d.

[255] BORCHHARDT 1999: 83 v.d.

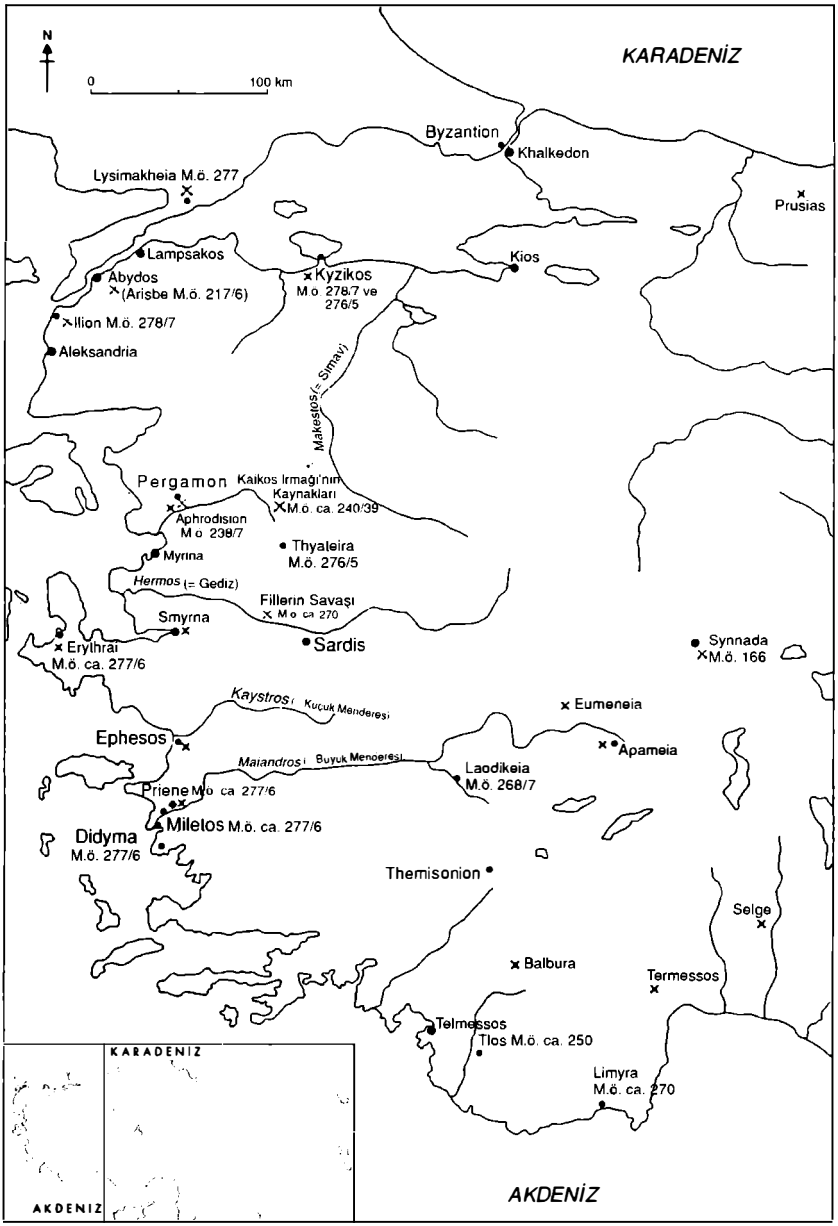
1. Galatların M.ö. 278–223 Yılları Arasında Syria, Bithynia ve Pergamon Krallıklarıyla İlişkileri

Küçükasya'da yağmacı Galatların yarattığı bu dayanılmaz terör, sonunda, ülkenin hâkimi durumundaki Seleukos Kralı I. Antiokhos'u (M.ö. 281–261) onlara karşı harekete geçmeye zorlamıştır. M.ö. *ca.* 270 yılında Toroslar'da I. Antiokhos'un ordusunda bulunan savaş fillerinin Galat süvari birliğini bozguna uğratmasıyla bu çetin savaş Seleukos'lar lehine sonuçlanmıştır[256]. I. Antiokhos'un Galatlara karşı filleri sayesinde

---

[256] Bu savaşın tarihi hakkındaki değişik görüşler için bk. STAEHELIN 1907²: 12; MAGIE 1950: 731 n. 12; MITCHELL 1993: 18 n. 66 v.dd.; STROBEL 1994 b: 74; 1996: 257 v.dd.

Lukianos'un bildirdiğine göre (Lukian. *Zeuxis* 8–11), Epiros Kralı Pyrrhos'un Romalılara karşı kazandığı zaferlerde de önemli katkıları bulunan savaş fillerini hayatlarında ilk defa gören Galatlar, duraksayarak ürkmüşlerdir (LEQUENNE 1991²: 40 v.dd.). Dağılan Galat ordusunda çıkan panik sonucunda, dağlara doğru çekilmeye çalışan Galatlar, bir yandan I. Antiokhos'un ordusunda bulunan savaş fillerinin ayakları altında ezilirken, öte yandan hafif ve ağır silahlı piyade birlikleri tarafından izlenerek ağır kayıplara uğratılmışlardır (Lukian. *Zeuxis* 9–11; ayrıca bk. App. *Syr.* 65). I. Antiokhos, "*Kurtuluşumuzu bu on altı file borçlu olduğumuzdan dolayı utansak daha yerinde olur*" demesine karşın (Lukian. *Zeuxis* 11; *Pro Lap.* 9) Syria'ya (= Suriye) dönüp zaferini kutlayacak ve "Kurtarıcı" (= Soter [ὁ Σωτήρ]) unvanını alacaktır (Iust. xxv; App. *Syr.* 65; *FGrH* 81. 2 (= Phylarkhos); 163 (= Simonides); 291 (= Kletophones); Lukian. *Pro Lap.* 9; *Zeuxis* 8–11; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. POTTIER 1885: 485 v.dd.; BRANDIS 1910: 541; TARN 1947⁵: 12; HANSEN 1971²: 30 n. 21; BAR-KOCHVA 1973: 1 n. 5; PRICE 1986: 328; DOBESCH 1991: 36 v.d.; MITCHELL 1993: 18; STROBEL 1994 b: 75).

II. Galatların Küçükasya'daki Faaliyetleri

II. Fil Tarafından Ezilerek Öldürülen Galat Savaşçısı

galip geldiği bu savaşın etkileri bütün Önasya'da duyulmuş ve özellikle Batı Anadolu'daki Hellen kentleri tarafından coşkuyla karşılanmıştır[257]. Aiolis Bölgesi'ndeki Myrina (= Aliağa) kentinin *nekropolis*'inde yapılan arkeolojik araştırmalar sonucunda bulunan, söz konusu döneme ait *terracotta* (= pişmiş toprak) figürlerden biri, bir fil tarafından ezilerek öldürülen bir Galat savaşçısının tasviri olup, bu zaferin Küçükasya sanatına yansıdığını göstermesi[258] bakımından ilginçtir. I. Antiokhos daha sonra Galatların üzerine yürümemiş ve uzlaşma yoluna giderek onların Phrygia'daki egemenliğine göz yummuş[259], hatta onlara vergi dahi ödemiştir[260]. Erythrai'da bulunan bir yazıttan[261] ise Seleukos Kralı I. Antiokhos'un, Küçükasya'daki kentlerinden Galatlar adına özel bir vergi (= τὰ Γαλάτικα) topladığını öğrenmekteyiz[262].

M.ö. III. yüzyılın ortalarına doğru bu sefer Phrygia Bölgesi'ndeki egemenliklerini sağlamlaştırmaya çalışan

---

257 *OGIS* 222; *IvEryt* 504.

258 POTTIER 1885: 484 v.dd.; REINACH 1888 b: 318. fig. 10; BIENKOWSKI 1928: 141–150; PRICE 1986: 328; MITCHELL 1993: 18 n. 69.

259 Bunun nedeni, I. Antiokhos'un (M.ö. 281–261), Mısır Kralı Ptolemaios II. Philadelphos'la (M.ö. 282–246) Suriye hâkimiyeti için yaptıkları bir dizi tartışmanın, yerini I. Suriye Savaşı'na (M.ö. 274–271) bırakmış olmasıdır. Bu savaş sonunda galip gelen II. Ptolemaios, egemenliğini Mısır'ın dışında Fenike, Arabistan, Suriye, Libya, Habeşistan, Pamphylia, Kilikia, Lykia ve Kyklad (= Kyklades) Adaları'na kadar yaymıştır. II. Ptolemaios'un bu başarılarının anlatıldığı hiyeroglif yazılı bir dikilitaş Mısır'ın Hieropolis kentinde bulunmuş olup, bunun üzerindeki yazıt için bk. SETHE 1904/16: 81–105 no 20, F. 126; ROEDER 1959: 108–28 F. 119.

260 Liv. xxxviii. 16. 13–14.

261 *OGIS* 223 = WELLES 1934: 78 v.d. no 15; *SIG*^{3} I 410.

262 BELOCH 1893: 343; CARDINALLI 1906: 223 n. 2; STAEHELIN 1907^2: 41; TARN 1947^5: 140; MAGIE 1950: 731 n. 12; 828 n. 23; 929 n. 14; HANSEN 1971^2: 30; JONES 1971^2: 113 v.d. n. 2.

Galatlar, Kelainai[263] ve Themissonion[264] kentlerine bir dizi akın düzenlemişlerdir. Pausanias'ın[265] ancak tanrısal yardımlar sayesinde kurtulduklarına işaret ettiği bu Güneybatı Phrygia kentlerinde bulunan yazıtlarla da[266] belgelenmiş olan söz konusu akınlar, Galatların I. Antiokhos'la yaptıkları anlaşmaya sadık kaldıklarını göstermektedir[267]. Bu tarihten sonra Galatların etkinlik alanlarının Batı Anadolu'dan kuzey ve kuzeydoğudaki komşu bölgelere doğru kaydığını görmekteyiz. Bu sırada Bithynia Kralı I. Nikomedes'le birinci karısından olma oğlu Ziaelas arasındaki anlaşmazlık, Nikomedes'in ikinci karısından olma oğlu Zipoites'i yerine varis tayin etmesi üzerine çatışmaya dönüşmüştür. Ziaelas'ın Tolistobog'lar aşiretinin şeflerinden yardım istemesiyle yeni bir boyut kazanan sorun, Herakleia Pontika (= Karadeniz Ereğlisi) kentinin I. Nikomedes ve oğlu Ziaelas arasında arabuluculuk etmeyi başarmasıyla çözümlenmiştir. Ne var ki, Ziaelas'la Nikomedes'in bu şekilde anlaşmaları Galatların bu seferden umut ettikleri kazançtan mahrum olmalarına yol açmıştır. Bunun üzerine Galatlar, Herakleia Pontika topraklarını Kales (= Alpalı Çayı) Irmağı'na kadar yağmalayarak, aldıkları

---

263 Apameia Kibotos'un (= Dinar) yakınlarında şimdiki Suçıkan Havuzu'nun bulunduğu tepenin üzerinde kurulmuş kent. Seleukos Kralı Antiokhos I. Soter annesi Apama onuruna "Apameia Kibotos" kentini kurduktan sonra Kelainai'da oturanları söz konusu kente yerleştirmiştir (Strab. xii. 8. 15. c. 578).

264 Denizli ili Acıpayam ilçesine bağlı Karahöyük Köyü'ne ismini veren ve şimdi üzerinde köy mezarlığının bulunduğu höyüktür (UMAR 1999^2: 783). Konuya ilişkin olarak bk. Strab. xii. 8. 13. c. 577.

265 Paus. x. 30. 9; 32. 4; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. STAEHELIN 1907^2: 9; MAGIE 1950: 731; ROBERT 1963: 338; MITCHELL 1993: 17 n. 56 v.d.

266 *Syll.* 224; 238; *Bull. Hell.* XIII 335 n. 4.

267 Kentlerde bulunan yazıtlar ve yorumlarına ilişkin olarak ayrıca bk. RUGE 1934: 1638 v.dd.; ROBERT 1962^2: 112 n. 4.

ganimetle Aiolis ve Ionia'daki topraklarına çekilmişlerdir[268].

Pontos Kralı I. Mithridates'in, M.ö. 266/265 tarihindeki ölümünden sonra yerine geçen Ariobarzanes'in (M.ö. 266/265–*ca.*255) hükümdarlığı sırasında Pontos Krallığı'yla Galatlar arasındaki dostluk sona ermiş olsa gerektir. Çünkü, Galatlar Ariobarzanes'in M.ö. 255 yıllarındaki ölümünden sonra, daha çocuk denecek yaştayken tahta çıkan oğlu II. Mithridates'in deneyimsizliğini ve krallıktaki otorite boşluğunu fırsat bilerek Pontos topraklarına saldırmışlardır. Bölgeyi yağmalayıp Amisos (= Samsun) kentine kadar gelen Galatlar, Pontos'un batısında bulunan bu önemli liman kentini de kuşatmışlar, bunun üzerine, Herakleia Pontika kenti Galatlar tarafından talan edilen bölgeye ve kuşatılan Amisos'a yardımda bulunmak amacıyla kentin limanına hububat göndermiştir. Fakat böylece, kuşatmaları sekteye uğratılan Galatların dikkatini de tekrar üzerine çekmiştir. Bu duruma kızan Galatlar, Amisos kuşatmasını kaldırarak, Herakleia Pontika'ya yeni bir sefer düzenlemişler, kent halkı ise, Galatların bu seferini ancak, ordu için 5.000 ve her bir Galat şefi için 200'er parça olmak üzere, ödediği altınlar karşılığında savuşturabilmiştir[269]. Bütün bu olaylardan çıkardığımız sonuç, Galatların M.ö. 278 yılında gerek Bithynia Kralı I. Nikomedes, gerekse Pontos Kralı I. Mithridates'le yaptıkları ittifakın artık onlar için bir anlam taşımadığı şeklindedir. Yani,

---

[268] *FGrH* 434. 11; 14 (= Memnon); *CMAM* Fb; HABICHT 1972: 387 v.dd.; MITCHELL 1974 a: 9; 1993: 19; STROBEL 1996: 246. Hatta daha sonraları Ziaelas bir Galat tarafından öldürülmüştür (*FGrH* 81 F 50 [= Phylarkhos]; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. LAUNEY 1949: 506 n. 7; MITCHELL 1993: 42 n. 2).

[269] *FGrH* 434. 16 (= Memnon); STAEHELIN 1907²: 17; BRANDIS 1910: 524; Galatlara verilen haraç miktarındaki değişik yorumlar için ayrıca bk. MITCHELL 1993: 20.

Galatların Hellenistik Çağ boyunca kurmuş oldukları bütün ittifaklar ya da paralı asker olarak belirli bir krallığın himayesine girmeleri yalnızca o zamanki çıkarlarının o yönde olmasıyla ilgilidir. Bu yüzdendir ki, Galatlar ittifaktan kolayca ayrılabilmiş ve yapılmış andlaşmaları bozarak müttefiklerine karşı bile saldırı düzenleyip onların topraklarını yağmalayabilmişlerdir.

M.ö. III. yüzyılın ilk yarısında Antiokhos I. Soter, Toroslar'daki zaferinden sonra, Seleukos İmparatorluğu'nun izlediği aktif savunma stratejisi uyarınca ve özellikle Galatlara karşı, egemenliği altındaki bölgelerin güvenliğini sağlamak için, Küçükasya'nın stratejik noktalarında askerî amaçlı pek çok koloni kurmuştur. Bunlardan Thyateira[270] (= Akhisar), Nakrasos ve Akrasos[271], Kaikos (= Bakırçay) vadisinde[272]; Makedonya asıllı Suriyeli emekli askerlerinden oluşturduğu koloniler, Phrygia Epiktetos'ta[273] ve Apameia Kibotos[274] (= Dinar), Apollonia (= Uluborlu), Seleukeia Sidera (= Selef), Pisidia Antiokheia'sı (= Yalvaç), Peltai[275] (= Karayahşiler), Blaudos[276], Hierapolis[277] (= Pamukkale) ve Laodikeia[278] (=

---

[270] Mysia'da bir kent.

[271] Söz konusu kentin Kaikos (= Bakırçay) Vadisi'nde, Kırkağaç'la Gelenbe arasındaki İlyaslar Köyü civarında, kurulmuş olduğu düşünülmektedir. Bu kentin Nakrasos'la bağlantısı ve konuya ilişkin değişik görüşler için ayrıca bk. UMAR 1999^2: 42.

[272] Phrygia'nın Bithynia'yla sınır oluşturan bölgesidir; Küçük Phrygia olarak da adlandırılır. COHEN 1978: 15; *TAM* V 2. 309 v.d.

[273] HABICHT 1975: 71.

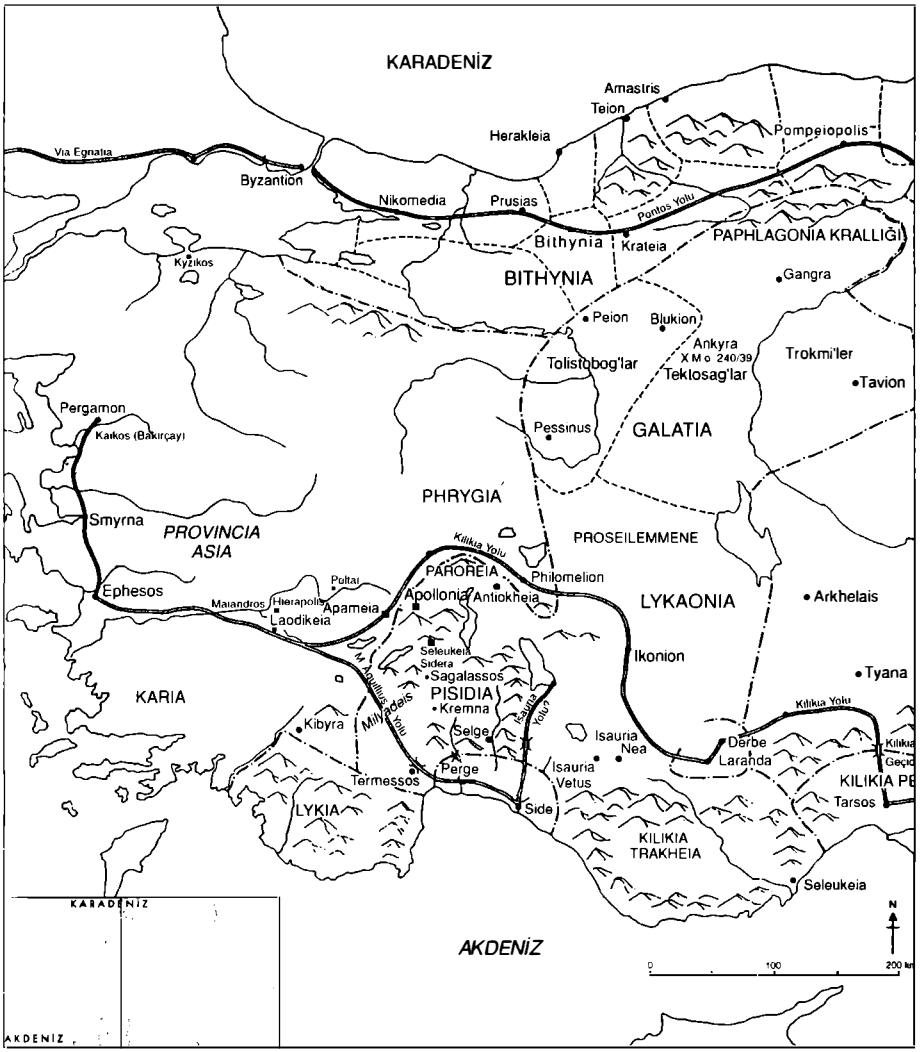
[274] Phrygia'nın en büyük iki kentinden (diğeri Laodikeia) biridir.

[275] Phrygia'da bir kent.

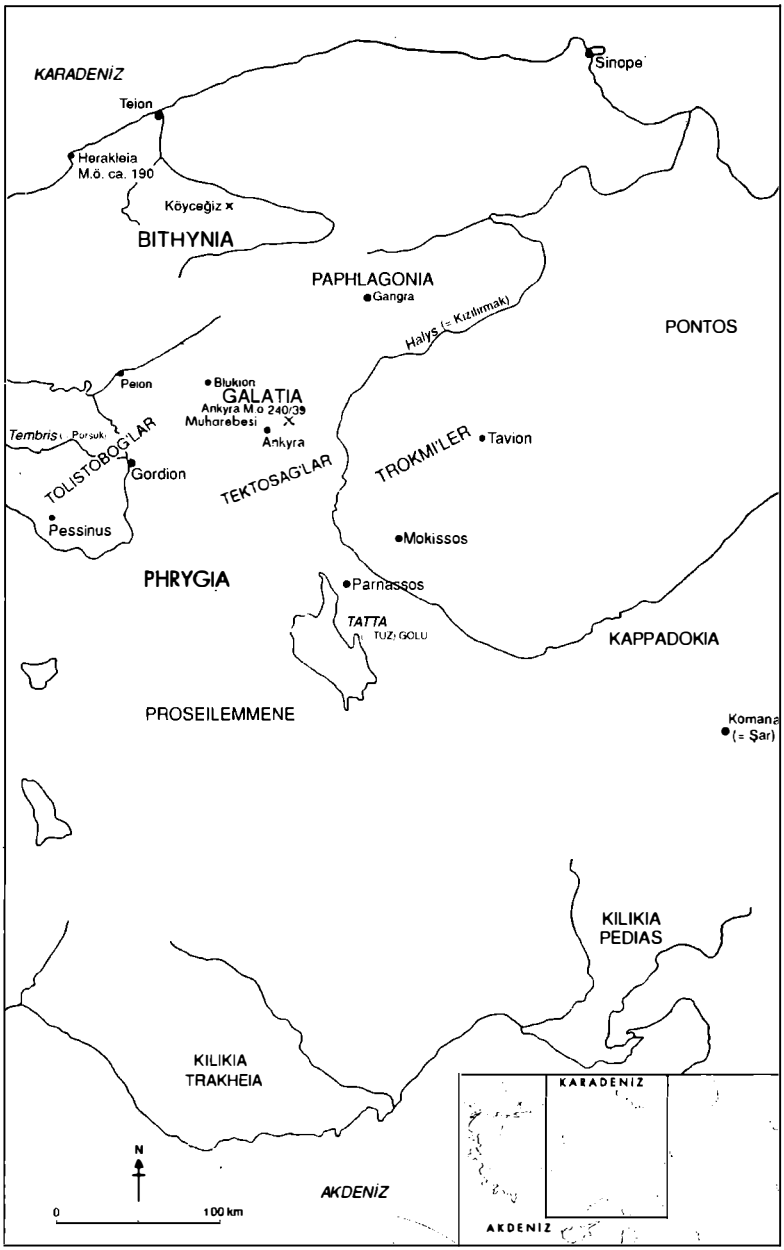
[276] Lydia sınırında yer alan bir kent.

[277] Mesogis Dağı (= Cevizli Dağı) eteğinde ve Laodikeia'nın karşısında kurulmuş bir Phryg kentidir.

[278] Phrygia'nın en büyük iki kentinden (diğeri Apameia Kibotos) bi-

IIIa. Seleukos Kolonileri (■ Koloniler)

IIIb. Ankyra Muharebesi

Goncalı) ise, Yukarı Maiandros (= Menderes) ve Phrygia'nın dağlar boyunca uzanan kısmı olan Phrygia Paroreia'da, bu bölgeleri kontrol altında tutmak için kurulmuş önemli kolonilerden bazılarıdır[279].

M.ö. III. yüzyılın ikinci yarısı Galatların Seleukos'larla yoğun şekilde ilişkide oldukları dönemdir. Antiokhos I. Soter'in Galatlarla yaptığı bir savaşta, M.ö. 261 yılında Kentoarates adlı bir Galat tarafından öldürülmesinden sonra[280], yerine geçen oğlu Antiokhos II. Theos (M.ö. 261–246) da babasının Galatlara karşı uyguladığı savunma politikasını sürdürmüş; daha sonra Seleukos II. Kallinikos (M.ö. 246–225), krallığının ilk yıllarında Mısır Kralı Ptolemaios III. Euergetes'le (M.ö. 246–222) yaptığı III. Suriye Savaşı (M.ö. 246–241) sırasında Küçükasya'daki topraklarının egemenliğini imparatorluğu birlikte yönettiği kardeşi Antiokhos II. Hieraks'a bırakmıştır. Fakat III. Ptolemaios'la M.ö. 241[281] yılında yaptığı barış sonrasında kardeşinin, Küçükasya'daki krallıklarla kurduğu ittifaklar sonucunda daha da güçlenerek kendisine karşı ayaklanma hazırlığına giriştiğini fark etmiştir. Hieraks'ın ayaklanarak Küçükasya'yı kendi başına yönetmeye başlaması üzerine ise, ona karşı sefer hazırlıklarına başlamıştır. Kardeşiyle ilk olarak Batı Anadolu'da karşılaşarak bu savaşı kolaylıkla kazanan Seleukos II. Kallinikos, bu kez de kardeşinin müttefiki Pontos Kralı II. Mithridates'in (M.ö. 255–220) üzerine bir cezalandırma seferi düzenlemiştir. Fakat Antiokhos Hieraks'ın II. Mithridates'le birlikte Galat paralı askerlerin-

---

ridir.

279 COHEN 1978: 15 v.dd.

280 Ael. *nat. anim.* vi. 44. n. b; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. ELLIS 1990: 97.

281 MAGIE 1950: 736 n. 22.

den oluşturduğu bir orduya karşı M.ö. 240/239 yılında Ankyra yakınlarında yaptığı muharebeyi ağır bir biçimde kaybederek canını zar zor kurtarabilen Seleukos II. Kallinikos, yeniden Asya'daki topraklarına çekilmek zorunda kalmıştır[282]. Kardeşini Galatların cesareti sayesinde yenen ve bu muharebenin kâğıt üzerindeki galibi sayılan Antiokhos II. Hieraks'ın, Galatlar üzerindeki otoritesini yitirmesiyle Küçükasya'da tam bir anarşi ortamı baş göstermiştir[283]. Antiokhos Hieraks'ın ordusunda paralı askerlik yapan Galatlar, Hieraks üzerinde baskı kurarak kendilerini politik ve askerî bir bağlaşıklık sözleşmesiyle onun müttefiki konumuna getirmişlerdir. Galatların Phrygia'daki egemenliklerinin tanınmasının yanı sıra, Antiokhos'un savaş sonrası kazandığı ganimet ve topladığı haraçlardan belirli bir oran da büyük bir olasılıkla Galatlara tahsis edilmekteydi. Iustinus'un[284] yazdığına göre, Hieraks böylece, yakasını eşkıyanın elinden kurtaran bir yolcu gibi, özgürlüğünü altınla satın almış ve kendi ücretli askerleriyle bir ittifak yapmıştır; yeryüzünün en büyük hükümdarlarından biri olduğunu sanan kişi, işte bu kadar küçülmüştür. Livius[285] hiçbir Seleukos Kralı'nın Galatlara haraç ödemeye cesaret edememesinden söz ederken, herhalde "Kardeş Muharebesi" denilen Ankyra Muharebesi'nden sonrasını kastediyor olmalıdır. Galatların Antiokhos II. Hieraks üzerindeki istekleri bundan sonra öyle boyutlara ulaşmıştır ki, Antiokhos sonun-

---

[282] Plut. *mor.* iv. 307; vi. 489 a–b; Polyain. *Strat.* iv.–x. 6; Ath. *Deip.* xiii. c. 593 e (= Phylarkhos); Iust. xxvii. 2; xli. 4. 7; Eus. *chron.* i. 251; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. STAEHELIN 1907[2]: 17 v.d.; RANKIN 1987: 193; HEINEN 1989: 429; MITCHELL 1993: 20.

[283] Plut. *mor.* iii. 184; iv. 307; vi. 489 a–c; Iust. xxvii. 2–12; konuya ilişkin olarak bk. NIEBUHR 1828: 286 n. 81; HANSEN 1971[2]: 24 n. 63.

[284] Iust. xxvii. 2; konuya ilişkin olarak bk. LEQUENNE 1991[2]: 51.

[285] Liv. xxxviii. 16. 13.

da hayatını kurtarmak için çareyi Magnesia'ya kaçmakta bulmuştur[286].

Philetairos M.ö. 281 yılındaki Kurupedion Muharebesi'nde Seleukos'ların tarafını tutarak Pergamon'daki konumunu korumuştu. Daha sonra Seleukos I. Nikator'un ihanete uğrayarak Ptolemaios Keraunos tarafından öldürülmesinden sonra yerine geçen oğlu Antiokhos I. Soter devletinin her yanında baş gösteren isyanlarla uğraşmak zorundaydı. M.ö. 263 yılında Philetairos'un yerine geçen yeğeni I. Eumenes (M.ö. 263–241), Seleukos oğlu I. Antiokhos'la M.ö. 262 yılında Sardis (= Sart) civarında savaşmış ve onu yenerek Pergamon topraklarının bağımsızlığını elde etmiş[287], böylece ülkesinin sınırlarını güneyde Kaikos (= Bakırçay) Irmağı ve Hermos (= Gediz) Ovası'na, kuzeyde ise Ida (= Kaz) Dağı'na kadar genişletmişti. I. Eumenes'in dönemi Galatlarla bir sürtüşmeye girmediği için genellikle barış içinde geçmişti. Bu arada genişleyen Pergamon topraklarıyla Galatia Bölgesi birbirine oldukça yaklaşarak sınır komşusu haline gelmişlerdi. Bu nedenle, Galatlar yoğun biçimde Pergamon topraklarına sızmaya başlamış ve düzenli bir biçimde, Pergamon hâkimiyetindeki bölgelere yayılmışlardı. I. Eumenes ise, Galatlarla savaşmak yerine barışı sağlamak için onlara yüklü bir vergi vermeyi kabul etmişti[288]. Bu arada Küçükasya'da yenilmez bir güç olarak baskılarını sürdüren Galatlara birçok Küçükasya krallığı ve kenti haraç vererek onların akınlarından ve yağma hareket-

---

[286] Eus. *chron.* i. 251.

[287] BELOCH 1893: 539 n. 4; MAGIE 1950: 733 n. 16; ROSTOVTZEFF 1953: 553.

[288] Liv. xxxviii. 16. 14; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. CARDINALLI 1906: 103; STAEHELIN 1907²: 19; MALAY 1992; STROBEL 1994 b: 87; ŞAHİN 1997: 7.

lerinden korunmaya çalışıyordu[289].

I. Eumenes'in M.ö. 241 yılında ölmesinden sonra yerine geçen yeğeni I. Attalos'un (M.ö. 241–197) o zamana kadarki Pergamon yöneticisi seleflerinin tersine Galatlara vergi vermeyi reddettiğini görüyoruz[290]. Bu durum Galatlara karşı kesin bir savaş için meydan okumak anlamına geliyordu[291]. Pergamon'dan haraç alamadıkları için önemli bir gelir kaynağından yoksun kalan Galatlar, bu sefer onu zorbalıkla ele geçirmek üzere harekete geçmişlerse de; Tolistobog kabilesine mensup Galatlardan oluşan bir Galat ordusuyla Pergamon'un doğusundaki Kaikos (= Bakırçay) Irmağı'nın[292] kaynaklarında yapılan kanlı savaşı I. Attalos kazanmıştır[293]. Fakat bu yenilginin öcünü almak için hazırlanan Tolistobog'lar kabilesi Ankyra, Gordion ve Pessinus çevresinde yerleşmiş diğer bir Galat kabilesi olan Tektosag'lardan yardım istemiştir. Ayrıca, bu sırada Küçükasya'da bulunan Antiokhos Hieraks da Pergamon'u kendi egemenliğine alma düşüncesiyle Galatlarla birleşmiştir. Böylece çok güçlü bir ordu toplayan Galatlar, özellikle Antiokhos Hieraks'ın desteği ve parasal yardımlarıyle Pergamon topraklarını istilâ etmişlerdir. Tolistobog'lara karşı kazandığı zaferden sonra ordusundaki gerekli hazırlıkları tamamlamış olan I. Attalos ise, mevcut durumun

---

289 Liv. xxxviii. 16. 13.

290 Polyb. xviii. 41. 7; Strab. xiii. 4. 2. c. 624; Liv. xxxviii. 16–17; 21. 3; Paus. i. 8. 1; 25. 2; x. 15. 13; Polyain. *Strat.* iv. 20; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. STAEHELIN 1907[2]: 20; ÖZSAİT 1982: 297 v.d.; RANKIN 1987: 193.

291 Liv. xxxviii. 16. 14; konuya ilişkin olarak bk. MAGIE 1950: 734 v.d. n. 20.

292 Strab. xii. 8. 3. c. 572; xiii. 1. 70. c. 616.

293 Polyb. xviii. 41. 6; Liv. xxxviii. 16; Plin. *nat.* xxxiv. 38; Paus. i. 25. 2; Polyain. *Strat.* iv. 20; *OGIS* 269; 275–276; 280; konuya ilişkin olarak bk. HANSEN 1971[2]: 28; POLLITT 1986: 65 ve 84 v.dd.; RANKIN 1995: 21.

kendisi ve krallığı için bir ölüm kalım mücadelesi olduğunun bilincindeydi. İki ordu M.ö. 238/237 yılında Pergamon'un güneyinde yer alan Aphrodite Tapınağı'nın önlerinde karşılaşmışlardır[294]. Galatlara karşı kesin bir zafer kazanan Attalos, bundan böyle "kurtarıcı" (= *soter*) ve "kral" (= *basileus*) ilân edilmiştir[295]. Küçükasya'da uzun süreden beri huzursuzluk kaynağı olan Galatlar ilk defa böylesine büyük bir yenilgiye uğratılmış oluyorlardı[296]. Attalos I. Soter, zaferinin anısını ebedileştirmek için, hem yıllık bir festival düzenlemiş[297], hem de Pergamon sanatının şaheseri ve dünyanın yedi harikasından biri sayılan Zeus Sunağı'nı inşa ettirmeye başlamıştır[298].

---

[294] Polyb. xviii. 2. 2; xviii. 6. 4; Iust. xxvii; konuya ilişkin olarak bk. *OGIS* 278 n. 8; *IvPer* 27; BIKERMAN 1944: 76 v.dd.; HEINEN 1989: 429 n. 41; muharebeye ilişkin olarak, tapınak üstündeki yazıt için ayrıca bk. *IvPer* 23 = *OGIS* 275; HANSEN 1971[2]: 34 n. 40 v.d.

[295] Polyb. xviii. 41. 6–8'e göre, I. Attalos Tolistobog'ları Kaikos Irmağı'ın kaynaklarında yendikten sonra kendisini "kral" (= *basileus*) ilân etmiştir. Konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Liv. xxxiii. 21. 3; Strab. xiii. 4. 2. c. 624; Pom. Trog. *Prol.* xxvii.; Paus. i. 4. 6; bu konudaki tartışmalar için bk. *OGIS* 268 n. 2; 269 n. 1; STAEHELIN 1907[2]: 27; BIKERMAN 1944: 76 v.dd.; HANSEN 1971[2]: 28; MITCHELL 1974 a: 12 n. 60 v.dd.; RANKIN 1987:194.

[296] Polyb. xviii. 41. 6; Liv. xxxviii. 16. 14.

[297] *IvPer* 247 col. I 1–3; DINSMOOR 1931: 182; WELLES 1934: 190 v.dd. no 47; daha detaylı bilgi için bk. HANSEN 1971[2]: 35 n. 42.

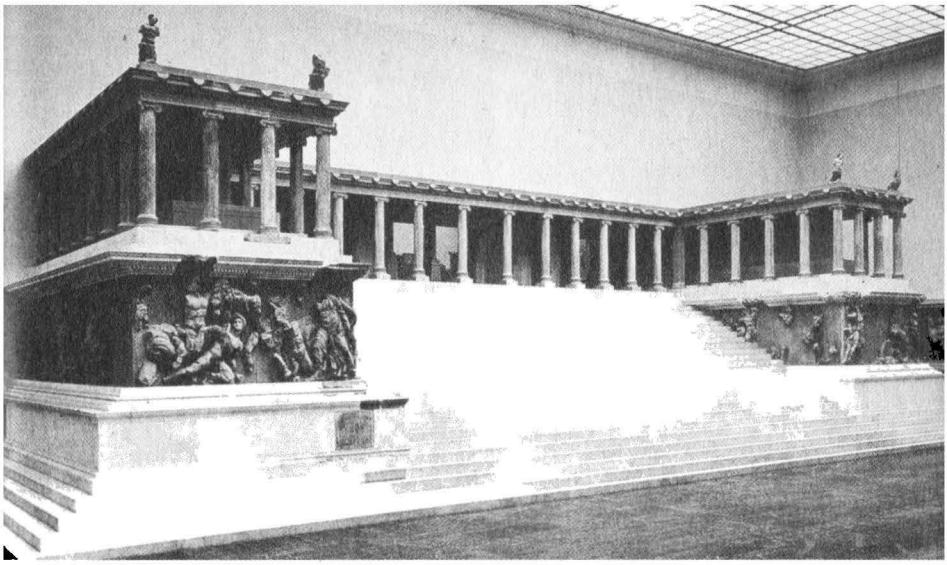
[298] Fakat sunak kendisinden sonra tahta geçen II. Eumenes (M.ö. 197–159) tarafından tamamlanmıştır. Polyb. xviii. 42. 7; Strab. xiii. 4. 2. c. 624; Paus. i. 25. 2; x. 15. 2–3; Polyain. *Strat.* iv. 20; Frontin. *strat.* ii. 13. 1; konuya ilişkin olarak bk. *IvPer* 20–24 = *OGIS* 176 XLIII–XLV; HANSEN 1971[2]: 32 v.d.

Attalos I. Soter, Galatlara karşı kazandığı bu zaferi M.ö. 490–480 yıllarında Hellenlerin Perslere karşı kazandığı özgürlük savaşına benzetmiştir. Bu yüzden, tanrıların devlerle efsanevi savaşı, yani *Gigantomakhia* (Hes. *theog.* 630–765; ERHAT 1989[4]: 95 v.d.), Zeus Sunağı'nın frizlerinde aynen Atina *Akropolis*'inin güney duvarında tasvir edildiği gibi, Hellenlerin bar-

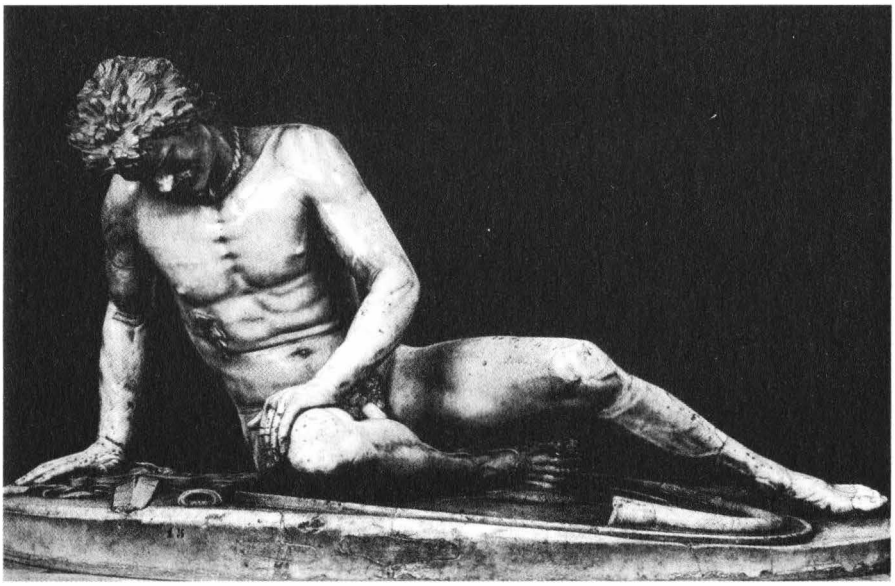
barlara karşı kazandığı zaferin anısını ebedileştirmek üzere tanrılara adanmıştır (Paus. i. 25. 2; *IvPer* 23. Bu konudaki yorumlar için bk. HANSEN 1971[2]: 38; STEWARD 1979: 19 v.dd.). Pergamon'dan alınıp (Staatliche Museen, Antiken –Sammlung) "Berlin Müzesi"ne taşınan ve orada yeniden kurulan Zeus Sunağı'nın frizi dev boyutta 118 kabartmadan oluşmaktadır. Bu kabartmaların her birinde Olympos Tanrıları'yla Gigant'lar (= Devler) arasındaki savaş canlandırılmıştır. Sunağın kabartmaları için bu konunun seçilmesinde Ptolemaios II. Philadelphos'un saray ozanı Kallimakhos'un "Delos'a İlâhî" (= *Hymnos eis Delon* ["Υμνος εἰς Δῆλον]) adlı eserinden de ilham alınmış olabilir. Çünkü, Kallimakhos'a (Kallim. *hymn. del.* iv. 173–184; bu konuya ilişkin ayrıntılı bilgi için bk. ANDREAE 1991: 63 v.dd.) göre, Galatlar Titanlar'ın soyundan türemiş korkusuz insanlardır. Titanlar Olympos'un ışık ve düzen tanrılarının başdüşmanlarıdırlar. Bu yüzden Olympos Tanrıları'na karşı isyan etmişler ve onlarla savaşmışlardır. Titanlar, Zeus Sunağı'nda genellikle arslan ya da boğa kafalı ve yılan kuyruklu yaratıklar olarak tasvir edilirler. Olympos Tanrıları'ndan Zeus, Athena, Leto, Apollon, Artemis, Dione, Aphrodite ve Nyks'le Moira'lar savaşa katılırlar. Gigant'lardan ise, Otos, Alkyoneus, Porphyrion ve daha adları belirtilmeyen birçokları görülür. Kabartmalarda devlerin, tanrıların gücü altında nasıl ezildikleri, gövdelerinin paramparça edilip korkunç acılar içerisinde nasıl kıvrandıkları canlandırılmaya çalışılmıştır (GISELA 1969: 141 v.d.; ERHAT 1989[4]: 126; ANDREAE 1991: 63 v.dd.; MATTEI 1991: 70).

Gene bu sunağa ait olan ve Roma'da "Capitol Müzesi"nde (Museo Capitoline) bulunan bir fragman, boynuna taktığı burulmuş halkanın dışında çıplak tasvir edilmiş, savaşta aldığı yaralardan ölmek üzere olan bir Galat şefini, büyük yuvarlak kalkanına yaslanmış durumda temsil etmektedir. Sunağın bir başka parçası olarak Roma'da "Terme Müzesi"nde (Museo Nazionale delle Terme) bulunan, kendisini ve karısını kısa, geniş kenarlı Gal kılıcıyla öldüren Galat savaşçı tasvirinde olduğu gibi, Hellen heykeltıraşlar düşmanlarını kahramanca hareketler yapar vaziyette betimlemeye özen göstermişlerdir. Böylelikle Pergamon'lu heykeltıraşlar Galatlar karşısında kazandıkları başarıları, Hellen dünyasında Arkaik ve Klasik çağlardan itibaren hüküm süren ince bir duygusallıkla ifade etmesini bilmişlerdir. Ölmekte olan Galat şefini, kendini ve karısını öldüren savaşçıyı tasvir eden bu heykeltıraşlık eserleri karşısında, izleyicileri Pergamon'luların kazandığı zafer değil, yenilgiye uğramış Galatların kahramanca ölümü duygulandırmaktadır (TARN 1947[5]: 284 v.d.; TIERNEY 1960: 198; AKURGAL 1990: 335; MATTEI 1991: 70 v.d.; bu konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Plin. *nat.* xxxiv. 84; LAUNEY 1944: 222 v.dd.; RADT 1988: 182 v.dd.; AKURGAL 1990: 335).

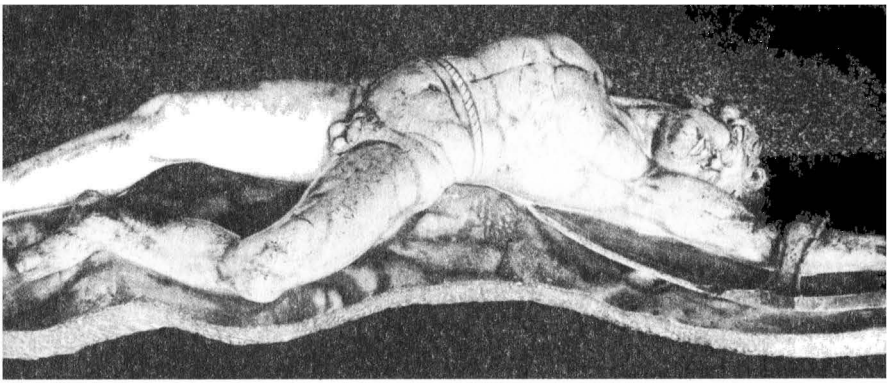
I. Attalos'un Galatlar üzerindeki zaferi, Pergamon *Akropolis*'indeki

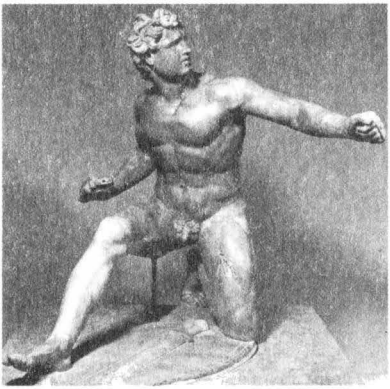
III. Pergamon Zeus Sunağı

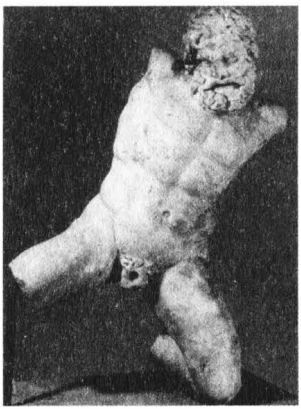
IV. Yaralı Galat

V. Galatlar (detay)

VI. Zeus Sunağı (detay)

VII. İntihar Eden Galat Ailesi

Daha sonraları Bithynia Kralı Ziaelas'tan (M.ö. *ca.* 250–*ca.* 227) aldığı yardımlarla Küçükasya hâkimi olabilmek amacıyla I. Attalos'a karşı mücadeleye devam eden Antiokhos Hieraks, Hellespontos Phrygia'sı[299], Lydia topraklarındaki Koloe (= Marmara [= Gygaie]) Gölü yakınları[300] ve Karia'da[301] I. Attalos'a karşı yaptığı savaşlarda yenilmiştir. Böylece boğazlardan Toroslar'a, Ege Denizi'nden Phrygia'ya kadar uzanan topraklar Pergamon Krallığı'nın hâkimiyeti al-

---

Athena Tapınağı'nda bulunan büyük heykel kaideleri üzerindeki yazıtlarda (*OGIS* 269; 271) bildirilmektedir. Tanrıça Athena'ya adanmış bu kaidelere ilişkin yazıtlar Tolistobog'larla Kaikos Irmağı kaynaklarında M.ö. 241/240 yılında karşılaşan I. Attalos'un yaptığı savaşı betimler (*OGIS* 269; 271; *IvPer* 20; 24 = *OGIS* 276). Tapınak çevresinde bulunan diğer yazıtlarda (*IvPer* 21–29 = *OGIS* 273–280) ise, Galatlara karşı düzenlenen sefer hakkında daha detaylı bilgiler vardır. Zeus ve Athena adına adanmış diğer bir adak (*OGIS* 271) ise, I. Attalos'un, Antiokhos Hieraks'a karşı Karia'daki Harpassos Irmağı önlerinde kazandığı savaşı anlatır. Esas anıt ise, yedi tane yazıt taşır: Bunlardan biri (*OGIS* 273) kazanılan zaferlerdeki yardımlarından dolayı Athena'ya adanan şükran armağanları ve kurbanlara ilişkindir. Diğer yazıtlarda (*IvPer* 21–28 = *OGIS* 273–279) ise, sırasıyla, Attalos'un elde ettiği şu zaferler anlatılmaktadır: Tolistobog'lara karşı, Kaikos Ovası'nda (= Bithynia'daki Olympos Dağı dolaylarından [= Olympene] Pergamon'a kadar uzanan ovanın adı); Tektosag'lar, Tolistobog'lar ve Antiokhos Hieraks'a karşı, Pergamon yakınlarındaki Aphrodite Tapınağı önlerinde; gene Hieraks'a karşı, Hellespontos'ta ve daha sonra Lydia'daki Koloe'de kazandığı zaferler; nihayet Lysias ve Seleukos III. Soter'in (M.ö. 225–223) diğer generallerine karşı kazandığı üç zafer. Diğer bir yazıt (*IvPer* 29 = *OGIS* 280) ise, Antiokhos Hieraks ve Galatlara karşı kazanılan zafer anısına Attalos I. Soter'in generalleri ve askerleri tarafından Zeus ve Athena'ya adanmış olan Attalos heykeline ait bir kaidenin üzerinde yer almaktadır (I. Attalos'un bireysel başarılarının yazıldığı ufak kaideler için ise, bk. *IvPer* 33–37; 58; *OGIS* 271; 272; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. MITCHELL 1993: 21).

299 *IvPer* 22 = *OGIS* 274.

300 *IvPer* 27 = *OGIS* 278; Strab. xiii. 4. 5. c. 626; Eus. *chron.* i. 253.

301 *IvPer* 28 = *OGIS* 279; Eus. *chron.* i. 253; STAEHELIN 1907[2]: 26 n. 2; konuya ilişkin olarak bk. HANSEN 1971[2]: 35 n. 45 v.d.

tına girmiş oluyordu[302].

Antiokhos II. Hieraks, Attalos I. Soter karşısında art arda aldığı bu yenilgilerden sonra Küçükasya'yı ele geçirme fikrinden vazgeçmiş ve kardeşi Seleukos II. Kallinikos'un egemenliğinde bulunan toprakları fethetmek üzere Mezopotamya'ya (= Mesopotamia) doğru ilerlemiştir. Fakat Kallinikos tarafından Koloe'deki muharebede yenilerek ordusunun büyük bir bölümünü de bu savaşta kaybedince Küçükasya üzerinden Trakya'ya kaçmış, orada da, Tylis Krallığı'nda bulunan bir grup Kelt asıllı yağmacı (= Galat) tarafından M.ö. 227/226 yılında öldürülmüştür[303]. Bu sırada Seleukos tahtındaki büyük kardeşi Kallinikos da sürekli savaşlarla geçen yaşamını kardeşiyle aynı yılda yitirmiştir[304]. Seleukos II. Kallinikos'un yerine veliahtı Seleukos III. Soter (M.ö. 225–223) geçince ilk iş olarak babası ve amcası arasındaki taht kavgası yüzünden Küçükasya'da ortaya çıkan karışıklıklara ve otorite boşluğuna bir son vermiş, atalarından kalma Küçükasya topraklarını yeniden ele geçirmek üzere, generallerini bu bölgeye yollamıştır. I. Attalos karşısında iki kez yenilen generallerini geri çekerek bu defa kendisi, dayısı Akhaios'la beraber Toroslar'ı aşarak Phrygia'ya kadar ilerlemiş; fakat burada, M.ö. 223 yılında, emrinde bulunan Galat asıllı subaylardan Apaturios ve Nikanor tarafından hançerlenerek öldürülmüştür[305]. Fakat III.

---

[302] Eus. *chron.* i. 251 v.d.; konuya ilişkin olarak bk. *OGIS* 274; 278; 279; MAGIE 1950: 8 v.d.; ÖZSAİT 1982: 298; 1985: 45.

[303] Eus. *chron.* i. 253; Koloe'deki muharebenin M.ö. 229/228 yılları arasında olduğunu ve bu muharebeden bir yıl sonra da, Antiokhos Hieraks'ın Trakya'da öldürüldüğünden bahseder; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Plin. *nat.* viii. 158; HANSEN 1971[2]: 35 n. 46; MITCHELL 1993: 42 n. 2.

[304] Iust. xxvii. 3. 12; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. MAGIE 1950: 737 v.dd. n. 24.

[305] Polyb. iv. 48. 7–8; v. 40. 5–6; v. 41. 2; App. *Syr.* 66; Iust. xxvii; xxix.

Seleukos'un dayısı Akhaios orada, onun en yakın akrabası olarak hemen Apaturios ve Nikanor'u yakalatarak bu iki Galat katili astırmış ve böylece onlardan intikamını almıştır[306].

I. Attalos, böylece, Galatlara karşı kazanmış olduğu zaferler ve Seleukos III. Soter'in Galatlar tarafından öldürülmesiyle Küçükasya'nın en önemli gücü konumuna gelmiş oluyordu[307].

2. M.ö. III. Yüzyılın Son Çeyreğinden Magnesia Muharebesi'ne Kadar (M.ö. 223 – 190)

Galat asıllı subayları tarafından öldürülen III. Seleukos'un yerine geçen kardeşi III. Antiokhos'la (= Büyük Antiokhos) Seleukos'ların en parlak dönemi başlamış ve Antiokhos devletin daha kolay yönetilebilmesi için, Yukarı Asya satraplıklarının genel valiliğine Molon'u, Küçükasya genel valiliğine ise Akhaios'u atamıştır. Akhaios, M.ö. 223/222 yılında büyük bir orduyla Suriye'den hareket etmiş ve Toroslar'ı geçerek Küçükasya'ya girmiştir. I. Attalos'u bir yıl gibi kısa bir sürede karşılaştıkları her yerde yenerek, Antiokhos Hieraks tarafından kaybedilen bütün Seleukos topraklarını geri almış; fakat kısa bir süre sonra Molon'un Babil'deki davranışına benzer şekilde, kendisini Küçükasya'da kral ilân etmiştir[308]. I. Attalos, bütün bu beklenmedik durumlar karşısında, bir süre önce

---

1. 3; Eus. *chron.* i. 253; daha detaylı bilgi için bk. LAUNEY 1949: 508 n. 1; MAGIE 1950: 739 n. 25; MITCHELL 1993: 42 n. 2.

306 Polyb. iv. 48. 9.

307 MAGIE 1950: 739 v.d. n. 26.

308 Polyb. iv. 46. 4; iv. 48; v. 27–28; v. 57–58; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. WILL 1979/82²: II 10 v.dd.; 18 v.dd.; ÖZSAİT 1982: 298.

Akhaios karşısında yitirdiği toprakları geri almak amacıyla, I. Nikomedes'in bundan altmış yıl önce yaptığı gibi, Trakya Bölgesi'ndeki Kelt kökenli Aigosag'lar kabilesini kendi tarafında çarpışmak üzere paralı askerler olarak topraklarına davet etmiş[309] ve M.ö. 218'de Thrak'ların yıktığı[310] Galat Tylis Krallığı'ndan kaçan Aigosag'lar bu daveti kabul etmişlerdir[311].

Böylece I. Attalos, Aigosag'ların da yardımıyla Akhaios tarafından elinden alınan, Aiolis'teki ve Ephesos'un güneyindeki kuzey Ionia kentlerini tekrar ele geçirmiştir. Akhaios'un generallerinden Themistokles'in I. Attalos ve Galatlar karşısında hafif ve etkisiz kalması ve çok sayıda Hellen kentinin karşı koymadan, hatta isteyerek I. Attalos'un egemenliğini tanıması, bölgenin ele geçirilmesini kolaylaştırmış ve Attalos böylelikle Kaikos (= Bakırçay) ve Hermos (= Gediz) havzasının önemli bir kısmıyla Hellespontos'a (= Çanakkale Boğazı) hâkim olmuştur. Fakat M.ö. 218 yılının 1 Eylül günü Doğu Mysia'daki Makestos (= Simav) Irmağı civarında, meydana gelen ay tutulması, Galatlar arasında korku ve huysuzluğa neden olmuştur. Bunun üzerine Aigosag'lar, seferden vazgeçilip daha ileri gidilmemesi ve Troas Bölgesi'ne geri çekilmesi için, I. Attalos'a baskı yapmışlardır[312]. Öte yandan, Aigosag'ların ay tutulmasından korkmaları ve baş kaldırmalarının asıl nedenini, onların o sıradaki fiziksel koşullarında, yani Galatların, I. Attalos'un ordusuna, aynen altmış yıl önce

---

309 Polyb. v. 72–77. 2–3; konuya ilişkin olarak bk. HOLLEAUX 1938/42: II 17.

310 Polyb. iv. 46. 4.

311 Polyb. v. 78. 4–5; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. MAGIE 1950: 10 v.d.; WILL 1979/82^2: II 39.

312 Polyb. v. 78. 1–3; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. STAEHELIN 1907^2: 34 n. 8; MAGIE 1950: 742 n. 30; HANSEN 1971^2: 41 n. 82.

Antigonos Gonatas[313] ve I. Nikomedes'in[314] ordularına katıldıkları gibi, yavaş hareket eden geleneksel kağnılarıyla taşıdıkları yükleri ve aileleriyle birlikte bir bütün olarak katılmış olmalarında aramak daha doğru olur[315]. Galatlar, topografik koşullar ve sınırlı donanımlarıyla yavaş hareket etmenin yanı sıra, I. Attalos'un ordusunda çok az sayıda askerî harekâtta bulunabildikleri için de fazla yağmada bulunamamışlardır. Gene de asıl neden, I. Attalos'un sadece daha önce kendisine ait olan toprakları tekrar ele geçirmesi ve doğal olarak bu bölgelerin ve kentlerin Galatlar tarafından yağmalanmasına izin vermemesiydi[316]. Bu yüzden I. Attalos, Aigosag'lara verdiği sözü tutmuş ve onları Hellespontos Bölgesi'ne, Troas yakınlarına yerleştirmiştir. Egemenliği altındaki kentlerden Lampsakos (= Lapseki), Aleksandreia Troas (= Kestanbul, Eski İstanbul) ve Ilion'u (= Hisarlık) Galatlara göz kulak olmak üzere görevlendiren Attalos'un tahmin ettiği gibi, Aigosag'lar Troas Bölgesi'ndeki kentlere saldırarak sorun yaratmaya başlamışlar, Ilion kentini kuşatıp tarlalarını yağmalamışlardır. Fakat Aleksandreia Troas kentinin Themistes komutanlığında gönderdiği 4.000 kişilik birlik onları Ilion kentinden kovmuş, geri çekilen Galatlar bu kez de Abydos (= Nara Burnu) yakınlarındaki Arsibe kentine yerleşmişler, bölgeyi kendilerine bir üs haline getirerek yağma seferlerine oradan devam etmişlerdir. Bu sırada Galatların yarattığı terör ortamının kendi ülkesine de yayılacağının farkına varan Bithynia Kralı I. Prusias (M.ö. 230–182) da olaya müdahale etmiş, M.ö. 217 yılında bütün Aigosag ordusunu

---

313 Polyain. *Strat.* iv. 6–17; Strab. iv. 4. 2. c. 196; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. SZABO 1991 b: 333; MITCHELL 1993: 15 n. 16 v.d.

314 Liv. xxxviii. 16. 9.

315 Polyb. v. 78. 1–4.

316 ROBERT 1937: 185; MITCHELL 1993: 22.

savaşta, kadın ve çocuklarını da kamplarında öldürerek, Tylis Krallığı'ndan gelen bu Galat kabilesine son darbeyi indirmiştir[317].

Bu sırada Seleukos Kralı Antiokhos III. Megas, Mısır Kralı Ptolemaios IV. Philopator'la yaptığı IV. Suriye Savaşı'na son vererek, M.ö. 216 yılında Attalos I. Soter'le andlaşma imzalamıştır. Küçükasya'ya geçirdiği kuvvetleriyle kendine karşı ayaklanan ve Ptolemaios'lar tarafından desteklenen dayısı Akhaios'a karşı sefere çıkmıştır. I. Attalos'la ortak düşmanlarına karşı birlikte düzenledikleri seferde Akhaios'u Sardis civarında yaptıkları savaşta yenmişler, bu savaş sonrası Sardis kentine çekilen Akhaios ise, iki yıl süren bir kuşatmanın sonunda ancak bir ihanet sonucu tutsak alınarak öldürülebilmiştir[318]. III. Antiokhos işte bu tarihten M.ö. 204 yılına değin, Galatların da dahil olduğu birçok etnik unsurdan oluşan, fiziksel dayanıklılığı çok yüksek bir orduyla Hindistan sınırına kadar, Seleukos hâkimiyetine baş kaldıranları ortadan kaldırıp, zayıflamış olan otoritesini yeniden kurmuş ve böylece, Küçükasya'dan Indos (= Sind) Irmağı'na kadar uzanan toprakların tek hâkimi olarak, isminin sonuna eklediği "Büyük" (= Megas [ὁ μέγας]) lâkabını hak etmiştir[319].

Bu tarihten M.ö. III. yüzyılın sonuna kadar, doğrudan doğruya Galatlar hakkında bilgi veren herhangi bir belgeye rastlanamamaktadır. Aynı tarihlerde (M.ö. 204) Batı Akdeniz'de

---

317 Polyb. v. 78. 5–6; v. 111; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. STAEHELIN 1907²: 36; ROBERT 1937: 233; 1938: 210; HOLLEAUX 1938/42: II 17; HANSEN 1971²: 43; MITCHELL 1974 a: 15 v.d. n. 77 v.d.; 1993: 22; ELLIS 1990: 98 v.d.

318 Polyb. vii. 15–18; viii. 18–21; Pom. Trog. *Prol.* xxx.; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. MAGIE 1950: 734 n. 31; WALBANK 1967: II 501 v.dd.; ÖZSAİT 1982: 299.

319 App. *Syr.* 1; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. LEQUENNE 1991²: 66.

ise, Roma neredeyse on dört yıldır İtalya topraklarında bulunan Kartacalı Kumandan Hannibal'in baskısı yüzünden bunalmış bir durumdadır[320]. Bu sırada kutsal işler için kılı kırk yaran Romalı yöneticiler Roma'ya Troia'dan Aeneas'la birlikte getirildiğine inanılan "Sibylla[321] Kitapları"nı (= *Sibyllini Libri*[322]) incelemişler ve kutsal kurul onlara şu kehanette bulunmuştur[323]:

> "*Yabancı ırktan bir düşman, savaşı İtalya toprağına kaydırdığı zaman, Roma ancak Pessinus Ana Tanrıçası'nı Roma'ya getirmekle onu bu topraklardan sürebilir*".

Bu kehaneti öğrenen *Senatus*, Küçükasya'ya, Pergamon Krallığı'na bir heyet göndermeye karar vermiştir. Çünkü, Pessinus'un Galatların elinde olduğu Romalıların gözünden kaçmamıştır. Bu yüzden Romalılar, bütün dünyada Galatları yenmekle ün salmış olan I. Attalos'la[324] dostluklarına güvenip, beş senatörden oluşan bir heyeti en önemli savaş gemilerinden beş tane *quinqueremis*'le (= beş sıra kürekli gemi) yola çıkarmışlardır. Pergamon'a gelen heyet Attalos'un huzu-

---

320 App. *Hann.* 1–55.

321 Magna Graecia'nın (= Sicilya) Hellen yerleşimlerinden biri olan Kymai kentinin kutsal gölü yakınlarındaki mağarada yaşayan Sibylla adındaki bilici kadındır. Yazgıyı bilen ve yapraklar üzerine gizemli yazılar yazan kız olarak geçer. Konuya ilişkin olarak bk. Ver. *Aen.* iii. 441–455; vi. 1–180; vi. 236 v.dd.

322 Antik kaynaklara göre, kehanetlerin yazılı olduğu bu kitaplar Roma kentine Kymai'dan (Ver. *Aen.* iii. 441–455; vi. 1–180; vi. 236 v.dd.; Dion. Hal. *ant.* iv. 62; Plin. *nat.* xiii. 88; Ov. *met.* xiv. 124–153); buraya Batı Anadolu sahillerindeki Erythrai'dan (= Ildırı) [Dion. Hal. *ant.* i. 55. 4] ve oraya da Ida (= Kaz) Dağı'ndaki Gergis'ten getirilmişti (SHOWERMAN 1969: 3; ÇAPAR 1979: 171 n. 6 v.d.

323 Liv. xxix. 4–11; App. *Hann.* 56; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Cic. *har. resp.* 27 v.dd.; Diod. xxxiv. 33. 2.

324 Liv. xxxviii. 17. 15.

runa çıkmış ve kral onları nazik bir şekilde kabul ettikten sonra onlara, bu uzun yolculuğun sebebini sormuştur. Elçiler ona hangi nedenle gönderilmiş olduklarını ve *Senatus*'un ondan ne istediğini anlatınca, kral, Roma halkının dostluğuna her zaman büyük önem verdiğini ve kendisinden istenilen şeyleri yapacağını bildirmiştir. Bunun üzerine, Pergamon surları yanında yer alan Büyük Kybele Tapınağı[325] (= *Megalesion*) Rahipleri, Attalos adına Pessinus[326] Tapınağı'ndaki (= *Metroon*) meslektaşlarıyla konuşmuşlar ve Galatların haberi olmaksızın –ki olsa bile yapabilecek bir şeyleri yoktu– Küçükasya'da çok eski çağlardan beri tapılan Ana Tanrıça *idol*'ünü[327] Roma heyetine teslim etmişlerdir[328]. Heyet daha sonra, "Tanrıların Anası" diye nitelenen kutsal taşı, Phrygia'lı rahiplerden kurulu maiyetini de yanına alarak, deniz yoluyla Roma'ya götürmüştür[329]. Ünlü ozan Ovidius[330], Pessinus'un büyük rahibi ve Galat rahipler kurulunun bu işe,

---

325 Varro *ling.* vi. 15.

326 Bazılarına göre, kent (= Pessinus), adını tanrıçanın tasvirinin gökyüzünden düşmüş olması dolayısıyla, Hellence'deki πεσεῖν (= düşmek) fiilinden almıştır. Diğerlerine göre, Dardanos Kralı Tros'un oğlu Iulus kente bu adı vermiştir. Theopompos'un iddiasına göre ise, kente adını veren Iulus değil; fakat bir zamanlar Phrygia'nın kudretli kralı olan Midas'tır (Amm. Marc. xii. 9. 7; konuya ilişkin olarak bk. App. *Hann.* 56; ŞAHİN 1997: 90).

327 Bu siyah bir göktaşıydı (App. *Hann.* 56).

328 Liv. xxix. 2. 6; xxxiv. 3. 8; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. JONES 1971^2: 117 n. 7; HANSEN 1971^2: 50 v.d.

329 M.ö. 4 Nisan 204 yılında Roma kentine büyük bir törenle getirilen *idol* Roma'nın en temiz iki kişisi –Scipio Nascia ve Claudia Quinta– tarafından karşılanarak önce, Roma'da Victoria Tapınağı'na, daha sonra da, Palatinus Tepesi'nde inşa edilen kendi tapınağına yerleştirilmiştir (Varro *ling.* vi. 15; App. *Hann.* 56). Konuya ilişkin olarak ayrıca bk. ÇAPAR 1979: 175; 178.

330 Ov. *fast.* iv. 255; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. MAGIE 1950: 769 v.d. n. 71; ÖZSAİT 1982: 299; LEQUENNE 1991^2: 64 v.dd.

ancak tanrıçanın bizzat şu sözleri söylemesinden sonra razı olduklarını yazar:

"*Buradan kaldırılıp götürülmeyi kendim diledim; çünkü, bütün tanrıların bir araya gelmesine lâyık tek yer Roma'dır*".

M.ö. 207 yılındaki Metaurus Muharebesi'nden sonra Roma karşısında çaresiz bir duruma düşen ve M.ö. 203 te İtalya'yı bir daha dönmemek üzere terk eden, nihayet M.ö. 202 yılında kendi topraklarında (= Zama) Roma'ya bir kez daha yenilerek onunla barış andlaşması imzalamak zorunda kalan (M.ö. 201) Hannibal ise, Romalılarla mücadelesini sürdürmek için, önce Makedonya Kralı V. Philippos'un yanına, M.ö. 197 tarihinden itibaren de, Seleukos Kralı III. Antiokhos'un yanına sığınmıştır[331].

M.ö. II. yüzyılın başlarından itibaren I. Attalos'tan yedikleri darbenin etkisinden kurtulan Galatlar yeniden tarih sahnesindeki yerlerini alıp, M.ö. III. yüzyılda kaldıkları yerden başlayarak Küçükasya'da terör yaratmaya devam etmişlerdir. M.ö. 197/196 yılında Lampsakos (= Lapseki) kenti, diğer bir Phokaia (= Foça) kolonisi Massalia'daki (= Marsilya) akrabalarına yazdığı bir mektupta[332], Tolistobog'ların kentlerine yaptığı yağma seferlerinden söz ederek şikâyetçi olmaktadır. Lampsakos'un Massalia vasıtasıyla, batıdaki Keltlerden doğudaki akrabalarını etkileme düşüncesi, bu iki dünya arasındaki ilişkilerin pek de uzak olmadığı varsayımını doğurmakta ve batıdaki Keltlerin doğudaki Galatlar üzerinde hâlâ bir etkileri bulunduğuna işaret etmektedir[333]. Daha sonra Galatların

---

331 App. *Hann.* 57–61; *Pun.* 6 v.dd.

332 *SIG*^{3} I 591.

333 HOLLEAUX 1916: *REA* 18 1 = *Études* v. 141 v.dd.; ELLIS 1990: 99 v.d.; MITCHELL 1993: 22 v.d.

bu kez Herakleia Pontika'ya karşı yeniden bir sefer düzenlediklerini yerel antik yazar Memnon'dan[334] öğreniyoruz: M.ö. 191/190 yılında Herakleia Pontika'ya ani bir saldırıda bulunan Galatlar, bu girişimlerinde başarı gösterememiş ve güçlerinin 2/3'ünü kaybederek geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Galatların, Herakleia Pontika kenti de dahil olmak üzere, Batı Pontos, Bithynia ve Paphlagonia kentleri üzerine düzenledikleri seferler, büyük bir olasılıkla, bu sıralarda Paphlagonia Bölgesi'nin hâkimi olarak gösterilen Galat Prensi Gaizatoriks[335] tarafından yönlendiriliyordu[336].

3. Galatların Magnesia Muharebesi'nde Oynadıkları Rol

Bu sırada Seleukos Kralı III. Antiokhos, ata mirası Küçükasya'nın fethine hazırlanıyordu. Seferine M.ö. 198 yılında Mısır Kralı Ptolemaios V. Epiphanes'in (M.ö. 204–180) elinde bulunan Suriye'deki Koele ve Kilikia Bölgesi'ni almakla başlamıştır[337]. Daha sonra (M.ö. 197 yılında) Lykia kentleri üzerinden[338] Karia Bölgesi'ne geçerek Ephesos'a kadar

---

334 Memnon 20.

335 Gaizatoriks M.ö. 183–181 yılları arasında Pontos Kralı I. Pharnakes'in müttefiki olarak Pergamon Kralı II. Eumenes'e karşı savaşmış; fakat M.ö. 180 yılında bilemediğimiz bir sebepten dolayı Gaizatoriks'le I. Pharnakes'in araları açılmış ve aynı yıl Gaizatoriks, II. Eumenes'in kardeşi ve ayrıca komutanı olan Attalos'a, I. Pharnakes'e karşı yardımda bulunmayı teklif etmiştir (Polyb. xxiv. 14–15).

336 Strab. xii. 3. 41. c. 562; Polyb. xxiv. 14. (8), 6.

337 App. *Syr.* 1.

338 Polyb. xviii. 39. 3; Liv. xxxiii. 19. 9 v.dd.; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. *FGrH* II 1224; *TAM* II 266 = *OGIS* 746.

ilerlemiş[339], buranın fethini tamamladıktan sonra, Küçükasya içlerinden batıya doğru yürüyerek kara ordusuyla Sardis'te (= Sart) bir araya gelmiştir. M.ö. 196 yılında Hellespontos'u da egemenliği altına alan Antiokhos, Trakya'ya geçerek Lysimakheia kentine yerleşmiştir[340]. Böylece, M.ö. 280 yılında, atası Seleukos I. Nikator'un (M.ö. 311–281) sahip olduğu imparatorluğun sınırlarına ulaşmış oluyordu. Öte yandan, Antiokhos'un seferi sırasında zarara uğrayan Pergamon Devleti ve Rhodos'un baskılarıyla Roma bütün bu olaylardan haberdar edilmiştir. Roma'yla bir savaşın kaçınılmaz olduğunu gören Antiokhos ise, bu çarpışmadan önce Ptolemaios V. Epiphanes (M.ö. 204–180) ve Kappadokia Kralı Ariarathes IV. Eusebes'le (M.ö. 220–*ca.*162) anlaşmalar yaparak arkasında herhangi bir düşman gücü bırakmamıştı. Bu sırada Galatia Bölgesi'ndeki Galatları da verdiği çeşitli hediyelerle kendi yanına çekmesini bilmişti. Çünkü devasa vücutlu Galatların[341] iyi askerler olduklarını düşünüyordu[342]. III. Antiokhos Lysimakheia kentindeyken, Hellas'tan gelen Aitolia elçilerinin, ülkelerinin her yerinde halkın Roma yönetiminden memnun olmadığını abartarak anlatmaları ve Hellas'a geçtiği takdirde büyük destek göreceğini söylemeleri üzerine kral, M.ö. 192/191 yılında az bir kuvvetle Hellas'a girme hatasında bulunmuştur. Bu hatasını Thermopylai yakınında Roma ve Makedonya Kralı V. Philippos'un birleşik kuvvetleri karşısında hezimete uğradıktan sonra anlamasına rağmen iş işten geçmiştir[343]. Emrindeki kuvvetlerle

---

339 Polyb. xviii. 41. 1–2; Liv. xxxiii. 38. 1; App. *Syr.* 1.

340 App. *Syr.* 1.

341 Daha önce de belirtildiği gibi, "Galatlar" (= Keltler) ırksal olarak diğer kavimlerden çok daha uzundular (Paus. x. 20. 7–8).

342 App. *Syr.* 6.

343 Polyb. xxi. 20. 9; Liv. xxxv. 23. 10; 23. 39; 23. 50; App. *Syr.* 12 v.dd.;

hemen Euboia (= Eğriboz) Adası'nda yer alan Khalkis kenti üzerinden Küçükasya'ya intikal etmişse de, bu savaştan sonra Romalılar kralın peşini bırakmamış ve Küçükasya'ya Scipio Africanus'la kardeşi Lucius Cornelius Scipio önderliğinde bir ordu göndermişlerdir[344]. Daha sonra, bir süre önce[345] (M.ö. 195 yılında) III. Antiokhos'un hizmetine giren Hannibal'in meydana getirdiği donanma Roma'yla müttefikleri, Pergamon'la Rhodos donanmaları tarafından Side önlerinde tuzağa düşürülerek yok edilmiştir[346].

Bu zaferden sonra Romalılar hiçbir engelle karşılaşmadan Hebros (= Meriç) Irmağı'nı aşıp Ainos'a (= Enez), oradan da, zaten boşaltılmış olan Lysimakheia üzerinden Hellespontos'a ulaşmışlar ve Pergamon'la Rhodos donanmalarının yardımı sayesinde Hellespontos'u M.ö. 190 yılında geçerek Küçükasya'ya girmişlerdir[347]. Böylece Pergamon Kralı Eumenes II. Soter'in (M.ö. 197–159) ordularıyla birleşmek üzere, doğuya ilerlemişlerdir. Bu sırada Antiokhos M.ö. 190 kışını Phrygia'da geçirmiş ve bütün müttefiklerini yardıma çağırmıştır. Hatta Galatia Bölgesi'ne de elçilerini yollayarak, burada yaşayan ve dikkate değer derecede savaşsever bir ırk olarak tanınan Galat kabilelerini de kendi yanına çekmeyi bilmiştir[348].

Romalılar II. Eumenes'in ordularına katıldıktan sonra, iki ordu Batı Anadolu'da Sipylos (= Yamanlar) Dağı yakınların-

---

19–21.

[344] App. *Syr.* 20–21.

[345] App. *Syr.* 4.

[346] Liv. xxxvii. 20–34; App. *Syr.* 22; konuya ilişkin olarak bk. AKŞİT 1971: 52 v.dd.; ÖZSAİT 1982: 299–300; MANSEL 1988[5]: 483 v.d.

[347] Liv. xxxvii. 33. 4; 37. 4; App. *Syr.* 24.

[348] Liv. xxxvii. 8; App. *Syr.* 29–32.

daki Magnesia (= Magnesia ad Sipylum) kentinin kuzeyinde savaş düzenine girmişlerdi. Antiokhos'un geri kanadındaki süvarileri Makedonyalıların özel bir atlı grubu olan "agema" (= ἄγημα)larından ve zırhlı Galatlardan oluşuyordu. Ayrıca Tolistobog, Tektosag ve Trokmi'lerden meydana gelen Galat kabileleri Antiokhos'un ordusunun sol kanadında yer almaktaydılar[349]. Dünya tarihinde önemli bir yere sahip olan bu savaş (M.ö. 190 yılı Ekim'i) sonucunda, kuvvetlerinin büyük bir çoğunluğunu paralı askerlerin oluşturduğu ve ordu mevcudu düşmandan iki kat fazla olan III. Antiokhos kesin bir yenilgiye uğrayarak doğuya doğru çekilmek zorunda kalmıştır. Çünkü, Roma'nın hareket kabiliyeti yüksek, disiplinli ordusu karşısında III. Antiokhos'un karmakarışık, disiplinsiz ve ağır hareket eden birliklerini savaş vasıtası haline sokabilecek yegâne unsur olan Hannibal o sırada yanında değildi. Gene de bu savaşın kazanılmasında en büyük etken, Pergamon Kralı II. Eumenes'in, karşısındaki Suriyeli süvari birliklerini yendikten sonra Antiokhos'un ordusunun sol kanadına saldırarak bu kanadı yarması olmuştur. Söz konusu savaşta Antiokhos'un ordusunda paralı askerlik yapan yaklaşık 8.000 Galat askeri de ordunun her iki kanadında kahramanca savaştıktan sonra düzenli bir şekilde geri çekilmiştir[350].

---

[349] App. *Syr.* 32.

[350] Polyb. xxi. 16–17; Liv. xxxviii. 39 v.dd.; 48. 1–13; App. *Syr.* 30–34; 36; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. MAGIE 1950: 757 v.dd. n. 54 v.d.; ÖZSAİT 1982: 300; MANSEL 1988[5]: 484; LEQUENNE 1991[2]: 75 v.dd.; DEMİRCİOĞLU 1993[3]: 337.

III. Antiokhos, Magnesia yenilgisinden sonra, önce Sardis'e daha sonra da Apameia'ya (= Dinar) kaçmış ve Sardis'e barış için elçilerini göndermiştir. Buna göre, III. Antiokhos bütün Batı Anadolu'yu Toroslar'a kadar bırakarak geri çekilecek, 15.000 *talanton* savaş tazminatı verecek, Romalılar tarafından belirlenecek 20 rehineden başka Hannibal'i teslim edecek ve esas barış anlaşması yapılana dek Roma'yla müttefiklerinin ordusunun yiyecek

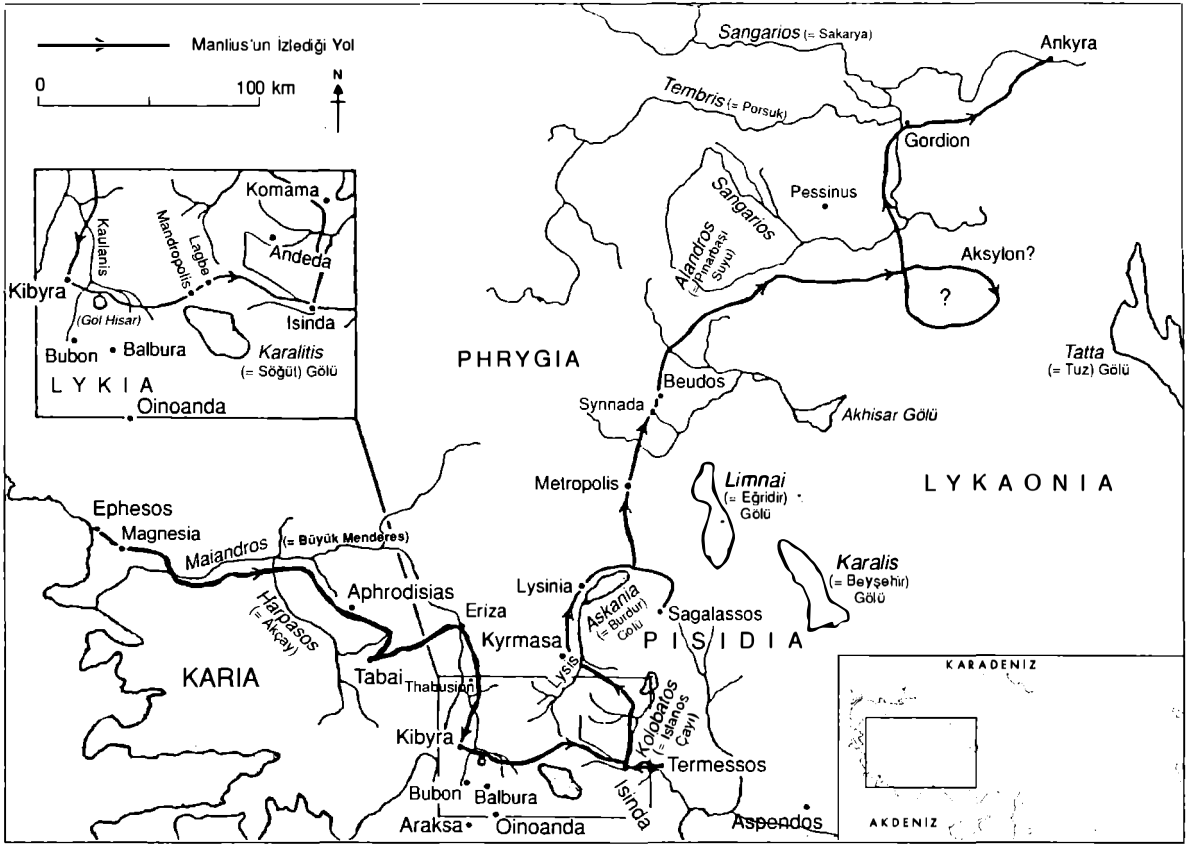
4. Manlius Vulso'nun Galatları Cezalandırma Seferi ve Sonuçları

Bu sırada Roma'da, Gnaeus Manlius Vulso ve Marcus Fulvius Nobilior 189 yılı *consul*'leri seçildiler. Nobilior Aitolia işleriyle ilgilenirken, Vulso 189 yılının ilkbahar aylarında Ephesos'ta 190 yılı *consul*'ü Publius Scipio Africanus'un kardeşi Lucius Scipio'dan Roma birliklerinin komutasını almıştı. Seleukos ordusunu tek savaşta kesin bir şekilde yenilgiye uğratarak III. Antiokhos'u Toroslar'a kadar sürmelerinden dolayı askerlerini kutlayan ve ordunun cesaretini öven Vulso, Pergamon Kralı II. Eumenes'in de kışkırtması üzerine, III. Antiokhos'un müttefiki ve Romalılara karşı Magnesia Muharebesi'nde çarpışmış olan Galatlara karşı yeni bir sefer düzenlemenin zorunluluğundan söz etmekteydi. Şimdi, Roma ordusunun, Antiokhos'un askerlerinin küçük bir bölümünü oluşturan kaba ve zorba Galatlar üzerine yürüyüp onları yenmesi gerekiyordu; aksi takdirde Antiokhos'a karşı kazanılan bu zaferin bir önemi kalmayacaktı[351]. Manlius'un tarihe "Galat Seferi" adıyla geçen bu harekâtının gerçek sebebi ise, Seleukos Kralı III. Antiokhos'u destekleyen Küçükasya'nın önemli kentleriyle anlaşmalar yaparak bir denge politikası izlemekti. Fakat, *consul*'ün ilişki kurduğu kentleri ve Galat kabilelerini kendisine haraç vermeye zorlamak suretiyle onlarla

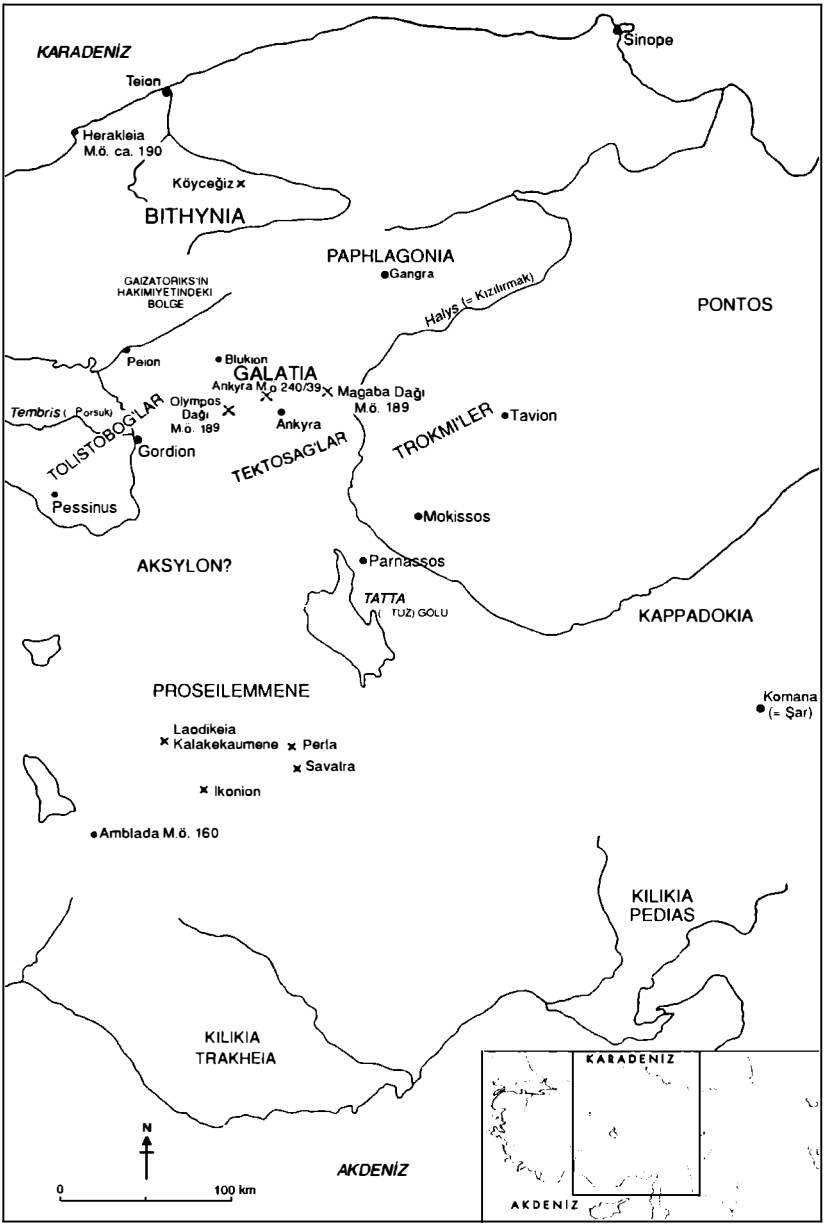
---

ihtiyacını karşılayacaktı. Böylece Roma'yla Seleukos'lar arasında Sardis'te bir ön anlaşma imzalandı (Liv. xxxvii. 45. 3–21; App. *Syr.* 38–39; konuyla ilgili olarak bk. DEMİRCİOĞLU 1993[3]: 338).

[351] Liv. xxxviii. 12. 2–4; Dion. Hal. *ant.* viii. 79. 2.

IV. Manlius Vulso'nun Galatları Cezalandırma Seferi

V. Galatların Olympos-Magaba Dağları Savaşları

dost olmaya çalışması göz önünde tutulacak olursa, bu seferin bir tür yağma harekâtı olarak değerlendirilmesi daha doğrudur[352]. Böylece Manlius, *Senatus* emri, *Comitia tributa*[353] ya da *Comitia centuriata*[354] kararı olmaksızın, kendi başına aldığı bir kararla, III. Antiokhos'a Magnesia ad Sipylum Muharebesi'nde yardım etmiş olan kentler ve özellikle Galatlar üzerine bir ceza seferi düzenlemiştir[355].

Manlius'un işi, bölgeyi iyi tanıyan Pergamon Kralı II. Eumenes'in de yardımıyla büyük ölçüde kolaylaşacaktı. Roma ve Pergamon orduları, II. Eumenes'in kardeşi Attalos komutasındaki 1.000 ağır silahlı asker ve 500 süvarinin de desteğiyle Maiandros (= Menderes) Irmağı'nı botlarla aşarak, Karia'daki Hiera Kome[356] kentine doğru yürüyüşe geçmiştir[357]. Manlius, Harpasos (= Akçay) Irmağı'na geldiği zaman,

---

[352] Manlius'un gerçek amacı, bu savaşta ele edeceği yağma ve ündü. Konuya ilişkin olarak bk. ERRINGTON 1971: 179 v.d.; ÖZSAİT 1985: 56 v.d.

[353] Romadaki yerleşim bölgeleri olan *tribus*'lara göre düzenlenmiş olan ve Roma anayasasında demokratik unsuru oluşturan halk meclisidir. Konuya ilişkin olarak bk. İPLİKÇİOĞLU 1992: 62.

[354] Vatandaşların varlık ve savaş gücüne göre düzenlenmiş olan ve Roma anayasındaki timokratik unsuru oluşturan diğer bir halk meclisidir. *Comitia tributa*'dan en önemli farkı ise, savaş ve barışa karar vermesi; yüksek düzeydeki memurlar olan *consul, praetor* ve *censor*'ları seçmesi ve devlet andlaşmalarını onaylama yetkisini haiz olmasıdır. Konuya ilişkin olarak ayrıca bk. İPLİKÇİOĞLU 1992: 62.

[355] Liv. xxxviii. 45. 1. 5–7; 48. 9–10.

[356] Yerleşim, içinde yer alan bir Artemis Tapınağı nedeniyle önce, Hellence "Kutsal Köy" anlamına gelen Hiera Kome; daha sonra da, Augustus döneminde, Hierokaisareia "Tapınaklı Kaesar/Caesar Yurdu" adıyla anılmaya başlamıştır. Akhisar'ın güneyinde, Beyoba'yla Sazoba köyleri arasındaki alana lokalize edilmektedir (UMAR 1999^2: 317). Konuya ilişkin olarak ayrıca bk. MAGIE 1950: 989 n. 26; 1020 n. 65; WALBANK 1979^2: III 142.

[357] Liv. xxxviii. 12. 8–10; konuya ilişkin olarak bk. ROBERT 1946: II 205.

Eumenes'in en küçük kardeşi Athenaios da beraberinde getirdiği 1.300 ağır silahlı askerle birleşti[358]. *Consul* daha sonra da sırasıyla, Alabanda (= Araphisar) halkına, kentin kalesinin ele geçirilmesinde yardım etmiş[359]; Gordiu teikhos (= Livius'ta Gordiutichos) kentinin kalesini almış[360]; Pisidia sınırındaki Tabai (= Kale, Tavas Kalesi) kentinde konaklamış[361]; Eriza[362] kentini ilk saldırışta ele geçirip[363] Thabusion'a gelmiş[364] ve Kibyra (= Gölhisar, Horzum) üzerine yürümüş[365]; Phrygia–Karia sınırındaki[366] Sinda'lıların (= Alanköy) topraklarını geçerek[367] Karalitis[368] (= Söğüt Gölü) yöresindeki Mandropolis[369] (Livius'ta Madamprum = Osmankalfalar) kasabasını yağmalamıştır[370]. Oradan hareketle Lysis (= Bozçay) ve Kolobatos (Livius'ta

---

358 Liv. xxxviii. 13. 3.

359 Liv. xxxviii. 13. 2; 13. 5.

360 Liv. xxxviii. 13. 11.

361 Liv. xxxviii. 13. 11; konuya ilişkin olarak bk. ROBERT 1983: II 80 v.dd. ve 303 v.dd.

362 Gölhisar'la Acıpayam arasında yer almaktadır (UMAR 1999^2: 250). Kentin lokalizasyonuna ilişkin değişik görüşler için ayrıca bk. MAGIE 1950: 762; ROBERT 1962^2: 112 n. 4; WALBANK 1979^2: III 142.

363 Liv. xxxviii. 14. 1; konuya ilişkin olarak bk. MAGIE 1950: 772 n. 56; ROBERT 1962^2: 112 n. 4; *CMAM* Ed.

364 Liv. xxxviii. 14. 1–2.

365 Polyb. xxi. 34. 1–2; 34. 3–13; Liv. xxxviii. 14. 3–14; ayrıca bk. Strab. xiii. 4. 17. c. 630.

366 Strab. xii. 7. 2. c. 570; xiii. 4. 15. c. 630.

367 Liv. xxxviii. 15. 1.

368 Gölhisar–Korkuteli arasında yer alan göl (BEAN 1978: 168).

369 Liv. xxxviii. 15. 2; konuya ilişkin olarak bk. WALBANK 1979^2: III 144.

370 Liv. xxxviii. 15. 2–3.

Cobulatus (= İstanos/Korkuteli Çayı) ırmaklarını aşmış[371]; Pamphylia Bölgesi'ne doğru ilerleyerek önce Isinda (= Korkuteli) sonra Aspendos'a (= Belkıs) gitmiş[372] ve oradan da, Galatlar üzerine yürümeye başlamıştır[373]. Pamphylia'dan dönüp kuzeye, Galatia Bölgesi'ne doğru ilerleyerek Ksyline Kome[374] ve Kyrmasa (Livius'ta Cormasa = Eğneş) kasabalarını yağmalayan Vulso[375], Darsa[376] üzerine de yürüyerek ordusunun ihtiyaçlarını gidermiş[377], Lysinia (Livius'ta Lysinoe (= Karakent/Üveyk Burnu) kasabasına gelmiş[378] ve Pisidia Bölgesi'nde yer alan Sagalassos (= Ağlasun) kenti topraklarına ülkesine girmiştir[379].

Sagalassos'tan sonra, Askania Limne (= Burdur) Gölü'nün kuzey yakası boyunca ilerleyerek Metropolis'e[380] ulaşan

---

[371] Polyb. xxi. 35. 1; Liv. xxxviii. 15. 3; konuya ilişkin olarak bk. RUGE 1922: 1107; 1930: 64 v.d.; MAGIE 1950: 1157; BEAN 1959: 69; RAMSAY 1895/7: 1267.

[372] Polyb. xxi. 35. 1–4; Liv. xxxviii. 15. 4–7.

[373] Polyb. xxi. 35. 5.

[374] Liv. xxxviii. 15. 7 n. 1; konuya ilişkin olarak bk. BEAN 1959: 115.

[375] Polyb. xxi. 36. 1–2; Liv. xxxviii. 15. 7–8; konuya ilişkin olarak bk. BEAN 1959: 91 v.dd.; LEVICK 1967: 49 n. 9.

[376] RAMSAY 1960: 455 n. 33; 471'e göre, Burdur'a; ÖZSAİT 1985: 61 n. 292'e göre, Kozluca Höyüğü'nün 500 m kadar güneybatısındaki Kınalıtaş mevkiine lokalize edilmektedir. Konuya ilişkin olarak ayrıca bk. WALBANK 1979[2]: III 146.

[377] Liv. xxxviii. 15. 8; konuya ilişkin olarak bk. RAMSAY 1960: 455, 471.

[378] Polyb. xxi. 36. 2; Liv. xxxviii. 15. 8–9; konuya ilişkin olarak bk. MAGIE 1950: 1158 n. 4; RAMSAY 1960: 188.

[379] Polyb. xxi. 36. 3–4; Liv. xxxviii. 15. 9–12.

[380] Phrygia Bölgesi'nde Apameia'yla (= Dinar) Synnada (= Şuhut) kenti arasındaki Çöl Ovası'nda, Dinar ilçesi Hocalar bucağına bağlı Tatarlı Köyü'nde arkeolojik kalıntıları bulunan höyük (= Tatarlı Höyüğü). Strab. xiv. 2. 29. c. 663. Konuya ılişkin olarak ayrıca bk. *MAMA* IV 12 ve 40;

Manlius[381], Phrygia Bölgesi'ne girerek, Synnada (= Şuhut), Beudos, Anabura (= Mandra/Olukpınar Köyü) ve Abbassos[382] kentlerini ele geçirdikten sonra, Abbassos'ta kamp kurup ordusunu dinlendirmiştir[383]. Çünkü, Pessinus ve Gordion merkezi çevresindeki topraklara sahip olan Tolistobog'ların sınırına gelmişti[384]. Bu sırada Manlius, Tolistobog prenslerinden biri olan Eposognatos'un elçileri tarafından ziyaret edilmiştir[385]. Eposognatos, III. Antiokhos'un Magnesia ad Sipylum Muharebesi'nde Romalılara karşı çarpışmayı reddeden ve arkadaşı II. Eumenes'e sadık kalan tek Galat şefiydi[386]. *Consul*'le konuşmaya gelen Eposognatos'un elçileri, ondan Galatlarla bir anlaşma yapabilmek için süre istemişler[387], bu teklife olumlu cevap veren Manlius, ilk gün Alandros[388] Irmağı boyunca ilerlemiştir. Sonraki günü Tyskon Köyü'nde geçirirken, Oroanda[389] kentinden gelen elçiler

---

RAMSAY 1960: 154 n. 63; MAGIE 1950: 791; UMAR 1999[2]: 568.

381 Liv. xxxviii. 15. 13; konuya ilişkin olarak bk. MAGIE 1950: 791.

382 Bolvadin yakınlarındaki antik kent. Konuya ilişkin olarak ayrıca bk. KÖRTE 1897: 232; ANDERSON 1899: 311; WALBANK 1979[2]: III 147; UMAR 1999[2]: 10.

383 Liv. xxxviii. 15. 14–15; konuya ilişkin olarak bk. MAGIE 1950: 1001 v.d.

384 Polyb. xxi. 36. 3; Liv. xxxviii. 15. 15; konuya ilişkin olarak bk. MAGIE 1950: 732.

385 Polyb. xxi. 37. 1–2; Liv. xxxviii. 18. 3.

386 Liv. xxxviii. 18. 1.

387 Polyb. xxi. 37. 3; Liv. xxxviii. 18. 1–3.

388 Alandros Irmağı, bugün Sakarya Irmağı'nın bir kolunu oluşturan Pınarbaşı Suyu'dur (KÖRTE 1897: 232; ANDERSON 1899: 311 v.d.).

389 Bu kentlerde yaşayan insanların kimlikleri bilinmemekle birlikte, Karalitis (= Karalis, Beyşehir) Gölü'nün doğusunda, Mistia (daha geç dönemlerdeki şekli Misthion) ve Pappa (daha sonraki adı Tiberiopolis) isimli kasabalarda ikamet ederlerdi (Ptol. *geogr.* v. 4. 9). Pappa, bugünkü Yunuslar kasabası (*IGRom* III 1468–1469) ve Mistia (veya Misthion) ise,

consul'e 200 *talanton* haraç vererek kentlerini kurtarmışlardır[390]. Ertesi gün *consul* Plite kasabasını geçtikten sonra Alyattos kasabasında kamp kurdukları sırada geri dönen Eposognatos'un elçileri *consul*'e Tektosag kabilesiyle savaş yapmamasını rica ederek, Eposognatos'un bizzat bu kabileye gidip onları iknaya çalışacağını bildirmişlerdir[391]. Ayrıca, *consul*'e, Galatia Bölgesi'ne doğru ilerlerken orman içinden giden kısa yol yerine, Aksylon[392] yöresindeki açık araziden ilerlemesini tavsiye etmişlerdir. Bu öğüde uyan Manlius, Aksylon'a ulaşmış; daha sonra da Galatlara ait olan Kuballum Kalesi yakınlarında kamp kurmuştur. Bu sırada, o çevrede konuşlanan Galat süvarileri Manlius'a saldırmışlar, daha çok, düşmanın gücünü ölçmeye yönelik bu beklenmedik saldırı Romalı nöbetçileri yalnızca kargaşaya sevk etmekle kalmamış, onlardan bir bölümünün öldürülmesiyle durum ciddî bir boyut kazanmıştır. Kargaşanın tam bütün orduya yayılacağı bir sırada, Roma süvari birliği Galatlara saldırmış, çarpışma Roma atlılarının Galatları püskürtmesine, bozulan Galat süvari birliğinin kaçmasına ve kaçanlardan bir kısmının Romalılar tarafından öldürülmesine yol açmıştır[393]. Polybi-

---

Beyşehir Gölü'nün güneydoğu köşesinde, müstahkem bir kent olarak kabul edilmektedir (muhtemelen bugünkü Beyşehir'in doğusundaki Kale Dağ). Konuya ilişkin olarak bk. HALL 1959: 119–24. Oroanda'nın yeri ise, tam olarak bilinmemekle birlikte, bugünkü Seydişehir dolaylarında aranmalıdır. Bu hususta bk. Plin. *nat.* v. 4. 9; 94; RUGE 1939 b: 1132; STAEHELIN 1907[2]: 42 n. 1; MAGIE 1950: 1173 v.d. n. 25.

390 Liv. xxxviii. 18. 2.

391 Liv. xxxviii. 18. 3.

392 Aksylon, Hellence ἄξυλον (= ağaçsız) sıfattından türetilmiş bir isimdir. Livius'a (xxxviii. 18. 4) göre bölgeyle ona verilen ad birbirine tam anlamıyla uymaktadır. Eposognatos'un öğüdünü tutan Manlius, bu yöreden geçerken değil bir ağaca, çalı çırpıya dahi rastlamamıştır.

393 Liv. xxxviii. 18. 4–8.

os'tan öğrendiğimize göre[394], Sangarios Irmağı'nı geçmek isteyen Manlius, ırmağın debisinin ve rejiminin yarattığı, aşılması güç topografik koşullardan dolayı, inşa ettirdiği köprüyü kullanmıştır[395].

Consul, Tolistobog sınırları içerisinde bulunmasına rağmen, rahiplerin aynı zamanda krallık görevini de üstlendikleri ve bölge halkı tarafından kutsal bir kent sayılan Pessinus'u sol yanında bırakarak, ordusunu ünlü dört yol ağzı Gordion'a çevirmiştir. Pessinus (= Ballıhisar), bölgenin en önemli ticaret merkezi konumunda olup, büyük saygı gören Tanrılar Anası[396] Kybele Tapınağı'nın bulunduğu yerdi[397]. Bu sırada

---

[394] Polyb. xxi. 37. 4–5; ayrıca bk. Liv. xxxviii. 18. 7–8.

[395] *MAMA* I 15; PERROT 1862: I 149 v.d.; STAEHELIN 1907[2]: 53; MAGIE 1950: 1307 n. 8.

[396] Polyb. xxi. 37. 6; Ona Agdistis (Strab. xii. 5. 3. c. 567; Paus. vii. 17. 9–12. Konuya ilişkin olarak ayrıca bk. *CIG* 3886; *MAMA* VI 395–398) derlerdi. Kutsal bölge Attalos'lar tarafından, şanına uygun ölçüde bir tapınak inşa edilip çevresi beyaz mermerden revaklarla süslenerek tamamlanmıştı. Romalılar tıpkı Epidauros'taki Asklepios Tapınağı'nda ve Sicilia'da (= Sicilya) Eryks Dağı'nda tapılan ve Aphrodite'nin niteliğinde olan Venus Erycina'nın Roma'ya getirilişinde olduğu gibi, Kybele'nin ve kehanet kitaplarının istekleri doğrultusunda (Strab. xii. 5. 3. c. 567) oralardaki tanrıça heykellerini alarak bu tapınakları ünlü kılmışlardı (ÇAPAR 1979: 171 v.d.). Kybele Tapınağı ve kurulduğu alan için bk. RUGE 1937: 1104 v.dd.; TARN 1947[5]: 150; BROUGHTON 1938: 236 v.dd.; MAGIE 1950: 1016 n. 62; bölgede bulunan epigrafik belgelerden yola çıkılarak II. Eumenes ve II. Attalos'un Pessinus'taki Kybele rahibiyle yazışmaları için bk. *OGIS* 315 = WELLES 1934: 55–61. Kybele'ye ait kutsal taşın Roma'ya götürülmesi için ayrıca bk. Liv. xxix. 10. 4–11; 14. 5–14; Ov. *fast.* iv. 182.

[397] Polyb. xxi. 37. 6: Diod. iii. 59. 8; Liv. xxxviii. 18. 9; Strab. xii. 5. 3. c. 567; RUGE 1937: 1104 v.dd.; BROUGHTON 1938: 236 v.dd.; MAGIE 1950: 1016 n. 62. Rahipleri kentin yöneticileri olmalarının yanı sıra, hiçbir otoritenin etkisinde kalmadan özgürce davranırlardı. II. Eumenes ve II. Attalos'un notlarından anlaşıldığına göre Pessinus'la yaptıkları anlaşmalar rahiplerle yapılmaktaydı (Liv. xxix. 10. 4–ii. 8. 14. 5–14; Ov. *fast.* iv. 182; konuya ilişkin olarak bk. MAGIE 1950: 770 n. 71).

kentten, Kybele'nin Galat asıllı rahiplerinden oluşan bir grubun, kutsal ayinlerde giydikleri göz kamaştıran kıyafetleri, süs eşyaları ve tanrıçaya ait kutsal suretlerin bulunduğu küçük kutularla birlikte, çalgılar eşliğinde coşkun ilâhîler söyleyerek kendilerine doğru geldiği görüldü[398]. Romalılara yaklaşan rahipler onlara tanrıça tarafından zaferle müjdelendiklerini bildirmişler ve bu olumlu kehanetin askerler üzerinde yarattığı yüksek moralin de etkisiyle *consul*, rahipleri yanına çağırmış ve hemen oracıkta kamp kurmaya karar vermiştir[399]. Ertesi gün, stratejik konumu sayesinde çağlar boyunca önemli bir ticaret merkezi olan ve şimdi de Tolistobog'ların önemli kentlerinden biri durumundaki Gordion'a[400] doğru ilerlemeye devam etmiştir. Romalılar Gordion'a geldiklerinde kenti, terkedilmiş olmakla beraber erzakla dolu halde bulmuşlardır[401]. Bu kentte kamp kurdukları sırada geri dönen Eposognatos'un elçileri, üç Galat kabilesiyle yaptıkları barış görüşmelerinin başarısız olduğunu ve Galatların kentlerini terk ederek kadınlar, çocukları ve taşıyabildikleri eşyalarıyla

---

[398] Kybele'nin Galat rahiplerin tanrıça onuruna düzenledikleri kutsal ayinlerine ilişkin olarak bk. Catull. 63. 20–40; Dion. Hal. *ant.* ii. 19; Apoll. Rhod. *argon.* i. 1063–1141; *FGrH* 94 (= Philippos Thessalonikos); 223 (= Thyllos); 234 (= Erykios).

[399] Polyb. xxi. 37. 1–7; Liv. xxxviii. 18. 9–11. Kybele Rahipleri'nin kutsal ayinlerine ilişkin olarak ayrıca bk. Catull. 63. 1–90.

[400] Küçükasya'nın hemen hemen merkezinde, Hellespontos, Kilikia ve Pontos sahillerine eşit uzaklıkta yer alan bir kent olan Gordion, coğrafi konumu ve bölgenin topografik yapısına uygun olarak, Tembris (= Porsuk) Irmağı'yla Sangarios Irmağı'nın birleştiği, tüm ticaret yollarının kesiştiği bir yerde "ünlü dört yol ağzında" kurulmuştu (Xen. *Hell.* i. 4. 1; Liv. xxxviii. 18. 11–12; Strab. xii. 5. 3. c. 567; Curt. iii. 1. 2–18; Arr. *anab.* i. 29. 5; ii. 3. 1. 8; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. RUGE 1912: 1590; YOUNG 1956: 249 v.dd.; 1964: 279 v.dd.; SAMS 1994: 475 v.dd.; 1996; 396 v.dd.).

[401] Polyb. xxi. 37. 8; Liv. xxxviii. 18. 13; bu konudaki arkeolojik buluntular için ayrıca bk. SAMS 1994: 374 v.dd.; 1996: 481 v.dd.

birlikte Olympos Dağı[402] üstünde konuşlanmak üzere harekete geçtiklerini Manlius'a bildirmişlerdir[403].

Daha sonra Oroanda kentinden gelen elçilerin detaylı ve güvenilir son haberleriyse, Tolistobog'ların Olympos Dağı'nda; Tektosag'ların da Tolistobog'lardan ayrılarak Magaba Dağı üzerinde konuşlandıkları yolundaydı. Gene elçilerin bildirdiklerine göre, Trokmi kabilesi de, kadınlarını ve çocuklarını Tektosag'lara emanet ettikten sonra Tolistobog'lara yardım etmek üzere Magaba Dağı'nda müttefikleriyle birleşmişti[404]. Bu üç aşiretin şefleri Ortiagon, Kombolomaros ve Gaulotos'tu[405]. Galatlar kendilerine uzun süre yetecek erzakı da yanlarına alarak dağların yüksek tepelerine yerleştiler. Konuşlandıkları dağları bir hendekle kuşatıp, kalın sırıklardan yapılmış bir çitle çevirerek tahkim etmişler ve bir ordugâh konumuna sokmuşlardı. Yerleştikleri bölgenin zor topografyası ve havanın giderek soğumaya başlaması nedeniyle düşmanın bu yüksek dağlarda soğuk ve açlığa fazla dayanamayacağını zannediyorlardı[406]. Bu sırada Olympos Dağı'nın

---

[402] Olympos Dağı, Ankyra'yla Gordion (= Yassıhöyük, Polatlı) arasında yer almakta olup, Ankyra'dan teçhizatlı bir ordunun üç günlük bir yürüyüşle ulaşacağı mesafedeydi; bk. Liv. xxxviii. 24. 1; STAEHELIN 1907²: 55 n. 5. Yeri kesin olarak bilinmeyen bu dağa ilişkin olarak, KÖRTE 1897: *AM* 18 n. 1'de, Gordion'un 25 km kuzeydoğusunda ve Ankyra'dan 60 km mesafedeki Germeş Dağı; LEQUENNE 1991²: 82'de Aladağ; RUGE 1939 a: 320'de yanılarak söz konusu bu dağın Mysia Olympos'u olduğunu ileri sürmüştür. Konuya ilişkin olarak ayrıca bk. App. *Syr.* 42.

[403] Polyb. xxi. 37. 8–9; Liv. xxxviii. 18. 15.

[404] Polyb. xxi. 37. 8–9; Liv. xxxviii. 19. 1–2; App. *Syr.* 42; konuya ilişkin olarak bk. STAEHELIN 1907²: 54 v.d.; RANKIN 1987: 197; MITCHELL 1993: 24.

[405] Liv. xxxviii. 19. 2–3'de verilen isimlerdeki hataların düzeltilmesiyle ilgili olarak bk. ROBERT 1965: XIII 261 v.dd.

[406] Liv. xxxviii. 19. 3–6.

eteklerine gelen Manlius, dağdan 8 km uzağa kamp kurmuş, ertesi gün yaptığı çevre araştırması sonunda dağın topografyası hakkında bilgi edinmişti. Dağın kuzeyinde sarp ve geçit vermez kayaların oluşturduğu tırmanılması hemen hemen imkansız kayalıklar vardı. Güney yönünde, dağın merkezine doğru birbiri ardına yükselen tepelerin oluşturduğu bir taraça hâkimdi. Dağın doğusu ve batısı ise, sivri kayaların yer aldığı eteklerin ardında toprakla doldurulmuş, hareket imkanını kısıtlayan bir tabakayla kaplıydı. Manlius, dağın teftişini bitirdikten sonra eteklerine kamp kurmuş, ertesi gün de, ordusunu üç kısma ayırmıştı. Kendisi birinci grubun başında, dağın güney yamacından; kardeşi Lucius Manlius ikinci grubun başında, batısından; Gaius Helvius'un kumandasındaki üçüncü grup ise, dağın doğu yamacından, aynı anda harekete geçmişlerdir. Attalos ve kardeşi Athenaios'un birlikleri de, bu üç ana grubun içinde Galatlara karşı ilerlemişlerdir. Ordunun ana kolunu oluşturan, Manlius komutasındaki birinci grup, dağın güney yamacından ilerlerken, tepelerin dikliği ve tırmanışın getirdiği yorgunluğa Galatlar tarafından atılan ok ve mızraklar da eklenince zor bir duruma düşmüştü. Uzun bir süre savaşın kimin lehine sonuçlanacağı belli olmamakla birlikte, düzenli, uzun bir süredir savaşan tecrübeli askerlerin bulunduğu, savaş aletleri bakımından üstün durumdaki Roma ordusuna dağın batı tarafından ilerleyen Lucius Manlius'la doğu tarafından tırmanışa geçen Gaius Helvius'un kuvvetlerinin de katılmaları sonucunda Galatlar geri püskürtülmüştü. Bozulan, bocalayan Galat ordusunda baş gösteren kargaşa onları karargâhlarına geri çekilmeye zorlamıştır. Kısa bir kuşatmadan sonra kapıları kırarak ordugahtan içeriye giren Romalılarla bir süre göğüs göğüse çarpışan Galatlar bozguna uğramışlar, birlikleri

dağılmış ve orduları içinde panik çıkmıştır. Sağa sola kaçışanların bir kısmı esir edilip bir kısmı da öldürüldükten sonra ordugahları yağmalanmıştır[407].

Livius[408] ve Appianos'a[409] göre, 40.000 kişi esir alınmış ve sayılamayacak kadar çok insan öldürülmüş, *consul* bu savaştan sonra ele geçirdiği silahları yakmış ve ordusunu dinlendirmiştir[410]. Esirler arasında, Tolistobog'ların şefi Ortiagon'un dikkat çekici güzelliğe sahip karısı Khiomara da vardı. Bu sırada şehvet ve para düşkünlüğünün yanı sıra hırslı bir kişiliğe sahip olan bir *centurio* (= Romalı bölük komutanı), savaş esirlerinin muhafazasından sorumluydu. Önce Khiomara'yı baştan çıkarmayı deneyen, başaramayınca istediğini zorla elde eden *centurio*, daha sonra, Khiomara'nın öfkesini yatıştırmak için, ona özgürlüğünü geri vereceğini vadetmişti. Fakat paraya düşkünlüğünden dolayı onu serbest bırakmak için yüklü bir miktarda altın istiyordu; böylece kadından sonra paraya da sahip olacaktı. Bu yüzden kadının, hizmetkârlarından birisini ailesine göndermesine izin vermişti. Yalnız gelecek olan bu kişiyle buluşmak üzere geceleyin, Roma kampının biraz ilerisinde, Ankyra Çayı'nın yakınlarındaki; kararlaştırılan yere şeflerinden ve arkadaşlarından gizli olarak Khiomara'yı da yanına alıp gitmişti. Ankyra Çayı, onun ve istenilen kurtarmalığı getiren iki hizmetkârın arasından akmaktaydı. Verdiği emir üzerine çayı geçen hizmetkârlar kararlaştırılan

---

[407] App. *Syr.* 42; Liv. xxxviii. 20–24.

[408] Liv. xxxviii. 23. 9–11.

[409] App. *Syr.* 42.

[410] Liv. xxxviii. 23. 8'de nakledildiği gibi, bu savaşta büyük bir olasılıkla, Manlius'un Galat seferinin resmi kayıtlarını görmüş olan Claudius'a göre 40.000; Valerios Antias'a göre ise, 10.000 kişi öldürülmüştür. Konuya ilişkin olarak ayrıca bk. STAEHELIN 1907[2]: 55; RANKIN 1987: 196; ELLIS 1990: 101; MITCHELL 1993: 24.

miktardaki parayı *centurio*'ya sundular. Bu sırada Khiomara, hizmetkârlarına kendi dilleriyle hitap ederek, parayı tartmakla meşgul olan *centurio*'yu öldürmelerini emretmiştir. Kılıçlarını çeken hizmetkârlar *centurio*'yu boğazladıktan sonra, Galatlarda önemli bir savaş ganimeti sayıldığından, *centurio*'nun kafasını gövdesinden ayırarak Khiomara'ya vermişlerdir[411]. *Centurio*'nun kafasını etekliğinden yırttığı kumaş parçasıyla örterek Khiomara, Olympos yenilgisinden sonra emrindeki askerlerle birlikte Tektosag'ların savaş kampına katılan Ortiagon'un yanına gitmiş ve kocasının karşısına çıktığında onu kucaklamaya gelen Ortiagon'un ayakları dibine *centurio*'nun kesik başını atmıştır. Bunun ne anlama geldiğini soran kocasına, zorbalıkla ırzına tecavüz eden ve namusunu lekeleyen bu insandan nasıl intikam aldığını anlatmıştır[412].

Ordusunu Olympos Dağı'nda dinlendiren Manlius, üç gün-

---

[411] Polyb. ii. 28; xxi. 38. 5; *FGrH* 87, 55 (= Poseidonios); Liv. xxxviii. 24. 9; Diod. v. 29. 4–5; Strab. iv. 4–5. c. 198; App. *Syr.* 42; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Liv. x. 26; xxiii. 24. 11; MACCANA 1972: 89 v.d.; RITCHIE 1995: 54.

[412] Polyb. xxi. 38. 4–7; xxii. 21; Liv. xxxviii. 24. 10; Plut. *mor.* iii. 22. 258–259 e–f; Val. Max. vi. 1–2; Flor. *epit.* i. 27. 6.

Bu olay sonucunda şaşıran ve aynı zamanda sarsılan Ortiagon, "*Ey kadın! Sadakat güzel şeydir*" dedi. Khiomara ise, şöyle cevap verdi: "*Evet; fakat bana sahip olmuş tek bir adamın bu dünyada ışığı görmesi daha da güzel bir şeydir*" (Polyb. xxi. 38. 6). Bütün antik dünyada yankı uyandıran bu cevap, özellikle Plutarkhos'u hayran bırakmıştır (Plut. *mor.* iii. 22. 258–259 e–f; ayrıca bk. Polyb. xxi. 38. 1; Liv. xxxviii. 24. 2–9). Livius, bu güzel kadının ömrünün sonuna kadar ahlâk temizliğini koruduğunu ve yaptığı cesur işin şanına gölge düşürmediğini, gerçek bir ana kadın olarak yaşadığını itiraf eder (Liv. xxxviii. 24. 10). Polybios ise, Khiomara'yla Sardis'te konuşma fırsatı bulduğunu ve onun bilgeliğiyle asil ruhlu kişiliğine hayran kaldığını anlatır (Polyb. xxi. 38. 7 [Khiomara konusunda bütün yazarlar kaynak olarak Polybios'u kullanmışlardır; konuya ilişkin olarak bk. LEQUENNE 1991[2]: 84 v.d.]).

lük bir yürüyüşten sonra bölgenin ünlü kenti Ankyra[413] yakınlarında kamp kurmuştur. Ankyra'nın yaklaşık 16 km doğusundaki Magaba Dağı'nda konuşlanan Tektosag'lar, Tolistobog'ları kısa zamanda kesin bir şekilde bertaraf eden Manlius Vulso'yla barış görüşmelerine başlamışlardır. Elçilerini Manlius'un kampına gönderen, Galat prensleri ertesi gün iki kamp arasında belirlenecek bir yerde barış koşullarını görüşmek üzere buluşmak istediklerini bildirmişlerdir. Randevu günü 500 atlı muhafız eşliğinde kararlaştırılan yere giden Manlius, Galat prenslerinin buluşma saatinde orada bulunmamalarından dolayı geri dönmüştür. Fakat hemen arkasından Galat elçileri tekrar Roma kampına gelerek, din adamlarıyla prensler arasında çıkan bir tartışmayı mazeret gösterip *consul*'den özür dilemişler ve randevu yerine bir kez daha gelmesini istemişlerdir. Manlius ise, bu sefer, Galatlarla görüşmek üzere Attalos'u, birkaç askerî *tribunus* ve 300 atlı muhafız eşliğinde göndermiştir. Attalos'la ilk resmi görüşmeler, Tektosag ve Tolistobog krallarının oluşturduğu Galat meclisinde gerçekleşmiştir. Fakat yapılan anlaşma ve alınan kararlar *consul*'ün orada bulunmayışı yüzünden geçersiz sayılmış, ayrıca, Galatlar tarafından anlaşmanın ancak *consul*'le yapılması gerektiği fikri öne sürülünce görüşmeler ertesi güne ertelenmiştir. Galatların öne sürdüğü bu şartın asıl nedeni ise, ilk görüşme süresince kazandıkları zaman sayesinde kadınlarını, çocuklarını ve değerli eşyalarını kentten uzaklaştırıp Halys Irmağı'ndan geçirerek güvence altına almaktı. Bir

---

[413] Polyb. xxi. 39. 1; Liv. xxxviii. 24. 1; xxxviii. 25. 1–4; Dio Cass. xix. 63 = Zonaras ix. 20. Tektosag merkezi konumundaki Ankyra kenti, daha önce de zikredildiği gibi, Midas tarafından kurulmuştur; Paus. i. 4. 5. İskender tarafından ziyaret edilen kent için bk. Strab. xii. 5. 2. c. 567; Curt. iii. 1. 22; Arr. *anab.* ii. 4. 1; MAGIE 1950: 1311 n. 12; JONES 1971[2]: 110 v.d. ve 117 v.dd.

başka neden, görüşmeler esnasında bir fırsatını bulup *consul*'ü ortadan kaldırma düşüncesiydi. Bu yüzden, 1.000 kişilik, cesareti denenmiş süvari seçilmiştir. Manlius, görüşme günü 600 kişilik kişisel koruma birliğiyle, kararlaştırılan buluşma yerine ilerlerken birden üzerlerine doğru dört nala gelen Galat süvarilerini fark etmiş ve durumun önemini kavrayarak askerlerine silahlarını hazırlamalarını ve göğüs göğüse çarpışmaya hazır olmalarını söylemiştir. Galatların bu ani akınının yarattığı şaşkınlık ve sayılarının üstünlüğü nedeniyle bozguna uğrayan Romalılar gerilemeye başlamışlardı. Eğer o civarda yiyecek ve yakacak toplamaya çıkmış bir Roma süvari birliği feryatları duyup yardıma koşmasaydı, *consul*'ün çok zor bir duruma düşmesi kaçınılmazdı. Bu sefer de Galatların birliği bozguna uğrayıp kaçmak zorunda kalmış, böylece *consul*'e karşı düzenledikleri bu suikast girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır[414].

Ertesi gün Magaba Dağı'na hareket eden Manlius, ilk olarak, yabancısı olduğu bu dağın iki gün boyunca topografik yapısı hakkında bilgi toplamış, üçüncü gün ise, tanrılara adadığı kurbanları kestikten sonra ordusunu dört gruba ayırarak Galatların konuşlandığı dağın doruklarında buluşmak üzere harekete geçmiştir. Galat karargâhının önünde bir araya gelen Roma birlikleri, aynen Olympos Dağı'nda olduğu gibi, üç gruba ayrılmış; Manlius, Tektosag ve Trokmi kabilelerinin oluşturduğu Galat kuvvetlerinin karşısında yerini almıştır. Kayalık arazi yüzünden her iki tarafın da süvari birlikleri yaya olarak çarpışacaklardı. Galatlar, süvari birliğinde görev yapan askerlerini ordularının sağ kanadına yerleştirmişlerdi. Romalıların Küçükasya'nın bu kadar içlerine girmesine içerlemiş olan ve kendi devletleri için endişelenen, III. Antiokhos'un

---

414 Polyb. xxi. 39. 1–14; Liv. xxxviii. 25. 1–16; App. *Syr.* 42.

damadı, Kappadokia Kralı Ariarathes IV. Eusebes'in ve Paphlagonia Prensi Morzios'un askerlerinin oluşturduğu birlikler ise, Galat ordusunun sol kanadında yer almaktaydı. Geriye kalan Romalılar, kanatlardaki Galatların karşısında yerlerini aldılar. Romalılar gene Olympos Dağı'nda olduğu gibi, ordularının ön saflarındaki okçular ve sapancılardan oluşan grubun yardımlarıyla önce düşmanı uzaktan yıprattıktan sonra göğüs göğüse çarpışmaya başlamışlardı. Donanımı iyi, düzenli Roma birliklerinin karşısında bireysel, disiplinsiz olarak çarpışan Galatlarla müttefikleri kısa sürede bozuna uğrayarak önce kamplarına doğru çekilmişler, daha sonra da dağılmışlardır[415]. Livius[416], Roma saldırısı sonucunda bozulan Galat ordusunun, kamplarına doğru kaçtığını ve ancak az bir bölümünün kendi siperlerine çekildiğini belirtir. Panik halinde sağa ve sola kaçışan Galat askerlerinin büyük bir bölümü ise, bilinçsizce, kendilerini ayaklarının götürdüğü yere kadar kaçmışlardır. Onları kamplarına kadar kovalayan Romalılar, Galat kampını da ele geçirmişler; fakat ganimete duydukları istek yüzünden, kaçan düşmanı kovalamak yerine kampı yağmalamayı tercih etmişlerdir. Bu durum Galatlara canlarını kurtarma fırsatı sağlamış, servetlerinden başka yaklaşık 8.000 asker kaybetmelerine rağmen, ordularının büyük bir kısmı düzenli bir şekilde Halys Irmağı'nı aşarak Trokmi'lerin yanına sığınmayı başarmıştır. O geceyi Galatların kampında geçiren Manlius, ertesi gün kendi kampına dönmüştür. Daha sonra da, barış görüşmelerinde bulunmak üzere gelen Galat elçilerine, Ephesos'a gitmelerini emretmiştir[417]. Çünkü, Orta Anadolu'nun sert iklim koşullarından kaynaklanan siddetli so-

---

415 Liv. xxxviii. 26. 1–8; 27. 1–2.

416 Liv. xxxviii. 27. 2–5.

417 Liv. xxxviii. 26. 1–8; 27. 8–9; Vell. ii. 39. 2; App. *Syr.* 42.

ğuklar kendini göstermeye başlamıştı. Manlius, bir an önce, bu yaylaların ve dağların soğuğundan hem kendisini, hem de ordusunu kurtarmak ve o zamana kadar elde ettiği ganimeti, bir an önce emin bir yere taşımak niyetindeydi. Diğer yandan, özgürlük ve bağımsızlığına düşkün, esirlikten nefret eden ve nasıl bir kurnazlık yapacakları bilinmeyen Galatların kurabilecekleri tuzaklardan da uzaklaşmak için, mümkün olduğunca çabuk bir şekilde güneybatıya inerek yumuşak iklime sahip Batı Anadolu kıyılarındaki Ephesos'a geçmek ve ordusunu dinlendirmek istiyordu[418].

Bu sırada Roma'da M.ö. 188 yılı *consul*'leri için, Mart ayının ortalarında seçimler yapılmaktaydı. O yılın diğer adaylarını açık bir farkla geride bırakan Marcus Valerius Messala ve Gaius Livius Salinator, yeni yılın *consul*'leri seçildiler. Daha sonra yapılan *praetor* seçimlerinde ise, Avrupa ve Asya eyaletleri için, M.ö. 189 yılının *consul*'leri olan Marcus Fulvius ve Gnaeus Manlius'un, bulundukları bölgelerdeki *imperium* yetkilerinin uzatılması suretiyle o yılın *proconsul*'leri olarak görevlerine devam etmeleri kararlaştırıldı[419]. Roma'da bu olaylar cereyan ederken, Manlius Küçükasya'daki görevine şimdi artık *proconsul* sıfatıyla devam ediyordu. Böylece Küçükasya'nın her yanından gelen elçilerle, barış görüşmelerine başlamıştı. Seleukos Kralı III. Antiokhos'un Küçükasya'dan çekilmesiyle özgürlüklerini kazanan kentler, Galatların da kesin bir şekilde yenilmelerinden sonra barış içinde yaşamaya başlamışlardı. Bu yüzden Küçükasya'nın her tarafından gelen elçiler Manlius'a, Galatlara karşı başarısından dolayı tebriklerini altından yapılma taçlarla sunuyorlardı. Bunlara ek

---

[418] Polyb. xxi. 40. 1; Diod. v. 30. (= Poseidonios); Liv. xxxviii. 27. 9. konuya ilişkin olarak bk. LEQUENNE 1991^2: 85 v.d.

[419] Liv. xxxviii. 35. 1–5.

olarak, Seleukos Kralı Antiokhos III. Megas, Kappadokia Kralı Ariarathes IV. Eusebes ve Galatların göndermiş olduğu elçiler de, bu sırada barış görüşmeleri için, Ephesos'a gelmişler ve Manlius'a Romalılarla hangi şartlarda barış yaparak onların dostluklarını elde edebileceklerini sormuşlardı. Manlius, anılan krallıklardan gelen bütün elçileri nezaketle karşılayıp onları övdükten sonra evlerine yollamış; Galat elçilerine ise, kendisinin II. Eumenes'in bu konuya ilişkin cevabını beklemek zorunda olduğu yanıtını vererek, ancak bundan sonra onlarla bir anlaşma yapacağını söylemiştir[420].

M.ö. 190 yılı *consul*'ü Romalı ünlü general Publius Scipio Africanus'un kardeşi Lucius Scipio Asiaticus, Magnesia ad Sipylum yakınlarında Seleukos Kralı III. Antiokhos'u yenilgiye uğratmıştı. Bu yüzden III. Antiokhos M.ö. 188 yılının baharında yapılan Apameia Andlaşması'yla[421] hem Küçükasya'yı Toroslar'a kadar terk etmek, hem de Roma'yla müttefiklerine yüklü bir savaş tazminatı ödemek zorunda kalmıştır[422].

---

[420] Polyb. xxi. 40. 1–7; Liv. xxxviii. 37. 1–11.

[421] Strabon'un sözünü ettiği (xii. 8. 13. c. 576–577) Apameia (Apemeia Kibotos) bugünkü Dinar olup (kentin ismi üzerine yapılan çalışma için bk. HABICHT 1975: 81), I. Antiokhos tarafından, annesi Apameia'nın adı altında, Kelainai kentiyle Maiandros (= Büyük Menderes) ve Marsyas (= Çine Çayı) ırmaklarının kaynağına yakın, stratejik öneme sahip bir yerde kurulmuştur. Konuya ilişkin olarak bk. Strab. xii. 8. 13. c. 576; xii. 8. 15. c. 577; Liv. xxxviii. 13. 5–7; Plin. *nat.* v. 106; Curt. iii. 1; Dion Chr. *Orat.* xxxv. 13; HIRSCHFELD 1894: 2664 v.d.; BIKERMAN 1937: 217 v.dd.; MAGIE 1950: 125; 983 n. 18; *CMAM* Ee; JONES 1971^2: 69 v.d.; LEQUENNE 1991^2: 86 v.d. Apameia Andlaşması üzerine daha detaylı bilgi için bk. Polyb. xxi. 40–46; Diod. xxix. 10; *FGrH* 434. 18. 9 (= Memnon); Liv. xxxviii. 37–38. 1–18; App. *Syr.* 39; *Mithr.* 62.

[422] Bu andlaşmanın ilgi çekici yanı, Roma'nın Küçükasya'dan bir karış toprak bile almaması, yalnızca bol miktarda altın, politik üstünlük ve Akdeniz'de elde ettiği egemenlikle yetinmesidir. Küçükasya'yı Kilikia'nın başkenti Tarsos'a kadar terk eden Antiokhos'un bıraktığı topraklar, Roma'-

Roma'nın Galatlara karşı gösterdiği hoşgörü ise şaşırtıcıdır: Manlius ve beraberindeki on komisyon üyesi II. Eumenes'in yanında Ephesos'a gelen Galat elçilerini Hellespontos'a çağırarak, onları Lampsakos kentinde iyi karşılamıştır. Ayrıca Galatların, II. Eumenes'le yaptıkları barışa uygun bir biçimde davranarak Roma müttefiklerinden aldığı toprakları iade etmeleri ve eski alışkanlıklarından yani, yağma ve terör hareketlerinden vazgeçmeleri koşuluyla, bütün topraklarını ellerinde tutabilmelerine ve bağımsız bir şekilde yaşayabilmelerine imkan sağlamıştır. Bu da açıkça göstermektedir ki Romalılar, Galatları askerî ve siyasî bir oyunla, Phrygia Bölgesi'nde Roma çıkarları doğrultusunda hareket etmeye yöneltmişlerdir. Manlius'un Galatlardan savaş tazminatı talep etmemesinin nedeni ise, onların Romalılar tarafından cezalandırma seferi boyunca yeterince yağmalanmış olmasıyla açıklanabilir[423].

---

nın müttefikleri Pergamon Kralı II. Eumenes'le Rhodos'lular arasında paylaşılmıştır. II. Eumenes söz konusu andlaşmaya göre her ne kadar III. Antiokhos'un bütün savaş fillerini elde ettiyse de, Romalı amiralin savaş gemilerini ondan esirgeyip yakmayı tercih etmesine, diğer yandan Rhodos Adası limanlarının beş katına çıkarılıp Maiandros Irmağı'na kadar Lykia ve Karia topraklarının hâkimi konumuna getirilmesine karşın kendisinin Ege Denizi'nde hiçbir varlık gösteremeyecek duruma düşürülmesine içerlemiştir. Buna ek olarak Pergamon'un geleneksel düşmanları Bithynia Kralı Prusias, Kappadokia Kralı IV. Ariarathes ve Paphlagonia Prensi Morzios yalnızca savaş tazminatı vererek kurtulmuşlar ve cezalandırılmamışlardır. Fakat bu sırada II. Eumenes'in Ariarathes'in kızı Stratonike'yle nişanlanması, Ariarathes'in kendisinden talep edilen savaş tazminatının yarısını ödemesine neden olmuş ve anılan tarihten itibaren, bu iki krallık arasındaki ilişkiler de sağlam bir zemine oturmuştur (Liv. xxxviii. 39. 6; Strab. xiii. 4. 2. c. 624).

[423] Polyb. xxi. 41. 7; Liv. xxxviii. 37–40. 1–6; Strab. xii. 8. 4. c. 572.

5. Galatların M.ö. II.–I. Yüzyıllarda Hellenistik Krallıklar ve M.ö. 25 Yılına Kadar Roma'yla İlişkileri

Livius[424], Manlius'la Galatlar arasındaki savaşı tasvir ederken, Tolistobog kabilesinden özgürlük ve bağımsızlık yanlısı Ortiagon; Tektosag ve Trokmi kabilelerinden Kombolomaros, Gaulotos ve Galatları Manlius'la barıştırmaya çalışan diğer bir Tolistobog şefi Eposognatos'un adlarını verir. Bunlardan Ortiagon, zor zamanlarda ve koşullarda çevresine güven veren kişiliği, sağlam karakteri ve taşıdığı lider ruhuyla kendisine güvenen, ideal bir insan tipi çiziyordu. Polybios[425] bile, Ortiagon'un tasvirini yaparken, onun insancıl ve akıllı bir adam olmasının yanı sıra, cömert, bağışlayıcı, konuşması hoş –Galatlar açısından hepsinden önemlisi– cesur ve savaş sanatında tecrübeli bir kişi olduğundan söz eder. Uygar insanlara özgü, böyle bir diğer ben zetme ise, Ortiagon'un belirli bir süre Sardis'te tutsak kalan karısı Khiomara'da karşımıza çıkar[426]. Galatlarla ilgili bütün bu tasvirler, M.ö. II. yüzyılda Galat aristokrat tabakasındaki Hellenistik Çağ'a özgü entelektüel bir grubun varlığından haberdar olmamızı sağlamaktadır[427].

---

[424] Liv. xxxviii. 19. 2; 24. 9.

[425] Polyb. xxii. 21. 1–4; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Plut. *mor.* iii. 22. 258–259 e–f; Iust. xxxii.

[426] Polyb. xxi. 38. 1; Liv. xxxviii. 24. 2; Plut. *mor.* iii. 22. 258–259 c–f.

[427] Galatların, M.ö. II. yüzyıldaki ilk aristokrat çifti olarak kabul edilen Ortiagon ve Khiomara, çocuklarından birine Hellence "Çocuk vatan-

Galatların en önemli prenslerinden biri olan Ortiagon, bütün Galatları kendi egemenliğinde birleştirecek bir plân hazırlamıştı. Ortiagon, kişiliğinde hem doğal hem de sonradan kazanılan pek çok yeteneği birleştiren bir yapıya sahipti. Tabiatı ve yaptığı işler gereği, Galatların üç kardeş kabilesi olan Tolistobog, Tektosag ve Trokmi'leri yönetmeye iyi hazırlanmış bir insandı. Amacı, Küçükasya'da yapıcı rol oynamaya kararlı, güçlü ve zengin bir birleşik Galat Krallığı kurmaktı[428]. Nasıl yaptığı bilinmemekle birlikte Ortiagon, o zamana değin dağınık gruplar halinde, bireysel, başlarına buyruk hareket eden Galatları, M.ö. 186–183 yılları arasında belirli bir süre de olsa, kendi hâkimiyeti altında tutabilmiştir.

Zikredilen yıllarda, Apameia Andlaşması'yla toprak kaybeden diğer sülaleler ve krallıkların yaptığı gibi, Ortiagon da Pergamon kraliyet sülalesiyle çarpışmıştır. Söz konusu krallıkların en önemlilerinden biri olan Bithynia Krallığı'nın başındaki I. Prusias'la (M.ö. 230–182) Galatların başında bulunan Ortiagon, Phrygia Epiktetos'unu[429] Pergamon Kralı II. Eumenes'in elinden geri almak için bir savaşa girişmişlerdir[430]. Bithynia Kralı I. Prusias'ın III. Antiokhos'la olan dostluğundan dolayı Mysia ve daha önce fethettiği Phrygia Epiktetos'u arazisi elinden alınarak Pergamon'a verilmişti. Prusias, Apameia Barışı'ndan kısa bir süre sonra, Makedonya Kralı V. Philippos'tan aldığı destek ve yanına sığınmış olan

---

daş" anlamına gelen Παιδοπολίτης (= *Paidopolites*) adını koymakla bu yüzyılda Hellen kültürünün Galat aristokrat tabakasında ne derece etkili olduğunu göstermişlerdir (MITCHELL 1993: 43 v.d. n. 18).

[428] Polyb. xxii. 21. 1–4.

[429] Phrygia'nın Bithynia'yla sınır oluşturan bölgesi. Bu bölgeye önceleri "Küçük Phrygia" da denirdi (Strab. xii. 4. 3. c. 564).

[430] Polyb. xxii. 21; Iust. xxxii.; *MAMA* IX 40 v.d.; HANSEN 1971^2: 83; WILL 1979/82^2: II 241; MITCHELL 1993: 24.

Hannibal'in de yardımlarıyla Mysia'yı tekrar ele geçirmişti. Bithynia donanmasının komutanlığına getirilen Hannibal, Pergamon'a karşı hayatının son zaferini kazanmıştır. Hatta, az kalsın II. Eumenes'i bile esir alacaktı. Polybios tarafından ayrıntılı bir biçimde anlatılan bu savaşla ilgili fragmanlar, ne yazık ki günümüze ulaşamamıştır[431]. Fakat Pompeius Trogus'un[432] da işaret ettiği gibi, I. Prusias'ın bu savaştaki en önemli müttefiki Ortiagon'du. Bütün bu yazarlara ek olarak, Lykia Bölgesi'ndeki Telmessos (= Fethiye) kentinde bulunan bir yazıta[433] göre, II. Eumenes'in I. Prusias ve Ortiagon'a karşı verdiği savaş, M.ö.184 yılında Attalos'ların tartışmasız üstünlüğüyle sonuçlanmış[434] ve bu savaş sonunda II. Eumenes, "Soter" (= kurtarıcı) unvanını almıştır[435]. Sözünü ettiğimiz yazıtın diğer bir özelliği de, II. Eumenes'e karşı Phrygia Epiktetos'u için çarpışan Galatların şimdiye kadar ilk kez bir kralın yanında paralı asker olarak değil, I. Prusias'ın müttefiki olarak yer aldıklarının görülmesidir. Bu savaştan bir yıl sonra, M.ö. 183'te, Romalı delegeler grubunun başında bulunan T. Quinctius Flamininus'un önderliğinde bir barış konferansı toplanmıştır. Bu toplantı, II. Eumenes'in, M.ö. 188 yılındaki Apameia Andlaşması uyarınca kendisine verilen ya

---

431 Polyb. iii. 3–6; xxii. 8. 5; xxiii. 1. 4; Memnon 19; Liv. xxxix. 46. 9; konuya ilişkin olarak bk. MITCHELL 1993: 24 n. 136.

432 Iust. xxxii. 4. 2–8; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Polyb. xxii. 21.

433 *OGIS* 298.

434 ROBERT 1934: 285 n. 1; MAGIE 1950: 764 v.d. n. 59. Bithynia Bölgesi'ndeki Lypedon Dağı'nda geçen savaşın lokalize edilemeyen yeri için ayrıca bk. MAGIE 1950: 1196 v.d. n. 39. Savaştan sonra II. Eumenes adına yapılan zafer adaklarıyla, savaş alanı ve Delos Adası'nda II. Eumenes'in zaferi adına düzenlenen şenliklerde adanan bir bronz heykel grubu üzerindeki yazıt için bk. *IG* XI 4. 1105; DURRBACH 1921: no 31; STAEHELIN 1907^2: 62; ROSTOVTZEFF 1953: 1450; MITCHELL 1993: 24 n. 138.

435 ROBERT 1934: 284 n. 1; MAGIE 1950: 764 n. 59.

da gözetiminde bulundurduğu bölgeler üzerindeki haklarını aynen geçerli kılmış ve Bithynia Kralı I. Prusias'la Ortiagon'un bu karara uymaları zorunluluğunu getirmiştir[436].

Söz konusu savaş sonuçlandıktan kısa bir süre sonra, II. Eumenes bu sefer de Pontos Kralı I. Pharnakes (M.ö. 185–170) tarafından ayaklandırılan Galat şefleri ve Armenia Satrabı Mithridates'in oluşturdukları Doğu koalisyonuna karşı savaşmak zorunda kalmıştır[437]. I. Pharnakes ilk olarak, düzenlediği ani bir baskınla Pontos Eukseinos (= Misafirsever Deniz; Karadeniz) kıyısında yer alan en önemli ticaret merkezi Sinope'yi (= Sinop) ele geçirmiş[438], arkasından bu kentin kolonileri olan Kotyora (= Ordu) ve Kerasos (= Giresun) kentlerini de almıştır. Daha sonra İç Anadolu Bölgesi'ni istilâ hareketine başlamış, bir yandan Paphlagonia Bölgesi'nin içlerine yaptığı akınlarla buranın büyük bir kısmını işgal ederken, diğer yandan Galatları gene Pergamon arazisine hücuma teşvik etmiştir. Savaşın bundan sonra nasıl devam ettiği belirsiz olmakla birlikte, II. Eumenes'in, kardeşi Attalos'u iki defa Roma'ya elçi olarak gönderip yardım istetmesi savaşın onun açısından pek de iyi gitmediğini göstermektedir. Attalos ikinci kez Roma'ya gittiğinde, *Senatus* bir arabulucu gönderip bu problemin çözümleneceğine dair söz vermiştir[439]. M.ö. 180

---

[436] MAGIE 1950: 758 v.dd. n. 56; 766 n. 62. Fakat Roma heyetinin işi bununla da bitmedi. Flamininus, Roma'nın düşmanı olan Hannibal'i hizmetine almasından dolayı (Strab. xii. 4. 3. c. 564) I. Prusias'ı protesto ederek Kartacalı generalin teslim edilmesini istedi. Romalıların kendisi hakkında neler düşündüklerini gayet iyi bilen ihtiyar Hannibal ise, teslim olmaktansa intihar etmeyi tercih etti (Liv. xxxix. 51). Onun ölümüyle, parçalanmak üzere olan doğu devletlerini bir araya toplayıp Roma'ya karşı savaşmak fikri de son buldu.

[437] Polyb. xxiv. 14. 6; xxv. 2. 3–12; Memnon 19.

[438] Polyb. xxiii. 9. 1–3; Liv. xl. 2. 6; Strab. xii. 3. 11. c. 545.

[439] Polyb. xxiv. 9. 1–3; Liv. xl. 20. 1–4.

yılına gelindiğinde gene bilemediğimiz bir sebepten dolayı, Galatlarla I. Pharnakes'in arası açılmıştır. Bunun üzerine hükümdar generali Leokritos'u göndererek Galat topraklarını yağmalatmış, öte yandan, kendisi Kappadokia Kralı Ariarathes IV. Eusebes'in (M.ö. 220–162) topraklarına girmiştir. Bu durumdan son derece rahatsız olan II. Eumenes, kardeşi Attalos'u Leokritos üzerine göndermiştir. Fakat Attalos, Galatia topraklarına vardığında Leokritos çoktan geri çekilmiştir. Bu sırada bir yıl önce I. Pharnakes'in bağlaşığı olan Galat şeflerinden Kassignatos ve Gaizatoriks, Attalos'a yardım etmek istediklerini bildirmişler; bu teklifi kabul etmeyen Attalos, Kappadokia topraklarına doğru ilerleyerek Tatta Gölü'nün (= Tuz Gölü) doğusundaki Parnassos[440] kentinde Kappadokia Kralı IV. Ariarathes'in ordusuyla birleşmiştir. Daha sonra Halys Irmağı'nı geçerek, Mokissos kentine varmışlar ve burada Roma'dan gönderilen elçilerin II. Eumenes'le I. Pharnakes arasında arabuluculuk yapmak üzere Ephesos'a ulaştıkları haberini almışlardır. Bu sırada II. Eumenes Pergamon'daki askerî gücünü iki katına çıkarmış, kardeşi Attalos'la yolladığı ordu gibi bir ordu daha kurmuştur. Böylece II. Eumenes'in yaptığı bütün hazırlıklar hedefine ulaşmış ve I. Pharnakes'in üstesinden tek başına gelebileceğini Romalılara göstermiştir. Romalı elçilerin gözetiminde yapılan görüşmeler, özellikle I. Pharnakes'in elçilerinin uzlaşmaz tavırlarıyla kesilmiş ve söz, yerini gene savaşa bırakmıştır[441]. Savaşın tekrar başlamasıyla Kassignatos ve Gaizatoriks gibi Galat liderlerden bir kısmı I. Pharnakes'e karşı koyarlarken, diğer bir bölümü ise, Pharnakes'i II. Eumenes'e karşı verdiği sa-

---

[440] Tuz Gölü'yle Kızılırmak arasındaki tepelerde, Şereflikoçhisar'ın kuzeyindeki Parsalan Köyü'dür. Bu köy günümüzde Değirmenyolu adını almıştır.

[441] Polyb. xxiv. 14–15.

vaşta desteklemişlerdir[442]. Pharnakes'in bu yayılımcı politikasıyla Karadeniz kıyılarında Bithynia Devleti arazisine girmesi, Kappadokia Kralı Ariarathes'in topraklarına yaptığı ani saldırı ve Galatları Pergamon Devleti'ne karşı ayaklandırması Küçükasya'nın başlıca devletlerinin kendine düşmanca tavır takınmasına neden olmuştur[443]. M.ö. 179 yılına gelindiğinde II. Eumenes'le müttefikleri, Bithynia Kralı II. Prusias ve Kappadokia Kralı IV. Ariarathes'in karşısında bütün cephelerde yenilen I. Pharnakes, Pergamon Kralı Eumenes II. Soter'le barış imzalamak zorunda kalmıştır. Böylece Pharnakes'in ne sebeple olursa olsun bir daha Galatia topraklarına girmesi yasaklanmış, Galatlarla daha önce yapmış olduğu bütün anlaşmalar geçersiz sayılmış ve Paphlagonia gibi, savaş süresince istilâ ettiği bütün toprakları terk etmeye mecbur edilmiştir[444]. Fakat bu anlaşma da, Pergamon Krallığı'nın Apameia Andlaşması'yla Halys Irmağı'na kadar olan Batı Anadolu toprakları ve Galatlar üzerinde kurdukları egemenliğin diğer Küçükasya krallıkları tarafından onaylanmasından başka bir şey değildi[445].

M.ö. 179 tarihinden itibaren geçen on yıl, Galat tarihi için, tam bir sessizlik dönemidir. Bu arada Makedonya Kralı V. Philippos M.ö. 179 yılında ölmüş ve yerine geçen oğlu Perseus (M.ö. 179–168) Romalılara karşı gizlice savaş hazırlıklarına başlamış ve M.ö. 171–168 yıllarında Makedonya'yla Roma arasında III. Makedonya Savaşı'nın çıkmasına neden

---

442 Polyb. xxiv. 14. (8) 6; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. STAEHELIN 1907²: 49 n. 5; MAGIE 1950: 192–194; 1088 v.d. n. 40.

443 MAGIE 1950: 193 v.d. n. 47.

444 Polyb. xxv. 2. 4; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. MAGIE 1950: 765 n. 60; MITCHELL 1974 a: 26 n. 117.

445 Diod. xxxi. 14.

olmuştur. Pergamon ve Bithynia krallıkları Roma'nın yanında savaşa katılmışlardı. M.ö. 171 yılında kardeşi Philetairos'u yerine bırakan II. Eumenes, diğer kardeşi Attalos ve başlarında Kassignatos olmak üzere kiraladığı Galat süvarilerini de alarak Hellas'a geçmiş ve Thessalia'daki Roma ordusuyla birleşmiş[446]; fakat kısa bir süre sonra, Küçükasya'da baş gösteren Galat isyanı yüzünden Pergamon'a geri dönmek zorunda kalmıştır. Daha sonra Thessalia'da yapılan savaşı Perseus'un kazanması, bu savaşın kaybedilmesinin bütün kabahatinin II. Eumenes'e yüklenmesine neden olmuştur. Söz konusu savaşta Eumenes II. Soter'in ordusunda yer alan Galat süvari birliğinin komutanı Kassignatos öldürülmüştür[447]. M.ö. 169 yılı *consul*'ü Philippus, savaşın başkomutanlığına getirilmiş ve Pergamon'un bu kadar güçlenmesine aşırı derecede içerleyen küçük bir partiye mensup bu *consul*, II. Eumenes'in Perseus'la anlaşıp Roma'ya ihanet ettiğini ileri sürerek ona iftira etmiştir. *Consul*'ün II. Eumenes'e karşı tutumunun da etkisiyle, Roma *Senatus*'unda, Pergamon'un aşırı güçlenmesine izin verildiği gerekçesiyle II. Eumenes'in devrilmesi ya da krallığının zayıflatılması yönünde dair gizli bir karar alınmıştır[448]. Bu sırada M.ö. 168 yılının 22 Haziran günü Pydna Ovası'nda sıkıştırılan Perseus, Roma ve müttefik orduları karşısında yenilerek esir edilmiştir. Bu savaş Makedonya Antigonos'lar Krallığı'nın kesin sonu anlamına geliyordu; Roma'nın ise, tüm Doğu Akdeniz Bölgesi'nde "hakem" olarak ortaya çıkmasına yol açmıştır[449].

---

[446] Liv. xlii. 57. 7; xliv. 13; konuya ilişkin olarak bk. LAUNEY 1949: 521; MITCHELL 1993: 25 n. 148; 1974 a: 27 n. 118.

[447] Liv. xlii. 57. 6.

[448] Polyb. xxix. 22. 4; xxx. 19. 10.

[449] İPLİKÇİOĞLU 1992: 59.

Bu sırada Galatlarla başı dertte olan II. Eumenes, Pydna Muharebesi'nden dönen kardeşi Attalos'u tekrar Roma'dan yardım istemeye göndermiştir. M.ö. 168/167 kışında yardım almak üzere Roma'ya giden Attalos orada çok iyi karşılanmış ve *Senatus* ondan, Pergamon'un bölünmesini ve kendisinin de bu parçalardan birine kral olmasını talep etmiştir. Bu teklifi kabul etmeyen Attalos tekrar *Senatus*'a geldiğinde, önce, Perseus'a karşı yapılan savaşta ortaya koyduğu sadakatini hatırlatmış, daha sonra da, ülkesine saldıran Galatların vahşîliğini durdurmak ve onları tekrar krallığına bağlı hale getirmek için, elçiler gönderilmesini rica etmiştir. Attalos'un istediklerinin yapılacağına söz veren *Senatus* onu elçilerle birlikte geri göndereceğini söyleyip değişik hediyelerle nazik bir biçimde onurlandırmış; fakat, *Senatus*, ona verdiği sözlerden hiçbirini yerine getirmemiştir[450]. Bu sırada Roma'ya gelen Bithynia Kralı II. Prusias II. Eumenes aleyhinde yeni iftiralarda bulunarak Galatların elindeki toprakların egemenliğinin kendisine verilmesini istemiş, Roma *Senatus*'u ise bu teklifi kibarca reddetmiştir[451].

Bu tarihten itibaren doğuda güçlü bir devlet istemeyen Roma, Pergamon Krallığı'yla ikili oynamaya başlamış ve Galatları Attalos'lara karşı iyice kışkırtmıştır. Bunun üzerine II. Eumenes durumu öğrenmek ve hakkında yapılan suçlamalara karşı kendisini savunmak için Roma'ya gitmiştir[452].

---

[450] Polyb. xxix. 22. 4; xxx. 1–3; Liv. xlv. 19. 3; xlv. 20. 1; Polyain. *Strat.* iv. 8. 1. Daha detaylı bilgi için bk. MAGIE 1950: 772 v.dd. n. 76.

[451] Polyb. xxx. 27; 30. 2; xxxi. 32; Liv. xlv. 44. 11; xlvi.; Diod. xxxi. 7. 2. Daha detaylı bilgi için bk. MAGIE 1950: 767 v.d. n. 65; MITCHELL 1974 a: 27 n. 120.

[452] II. Eumenes hakkındaki suçlamalar için bk. Polyb. xxix. 4. 8–10; xxx. 1–3; Liv. xliv. 13. 9; xliv. 24–25; App. *Mak.* 18. 1.

Fakat daha Brundisium (= Brindisi) limanına geldiğinde[453], Roma *Senatus*'unun görevlendirdiği bir memur tarafından Roma'da yabancı kralların bulunmasını yasaklayan yeni bir kanunun yürürlüğe girdiği bildirilerek ondan Roma'yı derhal terk etmesi istenmiştir[454]. Böylece Roma, Pergamon kralına karşı fiilen harekete geçmiş oluyordu. Bu da, Küçükasya'da Roma'nın güvencesi altında yaşayan Kral II. Eumenes'e indirilmiş büyük bir darbe olmuştur[455].

Roma II. Eumenes'i bundan sonra da rahat bırakmamış ve Pergamon'u küçültmek için Küçükasya'daki devletleri ona karşı kışkırtmıştır. Zaten pek çok devletin Pergamon'un topraklarında gözü olduğu için, bu iş hiç de zor olmamıştır. Bunların başında Pergamon'un ezeli düşmanı Galatlar geliyordu[456]. III. Makedonya Savaşı sırasında II. Eumenes ve kardeşi Attalos'un bu savaşa katılmasını fırsat bilerek zaten Pergamon'a karşı ayaklanmışlardı. Fakat II. Eumenes o zaman derhal Makedonya'daki savaşın yönetimini Attalos'a bırakıp Küçükasya'ya gelmişti. Eumenes'in Galatlar üzerine düzenlediği bir seferde onları ciddî bir şekilde yenilgiye uğratması sonucu Galatlar geldikleri gibi geri çekilmişlerdir[457]. Ancak ertesi sene II. Eumenes'in artık Roma'nın gözünden iyice düşmesiyle daha kalabalık bir şekilde ayaklanan Galatlar, Pergamon'a karşı tekrar harekete geçmişlerdir. Kendisine artık kendisinden başka hiçbir kimsenin yardım edemeyeceğini anlayan Pergamon kralı, Galatlara karşı

---

453 Polyb. xxix. 22; xxx. 19. 1–4; Diod. xxxi. 13–16; Liv. xlv. 5. 34.

454 Polyb. xxx. 14–19; Liv. xlv. 18; App. *Mak.* 18–19; Iust. xxxviii. 6. 3.

455 DEMİRCİOĞLU 1993[3]: 337.

456 Polyb. xxx. 3. 7–9; 19. 12; Liv. xlv. 34. 10 v.d.

457 Polyb. xxix. 22. 4; Liv. xlv. 19–20; Iust. xxxiv.; Polyain. *Strat.* iv. 8. 1; konuya ilişkin olarak bk. MAGIE 1950: 766 n. 62.

Sardis'te büyük bir ordu toplamıştır[458]. Öte yandan Roma, bu sırada Küçükasya'ya M.ö. 171 yılı *consul*'ü P. Licinius önderliğinde bir araştırma heyeti yollamıştır. Licinius M.ö. 167 ilkbaharında Küçükasya'ya geldiğinde burasını tam bir savaş ortamı içinde bulmuştur. Galatlar Synnada (= Şuhut) kentine kadar bütün bölgeyi zaten işgal etmişlerdi. Küçükasya'ya arabuluculuk etmek amacıyla gelen Licinius, Galatlarla Synnada'da görüşmüştür[459]. P. Licinius'la Galat şefleri arasında geçen görüşme, Licinius'un Galatları bu işten vazgeçireceğine, onları daha da cesaretlendirmesiyle sonuçlanmıştır. Licinius arabuluculuk etmek şöyle dursun, onları el altından kışkırtmıştır[460]. Buna rağmen II. Eumenes ve kardeşi Attalos büyük bir cesaret örneği göstererek, Phrygia Bölgesi'nde yer alan Synnada kenti yakınlarında yapılan savaşta bağlaşıkları II. Prusias'tan da destek gören Galatlara karşı atalarına lâyık bir zafer kazanmışlardır[461]. Bu başarı Hellen kentlerinde büyük bir coşku ve sevinç gösterileriyle karşılanmıştır. O kadar ki, Eumenes II. Soter ve Attalos onuruna heykeller dikmişler; hatta Sardis[462] (= Sart) ve Tralles'te[463] (= Aydın) her beş yılda bir düzenlenmek üzere II. Eumenes onuruna bir şenlik dahi tesis etmişlerdir. II. Eumenes bu zafer sırasında

---

458 Polyb. xxx. 3. 7–9; xxx. 19. 12; Liv. xlv. 34. 10–14; konuya ilişkin olarak bk. WALBANK 1979²: III 419.

459 Polyb. xxx. 3. 5; Liv. xlv. 34. 10.

460 Liv. xlv. 10. Konuya ilişkin olarak bk. WILL 1979/82²: II 246; WALBANK 1979²: III 416.

461 Diod. xxxi. 14.

462 *OGIS* 305 VII–IX; *OGIS* 763; ROBERT 1929: 430 v.dd.; DAUX 1932: 289 v.dd.; WELLES 1934: 52; HOLLEAUX 1938/42: II 153 v.dd.; MAGIE 1950: 766 v.d. n. 63; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. HANSEN 1971²: 124 n. 172; WALBANK 1979²: III 415 v.d.

463 ROBERT 1934: 279–291; HANSEN 1971²: 124.

Galatlardan yağmaladığı donanımı ve Galat silahlarını Pergamon'da inşa ettirdiği anıtsal bir sunak üzerinde sergilemiştir[464]. Öyle ki, Pausanias Pergamon'u ziyaret ettiği zaman Galatlara ait silahları orada görmüştür[465].

Buna rağmen II. Eumenes'in artık rahatlıkla Galatların hakkından geleceğinden ve böylece bu tehlikeden kurtulup rahat bir nefes alacağından korkan Roma, M.ö. 165 yılında araya girerek olaya tekrar müdahale etmiştir. *Senatus* bir kararnameyle, kendi arazilerinde sessizce oturdukları ve başkalarının topraklarına tecavüz etmedikleri sürece Galatların özgür olduklarını resmen ilân etmiş[466]; Attalos'lara ise, artık Galatları rahat bırakmalarını söylemiştir. Böylece II. Eumenes'e Galatlara karşı kazandığı bu zaferi ve elde ettiği başarıları inkâr ettiren bir anlaşma imzalatan Roma'nın asıl amacı, Küçükasya'daki krallıkları hâlâ Apameia Barışı'nda oluşturduğu sınırlar içinde tutmaktı[467]. Bu anlaşmadan bir yıl sonra, M.ö. 164 yılında, Bithynia Kralı II. Prusias, II. Eumenes'i Galatların iç işlerine ve otonomisine karıştığı gerekçesiyle Roma *Senatus*'una tekrar şikâyet etmiştir[468]. Fakat *Senatus*, Galatların bağımsızlığının ve otonomisinin yalnızca Roma'nın koruyuculuğu altında olduğunu yinelemekle yetinmiştir[469]. Galatlar da bu garanti altında artık Küçükasya'da istediklerini

---

464 HANSEN 1971²: 124 n. 174. Galat silahlarına ilişkin detaylı bilgi için bk. RITCHIE 1995: 37 v.dd.

465 Paus. i. 4. 6; konuya ilişkin olarak bk. HANSEN 1971²: 124 n. 175.

466 Polyb. xxxi. 2; xxx. 28.

467 Polyb. xxx. 28; konuya ilişkin olarak bk. WILL 1979/82²: II 246; DEMİRCİOĞLU 1993³: 387.

468 Polyb. xxx. 30. 2–3.

469 Polyb. xxx. 30. 4–5; Diod. xxxi. 14; Liv. xlv. 44. 21; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. *OGIS* 299; 763.

yapabileceklerdi[470].

M.ö. 163 yılında Galatlar bu sefer de Doğu Anadolu Bölgesi'nde huzursuzluk yaratmaya başlamışlar ve Trokmi kabilesinin sınır komşusu olan Kappadokia Kralı Ariarathes IV. Eusebes'in M.ö. 163 yılındaki ölümünden sonra yerine geçen oğlu Ariarathes V. Eusebes Philopator'un (M.ö. *ca.* 163–*ca.* 130) egemenliğindeki Kappadokia topraklarına bir ilhak hareketi düzenlemişlerdi. Fakat V. Ariarathes'in karşısında bozguna uğrayan Galatlar geri çekilmek zorunda kalmışlar, daha sonra da, Roma *Senatus*'una başvurarak aralarındaki sorunu çözmek üzere arabuluculuk yapmasını istemişlerdir. Roma ise önce, M. Iunius, daha sonra da, Gn. Octavius ve Lucretius başkanlığında iki heyeti bu olay hakkında incelemelerde bulunmak üzere Küçükasya'ya göndermiştir. Her iki delegasyon grubu da bu savaşın sorumluluğu ve suçunun Galatlarda olduğunu ve V. Ariarathes'in sadece kendi topraklarında bir "nefsi müdafaa" hareketi yaptığına karar vermişlerdir[471].

M.ö. 163–156 yıllarında Pergamon kralları II. Eumenes ve veliahtı II. Attalos, Galatia Bölgesi'nin değişken politik organizasyonuyla ilgili endişelerini açığa vuran bir siyaset izlemişlerdir[472]. M.ö. 164 yılında Pessinus'taki Kybele Kültü'nün ve Tapınağı'nın büyük rahibi "Attis"[473], Tolistobog Kralı Aioioriks'in kardeşiydi. İşte bu Attis o sırada kendi öz kar-

---

[470] Polyb. xxx. 30. 6–7.

[471] Polyb. xxxi. 8; Liv. xlii. 29. 4; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. STAEHELIN 1907^2: 73; SHERWIN–WHITE 1977: 63; RANKIN 1987:199.

[472] SHERWIN–WHITE 1977: 63 v.dd.

[473] Kybele'nin başrahibine verilen isimdir. Kybele kültüne hizmet eden bu rahipler kurulunun bütün üyeleri hadımdır (= *eunukhos* [εὐνοῦχος]). Konuya ilişkin olarak bk. Plut. xxi. 37; Catull. 63. 1–90; *CIL* VI 283; *OGIS* 315 I–VII; *IGRom* III 225.

deşi Aioioriks'le bir uzlaşmazlık içindeydi. Aioioriks, Galat kabile şeflerini çok iyi temsil eden bir örnekti. Tam bir Kelt'ti ve Kelt olarak da kaldı. Karakterine uygun olarak, tapınak yapımına ve rahiplik silsilesine karşı çıkmıştı. Tanrı tasvirlerine karşı (= İkonoklast) ve manevî özgürlüğe inanan bir kişiydi. Bu yüzden kardeşiyle arası açılınca adamlarına aynen Delphoi ya da Didyma'daki Apollon tapınaklarında olduğu gibi, Pessinus'ta da askerlerini Kybele Tapınağı'na saldırtmaktan çekinmemiş; askerler ise, tapınakta ne var ne yoksa yağma etmişlerdir[474].

Bu sırada, Roma'ya rağmen, II. Eumenes'le Pessinus rahipleri arasındaki güçlü bağ hâlâ sürmekteydi. Bu tür bir yaklaşımın Galatlar tarafından yeni bir savaş vesilesi sayılabileceğinin farkına varan II. Eumenes ve varisi II. Attalos, bu endişelerini Pessinus'taki Kybele Tapınağı'nın büyük rahibi "Attis"le Hellen dilinde gizlice yaptıkları yazışmalarda[475] (= mektuplarda) dile getirmişlerdir[476]. Günümüze kadar gelen bu mektuplardan birinde şöyle denmektedir[477]:

"*Kral Eumenes Attis'i selamlar. Sen iyiysen, her şey iyidir. Ben sıhhatteyim. Kardeşin Aioioriks'ten söz açtığın mektubunu bana verdiler. Demek ki ona karşı koymakta haklıymışsın; Tanrıça zor altında bırakılmış ve hâlâ zor altında olan rahiplerini korusun. Kâfir adam iyi duygularla dönmedikçe ve çaldıklarını geri vermedikçe, Tanrıça dünyada en çok sevdiği ne*

---

474 WELLES 1934: 56–58; LEQUENNE 1991[2]: 89; MITCHELL 1993: 26.

475 WELLES 1934: 55–61 = *OGIS* 315 I–VII; M.ö. I. yüzyılda bu yazışmalar, Pessinus'taki tapınağın duvarları üzerine kazılmış, böylece halkın bu ilişkiden haberdar olması sağlanmıştır; konuya ilişkin olarak bk. WELLES 1934: 241; MITCHELL 1993: 26 v.d.; ŞAHİN 1997: 14.

476 STAEHELIN 1907[2]: 75; RUGE 1937: 1115; TARN 1947[5]: 150; VOGELMANN 1975: 668; ŞAHİN 1997: 14.

477 WELLES 1934: 56 = *OGIS* 315 II; Çeviri: LEQUENNE 1991[2]: 89.

varsa alsın onun elinden..."..

Bu yıllar Galatlarla Pergamon Krallığı arasındaki ilişkilerin kopma noktasına geldiği yıllardır. M.ö. 159 yılında II. Eumenes ölmüş, yerine kardeşi II. Attalos (M.ö. 159–139) geçmişti. Bithynia Kralı II. Prusias bunu fırsat bilip Pergamon'a saldırmıştır[478]. Roma her zamanki gibi, bölgeye bir araştırma komisyonu göndermiş; fakat işe karışmamış, Küçükasya'yı zayıflatan bu tür çatışmaları uzaktan seyretmekle yetinmişti. Bu sırada kardeşine karşı savunma yapabilmek için asker isteyen Rahip Attis'e II. Attalos'un yazdığı mektuplar çok ilginçtir[479]:

Attalos rahibe, ailesinin önemli üyelerinin bu konuda kesin bir karar almak üzere bir toplantı düzenlediğini ve kendisine tam yardım edecekken kararını değiştirdiğini bildirmiştir[480]:

"*... Bununla beraber Kholoros bize ısrarla Roma'ya karşı tam durumumuzun ne olduğunu anlattı ve "onsuz" hiçbir işe girişmememizi öğütledi. Başta sadece birkaç kişi onun fikrindeydi. Fakat sonradan işi tekrar düşününce gitgide etkilendik. "Onsuz" bu işe kalkışmak bize çok büyük bir tehlike gibi göründü. Örneğin, yendiğimiz takdirde kıskançlığı ve yeni şüpheleri üstümüze çekeceğiz. Kaybettiğimiz takdirde ise tüm olarak mahvedileceğimizden emin olabiliriz*".

Böylece Roma tarafından desteklenen kardeşi Aioioriks'e karşı yalnız kalan Attis[481] Galatia'da Kybele'nin yüce rahipliği

---

[478] Polyb. xxxiii. 12. 1.

[479] WELLES 1934: 57–61 = *OGIS* 315 III–VII.

[480] WELLES 1934: 61 = *OGIS* 315 VII; Çeviri: LEQUENNE 1991[2]: 90.

[481] Pergamon kralları II. Eumenes ve II. Attalos, Attis'i kardeşi Aioioriks'e karşı desteklemişler ve hatta, II. Attalos komutasında Aioioriks üzerine küçük seferler bile düzenlemiş olmalıdırlar (Polyb. xxx. 30. 5; xxxii. 1. 5–6; WELLES 1934: 58–59 = *OGIS* 315 IV–V; konuya ilişkin olarak ayrıca

görevinden elini çekmek zorunda kalmıştır. II. Attalos ise, Attis'e yazdığı son mektupta Roma'nın yanında tam bir uydu olmayı kabul etmiş ve kaderine boyun eğerek bu olaydan sonra Roma'ya danışmadan hiçbir girişimde bulunmamayı kendine ilke edinmiştir[482].

Öte yandan, II. Attalos'un (M.ö. 159–139) tahta geçtikten kısa bir süre sonra, M.ö. 156 yılında, Bithynia Kralı II. Prusias'la savaştığını bilmekteyiz. II. Prusias daha II. Eumenes[483] zamanından itibaren Pergamon Krallığı ve kralları hakkındaki karalama ve birtakım yersiz suçlamalarla Attalos'ları[484] Galatia'nın iç işlerine ve otonomisine karıştığı gerekçesiyle Roma *Senatus*'u önünde küçük düşürmeye çalışmış ve bu politikasında da başarılı olmuştu[485]. II. Prusias her ne kadar kendi menfaatleri doğrultusunda önemli bir sonuç alamasa da, Pergamon'la Roma ilişkileri büyük bir ihtimalle Roma öyle istediği için bozulmuştur[486]. Daha sonra

---

bk. WELLES 1934: 249).

[482] WELLES 1934: 61 = *OGIS* 315 VII; WELLES 1934: 241; SHERWIN-WHITE 1977: 64; LEQUENNE 1991[2]: 89 v.d. Pergamon krallarıyla Attis'in mektuplaşmaları konusuyla ilgili olarak ayrıca bk. VIRGILIO 1981; *passim*; MITCHELL 1993: 26 n. 163.

[483] Polyb. xxx. 30. 2–6.

[484] Polyb. xxxii. 1. 5–6 (= II. Attalos).

[485] II. Eumenes'in ölümünden sonra Pergamon tahtındaki değişiklikten yararlanmaya çalışan II. Prusias, söz konusu krallığa saldırmıştı. Geçtiği bölgeleri ve kutsal alanları dahi yağmalayan Bithynia kralı, Pergamon kentinin yer aldığı tepenin eteklerine kadar ilerlemeyi başarmıştır. Hatta bir gün, kentin dışında, güneybatısında yer alan kutsal alan Asklepieion'da kurban sunduğu, ertesi gün ise, Asklepios'un heykelini alıp götürdüğü anlatılır (Polyb. xxxii. 15–16; xxxiii. 1–7; Diod. xxxi. 35; App. *Mithr.* 3; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. MAGIE 1950: 316 v.d.; 1197 v.dd. n. 42 v.d.; ROSTOVTZEFF 1953: 722 ve 800; HANSEN 1971[2]: 125; ÖZSAİT 1982: 302).

[486] Roma bundan sonra haberi olmadan Küçükasya'da herhangi bir olay çıkmasını istememiş, her zaman olduğu gibi, en önemli politikasını

da, Galatia Bölgesi ve Galatlar M.ö. II. yüzyıl boyunca Roma'nın Küçükasya politikasında *status quo*'u uygulamak için kullandıkları en önemli kozu oluşturmuştur[487].

M.ö. II. yüzyılın ortalarından itibaren Roma *Senatus*'u tarafından bağımsızlığı tanınan Galatia Bölgesi, Pergamon ve Pontos krallıklarının etkisi altında kalmıştı. M.ö. 139 yılında Pergamon Kralı II. Attalos ölünce yerine aynı adı taşıyan yeğeni geçmiştir. Attalos III. Philomator, altı yıllık kısa yönetimi sırasında selefine hiç benzemediğini göstermiştir. Zalim ve kuşkucu bir kişi olan kral kısa zaman içinde halkın nefretini çekmiştir. Bu bakımdan, zaten II. Attalos zamanında azalmaya başlayan Galatia Bölgesi'ndeki Pergamon etkisi, III. Attalos zamanında gücünü tamamen yitirmiştir. Kral M.ö. 133 yılında hastalanıp ölünce kendisinin, krallık merkezi Pergamon ve toprakları dışında kalan yerleri Roma'ya bıraktığı ortaya çıkmıştır[488]. Böylelikle, Pergamon Kralı III. Attalos'un bu benzeri görülmemiş, şaşırtıcı vasiyetnamesinin ardından Galatia Bölgesi'ndeki Pontos egemenliğinin –herhangi bir bağımlılık olmamakla birlikte– büyük ölçüde arttığı görülmüştür. Bu sırada III. Attalos'un kardeşi ve II. Eumenes'in gayrimeşru oğlu olduğunu söyleyen Aristonikos (= III. Eumenes)

---

uygulayarak, hiçbir devleti büyütmemek ve koalisyon yapmalarının önüne geçmek için çalışmıştır. Roma'nın bu politikasının uygulanmasını Küçükasya devletlerinin kendilerinin kolaylaştırdığı da bir gerçektir. Fakat çok geçmeden anlaşılacaktı ki, Roma'nın "himaye politikası" denilen dolaylı yönetimiyle "ilhak politikası" denilen direk hükümranlığı arasında yalnızca bir basamak fark vardır (DEMİRCİOĞLU 1993[3]: 352).

487 SHERWIN–WHITE 1977: 63 v.dd.

488 Strab. xiii. 4. 2. c. 624; Liv. *perioch.* 58–59; Vell. ii. 4. 1; Plin. *nat.* xxxiii. 148; Plut. *Tib. Gracch.* 14; App. *Mithr.* 62; *civ.* v. 4; Flor. *epit.* i. 35. 2; Iust. xxxvi. 4. 5; Eutr. iv. 18; Oros. *hist.* v. 8. 4; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. *IGRom* IV 289 = *OGIS* 338.

adında biri[489] Pergamon tahtında hak iddia ederek, krallığı ele geçirmek için Smyrna (= İzmir) yakınlarında isyan etmiş ve Romalıların, kendilerine miras bırakılan topraklara barış içinde girmelerine izin vermemiştir. Roma'nın bu sırada Küçükasya'da hiçbir askeri yoktu. Bu yüzden, müttefik krallıklardan isyanın bastırılmasını istemiş; fakat Bithynia Kralı II. Nikomedes, Kappadokia Kralı Ariarathes V. Eusebes Philopator, Paphlagonia beyleri ve Pontos Kralı Mithridates V. Euergetes'in isyana müdahaleleri zayıf olmuştur. Sonunda Roma Küçükasya'ya, deneyimli bir asker olan Perperna komutasında bir ordu göndermiştir. Müttefik devletlerin ordularının da yardımıyla Perperna, paralı askerler ve kölelerden oluşan, kalabalık bir ordu toplayarak üç yıl boyunca Roma gücüne karşı başarılı şekilde direnmiş olan Aristonikos'u Stratonikeia'da (= Eskihisar) mağlûp ve esir etmeye muvaffak olmuş; fakat görevini tamamlayamadan hastalanıp ölmüştür. Yerine M.ö. 129 yılı *consul*'ü Manius Aquillius gelmiş ve beraberinde getirdiği heyetle iki yıl içinde Pergamon ülkesinin Roma eyaleti statüsü kazanması için gerekli düzenlemeleri yapmıştır. Böylece Roma, Küçükasya'daki ilk eyaleti olan *provincia Asia*'yı kurmuş oluyordu[490]. Aquillius idarî bakımdan güçlük çıkarması muhtemel bölgeleri, Aristonikos'a karşı yapılan savaşta Roma'yı destekleyen müttefik krallıklara dağıtmıştır[491]. Böylece Lykaonia'yı, savaş sırasında ölen Kappadokia kralının oğullarına; Phrygia

---

[489] II. Eumenes'in gayrimeşru oğlu (Strab. xiv. 1. 38. c. 646; Plut. *Tib. Gracch.* 14. 1–2; *OGIS* 338).

[490] Strab. xiv. 1. 38–42. c. 647; Liv. *perioch.* 59; Eutr. iv. 20; Oros. *hist.* v. 10. 2; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. BRANDIS 1896: 1538 v.d.; BROUGHTON 1938: 505; MAGIE 1950: 159 v.d.; 1037 v.d. n. 11; BEAN 1994: 51.

[491] SHERWIN–WHITE 1977: 68 v.d.; DEMİRCİOĞLU 1993[3]: 410 v.dd.

Epiktetos'undan bazı bölümleri, Paphlagonia prenslerine ve Büyük Phrygia'yla Galatia'yı, Pontos Kralı V. Mithridates'e vermiştir[492]. Roma'yla dostluğunu sonuna kadar korumaya çalışmış olan Pontos Kralı V. Mithridates (M.ö. 150–120) bu şekilde, Galatia üzerinde büyük ölçüde söz sahibi oluyordu. Fakat Mithridates'in, saltanatının son yıllarında Roma'yla arası açılmıştır. Çünkü, Phrygia ve Galatia bölgelerinin Pontos Krallığı egemenliğine verilmesini, senatörlere verdiği rüşvet sayesinde sağlamış olduğu ortaya çıkmıştır[493].

V. Mithridates'in M.ö. 120 yılında Sinope'de (= Sinop) öldürülmesiyle[494] Pontos Krallığı, karısı Laodike, henüz küçük yaşta olan oğulları Mithridates VI. Eupator[495] ve Mithridates

---

[492] App. *Mithr.* 11, 12, 15, 56–57; Iust. xxxvii. 1. 2; xxxviii. 5. 3; *IGRom* IV 752; konuyla ilişkin olarak ayrıca bk. MAGIE 1950: 1042 v.dd. n. 26 v.dd.; JONES 1971[2]: 116 n. 5; SHERWIN-WHITE 1977: 68; DEMİRCİOĞLU 1993[3]: 410 v.dd.; MITCHELL 1993: 29.

[493] App. *Mithr.* 12; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. REINACH 1890: 43; BRANDIS 1896: 1539; MOMMSEN 1930[3]: III 259; LAST 1932: 106; BROUGHTON 1938: 508; MAGIE 1950: 154 ve 196; 1043 v.d. n. 27; HIND 1994: 132.

[494] *FGrH* 434. 22. 2 (= Memnon); Strab. x. 4. 10. c. 477; Iust. xxxvii. 1. 6; konuya ilişkin olarak bk. MAGIE 1950: 194; 1091 n. 50; ELLIS 1990: 103; HIND 1994: 132.

[495] Mithridates VI. Eupator aşırı derecede iktidar hırsına sahip olan annesinin tuzaklarından korunmak ve hayatını kurtarmak için Pontos Dağları'na kaçmış ve orada yedi yıl boyunca çok güç koşullarda yaşamıştı. Ormanlarda gizlenmiş, bir yandan vahşî hayvanlarla dövüşerek kendini güçlendirirken (Iust. xxxvii. 2. 4.), diğer yandan vücuduna her türlü zehre karşı bağışıklık kazandırmıştı (Plin. *nat.* ii. 5: App. *Mithr.* 111; Iust. xxxvii. 3). Sonunda yeterince güçlendiğini görerek Sinope'ye gelmiş, annesini ve kardeşini öldürerek Pontos tahtını ele geçirmişti (*FGrH* 434. 22 (= Memnon); Sall. *hist.* ii. 75; App. *Mithr.* 112). Dünya tarihinde çok ender rastlanan böylesine güçlü bir karakter sergileyen Mithridates, insanda nadiren görülen, sağlam bir vücut ve bellek kapasitesinin birleşiminden oluşan (Plin. nat. vii. 88; xxv. 6; Val. Max. viii. 7; Gel. xvii. 17) son derece yüksek bir zekaya sahipti. Devasa görünümüne aynı ölçüde yetenek ve ihtiras katmış olmasının yanı sıra, tam anlamıyla vicdansız ve acımasız bir kişiydi. Kin ve

Khrestos'a kalmıştı. Daha önce Büyük Phrygia'yı Pontos kralına veren Roma, bu sefer V. Mithridates'in halefi VI. Mithridates'in yaşının küçüklüğünü ve Pontos tahtının annesi Laodike tarafından yönetilmesini fırsat bilip Büyük Phrygia ve Galatia'yı işgal ederek bu bölgeleri *Asia* Eyaleti'ne bağlamıştır[496]. VI. Mithridates hükümdarlığının ilk yıllarında (M.ö. 114/113), genç olmasına karşın bütün Küçükasya'yı kendi egemenliği altına almak için bir plân hazırlamıştır[497]. Çünkü

---

tutkularını tatmin edecek hiçbir cinayetten çekinmezdi (App. *Mithr.* 112; konuya ilişkin olarak bk. MOMMSEN 1930³: III 259 v.dd.; CARY 1932: 391; MAGIE 1950: 199).

[496] *OGIS* 438; bu olayın gerçekleştiği tarihe ilişkin değişik yorumlar için ayrıca bk. MOMMSEN 1930³: III 259; GLEW 1977: 388 v.dd.; SHERWIN-WHITE 1977: 70; 1984: 90; HIND1994: 133 n. 17.

[497] ROSTOVTZEFF 1953: 935. M.ö. 114/113 yıllarında Kuzey Karadeniz kıyılarındaki Hellen kolonilerinden Khersonesos (= Taurika Khersonesos'unun [Kırım Yarımadası] güney ucunda bir kent) kenti, giderek artan Skyth (= İskit) baskısına karşı Mithridates'ten yardım istemişti. Bu isteği geleceği için olumlu gören kral, komutanlarından Diophantos'u Kırım'a göndermişti. Çok kısa bir sürede Hellen kentlerini bu baskılardan kurtaran Diophantos, ayrıca Kırım ve çevresini Pontos Krallığı'na bağlayarak (Strab. vii. 3. 17. c. 306; 4. 3; 4. 7; Iust. xxxvii. 3. 1; xxxviii. 7. 4; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. BRANDIS 1899: 773; GEYER 1931: 2164; ROSTOVTZEFF 1932: 229) bu bölgelerden bol miktarda tahıl ve haraç elde etmiştir (Strab. vii. 4. 4--5. c. 311; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. SEMPLE 1931: 356; MAGIE 1950: 195). Öte yandan, Mithridates'in, Pontos Dağları'nda bulunan zengin demir ve gümüş madenlerini aktif olarak işletmeye başlaması (Strab. xii. 3. 19. c. 549), onu kısa zamanda sadece Küçükasya'nın değil, dünyanın en zengin krallarından biri yapmıştır. Kısa bir süre sonra da sınırlarını genişletmeye başlamıştı. Önce Tribaren'lerin yaşadığı yere ve Armenia'ya kadar, Halys Irmağı'nın sınırladığı ülkeye egemen olmuş, daha sonra da, kereste, balmumu, zift, yelken ve ip yapımı için gerekli, maden bakımından zengin (Strab. xi. 2. 19. c. 499; Plin. *nat.* xxxiii. 6. 30; xxxiii. 52) Kafkas Dağları'nı hâkimiyeti altına almıştır. Çünkü, bu dağlar plânladığı egemenliği sağlayabilmesi için inşa etmesi gereken deniz filosuna doğal bir kaynak teşkil ediyordu (Strab. xi. 2. 17 c. 498; Verg. *georg.* ii. c. 440; Amm. Marc. xxvii. 12. 11; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. MAGIE 1950: 196; ÖZSAİT 1982: 306

Roma'nın, kendisine babasından kalan toprakları, yani Büyük Phrygia ve Galatia Bölgesi'ni elinden almış olmasına çok içerliyordu. Bu sırada Roma, savaş alanında büyük bir güce sahip olmasına karşın, uzak bir eyaleti yönetmek bakımından yeterli donanıma henüz kavuşmamıştı[498].

Böylece, gücünü arttıran Mithridates, Küçükasya'nın koruyucusu ve kurtarıcısı sıfatıyla ortaya atılarak M.ö. 104 yılında Bithynia Kralı Nikomedes III. Euergetes'le (M.ö. *ca.* 127–*ca.* 94) anlaşıp Paphlagonia Bölgesi'ni işgal etmiş ve iki kral bölgeyi aralarında paylaşmışlardı. Bu bölüşmede arslan payını alan Mithridates[499] böylece, doğu yönünde Kolkhis[500] ve

---

v.d.).

[498] Eyalet halkına en büyük kötülük vergi memurlarından geliyordu. Bir eyaletin ödemesi gereken vergi miktarının her ne kadar yasayla belirlenmiş olmasına karşın, bu vergilerin toplanma yöntemi büyük karışıklıklara sebep olmaktaydı (BEAN 1995: 14). Devlet her eyaletten %10 gelir ve %5 gümrük vergilerinin toplanma işini en yüksek fiyatı teklif eden vergi iltizam şirketlerine (*societates publicanorum*), dört yıllık bir süre için ihale ediyordu. Vergi iltizam şirketleri eyaletlerde daha önce belirlenmiş bu parayı kendi adına topluyor ve kendine kâr olarak da önemli oranda pay alıyorlardı. Bu bakımdan öncelikle kendi kazançlarını düşünen iltizam şirketleri eyaletleri talan edercesine sömürmüşlerdir. M.ö. II. yüzyılın sonlarından itibaren eyaletler üzerindeki bu haksız kazanç furyası, imparatorlukta birtakım sosyal ve siyasal gerilimlere, bunun sonucu olarak da genel bunalımlara yol açmıştır. Özellikle M.ö. I. yüzyıl boyunca Küçükasya'da çıkan bir dizi isyan ve iç savaşın ana sebebini bu çarpık yönetim sistemi teşkil etmektedir. Dolayısıyla Roma egemenliğinin Küçükasya'daki bu sert ve acımasız sömürü rejimi, şu andan itibaren incelemeye başlayacağımız, Pontos Kralı VI. Mithridates'in, Küçükasya'da Hellenler adına genel bir isyan hareketi başlatmasına ve onlar tarafından bir "kurtarıcı" gibi karşılanmasına neden olmuştur (İPLİKÇİOĞLU 1992: 75 v.d.; BEAN 1995: 15).

[499] Iust. xxxvii. 4. 3; xxxviii. 5. 4; 7–10.

[500] Antikçağ'da Kolkhis olarak adlandırılan bölge: Anadolu'nun kuzeydoğusunda, Kappadokia'nın doğusunda, kuzeyi Kafkas Dağları, güneyi Armenia, doğusu Iberia (= Kafkaslar) ve batısı Karadeniz'le sınırlamış bir ülkedir. Esas itibariyle, Anadolu'nun kuzeydoğu ucu da dahil olmak üzere

Küçük Armenia[501]; batıda ise, Amastris (= Amasra) ve Paphlagonia'nın belirli kısımlarına kadar uzanan bölgelerin hâkimi olmuştu[502]. Roma'nın M.ö. 103 yılında Mithridates'e gönderdiği elçilerin, ona hemen Paphlagonia'yı terk etmesini bildirmelerine rağmen, Mithridates ordularıyla Galatia'yı da işgal etmiştir[503]. Galatia Bölgesi'ni egemenliği altında tutmak için de, krallığının güneybatısında, kendi ismini verdiği bir kale (Mithridation) kurmuştur[504]. Bununla da yetinmeyerek M.ö. 99 yılında Kappadokia Bölgesi'ni ele geçirmiş, oğullarından birini Kappadokia Krallığı'nın başına Ariarathes IX. Eusebes Philopator sıfatıyla kral yapmıştır[505]. Bu sırada Romalı ünlü General Marius, görünüşte dinsel nitelikli olan bir gezi düzenleyerek Kappadokia ve Galatia bölgelerinde incelemelerde bulunuyordu. Marius'un asıl amacı bu bölgelerin Mithridates'e karşı savunmasını üslenmekti. Fakat Marius, bu girişiminden bir sonuç alamamış ve Roma'ya geri dönmüştür[506].

Bithynia Kralı Nikomedes III. Euergetes'in M.ö. 94 yılında

Doğu Karadeniz kıyıları ve bugünkü Gürcistan sınırları içinde yer alan Kafkas Dağları'nın eteklerinde kalan bölgedir.

[501] Armenia Bölgesi'nin Pontos Kappadokia'sıyla sınır oluşturan bölgesine verilen ad.

[502] *FGrH* 434. 22 (= Memnon); Strab. xi. 15–16. c. 498; xii. 3. 1. c. 541; xii. 3. 28–29. c. 555; Verg. *georg.* ii. c. 440; App. *Mithr.* 17; Iust. xxxvi–xxxvii. 7. 2; Eutr. v. 5. Konuya ilişkin olarak bk. MAGIE 1950: 1092 n. 54.

[503] Diod. xxxvi. 15. 1; Iust. xxxvii. 4. 6; xxxviii. 7.

[504] Strab. xii. 5. 1. c. 567; konuya ilişkin olarak bk. RAMSAY 1890: 261; MAGIE 1950: 198; 1094 n. 58.

[505] REINACH 1888 a: 51; *BMC: Galatia* XXXVIII; MAGIE 1950: 203 v.d.; 1098 n. 12.

[506] Plut. *Mar.* 31. 1–3; Cic. *ad Brut.* 5. 3; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. BADIAN 1959: 279 = 1964: 56; SHERWIN-WHITE 1977: 74 n. 87; SULLIVAN 1980: 1129 n. 19; MITCHELL 1993: 30 n. 32.

ölmesi üzerine Bithynia tahtına geçen oğlu Nikomedes IV. Philopator'a (M.ö. *ca.* 94–*ca.* 74) karşı ayaklanan kardeşi Sokrates Mithridates'e başvurmuş; Mithridates de, M.ö. 91 yılında hiçbir zorlukla karşılaşmadan IV. Nikomedes'i tahtından kovarak Sokrates'i Bithynia tahtına geçirmiştir. Fakat, Roma'yla muhtemel bir savaşın yaklaştığını anlayan Mithridates, Partlar ve Galatlarla anlaşmıştır[507]. Roma, M.ö. 89 yılında büyük bir olasılıkla, *Asia* Eyaleti'nin kurucusu olan Aquillius'un oğlu, M.ö. 101 yılı *consul*'ü Manius Aquilius'u Bithynia Kralı IV. Nikomedes'i tahtına yeniden çıkartmak üzere Küçükasya'ya göndermiştir. *Asia* Eyaleti Valisi Cassius'un da, ordusunu Phrygia ve Galatia'dan topladığı büyük miktarda askerle güçlendirerek Aquilius'a katılmasıyla Mithridates VI. Eupator Bithynia'yı terk etmek zorunda kalmıştır[508]. Fakat Aquilius'un uzlaşmaz tavırları ve açgözlülüğü

---

[507] *FGrH* 434. 23 (= Memnon); App. *Mithr.* 10–14; Iust. xxxviii. 3. Bu sırada Roma'nın, kendisine karşı ayaklanan İtaliklerle başı dertteydi. Bir grup İtalik, Mithridates'ten İtalya'ya sefer yapmasını istemiş; fakat Mithridates bu kadar uzak bir yere sefer yapmaktan korkmuştu. Kısa bir süre sonra, İtalikler'le anlaşma sağlayan Roma, Küçükasya işlerine ağırlık vermiş; Roma'ya sığınmış iki Küçükasya kralını eski yerlerine yerleştirmesi için Manius Aquilius başkanlığında bir heyeti Küçükasya'ya yollamıştı. Bu sırada M.ö. 93 yılı Cilicia Valisi Sulla, Doğu Akdeniz'de korsanlara karşı savaşmaktaydı. *Senatus*'tan aldığı emir üzerine Kappadokia'nın eski kralı Ariobarzanes I. Philoromarios'u (M.ö. *ca.* 95–*ca.* 62) tekrar tahtına oturtmak üzere, M.ö. 92 yılında Kappadokia topraklarına giren Sulla'nın karşısına ne Mithridates ne de Armenia Kralı Tigranes çıkabilmişti. İki kral da sessizce Kappadokia topraklarından çekilmişlerdi. Böylece, I. Ariobarzanes tekrar Kappadokia Bölgesi'nin kralı olmuştur (Liv. *perioch.* 70; Plut. *Sull.* 5. 3; App. *Mithr.* 10; 56; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. MOMMSEN 1930[3]: III 270 v.dd.; MAGIE 1950: 1099 n. 17; 1163 v.dd. n. 14.

[508] App. *Mithr.* 11; Iust. xxxviii. 5. 8; konuya ilişkin olarak bk. ÖZSAIT 1982: 307. Mithridates aynen Kappadokia'da yaptığı gibi, olay çıkarmadan Bithynia'yı terk etmiş, böylece Sulla, M.ö. 92 yılında I. Ariobarzanes'i Kappadokia; M. Aquilius ise, M.ö. 89 yılında IV. Nikomedes'i Bithynia tahtına tekrar çıkarmıştır.

yüzünden[509] savaş hazırlıklarına başlayan Mithridates ordusunu toplayıp önce oğlunu Kappadokia'yı ele geçirmek üzere yollamış[510], daha sonra da, kendisi hızla Küçükasya'ya girerek, üzerine gönderilen Bithynia ordusuyla Aquilius, Cassius ve Oppius komutalarındaki, büyük bir bölümü Phrygia ve Galatia bölgelerinden toplanmış askerlerden oluşan üç Roma ordusunu yok etmiştir[511].

Her yerde kentler ve kaleler ona teslim oluyordu. Küçükasya M.ö. 88 yılında, Pontos kralını bir kurtarıcı gibi karşılamıştır. Daha sonra Mithridates, ustaca hazırlanmış bir plânla Küçükasya'da, bir günde toplam 80.000–150.000 Romalıyı öldürtmüştür[512]. Hatta Cicero'nun bir söylevinde[513] bildirdiği gibi, kral Roma vatandaşlarını birçok kentte aynı anda korkunç bir biçimde katlettirdikten sonra, bu kentlerdeki yazılı belgelerden bile Roma izlerini sildirmiş ve çok kısa bir sürede ülkenin hâkimi olmuştur[514].

---

[509] Diod. xxxvii. 2. 2.

[510] Liv. *perioch.* 77; App. *Mithr.* 14; Cassius Dio *frgs.* 99; Eutr. v. 5. 1; Oros. *hist.* vi. 2. 1.

[511] App. *Mithr.* 11–21; konuya ilişkin olarak bk. MOMMSEN 1930[3]: III 276 v.d.; SHERWIN–WHITE 1977: 72 n. 74.

[512] Memnon 31. 4; Cic. *imp. Cn. Pomp.* 7; *Flacc.* xxv. 60; Liv. *perioch.* 78; Vell. ii. 18. 1–2; Val. Max. ix. 2; Flor. *epit.* i. 40. 6; Plut. *Sull.* 24. 4; App. *Mithr.* 22–23; Dio Cass. xxx.–xxxv. 109. 8–9; Eutr. iii. 76. 3; v. 5. 2; Oros. *hist.* vi. 2. 2. Roma'nın Küçükasya'yı hangi koşullarda ele geçirdiğine dramatik bir hava kazandırmak için bu rakamlar şüphesiz abartılmıştır; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. MOMMSEN 1930[3]: III 278; MAGIE 1950: 214 v.dd.; 1103 n. 36; BRUNT 1971: 224 v.dd.; MITCHELL 1993: 30.

[513] Cic. *Flacc.* xxv. 60.

[514] Lesbos (= Midilli) Adası'nın başkenti Mithylene (= Mitylene–Mytilene) halkı savaşı para hırsı yüzünden başlatan Roma *consul*'ü Manius Aquilius'u Mithridates'e teslim etmiştir (*OGIS.* 441 VI, XI, XXXIX, XLIX, LXXXII). Mithridates önce ona işkence yapmamış; fakat bir eşek üzerine bindirtip kent kent gezdirerek "*Ben bir Roma consul'ü, Manius*

Daha sonra, her milletten oluşan ordusuyla Trakya ve Illyria'da ilerleyen Mithridates'in, donanma komutanı Arkhelaos Ege Denizi'nde önemli bir ticaret merkezi olan Delos Adası'nı ele geçirerek orada yaklaşık 20.000 Romalıyı daha öldürmüştür. Askerlerinin önemli bir bölümü Galatlardan oluşan Arkhelaos, Hellas'a geçerek bölgeyi ele geçirmiştir[515]. Fakat M.ö. 86 yılında, Hellas'a M.ö. 88 yılı *consul*'lerinden biri olan Sulla komutasında bir ordu yollayan Roma, Pontos güçlerini Khaironeia ve Orkhomenos muharebelerinde yenerek Hellas'ın tamamını egemenliği altına almıştır. Bu haberin yayılmasıyla Küçükasya'daki hâkimiyeti sarsılan Mithridates, kuşkulu ve zalimce hareketlerde bulunarak halkı, özellikle, en önemli müttefiklerinden biri olan Galatları kendisinden uzaklaştırmıştır[516].

Mithridates Galat soylu ailelerinden altmışını ağırlamak üzere, geçici başkenti Pergamon'a davet ederek onurlarına şölenler düzenlemiş; fakat misafirlerine karşı kibirli ve despotça davranmıştır. Çok geçmeden Galatlar Pergamon'da kendilerini tutsak gibi hissetmeye başlamışlar[517] ve bu sebepten dolayı, Mithridates'e darılarak ondan öç almaya karar vermişlerdir. Mithridates haftada birkaç kez Pergamon *gymnasion*'unda yüksek bir set üzerinde oturarak yargıçlık ediyordu. Galat *tetrarkhes*'lerinden iri yapılı, güçlü ve korkusuz

---

Aquilius'um" diye bağırttırmıştı. Sonra da, Pergamon'da *consul*'ün boğazına paraya, servete doyması için erimiş altın akıttırmıştır (Cic. *imp. Cn. Pomp.* 11; Plin. *nat.* xxxiii. 48; App. *Mithr.* 20–21; 112; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Diod. xxxvii. 27. 2; Val. Max. ix. 13. 1; MOMMSEN 1930[3]: III 277 v.d.; REINACH 1890: 126 n. 6).

[515] App. *Mithr.* 28–41; vi. 41; Iust. xxxviii. 3. 6; xxxviii. 4. 9; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. REYNOLDS 1982: 14.

[516] MOMMSEN 1930[3]: III 282 v.dd.; MAGIE 1950: 218 v.dd.

[517] Plut. *mor.* iii. 23. 258–259 a–c; App. *Mithr.* 46.

Poredoriks Mithridates'i yargıçlık ettiği sırada kolundan yakalayıp aşağı fırlatmayı düşünmüş; fakat bu suikast girişimi ajanları tarafından Mithridates'e bildirildiğinden, kral o gün *gymnasion*'a gelmemiştir. Komplonun ortaya çıkarıldığını anlayan Poredoriks ve arkadaşları bu sefer hep birlikte kralın üzerine saldırıp öldürmeyi plânlamışlardır. Mithridates her nasılsa bu sefer de, Galat şeflerinin plânını öğrenmiş ve suikastı düzenleyen en tehlikeli şefleri birer birer saraya çağırıp öldürtmüştür. Poredoriks'in ölü vücudu da, dışarı atılmıştır. *Tetrarkhes*'in arkadaşlarından hiçbiri onun cesedinin yanına gitmeyi denememiş; fakat hayattayken bu Galat şefine karşı olan aşkı bilinen Pergamon'lu bir kadın, onunla gömülme riskini göze alarak Poredoriks'in cansız bedenini gömmeyi üstlenmiştir. Kadını gören muhafızlar onu yakalayarak kralın huzuruna çıkarmışlar; fakat bu genç, masum kadını gören Mithridates duygulanarak onu affetmiş ve Poredoriks'in, süs eşyalarıyla birlikte gömülmesine izin vermiştir[518].

Birkaç hafta sonra altmış Galat şefini barışmak ve ülkeleri hakkındaki görüşlerini onlarla tartışmak üzere karıları ve çocuklarıyla birlikte onurlarına verilen bir şölene çağıran Mithridates'in, bu girişimindeki en önemli faktör Galat gelenek ve göreneklerini yakından tanımasıydı. Çünkü, Galatların konukseverlik kuralları uyarınca ve ev sahibine saygısızlık etmemek için, davete silahsız geleceklerini biliyordu[519]. Her zamanki gibi, çabuk unutan, gülmeyi, eğlenmeyi ve iyi yemek yemeyi seven Galatlar davete uyarak şölene gitmişlerdi. Fakat şölen sırasında kralın bir işaretiyle salona bir sürü asker dolmuş ve aynen Romalıların katledilişi gibi, şölendeki bütün *tetrarkhes*'ler maiyetleri ve aileleriyle birlikte katledilir-

---

518 Plut. *mor.* iii. 23. 259 d.

519 ELLIS 1991: 103 v.d.

ken, aynı anda bütün Galatia'da Mithridates'in emriyle soylu Galatlar da öldürülmüştür. Bu katliamdan sadece üç *tetrarkhes* kurtulabilmiştir. Mithridates'in askerlerinin kuşatmasını yarmayı başaran bu üç kişinin arasında daha sonraları büyük Galatia kralı olacak olan, Pompeius ve Cicero'nun arkadaşı Deiotaros da vardır[520].

Galatia'daki yönetim sistemi olan *tetrarkhia,* bu felaketle birlikte devamlı olarak felce uğramıştır. Mithridates'in Galat şeflerini ve aristokrat tabakasını böylece bir hamlede ortadan kaldırmasının altında kendisine karşı düzenlenen suikast ve baş kaldırmanın öcünü alma düşüncesinin yanı sıra, politik bir neden yatıyordu. Mithridates bu katliam sırasında, aynı zamanda, yakın arkadaşlarından Galatları destekleyenleri ve ayrıca kendi siyasî karşıtlarını da öldürmekten çekinmemişti. Böylece, başsız kalan Galatia Bölgesi'ni ve Galatları kolayca egemenliği altında tutabilecekti. Bu yüzden, en acımasız komutanı Eumakhos'u Galatia'ya satrap olarak atamıştır. Ne var ki, katliamdan kurtulan Deiotaros'u hesaba katmamıştı. Bu yüzden Eumakhos'un satraplığı uzun sürmeyecektir. Kısa bir sürede iyi bir ordu örgütleyen Deiotaros ve diğer iki *tetrarkhes*, Galatia Bölgesi'ni Eumakhos'a karşı ayaklandırarak M.ö. 86/85 yılında, onu Galatia topraklarından kovmuşlardır. Bundan dolayı, Mithridates'in söz konusu sefer sonucunda eline Galatia Bölgesi'nden topladığı paralardan başka bir şey geçmemiştir[521].

---

[520] Plut. *mor.* iii. 23. 258–259 a–d; App. *Mithr.* 46; 58; konuya ilişkin olarak bk. RAMSAY 1899: 69; MOMMSEN 1930[3]: III 289; TARN 1947[5]: 40 ve 150; MAGIE 1950: 223; LEQUENNE 1991[2]: 114.

[521] App. *Mithr.* 46; 58; konuya ilişkin olarak bk. MOMMSEN 1930[3]: III 289; WELLES 1934: 297; MAGIE 1950: 223 v.dd.; 372; RANKIN 1987: 202; MITCHELL 1993: 31.

Mithridates'in Galat şeflerini ve aristokrat tabakasını ortadan kaldırarak başsız kalan Galatları kolayca yönetme plânı, katliamdan kurtulan Galat şefler tarafından etkisiz hale getirilmiştir. Mithridates'in bu hainçe plânı Galatlar tarafından nefretle karşılanmış ve o zamana kadar çeşitli kereler ortak düşmana karşı müttefik olan bu kavmi kendisinden, bir daha birleşmemecesine ayırmıştır. Başka bir ifadeyle, bu tarihten itibaren Galatlar Pontos Krallığı'na karşı savaşmak için fırsat kollar olmuşlar ve bu durum genel olarak, özellikle Roma'nın işine yaramıştır[522]. Bunun yanında, şu da bir gerçektir ki, bazı Galat şefleri her şeye rağmen Mithridates'e olan bağlılıklarını sonuna kadar sürdürmüşlerdir. Buna verilecek en iyi örnek, M.ö. 73 yılında Herakleia Pontika (= Karadeniz Ereğlisi) kentinin güvenliğini sağlayan 4.000 kişilik bir garnizona komutanlık eden Konnakoriks[523], M.ö. 63 yılında Mithridates'in kendini öldürmesine kılıcıyla yardım eden Galat Komutanı Bituitos ve onun emrindeki Galatlardır[524].

Bu arada, M.ö. 86 yılında Sulla tarafından Hellas'ta yenilmiş olan Mithridates'in komutanı Arkhelaos, Küçükasya kıyısındaki Dardanos'ta Sulla'yla barış görüşmelerine başlamıştı[525]. Bu görüşmelerde alınan kararlar uyarınca, Mithridates Küçükasya'yı boşaltacak donanmasından 70 gemiyle 2.000 *talanton*'u savaş tazminatı olarak verecek ve Galatia Bölgesi'nden kendi topraklarına çekilecekti[526]. Daha sonra

---

[522] Cic. *Phil.* ii. 33–34; xi. 33; *Deiot.* 26. ve 37; Memnon 44; Plut. *Luc.* 28. 2; App. *Syr.* 50.

[523] Memnon 29–36; 42. 5; 49.

[524] Liv. *perioch.* 102; App. *Mithr.* 111.

[525] Strab. xiii. 1. 28. c. 595.

[526] Memnon 35. 1–2; Liv. *perioch.* 82–83; Flor. *epit.* i. 40. 12; Plut. *Sull.* 22 v.dd.; App. *Mithr.* 54–58; Eutr. v. 6. 3; 7. 2; Oros. *hist.* vi. 2. 9; Vell. ii. 23. 6.

Asia Eyaleti'nde birtakım düzenlemeler yapan Sulla[527], beş yıldır vergi ödemeyen eyaletten bu verginin savaş tazminatıyla birlikte hemen verilmesini istemiştir[528]. Bir süre sonra da, Küçükasya'nın yönetimini *legatus*'u Murena'ya bırakarak M.ö. 84 yılında yüklü bir ganimetle İtalya'ya hareket etmiştir[529].

Galatia'da Deiotaros'la diğer iki *tetrarkhes*'in Mithridates ve komutanı Eumakhos'a karşı başlattıkları halk ayaklanması yüzünden, ayrıca Dardanos Andlaşması'nın hükümleri gereği olarak Mithridates Galatia'dan çekilmek zorunda kalmıştı. Şimdilik Karadeniz, Kolkhis ve Kırım'da kendine ayrılmış topraklarda egemenliğini sürdürmeye mecbur bırakılmış durumdaydı. Güçlü bir deniz filosuna sahip olduğundan, bu denizin her yanında dolaşabilir; fakat boğazlardan geçemezdi. Murena M.ö. 83 yılında Galatia Bölgesi'nde topladığı birlikleri ve Galat *Tetrarkhes*'i Deiotaros'un da yardımıyla Kappadokia ve Pontos bölgelerine girerek ve Komana[530] (= Gümelek)

---

527 İlk olarak Mithridates tarafından tahtlarından indirilen Bithynia Kralı IV. Nikomedes ve Kappadokia Kralı I. Ariobarzanes'i Pontos Kralı Mithridates'le barıştırarak onları tekrar krallıklarının başına getirdi (App. *Mithr.* 60; Plut. *Sull.* 22 v.dd.; 43–45; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. MOMMSEN 1930[3]: III 295; MAGIE 1950: 233 n. 2). Daha sonra da, Mithridates'le yaptığı savaşlar sırasında kendisine ve Roma'ya sadık kalarak bağlılıklarını sürdüren ve Pontos Kralı'na karşı savaşan Ilion kentini, Khios ve Rhodos adalarını, Magnesia Bölgesi'ndeki kentleri ve Lykia Bölgesi'ni Roma'nın dostları (Φίλους) olarak selamladı ve onlara bağımsızlıklarını bahşetti (App. *Mithr.* 61; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. App. *Mithr.* 20; 24; 27; *CIL* I 589; *TAM* II 899; MAGIE 1950: 1385 n. 42; AKŞİT 1971: 87 v.dd.).

528 App. *Mithr.* 61–62; Plut. *Sull.* 25; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. MOMMSEN 1930[3]: III 294; BROUGHTON 1938: 518; 562; MAGIE 1950: 238 n. 16; ROSTOVTZEFF 1953: 958.

529 Plut. *Sull.* 26 v.dd.; App. *Mithr.* 60–64.

530 Pontos Komana'sı diye de anılır. Pontos Kappadokia'sındaki "Ma" Tapınağı'nın bulunduğu kasabadır (Strab. xii. 3. 32–36. c. 558–559; xii. 8. 9.

kentini ve onun zengin tapınağını yağmalamıştır[531]. M.ö. 78–75 yılları arasında diğer bir Roma Generali Servilius, Pisidia, Isauria ve Phrygia Paroreia bölgelerine sefer düzenlemiş[532] ve bu sefer sırasında da Galatlar Servilius'a büyük yardımlarda bulunmuşlardır[533].

Bithynia Kralı Nikomedes IV. Philopator'un M.ö. 74 yılında krallığını veraset yoluyla Roma'ya bırakması nedeniyle[534] oğlu, Pontos Kralı Mithridates VI. Eupator'dan yardım istemiş, bu uygun fırsatı değerlendiren VI. Mithridates ise, hazır-

---

c. 575; Caes. *Bell. Alex.* 66. 4; Paus. iii. 16. 7; App. *Mihtr.* 114; Cass. Dio xxxvi. 2. 1. v.dd.; xxvi. 11). Konuya ilişkin olarak ayrıca bk. MAGIE 1950: 141 n. 65; 181 n. 13.

531 Cic. *Phil.* ii. 33–34; *Deiot.* 26; konuya ilişkin olarak bk. GEYER 1931: 2178; Mithridates elçilerini Murena'ya göndererek bu yaptığının Dardanos Andlaşması'na aykırı olduğunu bildirmişti. Murena da elçilere böyle bir anlaşmanın var olmadığını söylemiştir. Dardanos Andlaşması gerçekten de yazılı bir anlaşma değildi. Bu yüzden Mithridates elçilerini bu sefer de, Sulla'ya, durumun bildirilmesi için göndermiştir. Fakat bu girişimden de bir sonuç alınmamış olacak ki, M.ö. 82 yılında Murena Pontos topraklarını yağmalamaya devam etmiştir. Mithridates ise, elçilerini tekrar Murena'ya gönderip bu yaptığının Roma'nın dostu olan bir devletin toprak bütünlüğüne saygısızlık olduğunu bildirmiştir. Mithridates daha sonra, bu uyarıyı da kulak ardı eden Murena'yı topraklarında pusuya düşürmüş ve pek çok Romalının hayatını kaybettiği bu muharebede Murena canını zor kurtararak Phrygia'ya çekilebilmiştir. Bu zaferin ardından bütün Roma güçleri hem Pontos hem de Kappadokia'dan sürülmüşlerdir (Cic. *Mur.* 12; App. *Mithr.* 64–66; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. REINACH 1890: 303; GEYER 1931: 2179; MAGIE 1950: 243 v.d.; 1124 n. 36 v.dd.; ÖZSAİT 1982: 309). Bunun üzerine Sulla, M.ö. 81 yılında, Murena'ya Pontus kralına karşı hiçbir girişimde bulunmaksızın derhal Roma'ya dönmesini emretmiştir. App. *Mithr.* 66; Plut. *Sull.* 16 v.dd.; Cic. *imp. Cn. Pomp.* 8.

532 Amm. Marc. xiv. 8. 4; Eutr. vi. 9. 1; Oros. *hist.* v. 23.

533 ORMEROD 1922: 35 v.d.; MAGIE 1950: 278 v.dd.; 1167 v.dd.; ROBERT 1948: VI 46 n. 1.

534 Cic. *leg. agr.* ii. 40; 50; Liv. *perioch.* 93; Sall. *hist.* iv. fr. 69. 9; App. *Mithr.* 71; Eutr. vi. 6.

ladığı bir orduyla Paphlagonia üzerinden Bithynia'ya girerek burayı ele geçirmiş ve kurtarıcı olarak selamlanmıştır. Bu harekâttan kısa bir süre sonra da, 120.000 askerle Galatia'yı tekrar işgal etmiştir. Sertliğiyle ün salmış olan Galatia'nın eski valisi Eumakhos bölgeyi yeniden ele geçirerek yakıp yıkmış ve ani bir baskınla önce Phrygia, daha sonra sırasıyla Pisidia, Isauria ve Kilikia bölgelerini istilâ edip eline geçirdiği bütün Romalıları öldürmüştür. Fakat bu bölgelerden Galatia'ya geri döndüğü sırada, Roma'nın müttefiki Galat Prensi Deiotaros'un saldırıları karşısında yenilmiş ve Pontos topraklarına geri çekilmek zorunda kalmıştır[535].

Mithridates ise, üzerine gönderilen Roma ordularını yok etmişti. Bu sırada *Bithynia* Eyaleti'nin ilk *proconsul*'ü olarak atanan M. Aurelius Cotta, önemli miktarda kara ve deniz gücüne sahipti. M.ö. 74 yılı *consul*'ü Lucullus Küçükasya'yı yakından tanıdığı için, Mithridates'e karşı yapılacak savaşın komutanlığını üstlenmiştir. İyi bir Roma generali olan Lucullus, Mithridates'le amansız bir savaşa girişmiştir. Lucullus'un Küçükasya'daki müttefiklerinin en önemlisi Galat Prensi Deiotaros olmuştur[536]. Galat güçlerinin Lucullus'a verdikleri destekle, Mithridates'in Kyzikos kentine yaptığı kuşatma, sonunda kaldırılabilmiştir. Lucullus M.ö. 72 yılından itibaren Mithridates'e saldırmaya başlamıştır. Galatlar, Mithridates'in ordularına karşı her yerde gerilla savaşı vererek Pontos ordusunu vur–kaç taktiğiyle yıpratmaya çalışmışlar ve yerli halktan yardım görmeden bu ıssız topraklarda Pontos birliklerine karşı savaşmaya çalışan Roma ordusuna çeşitli yardımlarda bulunmuşlardı. Lucullus'un, emrindeki beş

---

[535] Liv. *perioch.* 94; App. *Mithr.* 75; Oros. *hist.* vi. 2. 18; konuya ilişkin olarak bk. RAMSAY 1899: 70; ORMEROD 1922: 51 n. 4.

[536] Memnon 44; Plut. *Luc.* 28. 2

Roma *legion*'uyla Bithynia topraklarından Pontos egemenliğindeki Amisos (= Samsun) kentine doğru ilerlediği sırada, Deiotaros'un vermiş olduğu 30.000 kişilik Galat ordusunun her bir eri sırtında bir çuval un getirerek Roma ordusuna katılmıştır[537].

Galatlar M.ö. 71 yılında Pontos'taki Eupatoria[538] kentinin güneyinde bulunan Paryadros (= Parkhal/Parkhar) Dağı eteklerine kurulmuş, tahkimli Kabeira[539] kentinde, Lucullus'un yanında Mithridates'e karşı savaşmışlardır. Galat süvari birliği ve Lucullus karşısında yaptığı bir dizi çarpışmadan sonra yenilgiye uğrayan Mithridates geri çekilmek zorunda kalmış[540] ve haremindeki kadınlara kendilerini öldürmeleri için buyruk yollamıştır. Çünkü, Galatlar onu çok yakından izlemekteydiler. Hatta ona o kadar yakındaydılar ki, Galat öncü birliği kendisini tam yakalayacakken Mithridates'in hazinesini taşıyan katırlardan biri yere yıkılmış, yerlere saçılan altını gören açgözlü askerler Mithridates yerine altına hücum etmişlerdir. Bu kargaşadan yararlanan Mithridates kendisini Galat öncü birliğinin elinden kurtarmıştı. Önce tapınak kenti Komana'ya gitmiş, burada, dağılan ordusundan geriye kalan süvarilerini de yanına alıp Halys Irmağı'nı aşarak damadı, Büyük Armenia kralı, Tigranes II. Megas'ın yanına sığın-

---

537 Plut. *Luc.* 14. 1; App. *Mithr.* 78.

538 Pontos Kralı Mithridates VI. Eupator'un Amaseia (= Amasya) yakınlarında, Iris'le (= Yeşilırmak) Lykos (= Kelkit) ırmaklarının birleştiği yerde kurduğu kenttir. Konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Strab. xii. 3. 30. c. 556.

539 Pompeius tarafından bir kent haline getirilen ve Diospolis olarak adlandırılan Kabeira'yı Pythodoris (= Pythodoros'un kızı ve Pontos kraliçesi) sonradan burayı bayındırlaştırarak ismini Sebaste olarak değiştirmiştir. Konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Strab. xii. 3. 29–31. c. 556–557; *FGrH* IIIB 434 (= Memnon).

540 Memnon 43. 5; 44; Cic. *imp. Cn. Pomp.* 22; Sall. *hist.* iv. 9–11; Liv. *perioch.* 97; Plut. *Luc.* 17–28; App. *Mithr.* 81.

mıştı[541]. Pontos'a geri dönen Lucullus ise, Amisos kentini alarak Doğu Pontos'u eline geçirmişti[542].

Lucullus M.ö. 71–70 yılları arasında Pontos Krallığı'nın Karadeniz kıyılarındaki bütün topraklarını Roma hâkimiyeti altına almıştı. Hatta Pontos Kralı Mithridates'in oğlu dahi Roma müttefikleri arasına katılmıştı. M.ö. 69 yılında savaş yeniden başladığında Roma *legion*'ları ve Galatlarla birlikte Euphrates (= Fırat) Irmağı'na kadar ilerleyen Lucullus, ırmağı geçtikten sonra Armenia topraklarına girmiş ve Armenia'nın başkenti Tigranokerta[543] (= Sered) önlerinde Tigranes'in büyük ordusuyla yaptığı savaşı kesin bir şekilde kazanıp kenti ele geçirmişti. M.ö. 69–68 kışını Armenia'daki Gordyene'de[544] geçirdikten sonra bölge üzerine ikinci seferine başlamıştı. Romalı general, Mithridates ve Tigranes'in Roma tarzında hazırladıkları orduyu Artaksata yakınlarında yenmiştir. O sıralar 65 yaşında olan Mithridates her yerde karşılarına çıkmış, saldırıları bizzat yönetmiş, Roma ve Galat ordusunu

---

[541] App. *Mithr.* 82; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. MUNRO 1901: 58; MAGIE 1950: 334 v.dd.; 1212 v.d. n. 31.

[542] Lucullus karısının kardeşi Appius Clodius Pulcher'i elçi olarak Tigranes'e göndermişti. Eski Pers geleneğini sürdüren ve "Krallar Kralı" lâkabını taşıyan Tigranes, Kafkasya'daki bir çok krala hükmediyordu. Yüksek dağlarla çevrili ülkesinde mağrur bir şekilde yaşam sürdürür ve kendisine kimsenin zarar veremeyeceğine inanırdı (Plut. *Luc.* 21; Dio Cass. xxxvi. 52. 3). Mithridates'in uyarılarını duymazlıktan geliyor ve yaklaşan tehlikeye aldırmıyordu. Huzuruna gelen Appius Clodius, gerçek Roma açık sözlülüğüyle krallığına sığınan Mithridates'i vermesini istemiş, kralın bu isteği reddetmesi üzerine, Roma'nın Armenia'ya savaş açacağını bildirmişti. Tigranes ise, gücüne fazla güvendiği için, bu sözlerden hiç etkilenmemiş ve hatta elçiye nazik bir şekilde davranmıştı (Memnon 46. 2; Plut. *Luc.* 21).

[543] Strab. xii. 2. 9. c. 539.

[544] Hellence Gordyene ya da Gordyana, Latince yazımında bazen Gorduana olarak geçen söz konusu dağlık bölge, Armenia'da yer almaktadır (Plut. *Luc.* 26–29).

ustaca manevralarla yıpratarak yiyecek sağlamasına dahi izin vermemiştir. Sonunda geri çekilme emri veren Lucullus, Tigris (= Dicle) Irmağı boyunca güneye doğru ilerleyerek yolu üzerindeki Nisibis (= Nizip) kentini de ele geçirdikten sonra Küçükasya'ya dönmüştür[545].

Lucullus M.ö. 67 yılında Trokmi'lerin ülkesine gelerek Galat *tetrarkhes*'lerinin desteğiyle bütün yaz boyunca ordularını dinlendirmiştir. Fakat bu mecburî dinlenme, askerleriyle arasını düzeltmemiş, orduda karışıklıklar baş göstermiş ve kaçakların sayısı artmıştır. İşte o zaman, Roma Cumhuriyeti'nin kariyeri parlak zaferlerle dolu ünlü komutanı Pompeius, Lucullus'un yerine Küçükasya başkomutanlığına atanmıştır[546]. Marcius Rex tarafından Kilikia'ya getirilen üç Roma *legion*'unun komutasını alarak Lucullus'la buluşmak üzere Küçükasya'ya hareket eden Pompeius'la Lucullus arasındaki görev değişikliği, M.ö. 66 yılının ilkbaharında Trokmi ülkesindeki Posdala Kalesi önünde toplanmış olan Roma ve Galat birliklerinin huzurunda gerçekleşmiştir[547]. Çünkü Galatlar Roma'nın Küçükasya'daki en önemli müttefiklerinden biri olarak o zamana kadar yapılan askerî hareketlerde Sulla

---

[545] Memnon 44; Cic. *imp. Cn. Pomp.* 23; Plut. *Luc.* 28–32; Dio Cass. xxxvi. 6. 1; Eutr. vi. 9. 1; Oros. *hist.* vi. 3–7; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. MAGIE 1950: 334 v.d. n. 49; LEQUENNE 1991[2]: 115 v.dd.; MITCHELL 1993: 31.

[546] M.ö. II. ve I. yüzyıllarda, Seleukos krallarının gücü azaldıkça korsanlar Küçükasya'nın güney kıyılarını kendilerine barınak edinmişler ve bu bölgedeki üstlerinden hareketle Akdeniz trafiğini, dolayısıyla ticareti baltalamaya, dahası *Asia* Eyaleti kıyılarına kadar olan sahil şeridini yağmalamaya başlamışlardır. Başarılı bir harekâtla üç ay gibi kısa bir süre içinde korsanları kesin bir yenilgiye uğratan Pompeius, o sıralar bölgeyle ilgili yeni düzenlemeler yapmakla meşguldü.

[547] Plut. *Luc.* 36; *Pomp.* 31; Dio Cass. xxxvi. 46. 1–2; xxxvii. 3. Strabon'a (xii. 5. 2. c. 567) göre ise, Pompeius'la Lucullus'un bir araya gelerek müzakere ettikleri yer, Danala'ydı.

ve Lucullus komutası altında Pontos Kralı Mithridates IV. Eupator ve Armenia Kralı Tigranes II. Megas'ı yenmişlerdi. Artık Galatlar ve diğer müttefikler güçlerini Pompeius için birleştiriyorlardı[548]. Pompeius Deiotaros'la kısa sürede dost olup her zamanki talihiyle Lucullus'tan esirgenen bütün kolaylıkları elde ederek Roma ordusundaki birlik ve düzeni yeniden sağlamıştır.

Pompeius, emrindeki büyük ordu ve donanma gücüyle Galatia topraklarından geçerek Pontos'a girmiştir. Mithridates, Roma ordusunun geçeceği yerlerde erzak edinmesini önlemek için, sistematik bir biçimde çekildiği yerleri tahrip etmiştir. İki ordu sonunda, Lykos[549] (= Kelkit) Irmağı yakınlarındaki Dasteira[550] kentine yakın bir yerde karşılıklı olarak kamp kurmuşlardı. Yapılan savaş Pompeius'un kesin zaferiyle sonuçlanmış, Mithridates, kendisine sadık kalan askerlerinden oluşan küçük bir birlikle Kolkhis'e (= Kafkasya) sığınabilmişti[551]. Kısa süre içinde bir donanma kurarak Ukrayna ve Kırım'da Sarmat'ları, Bastarn'ları ve İskit'leri; Tuna boylarında ise Keltleri bir araya toplayan Mithridates

---

548 Plut. *Pomp.* 30. 2.

549 Armenia Bölgesi'nden doğarak Amaseia (= Amasya) yakınlarıda Iris'le (= Yeşilırmak) birleşen ırmaktır. Konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Strab. xii. 3. 30. c. 556.

550 Büyük Armenia'nın Sophone Eyaleti'ne bağlı Akilisene Bölgesi'nde VI. Mithridates'in Pompeius'a karşı son savunmasını yaptığı yer. Konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Strab. xii. 3. 28. c. 555–556.

551 Strab. xi. 1. 6. c. 392; xi. 4. 5. c. 402–403; xii. 3. 28. c. 555–556; Liv. *periocb.* 101; Flor. *epit.* i. 40. 28; Plut. *Pomp.* 34–36; App. *Mithr.* 103–108; Dio Cass. xxxvi. 53; xxxvii.; Eutr. vi. 14. 1; Oros. *hist.* vi. 4. 8; Mithridates Kafkasya'daki yerli halklarla hemen ittifaklar oluşturmuş, Pompeius ise M.ö. 65 yılında bu halklar karşısında fazla bir başarı gösterememiştir. Pompeius'un bu seferiyle ilgili detaylı bilgi ve kaynak edinmek için bk. MAGIE 1950: 358 v.dd.; 1225 v.dd. n. 13 v.dd.

artık o hırslı ve aktif beyninde İtalya'yı istilâ etmeyi plânlamaktaydı[552]. Fakat birdenbire Mithridates'in ordusunda bir isyan çıkmıştı[553]. Bu sefer isyan eden, en sevdiği oğlu, Pontos Krallığı'nın varisi ve o sıralar Asya ordusunun komutanı olan Pharnakes'ti. Mithridates bu sefer oğlunu bağışlamış; fakat Pharnakes, İtalya seferinin başlamasına birkaç gün kala, Kırım'daki Pantikapaion'da (= Kerç) bulunan, Mithridates'in ana karargâhında, babasına karşı gene ayaklanmıştır. Pharnakes bu kez, yaşlı babasını yalnız ve yardımsız bırakmayı başarmıştır. Güçsüz kalmış kral, Kerç Boğazı'na hâkim, gözetleme yeri olan bir tepenin üzerinde, isyanın gelişmesini ve oğlunun zaferini görmüş ve kendi yerine oğlunun kral ilân edilmesini seyretmiştir. Olayların cereyan ettiği sırada, yaşlı kral, Tuna Galyalılarından kurulu, Bituitos komutasındaki muhafız alayını yanından uzaklaştırmıştır ve o zamana kadar kendisini hiç yalnız bırakmayan iki kızıyla baş başa kalarak, zehir içmek suretiyle hayatına son vermeyi düşünmüştür. Kızları da onunla beraber zehir içerek intihar etmek istemişler ve zehri içince yıldırım çarpmış gibi düşmüşler; Mithridates ise, gençliğinde ihtiyat olsun diye, vücudunu en şiddetli zehirlere alıştırmış olduğu için bir türlü ölememiştir[554]. Bu sırada isyancılar neredeyse kralı ele geçireceklerdir. Kral Mithridates, Bituitos ve Galyalıları çağırıp onlara kendini öldürmelerini emretmiş ve askerler kralı iyi bir ücret karşılığı isyancılara teslim edebilecekken, Galyalı Komutan Bituitos, kılıcını çekerek bir vuruşta kralı öldürmüştür. Pharnakes yanlıları o sırada içeri girmişler, kargıları ve bıçaklarıyla kralın yü-

---

552 App. *Mithr.* 119.

553 Mithridates o güne kadar kişisel güvenliği için, kendisine ihanet eden oğullarından dört tanesini öldürmüştü.

554 Bir gün tıp terminolojisine girecek olan "kendini Mithridat'laştırma" deyimi buradan gelir.

zünü ve vücudunu delik deşik edip tanınmaz hale getirmişlerdir[555].

Bu sırada Pompeius, *Senatus*'un isteğinden çok, kendi zevkine göre Asya'yı yeniden düzenlemek için Mithridates'in ölümünü beklememişti. M.ö. 63 yılında Pontos Krallığı'nın batı kısımlarını Bithynia'yla birleştirerek ortak bir eyalet, *provincia Pontus et Bithynia* (= Pontus ve Bithynia Eyaleti) oluşturmuştur[556]. Paphlagonia ve Galatia o zamana kadar çeşitli yöresel yöneticiler tarafından yönetilmişti[557]. Paphlagonia, Pompeiopolis[558] (= Taşköprü) ve Neapolis[559] (= Merzifon) kentlerinin *territorium*'larının dışında[560], *Pontus* ve *Bithynia* Eyaleti'ne bağlıydı. Adı geçen kentler, Mithridates Savaşları boyunca Roma'nın müttefiki olan Pylaimenes ve Attalos adında iki yerel hanedanın hâkimiyetine bırakılmıştı[561]. Galatlar Mithridates Savaşları süresince Roma ordusuna ve komutanlarına önemsenmeyecek derecede yardımlarda

---

555 Liv. *perioch.* 102; Val. Max. ix. 2; Flor. *epit.* i. 40. 25. v.d.; Plut. *Pomp.* 41. 1–5; App. *Mithr.* 102; 107; 111; Dio Cass. xxxvi. 50. 2 ve xxxvii. 11 v.dd.; 12. 4; 13. 1–4; Iust. xxxvii. 1. 7–9; Eutr. iii. 76. 7; vi. 12. 3; Oros. *hist.* vi. 5; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. GEYER 1931: 2195 v.d.; LEQUENNE 1991²: 117 v.d.; MAGIE 1950: 1229 v.d. n. 25.

556 MITCHELL 1993: 33 n. 49.

557 Strab. xii. 3. 41. c. 562.

558 Hellence "Pompeius Kenti"; Paphlagonia'nın Damastris Bölgesi'ndeki bir yerleşimin Pompeius tarafından kent olarak ilânından sonra aldığı ad. Konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Strab. xii. 3. 40–41. c. 561–562.

559 Phazemon kasabası; Pompeius tarafından kent konumuna yükseltilince bu adı almıştır (Strab. xii. 3. 38. c. 560).

560 Bu kentlerin *territorium*'ları yaklaşık olarak, Amisos'luların arazisinden sonra Halys Irmağı'na kadar uzanan ve Phazemonitis (Phazemon Ülkesi) olarak adlandırılan bölgeyle sınırlanmıştı (Strab. xii. 3. 38. c. 560).

561 Strab. xii. 3. 1. c. 541; App. *Mithr.* 114; Eutr. vi. 14; konuya ilişkin olarak bk. MAGIE 1950: 1234 v.d. n. 37.

bulunmuşlardı[562]. Bundan dolayı, Pompeius, Galatia Bölgesi'ni de aynı şekilde, bölgeyi elinde bulunduran Tolistobog *Tetrarkhes*'i Deiotaros, Trokmi *Tetrarkhes*'i Brogitaros ve ismi kesin olarak bilinmeyen Tektosag *tetrarkhes*'i arasında paylaştırmıştır. Bunlardan Deiotaros'a "kral" unvanı verilmiştir[563]. Pompeius daha sonra, içinde Pharnakeia ve Trapezus'un da bulunduğu pek çok önemli limanla birlikte Karadeniz kıyılarında yer alan, Halys Irmağı'nın doğu yakasındaki bereketli topraklara sahip Gazelonitis ülkesini[564] ve doğuda Kolkhis'e[565], güneyde ise Armenia Minor'a[566] kadar uzanan Pontos topraklarını[567] Deiotaros'un egemenliğine bırakmıştır[568]. Trokmi'lerin *tetrarkhes*'i, Deiotaros'un damadı

---

562 Cic. *Phil.* xi. 33; *Deiot.* 26–27; App. *Mithr.* 41; Iust. xxxviii. 4. 9 v.d.

563 Strab. xii. 3. 12–13. c. 547; Eutr. vi. 14; App. *Mithr.* 114'e göre, Deiotaros'a krallık ve bu topraklar Pompeius tarafından; Cic. *har. resp.* 29; *Deiot.* 10; 34; *Phil.* ii. 94; *div.* ii. 79; *Att.* v. 17. 3; Caes. *Bell. Alex.* 67–68'e göre ise, *Senatus* tarafından, Caesar'ın *consul*'lüğü sırasında verilmiştir. Krallığın *Senatus* tarafından Deiotaros'a verilmiş olması akla daha uygun gelmekte olup Roma *Senatus*'u tarafından verilen krallıklara ilişkin olarak ayrıca bk. Liv. xxx. 17. 10; xxxi. 2. 14; Iust. xxxviii. 2. 8; Caes. *Gall.* i. 43. 4; Cic. *ad fam.* ii. 17. 7; *Sest.* 56; Tac. *ann.* iv. 26. 4.

564 Strab. xii. 3. 13. c. 547.

565 Kolkhis o sıralarda, başka bir yerel hanedanlık olan Aristarkhos'un hâkimiyetinde bulunuyordu. App. *Mithr.* 114; Eutr. vi. 14. 1; *NumChron.* XVII 1; *ZfN* V 226 v.d.; MAGIE 1950: 1238 n. 42.

566 Eutr. vi. 14. 1'e göre Pompeius, Deiotaros'a Armenia Minor Bölgesi'nin topraklarını da vermiştir.

567 Cic. *Phil.* ii. 94; *div.* ii. 79; Caes. *Bell. Alex.* 67. 1; Strab. xii. 3. 13. c. 547; App. *Mithr.* 114.

568 RAMSAY 1890: 209; STAEHELIN 1907²: 88 n. 7; CARY 1932: 393 n. 2; ADLOCK 1937: 11 v.dd.; HOBEN 1969: 69 v.dd.; LIEBMANN 1969: 280 v.d.; SHERK 1980: 957; RANKIN 1987: 202; MITCHELL 1993: 33 n. 73; konuya ilişkin daha detaylı açıklamalar ve tartışmalar için ayrıca bk. MAGIE 1950: 1237 v.d. n. 41.

Brogitaros'a[569] ise, Mithridation Kalesi'ni veren Pompeius, böylece, onun topraklarını doğu yönünde genişletmiş[570] ve Deiotaros gibi, belki ona da kral unvanı vermiştir[571].

Pompeius'un Küçükasya'da yaptığı bu düzenlemeler ve Galat *tetrarkhes*'lerine verdiği krallıklar M.ö. 59/58 yıllarında Roma *Senatus*'unda yapılan bir oylamayla kabul edilmiştir. Böylece Deiotaros ve Brogitaros'un krallıkları Roma *Senatus*'u tarafından resmen onaylanmış oluyordu[572]. Roma'da "Halk *tribunus*"u (= *tribuni plebis*[573]) olan Publius Clodius Pulcher M.ö. 56 yılında, daha önce Tolistobog Kralı Deiotaros'un denetiminde olan Pessinus yüksek rahipliğine Trokmi Kralı Brogitaros'u atamış[574], sonradan Cicero'nun da bu olayla ilgili olarak Clodius'a karşı saldırıları üzerine, Clodius'un Brogitaros'tan Roma'daki Castor Tapınağı'nın yapımı için para almış olduğu ortaya çıkmıştır[575]. Böylece, Brogitaros'un yüksek rahipliği uzun ömürlü olmamış, Deiota-

---

[569] Cic. *har. resp.* 29; *IGRom* IV 1683.

[570] Strab. xii. 5. 2. c. 567.

[571] Kral unvanı için bk. Cic. *har. resp.* 28–29; *Sest.* 56; *dom.* 129. Tavion'da basılan gümüş *denarion* için bk. *BMC: Galatia* XVII; bu konuya ilişkin karşıt görüşler ve delilleri için ise bk. *OGIS* 349; *IGRom* IV 1328 = *IvKym* 15; *IGRom* IV 1683 = *IvDidy* 475. XXXVI; REINACH 1902: 155; MITCHELL 1993: 33 n. 74.

[572] Cic. *har. resp.* 28–29; *Sest.* 56; *dom.* 129; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. MAGIE 1950: 1236 v.dd.

[573] Halk *tribunus*'ları *Comitia tributa* (= Roma'daki yerleşim bölgelerine [*tribus*] göre düzenlenmiş halk meclisi) tarafından seçiliyorlardı ve memurların keyfî davranışlarına karşı hareket edebilme, *Senatus* ve yargıç kararlarını veto ve *magistratus*'lardan (= icra organları) hesap sorabilme yetkileri vardı. Konuya ilişkin olarak ayrıca bk. İPLİKÇİOĞLU 1992: 62 v.dd.

[574] Cic. *har. resp.* 28–29; Plut. *Cato min.* 15; konuya ilişkin olarak bk. DEVREKER 1984: 17; MITCHELL 1993: 34 n. 83.

[575] Cic. *ad Q. fr.* ii. 7. 2; *har. resp.* 28; konuya ilişkin olarak bk. JOLLIFFE 1919: 73 v.d.; MAGIE 1950: 1236.

ros yargıç kararıyla, damadı Brogitaros'u rahiplikten indirerek, tekrar kendisi Pessinus başrahibi olmuştur[576].

Deiotaros kişisel bağlantılar sayesinde Roma'yla ilişkilerini büyük ölçüde geliştirmiş bir Galat kralıydı. Özellikle, Küçükasya'da görev yapan Roma generallerine verdiği destekle Roma'nın Küçükasya'daki en önemli müttefiklerinden biri olduğunu göstermişti. Son derece yürekli ve ihtiraslı bir insan olan Deiotaros[577], Mithridates VI. Eupator'un Küçükasya'yı egemenliği altına alacağını anlayınca Romalıların tarafına geçmiş ve M.ö. 90 yılında, Roma *Senatus*'u tarafından Küçükasya'da görevlendirilen Manius Aquilius'a asker sağlamıştır. M.ö. 88 yılında Romalılar ve Pontos kralı arasında savaş çıkınca Galatia Mithridates tarafından ele geçirilmiştir. Fakat Deiotaros karşı koyarak Mithridates'in komutanlarından Eumakhos'u topraklarından kovmayı başarmıştır[578]. Bütün bu olaylar sırasında Deiotaros, Roma generallerinden Sulla'ya ve onun komutanları Murena ve Lucullus'a büyük yarar sağlamıştı[579]. Romalıların M.ö. 82/81 yılında Mithridates'e ve Servilius'un M.ö. 78–75 yılları arasında korsanlara karşı açtığı savaşta, ayrıca, Lucullus ve Pompeius saflarında, M.ö. 74 yılından M.ö. 63 yılına kadar Mithridates'e karşı savaşmış olan Deiotaros, bu savaşların başarılı bir şekilde sonuçlanmasından sonra Küçükasya'nın en güçlü hükümdarı olarak ödüllendirilmiş ve Caesar'ın ilk *consul*'lüğünün ardından,

---

[576] Cic. *har. resp.* 28; konuya ilişkin olarak bk. STAEHELIN 1907²: 90; BRANDIS 1910: 548; MITCHELL 1993: 34.

[577] Deiotaros'un kişiliği hakkındaki görüşleri ve karakter tahlili için bk. Cic. *div.* i. 26; *ad fam.* ix. 12. 2; xv. 4. 5; *Att.* v. 20. 9; *Phil.* xi. 34; *Deiot.* 16; 26; 39.

[578] Liv. *perioch.* 94; Oros. *hist.* vi. 2. 18.

[579] Cic. *Deiot.* 26–27 ve 37; *Phil.* ii. 93; xi. 33–34; Plut. *Luc.* 28. 2; Memnon 44.

M.ö. 59 yılında, daha da güçlenerek Roma İmparatorluğu'nun doğusunu korumuştur. Pontos'tan Euphrates Irmağı'nın batısına kadar olan bölgede egemenliği onaylanan Deiotaros, M.ö. 59 yılında krallık unvanını da almış ve bundan böyle Romalılara daima sadık ve müteşekkir kalmıştır[580].

Bu dönemde Deiotaros'un, Roma'nın önde gelen politikacıları, Cato ve Brutus'la olan ilişkilerini de bilmekteyiz[581]. Crassus M.ö. 53 yılında, Galatia topraklarından geçerek[582] Partlara saldırmış; fakat savaşta yenilip öldürülünce, Partlar Roma topraklarına saldırmayı sürdürmüşlerdir. M.ö. 51 yılından bir ay önce *Cilicia* Eyaleti valiliğine atanmış olan Cicero'nun elinde sadece, düzensiz iki *legion* ve yaklaşık 2.600 süvari bulunmaktaydı. Bu sayı, bölgedeki Part tehlikesini karşılamak için son derece yetersizdi[583]. Bu yüzden Deiotaros, Roma *legion*'ları biçiminde eğitilmiş ve silahlandırılmış olan 12.000 piyade ve 2.000 kişilik süvari birliğinden oluşan bütün silahlı kuvvetlerini Cicero'nun emrine vererek onun hem güvenini, hem de dostluğunu kazanmış[584] ve böylece bir kez daha Roma'nın, Küçükasya politikası için ne denli gerekli bir müttefiki olduğunu göstermiştir. Hatta, Cicero'nun bizzat verdiği bilgilerden, kendisinin M.ö. 51 yılındaki Cilicia valiliği sırasında hastalanan yakın bir dostunun Deiotaros'un emrindeki bir Hellen doktor tarafından iyileştirildiğini öğrenmekte-

---

580 Cic. *har. resp.* 29; *ad fam.* xv. 1. 6; 2. 2; 4. 5; *Att.* vi. 1. 14; *Phil.* ii. 93; xi. 33; *ad Brut.* 21.

581 Cato: Cic. *ad fam.* xv. 4; Plut. *Cato min.* 12 ve 15. 1. Brutus: Cic. *Att.* vi. 1; xiv. 1; *ad Brut.* 21; Plut. *Brut.* 16. 5; Tac. *dial.* 21; konuya ilişkin olarak bk. HOBEN 1969: 87 n. 157; 112 v.d. n. 280.

582 Plut. *Crass.* 17.

583 Plut. *Cic.* 36. 1; Cic. *Att.* v. 15. 1; 18. 1; 18. 2–4; *ad fam.* xv. 1. 4. v.d.

584 Cic. *Att.* v. 18. 2; 20. 9; vi. 1. 14; xiv.; *ad fam.* x. 1–2; xv. 1. 6; 2. 2; 4. 5; *Deiot.* 27–28.

yiz[585].

M.ö. I. yüzyılın ortalarına doğru Galat aristokratları büyük ölçüde Hellenleşmişti. Özellikle, Kral Deiotaros'un Atinalılarla iyi ilişkileri sonucunda Atina *akropolis*'inde ve Nikaia[586] (= İznik), Laodikeia (= Goncalı), Ephesos (= Selçuk) gibi Doğu Hellen kentlerinde heykelleri dikilmişti[587]. Brogitaros, Batı Anadolu'daki Hermos (= Gediz) Vadisi'nde, bilinmeyen bir Hellen topluluğu tarafından[588]; kız kardeşi Adobogionis[589] ise, Lesbos (= Midilli) Adası'nın doğu tarafında bulunan bir yazıtla[590] onurlandırılmıştır. Daha sonra Pergamon'lu zengin Menodotos'la evlenen Adobogionis'e[591] ait bir portre başı adı geçen kentte bulunmuştur[592]. Ayrıca Strabon'a[593] göre, Menodotos'un kökeni Galat *tetrarkhes*'lerinden birine dayanmaktaydı. Adobogionis'le ilgili diğer bir söylenti de,

---

585 Cic. *Att.* v. 21. 14; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Cic. *Att.* vi. 1. 23.

586 Antigonos I. Monophtalmos (M.ö. 306–301) tarafından Bithynia'da kurulmuş ve Antigoneia ismini almıştır; fakat sonradan Lysimakhos buraya karısının ismini vererek Nikaia (= Makedonya Kralı Antipatros'un kızı) olarak adlandırmıştır. Konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Strab. xii. 4. 7. c. 565–566.

587 *IG* II 3429 = *OGIS* 347. Deiotaros'un Hellence bilgisi için bk. Cic. *Deiot.* 25.

588 *OGIS* 349 = *IGRom* IV 1328.

589 Cic. *har. resp.* 29; *IGRom* IV 1683; bu kaynaklarda Adobogionis, Deiotaros'un kızı ve Brogitaros'un karısı olarak gösterilmektedir. Yani, Brogitaros'un karısının kız kardeşinin adı da Adobogionis'ti.

590 *OGIS* 348 = *IG* XII 2. 516 = *IGRom* IV 3; bu yazıt büyük bir ihtimalle Aiolis Bölgesi'ndeki bir kentten alınarak buraya getirilmiştir; konuya ilişkin olarak bk. MAGIE 1950: 372 v.d. n. 40; MITCHELL 1993: 35 n. 101.

591 Caes. *Bell. Alex.* 26 n. 1; *Bell. Alex.* 78; Strab. xiii. 4. 3. c. 625; konuya ilişkin olarak bk. GEYER 1931: 2205.

592 MITCHELL 1993: 35.

593 Strab. xiii. 4. 3. c. 625.

onun Kral Mithridates'in odalığı olduğu ve ondan olma çocuğunun Mithridates adını taşıdığıdır[594]. Diğer bir değişle, söz konusu çocuğun Menodotos'tan mı yoksa Pontos Kralı Mithridates'ten mi olduğu kesin olarak belli değildir. Bu Mithridates daha sonra Caesar'a M.ö. 48/47 yılındaki Aleksandreia (= İskenderiye) Seferi sırasında önemli yardımlarda bulunacak ve bu yüzden Caesar tarafından hem Bosporos Krallığı, hem de Trokmi *tetrarkhes*'liğiyle ödüllendirilecektir[595]. Pergamon'lular ise, Mithridates'in Caesar'a yaptığı yardım dolayısıyla ona duydukları minnettarlığı kentin *akropolis*'ine bir heykelini dikerek gösterecekler ve bununla da yetinmeyip kendisini kentin yeni kurucusu olarak Pergamon'un *eponymos* kahramanları arasına alacaklardır[596].

M.ö. 50 yıllarında Trokmi Kralı Brogitaros'un ölmesi üzerine Deiotaros, bu uygun fırsatı değerlendirip Trokmi Krallığı'nı ilhak etmiştir. Böylece, Strabon'un[597] dediği gibi, Galatia'nın yönetimi iki lidere geçmiştir[598]. Deiotaros bu sırada Küçükasya'daki egemenliğini ve konumunu politik açıdan da sağlamlaştırmak amacıyla oğlunu Armenia Kralı II. Artavasdes'in (M.ö. 55–34) kızıyla evlendirmiş ve böylelikle krallığının kuzeydoğusunu güvenlik altına almıştır[599]. Deiotaros, M.ö. 49 yılında Caesar'la Pompeius arasında iç savaş çıkınca, Küçükasya'da krallığını Pompeius'a borçlu olan diğer

---

[594] Strab. xiii. 4. 3. c. 625.

[595] Caes. *Bell. Alex.* 78; Cic. *Phil.* ii. 94; *div.* ii. 79; Strab. xiii. 4. 3. c. 625; konuya ilişkin olarak bk. MAGIE 1950: 1267.

[596] *IGRom* IV 1682 = *ASBuckler* 1939: 230.

[597] Strab. xii. 5. 1. c. 567.

[598] Caes. *Bell. Alex.* 67; konuya ilişkin olarak bk. *BMC: Galatia* XVII; ADLOCK 1937: 12 v.dd.; LEVICK 1967: 25.

[599] Cic. *Att.* v. 21. 2; App. *Mithr.* 101.

krallar gibi, onun yanında yer almıştır[600]. *Senatus* ve *consul*'ler Pompeius'u tutuyordu; Deiotaros da meşru hükümete saygılıydı ayrıca Pompeius'u Küçükasya'da çok başarılı bir komutan olarak tanımıştı. Gene de Cn. Pompeius'un ordusuna ancak ondan özel olarak kendisine bir mektupla birlikte gönderilen elçileri geldiğinde katılmaya karar vermiştir[601]. Deiotaros söz konusu davet üzerine, yaşlı olmasına rağmen, başında bizzat kendisinin bulunduğu 600 kişilik süvari birliğiyle, Pompeius'un ordugâhının bulunduğu Pharsalos Ovası'na gelmiştir. Diğer Galat kabilelerden Tektosag'ların *tetrarkhes*'leri Kastor Tarkondarios ve Domnilaos'un da Pompeius'un yardım çağrısına uyup 300 kişilik bir Galat süvari birliği temin ettiklerini görüyoruz. Bunlardan Kastor Tarkondarios oğlu Kastor[602], adamlarıyla birlikte bizzat; Domnilaos ise, oğlunu göndererek Pompeius'u desteklemişlerdir[603]. Fakat Pompeius ve müttefiklerinin ordusu M.ö. 48 yılının 9 Ağustos günü Pharsalos civarında yapılan savaşta Caesar karşında hüsrana uğramışlardır. Deiotaros, Pompeius'un birlikleri bozguna uğrayıp panik içinde kaçışırken bile Pompeius'u yalnız bırakmamış ve Lesbos Adası'na kadar onunla beraber gitmiştir[604]. Daha sonra oradan ayrılarak memleketine dönen[605] ve yeniden silahlanan[606] Deiotaros, Mısır'a kaçan Pompeius'u

---

[600] Caes. *Bell. Alex.* 67; *civ.* iii. 4; Cic. *ad fam.* ix. 9. 2; Vell. ii. 51. 1; Flor. *epit.* ii. 13. 5; Plut. *Pomp.* 73. 6; App. *civ.* ii. 49 ve 71; Dio Cass. xli. 63; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. MAGIE 1950: 402; 1256 n. 78; SHERK 1980: 957.

[601] Cic. *Deiot.* 9–13.

[602] Cic. *Deiot.* 28; Caes. *civ.* iii. 4. 5.

[603] Caes. *civ.* iii. 4. 5.

[604] Plut. *Pomp.* 73. 6–7; 74. 1.

[605] Lucan. viii. 209.

[606] Cic. *Deiot.* 10–13.

takip ederken Ephesos'a uğraması üzerine Caesar'ı tanımıştır. Caesar, Deiotaros'u İskenderiye Seferi için para ve gerekli şeyleri sağlamakla görevlendirmiştir. Deiotaros da, Caesar'a savaşta kullanılmak üzere ihtiyacı olan parayı göndermiştir[607]. Bu sırada Mithridates'in oğlu II. Pharnakes, iç savaştan yararlanıp Kolkhis Bölgesi'ni ele geçirerek Armenia Minor Bölgesi'ne girmişti[608]. Pompeius tarafından yerel bir hanedanın başında bulunan Aristarkhos'a verilen Kolkhis Krallığı, Pharnakes'e karşı koymadan boyun eğmişti[609]. Böylece Pharnakes, kolayca, Deiotaros'un hâkimiyeti altında bulunan Armenia Minor ve III. Ariobarzanes'in yönetimindeki Kappadokia Bölgesi'nin bir kısmını ele geçirmiştir[610]. Asıl neden, onların o sıralarda Pompeius saflarında Caesar'a karşı savaşmak üzere gittikleri Thessalia'dan yeni dönmüş olmalarıydı[611].

Bu yüzden Deiotaros, o sıralar Caesar'ın Küçükasya ve komşu eyaletlerin yönetim ve denetimini sağlamak üzere görevlendirdiği Cn. Domitius Calvinus'a gitmiştir. Ona, egemenliği altında bulunan Armenia Minor Bölgesi'yle Ariobarzanes III. Eusebes Philoromaios'un (M.ö. *ca.* 54–42) yönetimindeki Kappadokia Bölgesi'nin bir kısmının II. Pharnakes tarafından işgal edildiğini bildirdikten sonra, kendilerine yardım etmesi için yalvarmıştır. Bunun gerekçesi olarak da, adı geçen bölgeler kendilerine geri verilmedikçe İskenderiye Savaşı süresince Caesar'a söz verdikleri parasal desteği sağlayamaya-

---

607 Caes. *Bell. Alex.* 34; Cic. *Phil.* ii. 94; *Deiot.* 13–14 ve 24–26; Flor. *epit.* ii. 13; xli. 2–5; App. *civ.* ii. 71.

608 App. *civ.* ii. 87.

609 Caes. *Bell. Alex.* 34; Flor. *epit.* ii. 13. 62; Dio Cass. xlii. 9. 2; xlv. 2–3.

610 Flor. *epit.* ii. 13. 61–63; App. *civ.* ii. 87.

611 MAGIE 1950: 408.

caklarını göstermiştir. Fakat Calvinus'un elinde sadece bir *legion* vardı. Diğer iki *legion*'u İskenderiye Savaşı'nda zor durumda kalan Caesar'a göndermişti. Bu yüzden, zaman kazanmak amacıyla Pharnakes'e bir elçi göndererek derhal işgal ettiği topraklardan çekilmesini emretmiştir. Bu arada genel bir seferberlik ilân edip aceleyle Pontos Bölgesi'nden bir *legion*'a yakın asker toplamıştır. Daha sonra, komutanı Quintus Patisius'u, Kilikia Bölgesi'ne yardımcı birlikler oluşturmak üzere yollamıştır. Bununla birlikte, Deiotaros'un iki *legion*'unun yanı sıra hem Galatlar hem de III. Ariobarzanes tarafından sağlanan süvari birlikleri Calvinus'un ordusuna Komana (= Gümenek) kentinde katılmışlardır. Bu sırada Pharnakes'in elçileri gelmiş ve Kappadokia Bölgesi'ni boşalttıklarını; fakat Armenia Minor Bölgesi'nin Pharnakes'e babasından miras kaldığını, bu yüzden bölgeyi terk etmeyeceklerini bildirmişlerdir[612].

Bu arada Pharnakes, Pompeius'un, babası Mithridates'e karşı kazandığı son zaferin anısına kurduğu Nikopolis[613] kentini ele geçirmiştir[614]. Pontos ve Armenia Minor bölgelerinin kesiştiği, Euphrates üzerinden Küçükasya, Bithynia, Armenia ve Pontos'a giden ana ticaret yolları üzerinde yer alan bu kent, stratejik açıdan önemli bir yerde kurulmuştu[615]. Calvinus bunun üzerine Pharnakes'e Armenia Minor toprak-

---

612 Caes. *Bell. Alex.* 34–35.

613 Hellence'de "Zafer kenti" olarak adlandırılan bu yerleşim Tokat'ın 60 km güneybatısında, kaplıcalarıyla ünlü Suşehri kasabasının 5 km güneydoğusundaki ovanın güney kıyısında, yamaç eteğinde, Eskihisar (daha önceki adı: Pürk) Köyü'nün bulunduğu yere lokalize edilmektedir. Konuya ilişkin olarak bk. UMAR 1999^2: 603.

614 Bu konuda daha detaylı bilgi edinmek için bk. MAGIE 1950: 1083 v.dd. n. 33; 1232 v.dd. n. 35; 1262 v.d. n. 15.

615 Strab. xii. 3. 28. c. 555.

larından çekilmesini bildiren bir emir daha yollamış; fakat Pharnakes, Calvinus'a çeşitli elçilerle "prenslere yakışır" hediyeler göndererek barış üzerinde görüşmek istediğini bildirmiştir. Bütün bu girişimler Calvinus tarafından kabaca reddedilmiştir. Böylelikle iki taraf arasındaki barış görüşmeleri sona ermiş, Calvinus ve Deiotaros komutasındaki Galat birlikleri Nikopolis kentine doğru ilerleyerek kente yaklaşık 11 km uzaklıkta kamp kurmuşlardır[616]. Bu sırada Calvinus, Caesar'dan Aleksandreia'ya (= İskenderiye) acele adam yollamasını ve kendisinin de bir an önce oraya gelmesini bildiren yeni haberler almıştır. O zaman Calvinus, bu durumdan kurtulmak için bir an önce Pharnakes'le savaşmaya karar vermiştir. Pharsalos Muharebesi'nden dört ay sonra, M.ö. 48 yılının kışında Galat Kralı Deiotaros[617], Kappadokia Kralı III. Ariobarzanes ve Caesar'ın Küçükasya'da görevlendirdiği temsilcisi Calvinus'un birlikleri Nikopolis kenti önlerinde yapılan savaşta Pharnakes tarafından ağır bir yenilgiye uğratılarak büyük kayıplar vermişlerdir. Pharnakes'in saldırısı karşısında Pontos'tan toplanan *legion* hemen hemen tamamen yok edilmiş ve Deiotaros'un birlikleri ilk saldırışta bozguna uğratılarak geri çekilmek zorunda bırakılmıştır. Yalnızca Calvinus'un getirdiği *legion,* üzerlerine saldıran grubu püskürtme başarısını gösterebilmiş; fakat diğer cephelerde çıkan panik kısa sürede Calvinus'un birliklerine de sıçramıştır. Bunun üzerine Calvinus, ordusundan toplayabildiği askerlerle *Asia* Eyaleti sınırlarına kadar geri çekilmek zorunda kalmış ve böylece Pharnakes, babasının krallığını yeniden ele

---

[616] Calvinus'un Pharnakes'e karşı yaptığı savaşla ilgili olarak bk. Caes. *Bell. Alex.* 34 v.dd.; Liv. *perioch.* 112; Plut. *Caes.* 50. 1; Suet. *Caes.* 36; App. *civ.* ii. 91; *Mithr.* 120; Dio Cass. xlii. 46.

[617] Caes. *Bell. Alex.* 34–40; Cic. *Deiot.* 14 ve 24; Dio Cass. xlii. 45.

geçirmiştir[618].

Caesar Mısır'daki savaşı parlak bir zaferle sona erdirdikten sonra Küçükasya'daki Roma kuvvetlerinin yardımına koşmuş, Suriye üzerinden ilerleyerek Kilikia Bölgesi'ne girmiş ve Kappadokia yoluyla Galatia Bölgesi'ne doğru ilerlemiştir[619]. Deiotaros Caesar'ı Galatia sınırında, krallık alâmetlerini çıkarmış olarak karşılamış ve yanılmış olduğu için kendisinin bağışlanmasını rica etmiştir. Zira, daha önce Caesar'la hiçbir bağlantı kurmamış ve yalnızca Pompeius'un kendisine verdiği emirleri yerine getirmiş, Roma'nın iç politikasına karışmayı hiç düşünmemişti. Caesar ise, Deiotaros'a M.ö. 59 yılındaki *consul*'lüğü sırasında Pompeius'un M.ö. 63 yılında ona ve diğer Galat *tetrarkhes*'lerine verdiği toprakları ve krallık unvanlarını Roma *Senatus*'unda kendisinin onaylattığını hatırlatmıştır. Fakat Caesar, zeki ve tecrübeli bir insan olan Deiotaros'un bu davranışını bir yanılgı olarak değerlendirdiğini, Roma'ya ve kendisine karşı yapmış olduğu hizmetleri, konukseverliği, kişisel yakınlığını, yaşını ve durumunu düşünerek onu bağışladığını bildirmiş ve Galat *tetrarkhes*'leri arasındaki anlaşmazlıklara daha sonra bir çözüm getireceğini vadetmiştir. Caesar Deiotaros'a krallığını tanıdığını ve tekrar kraliyet elbisesini giyebileceğini söyledikten sonra, onun Pharnakes'le savaşmak üzere Galatia Bölgesi'nde Roma *legion*'ları tarzında eğitilmiş ve silahlandırılmış olan askerlerinin bütün süvari kuvvetleriyle birlikte en kısa zamanda toplanarak emrindeki Roma birliklerine katılmasını emretmiştir.

---

[618] Caes. *Bell. Alex.* 40–41 ve 70; Plut. *Caes.* 50. 1; App. *civ.* ii. 91; *Mithr.* 120; Dio Cass. xlii. 46. 2–3.

[619] Caesar'ın Küçükasya'ya gelerek Pharnakes'in üzerine yürümesiyle ilgili olarak bk. Caes. *Bell. Alex.* 65 v.dd.; Liv. *perioch.* 113; Plin. *nat.* vi. 10; Plut. *Caes.* 50. 1–2; Suet. *Caes.* 35. 2; App. *civ.* ii. 91; *Mithr.* 120; Dio Cass. xli. 63; xlii. 47 v.dd.; Flor. *epit.* ii. 13. 63; Eutr. vi. 22. 3; Oros. *hist.* vi. 16. 3.

Deiotaros da bu isteği derhal yerine getirmiştir[620]. Caesar Pontos'a gelişinin beşinci günü (M.ö. 1 Ağustos 47) Zela'da (= Tokat) dört saat süren bir savaş sonunda Pharnakes'i yenmiş ve –belki de Lucullus ve Pompeius'un yıllarca mücadeleden sonra Pontos Krallığı'nı ele geçirdiklerini hatırlatıp kendisinin beş gün gibi kısa bir sürede kazandığı zaferi yüceltmek için– Roma'ya, tarihe geçen, ünlü *veni, vidi, vici* (= geldim, gördüm, yendim) sözlerini içeren kısa bir mesaj yollamıştır[621]. Bu zaferden sonra Caesar Deiotaros'un Blukion'daki[622] Hellen mimarları tarafından dizayn edilmiş sarayında ve hazinesinin bulunduğu Peion'daki[623] kalesinde konuk olmuştur[624]. Caesar daha sonra Galatia'yı ve Küçükasya eyaletlerini dolaşarak söz konusu bölgelerde Roma egemenliğini kabul ettirmiştir.

Caesar Bithynia'daki Nikaia (= İznik) kentinde Küçükasya'daki yeni düzenlemeleri yaptığı sırada, Galat *tetrarkhes*'lerinden bir grup Deiotaros hakkında şikâyette bulunarak ona iftira atmışlardır[625]. Fakat Caesar'ın yakın dostu Brutus'un dikkate değer bir biçimde Kral Deiotaros lehinde konuşması dolayısıyla iftiracılar bu şikâyetlerden bir sonuç elde edeme-

---

620 Caes. *Bell. Alex.* 67–68; Cic. *Deiot.* 8; 14; 24; Dio Cass. xli. 63. 1.

621 Caes. *Bell. Alex.* 66–78; Flor. *epit.* ii. 13. 63; Plut. *Caes.* 50. 2; 56; Suet. *Caes.* 35; 37; App. *civ.* ii. 91–92; Dio Cass. xlii. 48. 1–2.

622 Ankara'nın 35 km kuzeybatısındaki Murat Ovası'nda yer alan Karalar Asarı (ARIK 1934: 133; MITCHELL 1974 b: 61 v.dd.; 1993: 36 n. 111.

623 Ankara – Beypazarı yolunun 4 km kuzeyinde, Girmir Çayı'nın doğu yakasında yer alan ve Sedkaşı ya da Tabanlıoğlu Kalesi olarak adlandırılan mevkii. Konuya ilişkin daha detaylı bilgi ve değişik yorumlar için bk. MITCHELL 1974 b: 65 v.dd.; VARDAR 1997: 254.

624 Cic. *Deiot.* 15; 17; 19; MITCHELL 1993: 33 n. 69.

625 Caes. *Bell. Alex.* 68 ve 78; Cic. *ad fam.* xii. 29. 14; Dio Cass. xlii. 49. 1.

mişlerdir[626]. Caesar gene de son olayları dikkate alarak ve Deiotaros'a karşı daha ihtiyatlı davranarak Armenia Minor Bölgesi'nin yarısını onun elinden almış ve Kappadokia Kralı III. Ariobarzanes'in egemenliğine bırakmıştır[627]. Aleksandreia ve Küçükasya'da göze çarpan yardımlarından dolayı Pergamon'lu Mithridates'i eskiden Pharnakes'in kontrolünde olan Kimmeria Bosporos Bölgesi'nin başına kral olarak atayan Caesar, bununla da yetinmeyerek, Pergamon'lu Mithridates'in ırksal olarak Galatlarla olan yakınlığını ve akrabalık derecesini göz önünde bulundurup ona Trokmi *tetrarkhes*'liğini de vermiştir[628].

Pharsalos Muharebesi'nde Deiotaros'un Pompeius'u desteklemesi Caesar'ın Deiotaros'u hem Armenia Minor Bölgesi'nin yarısından, hem de Trokmi topraklarından mahrum etmesi için uygun bir mazeret teşkil ediyordu. Fakat Deiotaros'un cezalandırılmasının asıl nedeni bu değildi. Öncelikle Armenia Minor Bölgesi uzun süreden beri Roma'nın güvenilir bir müttefiki olan Kappadokia Krallığı'nın kontrolü altındaydı. Bu yüzden, bölgenin yarısının egemenliği gene Kappadokia Krallığı'na bırakılmıştır[629]. Bununla birlikte, bu bölgenin Deiotaros'un hâkimiyetinden alınıp Kappadokia Krallığı ve Trokmi *tetrarkhes*'liği arasında paylaştırılmasının temel nedeni bölge güvenliğinin daha iyi bir şekilde sağlanmasıdır. Çünkü Deiotaros, Pharnakes'in Armenia Minor topraklarını

---

[626] Cic. *Att.* xiv. 1. 2; *ad Brut.* 21; Tac. *dial.* 21.

[627] Cic. *Deiot.* 35; *Phil.* ii. 94; *div.* i. 27; ii. 79; Dio Cass. xli. 63. 3; xlii. 48. 3.

[628] Cic. *div.* i. 27; ii. 79; *Phil.* ii. 34; ii. 94; Caes. *Bell. Alex.* 58; Strab. xiii. 4. 3. c. 625; App. *Mithr.* 121; Dio Cass. xlii. 48. 4; konuya ilişkin olarak bk. MITCHELL 1993: 36.

[629] Cic. *Deiot.* 35 v.d.; *Phil.* ii. 94; Dio Cass. xli. 63. 3; xlii. 48. 3; konuya ilişkin olarak bk. MITCHELL 1974 a: 47 n. 57.

istilâ etmesine engel olamamış ve hem kendi hem de Roma ordusunun önemli oranda kayıp vermesine yol açmıştır. Bu yavaş ve çok zayıf savunma bölgenin Pharnakes'e kolay bir av olmasına neden olmuştur. Dolayısıyla, Pompeius'un bu bölgede Deiotaros ve Galatlar lehine yaptığı düzenlemenin zayıflığı ve yetersizliği böylelikle ortaya çıkmış oluyordu. Bu bakımdan Caesar, bölgenin savunulması ve yönetimi üzerindeki sorumluluğu bir krallık yerine iki krallık –Galatia ve Kappadokia krallıkları– arasında bölüştürmeyi daha uygun bulmuştur. Bununla da yetinmeyip hem Aleksandreia hem de Pharnakes Savaşı sırasında güvenilirliği kanıtlanmış olan Pergamon'lu Mithridates'e, bu iki krallık arasında tampon bir bölge yaratan Trokmi *tetrarkhes*'liğini ve eskiden Pharnakes'in hâkimiyeti altında bulunan Bosporos topraklarının egemenliğini de vererek bölgenin güvenliğini büyük ölçüde sağlamlaştırmıştır[630].

Gene de Deiotaros, Caesar'a Aleksandreia ve Küçükasya savaşları sırasında yaptığı birçok yardıma karşılık olarak Küçükasya'da Roma'ya bağlı en güçlü kral konumundaydı. Pergamon'lu Mithridates'in M.ö. 47 yılında Roma'nın teşvikiyle[631]; fakat yardımı olmaksızın giriştiği Kimmeria Bosporos'u seferinde ölmesiyle[632] tekrar Trokmi topraklarının egemenliğini ele geçirmiştir[633]. Bu olaydan iki yıl sonra, M.ö. 45'te Deiotaros, torunu, Kastor Saokondarios'un oğlu Kastor eliyle Caesar'ı öldürme girişiminde bulunmakla suçlanmıştır. Bu ağır suçlamanın nedeni, herhalde, kendi ailesinde ve diğer

---

630 Caes. *Bell. Alex.* 72–73 ve 78; Strab. xiii. 4. 3. c. 625; App. *Mithr.* 121; Dio Cass. xli. 63. 1–3; xlii. 48. 3–4.

631 Dio Cass. xlii. 48. 4.

632 Strab. xiii. 4. 3. c. 625.

633 Cic. *Att.* xiv. 12. 1; xiv. 19. 2; *Phil.* ii. 93–95; Caes. *Bell. Alex.* 78.

Galat *tetrarkhes*'leri arasında uzun süreden beri devam eden anlaşmazlıklardı. Kastor Saokondarios da, M.ö. 47 yılında Caesar tarafından Küçükasya'da yapılan düzenlemeler sonucunda bazı ayrıcalıklar elde etmişti. Caesar M.ö. 45 yılında İspanya'daki Terragona'da savaşırken, Deiotaros'un bir elçisi oraya gelerek ondan yazılı bir emirname almıştı. Daha sonra ise, babasının adına, Kastor'un aynı adı taşıyan oğlu gelmiştir. O sıralar Deiotaros'un da Roma'ya ikinci bir elçi gönderdiğini gören genç Kastor'un kafasında Caesar'la dedesinin arasını açma düşüncesi canlanmış olabilir. Kastor bu suçlamaya köle hekim Philippos'u da ortak etmeyi başarmış ve M.ö. 45 sonbaharında Roma'da, eski krallar geleneğine göre evinde görülen bu davaya Caesar bizzat başkanlık etmiştir. Deiotaros'u savunmayı, Cilicia valiliğinden beri onu tanıyan Cicero üstlenmiştir. Suçlama, Deiotaros'un, M.ö. 47 yılında Pharnakes'i yenerek Galatia'ya gelen Caesar'ı konuk olarak ağırladığı sırada iki defa öldürme girişiminde bulunmasıdır. Bu suikast girişimlerine bizzat, köle hekim Philippos tanıklık etmiştir. Cicero bu suçlamanın ne kadar beceriksizce uydurulduğunu kolayca kanıtlamış ve olayın tek tanığı olan hekimin kararlarında tutarsız oluşu, eskiden Roma'ya elçi heyetiyle gelmiş olması ve Kastor'un hekim üzerindeki etkisini dinleyenler önünde belli etmesi, Caesar'ın kendisine inanmasını engellemiştir[634].

Sonuç olarak, Caesar'ın bu konu hakkında almış olduğu kararı bilmiyoruz. O sıralar kendisinin Partlara karşı bir sefer plânlaması, kararını daha sonraya, Deiotaros'la karşılaşacağı zamana bırakmış olmasına neden olmuş olabilir. Cicero damadı Dolabella'ya yazdığı bir mektupta[635] bu savunmadan çok

---

634 Cic. *Deiot.* 1–13.

635 Cic. *ad fam.* ix. 12. 2.

kısa bir şekilde söz etmektedir. Caesar M.ö. 45 yılındaki bu davadan sonra ancak bir iki ay daha yaşamış ve M.ö. 44 yılı Mart ayının 15. günü Brutus ve Cassisus gibi tanınmış bir grup cumhuriyetçi tarafından Roma *Senatus*'unda öldürülmüştür[636]. Bu olaydan sonra Deiotaros, Tektosag *tetrarkhes*'i Kastor Tarkondarios'a karşı açıkça saldırıya geçmiştir. *Tetrarkhes* ve onun aynı zamanda kendi kızı olan karısını kralî ikametgâhları olan Gorbeus[637] Kalesi'nde öldürmüş[638], sonra da, kentin kalesini yıkarak hemen hemen bütün kenti tahrip etmiştir[639]. Daha sonra Deiotaros'un elçilerinin Antonius'a başvurmaları üzerine Antonius, Caesar'dan kalmış olduğu söylenen ve Deiotaros'un eski topraklarını almasını bildiren bir emri Capitolium'da ilân ettirmiş; fakat Trokmi *tetrarkhes*'liği için Deiotaros'u 10.000.000 *sestertius* ödemek

---

[636] Cic. *ad. Q.fr.* i. 2. 15; Liv. *perioch.* 116; Plut. *Caes.* 72; App. *civ.* ii. 117.

[637] Ankara'nın güneyinde yer alan Oğulbey kasabası (*CMAM* Gd; REINACH 1902: 156 v.d.; FRENCH 1981: 25 v.dd.; MITCHELL 1993: 37 n. 121. Söz konusu yerleşim ayrıca Ankara–Kırşehir yolunda, Gölbaşı'yla Bâlâ arasında, Bâlâ ilçesinin Karaali bucağına bağlı Beynam Köyü'ne lokalize edilmektedir. Konuya ilişkin detaylı bilgi için ayrıca bk. UMAR 1999[2]: 289.

[638] Strab. xii. 5. 3. c. 568; konuya ilişkin daha detaylı bilgi ve değişik yorumlar için ayrıca bk. WINTSCHER 1892: 20; ADLOCK 1932: 679; MAGIE 1950: 1235 v.dd. n. 40; 1276 n. 60.

[639] Bu suikast M.ö. 43 yılından sonra olmuştur. Çünkü, Deiotaros'un M.ö. 43 yılında ölen oğlunun mezar yazıtında hem Deiotaros, hem de aynı adı taşıyan oğlu, Tolistobog ve Trokmi *tetrarkhes*'leri olarak gösterilmelerine rağmen, Tektosag *tetrarkhes*'liğinden söz edilmemektedir: Cic. *Phil.* ix. 19; 31; 33; *Att.* v. 17. 3; *Deiot.* 25; 36; 41; konuya ilişkin olarak bk. *RECAM* II 188; HOBEN 1969: 106 v.d.; MITCHELL 1974 b: 61 v.dd.; MITCHELL 1993: 37 n. 124. Deiotaros'un mezarı, içindeki bir yazıtla beraber, 1933 yılında, Ankara'nın 60 km kuzeybatısındaki Bitik nahiyesinin Karalar (= Blukion) Köyü'nde, Prof. R. O. ARIK'ın başkanlığında yapılan arkeolojik kazıda bulunmuştur. Söz konusu yazıt için ayrıca bk. ARIK 1934: 102 v.dd.

zorunda bırakmıştır[640]. Bununla birlikte, Deiotaros, Caesar'ın ölüm haberini duyar duymaz, silaha sarılarak topraklarını yeniden ele geçirmiş; böylece bütün Galatia, Galat tarihinde ilk defa Deiotaros'un egemenliğinde birleşmiştir[641].

Deiotaros, Caesar'ın ölümünden sonra uzun süre tarafsız kalmıştır. M.ö. 43 yılı bir taraftan Brutus ve Cassius diğer taraftan Antonius ve Octavianus arasındaki çekişmelerle geçmiştir. Deiotaros önceleri her ne kadar Cassius'un yardım teklifine ret yanıtı vermiş olsa da, eski dostu Brutus'a yardım etmekten kendini alamamıştır[642]. Deiotaros böylece, bir yandan eskiden elinden alınan topraklar üzerine Antonius'la pazarlık ederken, öte yandan Caesar'ın karşıtlarını destekliyordu. Daha sonra M.ö. 43 yılının Mayıs ayında Brutus'un komutanlarından Tullius Cimber'e yardım ederek Antonius'un komutanı Dolabella'nın Kilikia Bölgesi'nde ağır bir yenilgiye uğramasına neden olan Deiotaros[643], M.ö. 42 yılında Makedonya'nın Philippi Ovası'nda müttefikleriyle buluşmaya gidemeyecek kadar yaşlı olduğundan, 5.000 kişilik süvari birliğini sekreteri Amyntas komutasında yollamış; fakat bu birlikler muharebe başlamadan önce Antonius tarafına geçmiştir[644]. Muharebenin Antonius ve Octavianus'un, Brutus ve Cassius'un orduları karşısında galip gelmesiyle sonuçlanma-

---

[640] Cic. *Att.* xiv. 12. 1; 19. 2; *Phil.* ii. 93–95.

[641] Strab. xii. 5. 1–3. c. 567–568; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. LEVICK 1967: 25.

[642] Çünkü Nikaia kentinde diğer *tetrarkhes*'ler tarafından Caesar'a şikâyet edildiği zaman kendisini Brutus kurtarmıştı (App. *civ.* iv. 88; Dio Cass. xlvii. 24. 3).

[643] Cic. *ad Brut.* i. 6. 3; *ad fam.* xii. 12. 5; xii. 13. 4; App. *civ.* iv. 60; Dio Cass. xlvii. 30. 1 v.d. = Zonaras x. 18.

[644] App. *civ.* iv. 88; Dio Cass. xlvii. 48. 2; konuya ilişkin olarak bk. LEVICK 1967: 26.

sından[645] hemen sonra Deiotaros, Philippi Muharebesi'nin anısını ebedileştirmek için, Antonius ve Octavianus'un Dioscur'lar[646]; Antonius'un karısı Fulvia'nın ise, Nike[647] kılığında tasvirlerini taşıyan paralar bastırmıştır[648].

Antonius M.ö. 42 yılındaki Philippi zaferinden sonra bütün doğu eyaletlerinden vergi toplamak için yanındaki büyük orduyla Hellas'a gelmiş, gerekli düzenlemeleri yaptıktan ve komutanlarından Lucius Censorius'u Hellas'ta bıraktıktan sonra, kendisi de M.ö. 41 yılında Küçükasya'ya geçmiştir[649]. Bu sıralar, M.ö. 41/40 yıllarında Galatia'nın yaşlı kralı Deiotaros, Pompeius'un Paphlagonia Krallığı'nın egemenliğini verdiği Attalos gibi, ileri yaşında büyük bir hükümdarlık kurup oğluna bırakmayı başaramadan ölmüştür. Bu durumda Antonius, Galatia ve Paphlagonia krallıklarının başına eski Tektosag *Tetrarkhes*'i Kastor Tarkondarios'un oğlu Kastor'u[650] ge-

---

[645] Flor. *epit.* ii. 7; Plut. *Ant.* 22; App. *civ.* iv. 110–12; Dio Cass. xlvi.–xlviii.

[646] Zeus'un delikanlıları "*dioskuroi*" anlamına gelir. Bu isim, Leda'nın oğulları Kastor ve Polydeukes'e (yahut Polluks) verilir. Detaylı bilgi için bk. ERHAT 1989[4]: 104 v.d.

[647] Zaferi simgeleyen bir tanrıçadır. Kanatlı hızla uçan bir kız olarak tasvir edilir. Detaylı bilgi için bk. ERHAT 1989[4]: 237.

[648] *BMC: Galatia* XVII; *ZfN* XII 371.

[649] Ephesos'a girerken, Bacchus Rahibeleri gibi giyinmiş kadınlar, Satyr ve Pan kılığına bürünmüş adamlar ve delikanlılar ona refakat etmişler ve bütün kent Antonius'u "Yeni Bacchus" olarak selamlamıştı (Plut. *Ant.* 22–24; konuya ilişkin olarak bk. BEAN 1995: 158). Fakat Antonius, Küçükasya'nın dokuz yıllık vergisinin iki yıl içinde ödenmesini istemiştir. Zaten M.ö. I. yüzyıl boyunca ve son olarak Brutus ve Cassius tarafından konulan ve zorla toplanan vergiler yüzünden bozulmuş olan Küçükasya'nın ekonomisi ve mali durumu bu fazladan vergi yüzünden daha da kötü bir duruma düşmüştür (Plut. *Ant.* 24; App. *civ.* v. 4; Dio Cass. xlviii. 24).

[650] Deiotaros'un torunu; M.ö. 51 yılında Kilikia'da Partlara karşı Cicero'ya yardım eden, Pharsalos Muharebesi'nde Deiotaros'un Pompeius'a

çirmiştir[651]. Daha sonraları Antonius, Part seferi için hazırlık yaparken, Philippi Muharebesi sırasında Mısır Kraliçesi VII. Kleopatra'nın Cassius taraftarları için para toplayıp büyük yardımlarda bulunmuş olduğu şeklindeki suçlamalara cevap vermesi için, Kleopatra'ya Kilikia'ya gelmesini bildiren bir emir yollamıştır[652].

M.ö. 40 yılında Part ordusunun başkomutanlığını yapan Labienus, Part Prensi Pacorus ve büyük bir süvari desteğiyle Suriye üzerinden Küçükasya'ya girmiştir. Böyle bir saldırıyı önlemek için kurulmuş olan *Cilicia* Eyaleti bu ilerlemeyi engelleyememiş ve Partların M.ö. 51 yılında Cicero'nun valiliği sırasında Galatların Roma ordusuna yaptıkları yardımlar sayesinde alamadıkları bu eyalet, şimdi Labienus ve Part Prensi Pacorus tarafından kolayca ele geçirilmiştir. Hatta Partlar, Lydia ve Ionia'ya kadar bütün Küçükasya'yı egemenlikleri altına almak üzereydiler[653].

---

gönderdiği süvari alayında Caesar'a karşı savaşan ve dedesi Deiotaros'u kölesi olan bir tanıkla birlikte Caesar'ı öldürme girişiminde bulunmakla suçlayan *tetrarkhes* (Cic. *Deiot.* 28).

[651] Strab. xii. 5. 1. c. 567; Dio Cass. xlviii. 33–35. Strabon, Kastor'un kısa süren Galatia hükümdarlığını yazmayı unutmuştur; konuya ilişkin olarak bk. ÖZSAİT 1982: 318; MITCHELL 1993: 37 n. 130.

[652] Saltanat gemisiyle Tarsos'a (= Tarsus) gelen Kleopatra, Kydnos (= Tarsus) Çayı'nın içlerine kadar ilerlemişti. Kraliçe, Antonius'un çağrılarına kulak asmamış ve onu kendi saltanat teknesinde akşam yemeğine davet etmiştir. Güzelliği, cazibesi, konuşmasının inandırıcılığı, çevresindekilere karşı davranışlarında sezilen kişisel özelliğiyle insanı büyülüyor ve Antonius'u etkiliyordu. Antonius bu karşılaşmadan sonra Kleopatra'nın öyle bir tutsağı olmuştu ki, karısı Fulvia Roma'da genç Caesar'a karşı kendi çıkarlarını savunurken, Part Kralı Orodes'in ordusu Mesopotamia'da (= Mezopotamya) dolaşıp dururken ve kralın generalleri, Brutus ve Cassius'un yakın arkadaşı Labienus'u başkomutan yapıp Suriye'ye girmek üzereyken bile Antonius, kendisinin Kleopatra tarafından Mısır'a götürülmesine razı olabilmiştir (Plut. *Ant.* 25–29).

[653] Plut. *Ant.* 30; App. *civ.* v. 65 ve 133; Dio Cass. xlviii. 24–28.

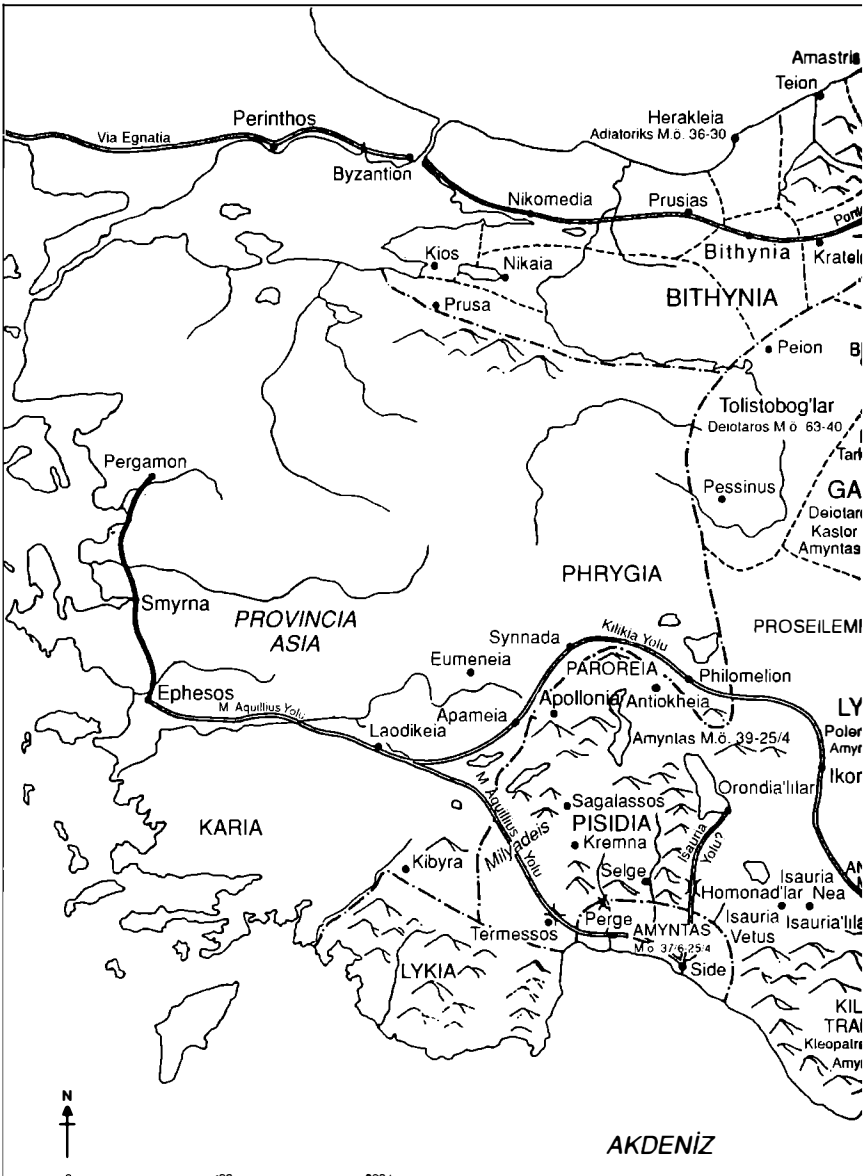
Böylece, Caesar'ın öldürülmesinden sonra çıkan iç savaşlar sırasında güçlenerek Batı Anadolu'ya kadar ilerleyen Partlar, Antonius'un komutanları sayesinde Küçükasya topraklarından kovulmuş oluyorlardı. Küçükasya'ya geçen Antonius ise, bundan sonra Partların olası saldırılarını önlemek için onlarla Roma toprakları arasında vasal krallıklar kurmuştur. Bu şekilde Partlar ve Romalılar arasında Küçükasya'da tampon bir bölge oluşmuş oluyordu. M.ö. 39 yılında yapılan bu düzenleme uyarınca Kilikia ve Lykaonia'nın bir bölümü Polemon'a[654]; Pisidia, Phrygia'nın dağlar boyunca uzanan bölümü olan Phrygia Paroreia[655], Antiokheia[656] (=

Mısır'da durumu öğrenen Antonius, hem Partlarla yapacağı savaş için asker sağlamak, hem de bu sıralar karısıyla Octavianus arasındaki mücadeleye bir son vermek amacıyla M.ö. 40 yılının sonlarına doğru apar topar İtalya'ya gitmiştir. Karısının ölmesiyle Octavianus'la arasında bir uzlaşma sağlanmış ve Ege Denizi sınır alınarak imparatorluğun doğu eyaletleri Antonius'a, batı eyaletleri Octavianus'a, Afrika ise Lepidus'a kalmak üzere paylaşılmıştır (Plut. *Ant.* 31; Dio Cass. xlviii. 27. 2). Bu anlaşmadan sonra Hellas'a geçen Antonius Atina *akropolis*'indeyken komutanlarından Ventidius, M.ö. 39 yılında Suriye'ye doğru ilerlemekte olan Part kralının oğlu Pacorus komutasındaki orduyla karşılaşmış ve Part ordusunu büyük bir yenilgiye uğratmıştır. Pacorus da ölenler arasındadır. Sonradan Partları arka arkaya yapılan üç savaşta da yenen Ventidius, onları tekrar Media (= İran'ın kuzeybatısında, bugünkü Azerbaycan ve Kirmanşah'ın bir bölümünü kapsayan bölge) ve Mesopotamia (Batı Asya'da, Dicle ve Fırat ırmakları arasında kalan bölge) sınırları içine çekilmeye zorlamıştır. Daha sonra da, Roma'ya baş kaldıran kavimlerin üzerine gidip onları tekrar Roma hâkimiyeti altına almıştır (Plut. *Ant.* 24; Dio Cass. xlviii. 39–41; xlix. 19–21).

654 Laodikeia'lı (= Goncalı) Zenon'un oğlu; babasıyle birlikte Partların M.ö. 40 yılındaki Küçükasya istilâsı sırasında onlara karşı koymuştur (Strab. xii. 6. 1. c. 568; xii. 8. 9. c. 574; xii. 8. 16. c. 578; App. *civ.* v. 75; Dio Cass. xlviii. 26–27).

655 Phrygia Paroreia, Phrygia'nın güneyindeki, Pisidia boyunca doğudan batıya doğru uzanan dağlık bölgeye verilen addır (Strab. xii. 8. 13–14. c. 576–577; ayrıca bk. *CMAM* Ee–Ef).

656 Antiokheia, Phrygia Paroreia Bölgesi'ndeki dağ silsilesinin ku-

VI. M.ö. I. Yüzyılda Küçük

Krallıklar ve Roma Eyaletleri

Yalvaç) ve Apollonia[657] (= Uluborlu) Amyntas'a[658]; Pontos Krallığı ise, Roma'nın eski düşmanları olan Pontos kralların-dan Mithridates VI. Eupator'un torunu ve II. Pharnakes'in oğlu Dareios'a[659] verilmiştir[660]. M.ö. 37/36 yılında Pontos Bölgesi'nde, Kral Pharnakes'in diğer bir oğlu olan Arsakes, kendine hükümdar unvanı vererek kardeşi Dareios'a karşı ayaklanma girişiminde bulunmuş ve bölgenin yönetimini ele geçirmiştir. Bunun üzerine Kilikia ve Lykaonia'nın bir bölümünün hâkimi Polemon, Arsakes'e karşı harekete geçmiştir. Amaseia[661] (= Amasya) sınırlarında bulunan Sagylion Kalesi'nde[662] Polemon ve müttefiki Lykomedes tarafından sıkıştırılan Arsakes, aç ve susuz bırakılarak yakalanıp öldürülmüş ve yerine Polemon, Pontos kralı olmuştur[663].

Amyntas, Galatia Kralı Deiotaros'un yazmanlığı görevinde

---

zeydoğusunda, Pisidia yakınlarında yer almakta olup, bir tepenin üzerinde kurulmuştur (Strab. xii. 8. 14. c. 577; ayrıca bk. *CMAM* Ef).

657 Phrygia Paroreia Bölgesi'ndeki dağ silsilesinin batısında, Pisidia'nın kuzeyinde kurulmuştur (*CMAM* Ef).

658 Deiotaros'un özel yazmanı ve en önemli komutanlarından biri; bk. "Philippi". Strab. xii. 6. 4. c. 569; App. *civ.* v. 75; konuya ilişkin olarak bk. BEAN 1997: 110.

659 Vell. ii. 84. 2; App. *civ.* v. 75; konuya ilişkin olarak bk. ÖZSAİT 1982: 317; 1985: 81 n. 394; MITCHELL 1993: 38.

660 Antonius'un Roma'nın düşmanı olan Pontos kralının torununu neden aynı krallığa kral olarak atadığı, bu konudaki verilerin yetersizliği yüzünden anlaşılamamaktadır (MITCHELL 1993: 39). Fakat genel olarak, metinde adı geçen bu vasal krallıklar ve Amyntas komutasındaki Galatlar, Antonius'un komutanı Ventidius'a Partların Küçükasya'yı istilâsı sırasında önemli yardımlarda bulunmuş olmalıdırlar.

661 Pontos Bölgesi'nde Iris (= Yeşilırmak) Irmağı üzerinde, Mithridates VI. Eupator ve Strabon'un doğduğu kent. Söz konusu kente ilişkin olarak ayrıca bk. Memnon 38. 9; Strab. xii. 3. 39. c. 561; *OGIS* 365; *SP* III 278.

662 Strab. xii. 3. 38. c. 560. Havza'nın batısında Büyükkaleköy yakınında Tavşan Dağ doruğundaki kale.

663 Strab. xii. 3. 36–41. c. 560–562; Dio Cass. xlix. 25. 4.

bulunduğu[664] sırada, özellikle Deiotaros'un Brutus'a gönderdiği Galat yardımcı güçlerinin komutanlığını yaparken, yönetim ve kumandanlık yeteneğini kanıtlamış bir kişiydi. Philippi Muharebesi başlamadan, Brutus ve Cassius'un Antonius ve Octavianus'a karşı girişecekleri savaşta bir şanslarının olmadığını fark ederek taraf değiştirmekle uzak görüşlülüğünü ortaya koymuştur[665]. Bu yüzden Antonius, M.ö. 39 yılında Amyntas'ı hem uzun bir süredir bir türlü otorite sağlayamayan Roma yöneticilerinin yapamadığını yapması, hem de Partların Küçükasya'ya olası saldırılarını önlemesi için, Dağlık Pisidia ile Phrygia'nın dağlar boyunca uzanan kısmındaki Phrygia Paroreia bölgelerine kral olarak atamıştır. Böylelikle Amyntas, Pisidia Antiokheia'sı (= Yalvaç) ve Apameia Kibotos (= Dinar) yakınlarındaki Apollonia (= Uluborlu) kentine kadar olan ülkelere ve Lykaonia'ya sahip olduğundan, Toroslar'dan Phrygia'ya ve Kilikia'lılara ait topraklara yayılan Pisidia'lıları imha etmeye çalışıyordu. Tecrübeli bir yönetici olan Amyntas, bölgeyi kontrolü altına almak amacıyla ilk olarak Kremna (= Çamlık Köyü/Burdur) kentini ele geçirmiştir. Daha sonra, kentin stratejik önemini kavrayarak onu Pisidia Bölgesi'ne yapacağı harekâtların ana merkezi haline getirmiştir. Kısa bir süre sonra gerek askerî operasyonlar, gerekse anlaşma yoluyla, bir zamanlar zapt edilemez denilen yerleri ele geçirip bölge ve çevresini kontrol altına alarak Isauria'nın dahi içlerine kadar egemenlik alanını genişletmiştir[666].

---

[664] Dio Cass. xlix. 32. 3; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. BRANDIS 1910: 549; ATLAN 1975: 576; ÖZSAİT 1985: 81 n. 395.

[665] Dio Cass. xlvii. 48. 2.

[666] Strab. xii. 6. 4. c. 569; App. *civ.* v. 75; Dio Cass. xliv. 32. 2; xlvii. 48. 2; konuya ilişkin olarak bk. SYME 1943: 572; LEVICK 1967: 25; ÖZSAİT 1985: 81 v.d.; MITCHELL 1993: 38 ve 72; 1993: 152; 1994: 101; ÇELGİN 1997: 94.

M.ö. 36 yılı kışında Galatia Kralı Kastor'un ölmesi üzerine Amyntas'ı Galatia, Lykaonia, Isauria ve Pamphylia'nın kralı yapan Antonius, böylece, Kastor'un ölümüyle ardında kalan mirası onun yasal varisleri, özellikle çocuğu ve halefi Deiotaros Philadelphos'a vermemiş; onun yerine, daha güvendiği ve değer verdiği Galat *Tetrarkhes*'i Amyntas'a Kastor'un mirasının büyük bir bölümünü bağışlayarak kendisini yeni Galat Kralı ilân etmiş oluyordu[667]. Amyntas, Pamphylia kıyılarının Side[668] de dahil olmak üzere kendi egemenliğine verilmesiyle Antonius'la sürekli bağlantı sağlayabilecek, ayrıca henüz hâkimiyetine giren dağlık bölgelerin kontrolünü ele geçirmek için yapacağı mücadelelerde daha rahat hareket edebilecekti. Bu bölgelerin kontrolü ve özellikle Kuzeydoğu Pisidia'yı Pamphylia'ya bağlayan Karalis (= Beyşehir) Gölü kıyısından Pisidia'yla Isauria sınır kesimini izleyerek güneyde sahile inen yolun denetim ve güvenliğinin sağlanması bölgenin ekonomik açısından kalkınmasına da yarar sağlayacaktı[669]. Topraklarını genişlettikçe zenginleşen Amyntas M.ö. 36 yılından sonra Küçükasya'nın en önemli yöneticisi durumuna gelmişti[670]. Amyntas, Güney Anado-

---

667 Amyntas'ın Galatia kralı olması, Antonius'un Part seferinden sonra, M.ö. 36 yılı kışına tarihlenmektedir (Strab. xii. 5. 1. c. 567–569; Plut. *Ant.* 61. 2–3; Dio Cass. xlix. 32. 3; liii. 26. 3; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. ZWINTSCHER 1892: 36 v.d.; SYME 1937: 227; LEVICK 1967: 26 v.d.; SHERK 1980: 957; MITFORD 1980: 1240 v.dd.; ÖZSAİT 1982: 318; 1985: 82; *BMC: Galatia* XVIII 2 [= Dio Cass.]). Bu görüş ayrıca Appianos (*civ.* v. 137) tarafından da desteklenmektedir.

668 BEAN 1997: 15. Amyntas'ın Side'de krallığının on ikinci yılı onuruna bastırdığı paralar için bk. *BMC: Galatia* II 3 ve 4; konuya ilişkin olarak bk. MITFORD 1980: 1242; MITCHELL 1993: 39 n. 153.

669 LEVICK 1967: 26; ÖZSAİT 1982: 318; konuya ilişkin detaylı bilgi ve tartışmalar için ayrıca bk. SHERK 1980: 959 n. 17.

670 LEVICK 1967: 26; JONES 1971[2]: 132; ÖZSAİT 1985: 81 v.d.; MITCHELL 1993: 39; 152; 1994: 96; 101; 1995: 43 v.d.; ÇELGİN 1997: 94 n. 316.

lu'yla diğer Galat *tetrarkhes*'lerinden daha fazla ilgilenmiştir. Kişisel zenginliğinin, Merkezi Anadolu Plâtosu'yla Tatta (= Tuz) Gölü'nün batı ve güneyinde otlattığı 300 adetin üstündeki koyun sürüsünden geldiği bilinirdi[671]. Kendi adını taşıyan paralarını ise, Pamphylia kentlerinden Side'yle[672] Pisidia kentlerinden Kremna'da[673] bastırmıştır.

Amyntas şimdiye kadar gördüğümüz Galat liderler içinde yerel Kelt (= Galat) adı taşımayan ilk kişidir. Kendisi her ne kadar bir önceki kuşağın Galat *tetrarkhes*'leriyle aynı soydan olmasa da, bir Galat olduğunda hiç şüphe yoktur. C. Iulius Severus adında Ankyra'lı bir Roma vatandaşı kendi soy ağacını sayarken, M.ö. II. yüzyılın başında, atalarından Dyitalos ve Brigatos adlı Galat *tetrarkhes*'lerinin Amyntas ismini taşıyan (*tetrarkhes*) oğullarından söz etmektedir[674].

Antonius, Küçükasya'nın doğu sınırını M.ö. 37/36 yılında Amyntas ve Polemon'un oluşturdukları iki ayrı krallıkla birkaç küçük yöresel krallık arasında paylaştırmıştır. Bunlardan bir Pontos eyaleti olan Karanitis[675], Trokmi *tetrarkhes*'liğinin doğusunda bulunmakta ve Megalopolis[676] kentinin *territor-*

---

671 Strab. xii. 6. 1. c. 568.

672 *BMC: Galatia* II 3 ve 4; ATLAN 1975: 595 v.dd.; ÖZSAİT 1985: 82 n. 399.

673 *BMC: Galatia* XVIII 4. 10. Lev. i. 9; *BMC: Pisidia* CI; ATLAN 1975: 576 n. 26; AULOCK 1979: 38 v.dd.; 911 v.dd.; 1047.

674 *IGRom* III 173 = *OGIS* 544; STAEHELIN 1907²: 98 n. 2; MAGIE 1950: 1276 n. 61; BOSCH 1967: *Ankara* no 105; MITCHELL 1993: 38.

675 Halkı özel bir siyasî organizasyonu olan Karana kentiyle birleştiğinden Karanitis adını alan Pontos Bölgesi'ne bağlı bir eyaletin insanları (Strab. xii. 3. 37. c. 560).

676 Pompeius, Mithridates VI. Eupator'un kendi ismine izafeten olduğu Eupatoria kentine daha fazla arazi ilâve ederek, nüfusunu çoğaltmış ve söz

ium'unu onlarla paylaşmaktaydı. Megalopolis topraklarının bir kısmı ise Antonius tarafından Trokmi *Tetrarkhes*'i Ateporiks'e verilmişti. Böylece, Ateporiks'in toprakları Pontos Bölgesi'nin kuzeyinden yukarı Halys (= Kızılırmak) Vadisi'ne, oradan da, Pontos'un kuzeydeki dağlarına kadar olan alanı kapsıyordu[677]. Karanitis egemenliğinde bulunan ikinci bölge ise, Pers tanrılarının kutsal alanı olma özelliği taşıyan ve rahipler tarafından yönetilen Zela Krallığı'yla Komana[678] rahiplerinden Arkhelaos'un oğlu Lykomedes arasında bölüştürülmüştür[679]. Amisos (= Samsun) kenti, Iulius Caesar tarafından Romalı kolonistler yerleştirilerek bağımsız ilân edilmesine karşın, Antonius tarafından Tiran Strato'ya verilmişti[680]. Son olarak Antonius, Herakleia Pontika (= Karadeniz Ereğlisi) kentini

---

konusu kenti Magnopolis = Megalopolis olarak adlandırmıştır (Strab. xii. 3. 30–31. c. 556–557; xii. 3. 36. c. 560; App. *Mithr.* 78; Plin. *nat.* vi. 2. 7; Memnon 45).

677 Buraları Pontos Bölgesi'nde Magnopolis veya Megalopolis denen kente bağlı topraklardır. Pompeius, Megalopolis'e kent sıfatını vermiş ve kenti Kamisene (= Pontos Kappadokia'sıyla Büyük Kappadokia arasında kalan [Strab. xii. 1. 4. c. 534], içinde Halys Irmağı'nın kaynakları bulunan topraklar [Strab. xii. 3. 12. c. 546; xii. 3. 37. c. 560]) ve Kulupene (= Küçük Armenia sınırında bir Kappadokia vilayetiyle [Strab. xii. 3. 37 c. 560]) birleştirerek bir eyalet haline getirmiştir (Strab. xii. 3. 37. c. 560).

678 Pontos Kappadokia'sında (Strab. xii. 1. 4. c. 534), içinde "Ma" Tapınağı'nın bulunduğu ünlü bir kent. Pompeius Lucullus'tan Küçükasya komutanlığını alınca Arkhelaos'u Komana kentine rahip olarak atayarak çevresindeki 60 *stadion*'luk bir toprak parçasını da kutsal alana katıp burada oturanlara Arkhelaos'a itaat etmelerini emretmiştir. Böylece Arkhelaos, buraların hâkimi, kentte yaşayan tapınak hizmetkârlarının efendisi olmuştur. Diğer bir değişle Pompeius, söz konusu din adamına bir tür yerel liderlik vermiştir (Strab. xii. 3. 34. c. 558; App. *Mithr.* 114).

679 Strab. xii. 3. 34–36. c. 558–560.

680 Strab. xii. 3. 14. c. 547; bu konudaki yorumlar ve detaylı bilgi için bk. *OGIS* 752; CALDER 1912: 105 v.dd.; MAGIE 1950: 1284 v.d.; HOBEN 1969: 210 v.d.; JONES 1971^2: 447; MITCHELL 1993: 40 n. 158.

M.ö. 40–30 yılları arasında, Galat *Tetrarkhes*'i Domnekleios oğlu Adiatoriks'e verilmiştir. Domnekleios büyük bir ihtimalle, Galatların Tektosag *tetrarkhes*'lerinden, Pharsalos Muharebesi'nde Pompeius'un yanında savaşmış olan Domnilaos'tur[681]; oğlu ise, Strabon[682] ve Cicero'nun[683] da sözünü ettiği Adiatoriks'ti[684]. Herakleia Pontika da, aynen Amisos gibi, eskiden bağımsız bir kentti. Bir süre sonra tiranlar tarafından yönetilmiştir. Daha sonraları Caesar'ın Romalı kolonistleri kente yerleştirilmesiyle tekrar bağımsızlığını kazanmıştır. Fakat Galatların *tetrarkhes*'i olan Domnilaos oğlu Adiatoriks, Antonius'tan kentin Herakleia'lılar tarafından iskân edilmiş tarafını almış ve oranın *tetrarkhes*'i olmuştur. Böylece, Herakleia kentinin bu bölümü, Antonius tarafından elinden otonomisi alınarak Galat *Tetrarkhes*'i Adiatoriks'in egemenliğine verilmiş oluyordu[685]. Paphlagonia Bölgesi ise, M.ö. 36 yılında Kastor ölünce, lâkabı Philadelphos olan, oğlu Deiotaros'un egemenliğine bırakılmıştır. Deiotaros Philadelphos *tetrarkhes*'liğinin başkenti ve kralî ikametgâh olarak Paphlagonia'daki küçük bir kent ve tahkimli bir kale olan Gangra'yı (= Çankırı) seçmiştir[686]. Böylelikle, Pompeius tarafından M.ö. 63 yılında düzenlenen Küçükasya'nın eyalet organizasyonu, Antonius tarafından M.ö. 37/36 yılında tam

---

[681] Caes. *civ.* ii. 4; konuya ilişkin olarak bk. MAGIE 1950: 403; 436; 1235 v.dd. n. 40.

[682] Strab. xii. 3. 6. c. 543; xii. 3. 35. c. 558.

[683] Cic. *ad fam.* ii. 12.

[684] Caes. *civ.* iii. 4. 5; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. *GIBM* III/2 558; *OGIS* 534; *IvEph* 1558; MITCHELL 1993: 40 n. 159.

[685] Strab. xii. 3. 6. c. 542–543; konuya ilişkin olarak bk. MITCHELL 1993: 40.

[686] Strab. xii. 3. 41. c. 562; Dio Cass. l. 13. 5; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. RAMSAY 1890: 210; REINACH 1902: 151 v.dd.; MAGIE 1950: 434 n. 20; LEVICK 1967: 26; MITCHELL 1993: 28 n. 12.

tersine çevrilmiş ve eski Roma eyaletleri yerlerini tekrar yerel yöneticilerin egemenliğine bırakmıştır.

Bu vasal krallıklar sistemi Antonius'un Küçükasya egemenliği sırasında askerî açıdan düzenli bir şekilde işlemiştir: Antonius, M.ö. 36 yılında Armenia'ya düzenlediği seferde kendi *legion*'larının dışında, Küçükasya'da oluşturmuş olduğu bu müttefik krallıklardan 30.000 kişilik bir destek kuvvet almıştır[687]. Özellikle, Pontos Kralı Polemon ve Galatia Kralı Amyntas, bir yandan bulundukları bölgelerin yönetim ve savunmasını yaparak, öte yandan, çıktığı her seferde güvenilir bir müttefik olarak önemli miktarda asker desteğinde bulunmak suretiyle Antonius'a yardımcı olmaktaydılar. M.ö. 63–37 yılları arasında Küçükasya'da pek çok şeyin değişmesine rağmen, hem Pompeius, hem de Antonius tarafından Galatlara duyulan güven ve Orta Anadolu'daki egemenlik bölgeleri değişmemiştir. Hatta Antonius, bütün Kuzeydoğu ve Orta Anadolu'nun egemenliğini Galatlara bırakmıştır. Antonius'un Küçükasya'da yaptığı bu düzenlemeler ve Galat asıllı yöneticilere gösterdiği özen sonucunda, Phrygia Bölgesi'nde, Galat asıllı bir şef olan Philonides oğlu Zmertoriks tarafından yönetilen Eumeneia (= Işıklı) kenti M.ö. 40–30 yılları arasında adını değiştirerek, Antonius'un karısı Fulvia'nın ismini almıştır[688]. Antonius M.ö. 36 yılındaki Part seferinin başarısız olmasına karşın, Pontos Kralı Polemon ve Galatların bulundukları bölgelerde ve kentlerde onların egemenliklerine dokunmamış, hatta Polemon'un Armenia Minor Bölgesi'ni kendi topraklarına katmasına bile izin vermiştir[689].

---

687 Plut. *Ant.* 27. 3; 38. 6; Dio Cass. xlix. 25. 1.

688 *BMC: Phrygia* LXI; *ZfN* XII 371; ZWINTSCHER 1892: 29 v.dd.

689 Dio Cass. xlix. 33. 2; xlix. 44. 3.

Bu sırada Büyük Pompeius'un küçük oğlu Sextus Pompeius Küçükasya'ya gelmiştir. M.ö. 45 yılında büyük kardeşinin İspanya'da öldürülmesinden beri Caesar ve Octavianus'a karşı savaşı sürmekteydi. M.ö. 36 yılında Sicilia'nın (= Sicilya) kuzeydoğusunda yer alan Naulocus Deniz Savaşı'nı kaybettikten sonra bütün umudunu da yitirerek az sayıda gemiyle Küçükasya'ya kaçan ve Propontis'in (= Marmara Denizi) Astakos (= İzmit) Körfezi'ne demirleyen Sextus'un, Nikomedia (= İzmit) kentiyle yaptığı bir dizi başarısız anlaşma girişiminde bulunması üzerine Antonius, bölgeye Marcus Titius komutasında 120 adet savaş gemisi göndermiştir. Böylelikle Astakos Körfezi'nde sıkışan Sextus, gemilerini yakarak Armenia Bölgesi'ne kaçmaya çalışmış ve Antonius'un yukarıda adını zikrettiğimiz komutanı tarafından Phrygia Epiktetos'una kadar izlenmiştir. Fakat bu sırada Galatia Kralı Amyntas'ın da bölgeye gelmesiyle zor bir durumda kalmıştır. Amyntas beraberinde getirdiği kalabalık süvari birliğiyle Midaeion[690] kenti yakınlarında Romalı komutanla birleşmiş, bu arada durumun umutsuzluğunu anlayan Sextus, geceden yararlanarak kaçmaya çalışmış; fakat Galatia Kralı Amyntas ve süvarilerinin saldırıları sonucunda ordusunun büyük bir bölümünü kaybederek Amyntas'a kayıtsız şartsız teslim olmak zorunda kalmıştır. Daha sonra Miletos'a gönderilen Sextus, orada Antonius'un emriyle öldürülmüştür[691].

---

[690] Hellence "Midas'ın Yeri" anlamına gelen kent Phrygia Epiktetos'ta (Strab. xii. 8. 12. c. 576) yer almaktadır. Eskişehir ili merkez ilçesine bağlı Karahöyük/Karacahöyük Köyü'ne adını veren höyükte söz konusu kente ait arkeolojik buluntulara rastlanmaktadır (RAMSAY 1960: 263; UMAR 1999^2: 569 v.d.). Konuya ilişkin olarak ayrıca bk *CMAM* Ed.

[691] Strab. iii. 2. 1. c. 141; Liv. *perioch.* 131; Vell. ii. 79. 5; App. *civ.* v. 133–145; Dio Cass. xlix. 17 v.d.; Oros. *hist.* vi. 19. 2; konuya ilişkin olarak bk. GROAG 1912: 376; MAGIE 1950: 437 v.dd.

Amyntas bu tarihten sonra hâkimiyeti altında bulunan toprakları arttırmak ve egemenlik alanının sınırlarını genişletmek için çalışmaya başlamıştır. Bu sırada Antonius'la Octavianus'un arası açılmış ve olaylar Roma Devleti'ni kaçınılmaz bir sona, diğer bir iç savaşa doğru sürüklemeye başlamıştır. Amyntas'ın bu gelişmelerde Antonius'u desteklediğini görüyoruz. Küçükasya krallarından özellikle, Pontos Kralı Polemon ve Galatia Kralı Amyntas, Antonius'a önemli miktarda asker (süvari) göndermişlerdir. Antonius ve Octavianus'un orduları Epeiros'taki Nikopolis kenti açıklarında, Actium'da karşı karşıya gelmişlerdir. Fakat savaş başlamadan önce Marcus Antonius'un kara ordusunda yer alan Küçükasya krallarından Amyntas ve M.ö. 36 yılında ölen Galat *Tetrarkhes*'i Kastor'un oğlu, Philadelphos lâkaplı Dei.otaros, Antonius'un saflarını terk ederek Octavianus'un tarafına geçmişlerdir[692]. M.ö. 31 yılı Eylül ayının ikinci günü gerçekleşen bu deniz savaşı, Octavianus'un Marcus Antonius'u bozguna uğratmasıyla sonuçlanmıştır. Bu sırada Antonius'un Kyzikos (= Belkıs) kentinin güvenliğini sağlamak üzere bıraktığı bir grup gladyatör, efendilerinin Actium'da yenilerek Mısır'a çekilmiş olduğu haberini aldıkları zaman ona yardım etmek amacıyla kara yolundan Mısır'a doğru ilerlemeye başlamışlardır. Fakat Galatia Bölgesi'ne geldiklerinde Antonius'un bir zamanlar Küçükasya'daki en güvendiği müttefiki olan Galat Kralı Amyntas, gladyatörlerin Galatia'dan geçmesine izin vermemiş ve onlara karşı savaşmıştır. Gladyatörler ise, Amyntas'ın güçlerini yarmayı başarmışlar ve Suriye sınırına

---

692 Plut. *Ant.* 63. 3; Vell. ii. 84. 1–2; Dio Cass. l. 13. 8; Hor. *epod.* ix. 17–20'ye göre, yaklaşık olarak 2.000 Galat Amyntas'la birlikte Antonius'un saflarından ayrılarak Octavianus'un tarafına geçmişlerdir.

kadar ilerlemişlerdir[693].

Bu sırada Mısır'a çekilen Antonius ve Kleopatra'nın orada da Octavianus'a yenilince, birlikte intihar ederek hayatlarına son verdikleri malumdur[694]. Böylece, Octavianus Roma'nın tartışmasız tek hâkimi olmuştur. Amyntas ise, tıpkı M.ö. 48 yılında Galatia Kralı Deiotaros'un yazmanlığı görevini yaptığı sırada, Galat yardımcı kuvvetlerinin komutanı olarak katıldığı Philippi Muharebesi başlamadan önce Brutus ve Cassius'un Marcus Antonius ve Octavianus karşısında şanslarının olmadığını fark ederek taraf değiştirdiği gibi, şimdi de, Antonius'un Octavianus karşısında yenileceğini sezerek Octavianus'un saflarına geçmekle uzak görüşlülüğünü bir defa daha kanıtlamış oluyordu.

Antonius gibi, Octavianus da Küçükasya'da vasal krallıklar sistemini benimsemiştir. Bundan dolayı, öncelikle, kendisini Actium Deniz Muharebesi'nde Antonius'a karşı desteklemiş olan Galat krallarından Amyntas[695] ve Deiotaros Philadelphos'un krallıklarını tanımış, onların topraklarını genişletmiş ve gene bu kralların kendi çabalarıyla ülkelerinin sınırlarını artırmalarına göz yummuştur. Bu sırada Galat Kralı Amyntas'ın toprakları Merkezi Anadolu'dan başlayıp Güney Anadolu boyunca uzanıyordu. Görüldüğü üzere, Amyntas'ın

---

[693] Dio Cass. li. 7. 2–5. Daha sonra Amyntas'a yaptıkları teklifin aynını Antonius'un Actium Muharebesi'nde ölen diğer bir müttefiki olan Kilikia Kralı Tarkondimotos'un (Dio Cass. l. 14. 2; Plut. *Ant.* 63. 3; Vell. ii. 84. 2; Hor. *epod.* ix. 17–20) oğullarına da yapmışlar; fakat onlardan da olumsuz cevap almaları üzerine, kendilerinin Suriye'den geçmesini önlemekle görevlendirilmiş olan Octavianus'un komutanı Didius'la anlaşarak Antiokheia'nın (= Antakya, Hatay) dış mahallesi Daphne'ye (= Harbiye) yerleşmişlerdir (Dio Cass. li. 7. 4–7).

[694] Plut. *Ant.* 61; 63; 76; 85.

[695] Dio Cass. li. 2. 1.

egemenlik alanı iki kısma ayrılmaktaydı: Bunlardan birincisi, Merkezi Anadolu'da yer alan Galatia Bölgesi'ydi ki, bu bölge zaten uzun süredir Amyntas'ın egemenliği altındaydı; ikinci kısmı ise, Küçükasya'nın güneyinde ve güneybatısında yer alan Lykaonia, Isauria, Pisidia, Phrygia Pisidia'sı ve Pamphylia kıyılarıyla, Antiokheia ve Apollonia dahil olmak üzere, Phrygia Paroreia Bölgesi oluşturmaktaydı. Amyntas bu bölgelerin bir kısmını, M.ö. 39 yılından itibaren sürdürdüğü aralıksız askerî operasyonlar sonunda ele geçirmişti. Fakat diğer bölgelerde otorite kurabilmesi için oraları da ele geçirmesi gerekiyordu.

Kappadokia sınırına yakın bir yerde kurulmuş olan Derbe[696] (= Aladağ), Tiran Antipatros Derbetes'in ikametgâhıydı. Bu tiran aynı zamanda Laranda (= Karaman) kentine de sahipti. Amyntas, Octavianus tarafından verilen izinle Antipatros'a ve kentlerine saldırmış ve onu öldürmüştür. Tirana ait kentleri ele geçirdikten sonra Eski Isauria (= Isauria Vetus) üzerine yürümüş, kenti tahrip ederek aynı yerde kendisi için kralî bir ikametgâh yapmaya karar vermiştir. Isauria kentinde krallığının merkezini kurdurup görkemli bir sur inşa ettirmeye başladıktan sonra Toros Dağları boyunca Kilikia Trakheia (= Dağlık Kilikia), Pisidia ve Phrygia Paroreia bölgelerinde askerî harekâtını yoğunlaştırmıştır[697]. Octavianus ise, Amyntas'ın bu davranışının karşılığını, onun krallığına ve topraklarına dokunmayarak, hatta, M.ö. 36

---

[696] Lykaonia Bölgesi'nde Tauros (= Toros) Dağları'nın kuzeyinde Kappadokia'ya en yakın ülkedir (Strab. xii. 6. 3. c. 569).

[697] Strab. xii. 5. 4. c. 568; xii. 6. 3–5. c. 569; konuya ilişkin olarak bk. HAMILTON 1842: 332 v.d.; LEVICK 1967: 28. Amyntas'ın Antipatros'a saldırısı için ayrıca bk. BALLANCE 1957: 147 v.dd. Isauria, bugünkü Zengibar Kalesi: BROUGHTON 1938: 881; SYME 1987: 131 v.dd.; MITCHELL 1980: 1067; 1993: 72 n. 32; 85 n. 49.

yılından beri Mısır Kraliçesi Kleopatra tarafından yönetilen Kilikia Trakheia[698] (= Dağlık Kilikia – İçel) Bölgesi'ni de kendisine bırakarak ödüllendirmiştir[699]. Böylece Amyntas, Kappadokia'nın güneyinde, Dağlık ve Ovalık Kilikia'nın kuzeyinde yer alan ve "Kilikia Torosları" diye adlandırılan dağların; kuzeyde hem Paphlagonia'lı kabilelerin, hem de Halys Irmağı'nın (= Kızılırmak) ağzına kadar Pontos Eukseinos'un (= Karadeniz) ve batıda Phrygia'da yerleşmiş olan Lykaonia'lılara kadar uzanan Galatların ve Kilikia Trakheia'nın yönetimini eline geçirmiş oluyordu.

Fakat, Actium Deniz Muharebesi sırasında Antonius'u sonuna kadar destekleyen, Herakleia Pontika kenti *Tetrarkhes*'i Adiatoriks için durum farklı olmuştur. Çünkü, yukarıda belirttiğimiz gibi, Herakleia Pontika kentinin Herakleia'lılar tarafından iskân edilmiş bölümünün *tetrarkhes*'i olan Adiatoriks, kendi iddiasına göre Antonius'un izniyle Actium'dan kısa bir süre önce, bir gece kentte yaşayan Romalılara saldırarak onları kılıçtan geçirmiştir. Octavianus bu yüzden onu ve ailesini kentin *tetrarkhes*'liğinden alarak Roma'da, Actium Muharebesi onuruna düzenlenen zafer törenine götürmüş ve Adiatoriks'i küçük oğluyla birlikte orada öldürtmüştür. Octavi-

---

[698] Kilikia Bölgesi'nin, Toros Dağları'nın kıyıya yaklaşmasıyla meydana getirdiği engebeli ve kayalık kısmıdır. Kıyısı dardır ve düzlük toprağı yoktur. Bölge, Torosların eteğinde uzanan Isauria Bölgesi'nden ve Toros Dağları'nda yaşayan dağlı kavim Homonad'ların ülkesinden Pisidia'ya kadar olan alanı kaplardı. Bu bölge Trakheiotis olarak da adlandırılırdı ve orada oturanlara da Trakheiot'lar denirdi (Strab. xii. 6. 3–5. c. 569; xiv. 5. 1. c. 668). Bölge gemi inşası için büyük önem taşıyan sedir ağacı bakımından diğer bölgelerden daha değerli olduğundan, Antonius filolarının yapımı için söz konusu bölgeyi Kleopatra'ya vermiştir (Strab. xiv. 5. 3. c. 669).

[699] Strab. xiv. 5. 6. c. 671; Dio Cass. li. 7. 4; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. LEVICK 1967: 26 v.d.; JONES 1971[2]: 132: SHERK 1980: 958; MITFORD 1980: 1243; ÖZSAİT 1985: 83; MITCHELL 1993: 40; ÇELGİN 1997: 94 v.d.

anus aslında zafer töreninde Adiatoriks'i büyük oğlu Dyteutos'la birlikte öldürtmeye karar vermişti. Fakat öldürülmeye götürülürken küçük kardeşin askerlere kendisinin en büyük olduğunu söylemesi üzerine iki kardeş arasında tartışma çıkmış, babaları Adiatoriks, Dyteutos'un yaşça büyük olmasından dolayı annesini ve diğer kardeşlerini daha iyi koruyabileceğini söyleyerek küçük oğluyla ölüme gitmiştir. Daha sonradan bu durumu öğrenen Octavianus, üzülerek ailenin geri kalan fertlerini koruması altına almıştır. Böylelikle Dyteutos, Octavianus tarafından onurlandırılarak Pontos'taki Komana kentinin başına başrahip olarak atanmıştır[700].

Amyntas ise, M.ö. 30 yılından itibaren Pisidia'nın dağlık kısmında, özellikle Kremna (= Bucak İlçesi, Çamlık) ve Sandalion[701] (= Sandal Asarı) kentlerine karşı sefer düzenlemekteydi. Çünkü, yukarıda da belirttiğimiz gibi, Amyntas Pisidia Antiokheia'sına ve Apameia Kibotos yakınlarındaki Apollonia kentine kadar olan yerlerde, "Phrygia Paroreia adlı bölgede"[702] ve Lykaonia'da otorite sağlamayı başarmıştı. Şimdi de Pisidia kentlerine karşı harekâta başlamış ve bu arada Kremna'yı da almıştı. Amyntas, Strabon'a[703] göre, Pisidia'daki Kremna ve Sagalassos kentleri arasında bulunan Sandalion kentini ele geçirmek için çaba dahi harcamamıştı. Fakat bölgede ele geçen bir yazıt[704] Amyntas'ın, Strabon'un bahsettiği Sandalion halkına karşı askerî bir harekât düzenlediğini açığa çıkarmıştır[705]. Yazıtın çevirisi şöyledir[706]:

---

700 Strab. xii. 3. 6. c. 543; xii. 3. 36–37. c. 559–560.

701 Pisidia Bölgesi'nde bir kale (Strab. xii. 6. 4. c. 569).

702 Strab. xii. 8. 13–14. c. 576–577.

703 Strab. xii. 6. 4. c. 569.

704 MITCHELL 1994: 96.

705 Bu yazıt Korkuteli'nin yaklaşık 10 km doğusunda yer alan Bayat

"Typallia'lıların kenti; anlaşma uyarınca Termessos'luların Halk Meclisi tarafından Dyitalos oğlu ve Galatların Tetrarkhes'i Kral Amyntas'a, Sandalion'lulara karşı yapılan savaşa katılmak üzere gönderilmiş; anılacak birçok değerli işler başarmış ve savaşta kahramanca eylemde (bulunurken) öldürülmüş ve kral tarafından, cesaretinden dolayı en büyük kahramanlık nişanlarıyla ve altın yaldızlı bir heykelle onurlandırılmış olan, Kurtarıcı ve Hayırhahları, Obrimotes oğlu müteveffa Trokondas'ı onurlandırdı".

Yazıttan, Termessos kentinin, Galatların *Tetrarkhes*'i Amyntas'a, Typallia[707] halkıyla birlikte Sandaliot'lara (= Sandalion halkına) karşı giriştiği savaşta destek sağlamak amacıyla askerî birlikler gönderdiği ve başta Trokondas olmak üzere, savaşa katılan Termessos'luların bu çarpışmalar

---

Köyü'ndeki bir evin duvarında bulunmuştur. Yazıt köyün 1 km kadar doğusunda yer alan Bayat Höyük'ün güney tarafındaki bir tarlada ele geçmiş olup, ya bir anıta ya da bir heykel kaidesine aittir. Sandalion kenti ise, hiçbir şüpheye yer bırakmayacak bir biçimde, Harmancık Köyü yakınlarındaki Sandal Asarı'na lokalize edilmiştir. Adı geçen mevkii Sagalassos'un 20 km güneydoğusunda olup, Bayat Höyük'ten 70 km kadar uzaktadır. Yazıtı keşfeden İngiliz araştırmacı S. MITCHELL'e göre, Bayat Höyük büyük bir ihtimalle, yazıtın kahramanı, Obrimotes oğlu Termessos'lu Trokondas'ın yaşadığı ve gene büyük bir olasılıkla, gömüldüğü yerdir. Konuya ilişkin olarak ayrıca bk. MITCHELL 1994: 96 v.d.; ÇELGİN 1997: 96 v.d.

[706] Söz konusu yazıtın çevirisi ve yorumlanmasında kullanılan kaynak için bk. ÇELGİN 1997: 96.

[707] Adını Patara'da (= Gelemiş, Ovagelmiş, Kelemiş) keşfedilen Lykia Eyaleti Yol Kılavuz Anıtı'nda (= *Stadiasmus provinciae Lyciae*) da bildiğimiz Typallia 1999 yılında Prof. Dr. Bülent İPLİKÇİOĞLU, Prof. Dr. Güler ÇELGİN ve Doç. Dr. Ahmet Vedat ÇELGİN tarafından Doğu Lykia'da, Çandır Vadisi çevresinde yapılan ve bu kitabın yazarının da ekip üyesi olarak katıldığı epigrafya – tarihi coğrafya yüzey araştırmaları sırasında, Antalya'nın 27 km güneybatısındaki Çitdibi Köyü yakınlarında Asar Dağı (= Karabel) Mevkii'nde ele geçen bir mezar yazıtı sayesinde, söz konusu ören yerine lokalize edilmiştir.

sırasında büyük yararlılıklar gösterdikleri anlaşılmaktadır.

Diğer yandan, gene Strabon'un[708] bildirdiğine göre Amyntas'ın Sandalion kentine karşı savaşa girişmek ve kenti almak için hiçbir çaba harcamaması kralın, büyük bir ihtimalle, o sıralar dikkatini daha çok Homonad'ların ülkesine vererek sorunlarla dolu bu bölgedeki daha ivedi işlerle ilgilenmesi bağlanabilir. Fakat, bu arada Sandalion kenti halkını da kendi hallerine bırakmamıştır. Bayat yazıtından da anlaşılacağı üzere, Amyntas, Termessos ve bağlaşığı diğer kentlerin de yardımıyla Sandalion üzerindeki baskıya devam etmiştir. Fakat bu yaklaşımının Amyntas'a bir yarar sağlamadığı, Sandalion'u egemenliği altına alma çabasının boşa çıktığı söylenebilir. Zira, kent çok iyi tahkim edilmiş olup, zaptı güç bir konuma sahipti; hatta bu özelliğinden dolayı, büyük bir olasılıkla, Amyntas'ın öldürüldüğü M.ö. 25 yılları civarında bile ele geçirilememiş durumdaydı[709].

Söz konusu yazıtın diğer bir önemi ise, Pisidia Bölgesi'nde yer alan Termessos'un Galat Kralı Amyntas dönemindeki statüsünün belirlenmesiyle ilgilidir. Bilindiği üzere Amyntas, M.ö. 39 yılında Antonius tarafından Pisidia krallığına atanınca kendisinden, bölgede uzun süredir bir türlü otorite sağlayamayan Romalı yöneticilerin yapamadığını yapması ve bölgeyi kontrolü altına alması bekleniyordu. Bu yüzden Amyntas'ın, bölge hâkimiyetini sağlayabilmek için, hem güçlü bir Pisidia kenti, hem de Roma'yla ittifak sistemi içerisinde olan Termessos kentiyle, elimizdeki yazıtta sözü edilen özel anlaşmayı yapmıştır. Yazıtta dikkati çeken husus şudur ki, Termessos'lular komutanları Trokondas'ı Kral Amyntas'a, onun uyruğu oldukları için değil, "anlaşma uyarınca", kralın

---

[708] Strab. xii. 6. 4. c. 569.

[709] MITCHELL 1994: 101 v.dd.; ÇELGİN 1997: 96 v.dd.

Sandalion halkına karşı giriştiği savaşta yardım etmek üzere göndermişlerdir. Başka bir ifadeyle, bu durum, Termessos kentinin Amyntas'ın Pisidia hâkimiyeti sırasında özgürlük statüsünü koruduğunun açık bir göstergesidir[710].

M.ö. 30–25 yılları civarında Amyntas, Trogitis (= Suğla) Gölü çevresindeki geniş arazilerde ve Doğu Pisidia ve Isauria sınırıyla Toroslar'da yaşayan dağlı bir kavim olan Homonad'ların ülkesine karşı savaşa girişmiştir[711]. Çünkü Homonad'lar, bu sıralar Trogitis Gölü'nün doğu ve kuzeyindeki dağlık araziyi işgal etmişlerdi. Strabon'un[712] ifadesine göre, bu kabile Pisidia sınırında, Kilikia Trakheia'nın kuzeydoğusunda, Isauria'nın (= Bozkır) yanında ve Toros Dağları arasında, Selge'lilere (= Zerk) ve Katenna'lılara[713] (= Gödene) komşu bir bölgede yer almaktaydı. Homonad'lar çok yüksek ve çoğu yerde geçilmesi imkansız gibi görünen Toros Dağları'nın tepelerinin ortasında, birkaç vadiye bölünmüş çukur alanları ve verimli düzlükleri sürerek ve hayvancılık yaparak geçimlerini sağlarlardı. Halk dağların yamaçlarında ve mağaralarda yaşardı. Küçük kentlere ve köylere bölünmüş oldukları için siyasî birlikleri yoktu. Çoğunlukla silahlı dolaşan bu kavim, ülkelerinin etrafındaki dağlar duvar görevi gördü-

---

[710] BROUGHTON 1938: iv. 588; ÖZSAİT 1985: 81; MITCHELL 1994: 102; ÇELGİN 1997: 96 v.dd.

[711] MAGIE 1950: 303 v.d.; BEAN 1970: 29 v.d.; LEVICK 1967: 20; HALL 1971: 157.

[712] Strab. xii. 6. 5. c. 569; xii. 7. 1. c. 570; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. RAMSAY 1890: 370. 7; 1902/3: 268; BROUGHTON 1933: 134 v.d.; JONES 1971[2]: 138; Homonad'ların yaşadıkları yer hakkında detaylı bilgi için bk. MAGIE 1950: 453 n. 2; RAMSAY 1960: 370 v.d.; LEVICK 1967: 203 v.d.

[713] Pisidia'nın güney ucunda Katenna ya da Kotenna olarak adlandırılan kent. Strabon (xii. 7. 1. c. 570) tarafından halkı Katanneis olarak zikredilmiştir. Konuya ilişkin detaylı bilgi ve tartışmalar için ayrıca bk. RAMSAY 1960: 370 n. 1; UMAR 1999[2]: 405.

günden, başkalarının ülkelerine saldırmayı gelenek haline getirmişlerdi. Böylelikle, yüksek dağlarla çevrili ülkelerinde mağrur bir yaşam süren ve kendilerine kimsenin zarar veremeyeceğine inanan Homonad'lara karşı savaşan Galat Kralı Amyntas, birçok başarı kazanmıştır. Onların zapt edilemez olarak düşündükleri ülkelerini ele geçirmiş ve hatta tiranlarını da ortadan kaldırmıştır. Fakat, tiranın karısının bir hilesi sonunda kendisi de yakalanmış ve öldürülmüştür[714].

Octavianus M.ö. 27 yılında Roma *Senatus*'u tarafından kendisine verilen "Augustus" unvanıyla yeni bir yönetim sistemi oluşturarak Roma'da İmparatorluk Çağı'nı (= Principatus Dönemi'ni) başlatmıştır. Aynı zamanda, uzun bir barış dönemine (= *Pax Romana*) de imzasını atan Augustus, M.ö. 25 yılında vahşî Homonad'larla yaptığı mücadele sırasında yukarıda sözünü ettiğimiz suikast sonucu vakitsizce ölen Amyntas'ın geride bıraktığı geniş toprakları, kralın o sıralar yerine geçemeyecek kadar küçük olan oğlu ve varisi Pylaimenes'e[715] bırakmak yerine, Roma Devleti'ne ilhak etmiştir. Daha sonra Galatia'nın, Kilikia ve Pamphylia dışında kalan kısımlarını birleştirerek doğrudan doğruya kendisine bağlı olan *Galatia* Eyaleti'ni (= *provincia Galatia*) kurmuştur. Böylece, Küçükasya'nın merkezi bölgesi Galatia'da da Roma yönetimi başlamış oluyordu[716].

---

[714] Strab. xii. 6. 5. c. 569; Tac. *ann.* iii. 48; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. STAEHELIN 1907²: 99; MAGIE 1950: 433 v.d.; 1282 v.d.; SYME 1956: 476; LEVICK 1967: 25 v.dd.; SHERK 1980: 958; ÖZSAİT 1985: 83 n. 406.

[715] *IGRom* III 157 = *OGIS* 533 II.

[716] Dio Cass. liii. 26. 3; App. *Syr.* 50; *Mithr.* 118; Eutr. vii. 10. 2; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Strab. xii. 5. 1. c. 567; LEVICK 1967: 27 v.dd.; SHERK 1980: 958 n. 13 v.d.; MITCHELL 1993: 41; BEAN 1997: 16; ÇELGİN 1997: 99 v.d.

II. TOPLUMSAL YAPI

A. Aşiret Organizasyonu ve Siyasal Yapı

M.ö. III. yüzyılda önce Balkanlar üzerinden Hellas'a, daha sonra da, Küçükasya'ya çeşitli kabileler halinde göç eden Galatların aşiretsel aristokrasisine dayalı bir yönetim şekilleri vardı. Bu aşiretler, başlarında bulunan Kambulares, Kerethrios, Brennos, Akikhorios, Bolgios[717], Kiderios[718], Kommontorios[719], Leonnorios ve Luturios[720] gibi aristokratik liderler tarafından yönetilirlerdi[721]. Sözünü ettiğimiz aristokratik liderler M.ö. 280 yılında Prausi kabilesinden Brennos[722] önderliğinde gevşek bir federasyon oluşturarak Hellas'ı istilâ etmişlerdi. Fakat bu, liderlerin Hellas'ı istilâ etmek için oluşturdukları işbirliği sadece o zamanki amaçlarını gerçekleştirmek için kurdukları bir federasyondan ibaret olup, bundan beklentileri de birbirlerinden farklıydı. Kendilerine bereketli bir toprak bulup yerleşmek Galatların en önemli gayeleri olmasına rağmen, gene de, para ve yağma isteği onların bu

---

[717] Paus. x. 19. 5–10.

[718] Polyain. *Strat.* iv. 6. 17. Kerethrios'la aynı kişi olabilir; konuya ilişkin olarak bk. MITCHELL 1993: 15 n. 20.

[719] Polyb. iv. 46. 1; viii. 22; Iust. xxv.

[720] Liv. xxxviii. 16. 2; Strab. xii. 5. 1. c. 566; *FGrH* IIIB 434 (= Memnon); *IvEryt* 24 XIV–XV.

[721] MITCHELL 1993: 15.

[722] Polyb. iv. 46. 1; Liv. xxxviii. 16. 1; Strab. iv. 1. 13. c. 187; Paus. x. 8. 3; 19. 12; 19–24.

amacılarına ulaşmalarını engellemiştir[723]. Galatlar bu arzularını, Hellenistik krallıklarda paralı askerlik yaparak[724], bulundukları ülkenin kralından ya da kentin yöneticisinden bölgeyi yağmalamama karşılığında haraç talep ederek[725], bölgenin zengin yerleşim yerlerini ve tapınaklarını yağmalayarak[726] ve geçtikleri yerlerin kırsal arazilerini talan ederek[727] gerçekleştirmişlerdir[728].

Galatların Hellas'ı istilâsının başarısızlıkla sonuçlanıp liderleri Brennos'un da Delphoi'da ölmesi üzerine, yardımcısı Akikhorios liderliğindeki Galatlar ağır kayıplar vererek Makedonya sınırındaki diğer kabilelerle buluşabilmişlerdir[729]. Burada Bolgios önderliğindeki ordularla birleşen Galatlar (M.ö. 278), Trakya'yı istilâ etmişler; fakat o sıralarda ülkenin egemenliğini elinde bulunduran Antigonos Gonatas tarafından Lysimakheia civarında yapılan savaşta yenilgiye uğratılmışlardır[730]. Böylelikle, zaten gevşek olan Galat federasyonu da sona ermiş ve her bir lider kendi kabilesiyle başının çaresine bakmaya çalışmıştır. Bunlardan Kommontorios önderliğindeki Galatlar Byzantion'un kuzeyinden Karadeniz'in batı

---

723 Liv. xxxviii. 16. 1.

724 Diod. xxii. 5; Polyain. *Strat.* iv. 6–17; konuya ilişkin olarak bk. LAUNEY 1949: 491.

725 Iust. xxiv. 5. 1 v.d.; xxiv. 4. 7; Liv. xxxviii. 16. 3.

726 Diod. xxii. 9; Paus. i. 3–4; x. 19–23; Dio Cass. xxvii. 90; Iust. xxiv. 5 v.dd.

727 Diod. xxii. 4; Paus. i. 4. 5; Iust. xxiv. 6. 1–2.

728 MITCHELL 1993: 15 n. 23 v.dd.

729 Kallim. *hymn. del.* iv. 71–185; Polyb. ii. 19; Paus. i. 4. 5; x. 23. 8; Iust. xxiv. 5; xxv. 1–2; fakat Diodoros'a (xxii. 9. 3) göre, Galatlardan hiç kimse Delphoi'daki bu yıkımdan canlı olarak kurtulamamıştır.

730 Polyb. iv. 46; Diod. xxii. 9; Paus. x. 19–23; Iust. xxiv. 5; xxv. 1–2.

kıyılarına kadar uzanan bir alanda Tylis Krallığı'nı kurmuş[731]; Kiderios liderliğindeki 9.000 kişilik diğer bir grup, Makedonya Kralı Antigonos Gonatas tarafından onun düşmanı Antipatros Etesias'a[732] ve 4.000 kişilik başka bir grup ise, Ptolemaios II. Philadelphos tarafından Kyrene kentinin başındaki gayrimeşru kardeşi Magas'a karşı[733] kullanılmak üzere paralı asker olarak kiralanmış; Leonnorios'la Luturios önderliğindeki Galatlar da, Küçükasya'ya geçmeye karar vermişlerdir. Fakat Trokmi ve Tolistobog kabile şefleri Luturios ve Leonnorios arasında M.ö. 278/277 yılında bir tartışma çıkmış ve Leonnorios aşiretini Bithynia Kralı I. Nikomedes'in (M.ö. 280–242) davetine uyarak Bosporos (= İstanbul Boğazı) üzerinden Byzantion'a sevk etmiştir. Böylece, Galat liderler arasındaki zayıf bağlar ve gevşek Galat federasyonu bir kez daha kendini belli etmiş oluyordu. Kısa bir süre sonra da, Luturios, elindeki askerlerini Küçükasya'daki Troas Bölgesi'ne geçirmiş ve yağmacı Galatların doğu kolunu oluşturan Trokmi, Tolistobog ve Tektosag'lardan, Luturios ve Leonnorios önderliğindeki Galatlar, (= M.ö. 278/277) yılında Küçükasya'da Bithynia Kralı Nikomedes'in hizmetinde, tekrar bir araya gelmişlerdir[734]. I. Nikomedes, Galatlarla yaptığı bu ittifak sayesinde Bithynia tahtında gözü olan isyankâr kardeşi Zipoites'i kolaylıkla bertaraf etmiş ve Bithynia'nın tek hâkimi olmuştur[735].

---

731 Polyb. iv. 46. 1–2; viii. 22; Iust. xxv.

732 Strab. iv. 4. 2. c. 196; Polyain. *Strat.* iv. 6–17.

733 Kallim. *hymn. del.* iv. 175–187; Polyb. v. 65. 10; Paus. i. 7.

734 Liv. xxxviii. 16. 8.

735 *FGrH* 434. 2 (= Memnon); Iust. xxv–xxvi; Strab. xii. 5. 1–3. c. 567; Liv. xxxviii. 16. 1–15; Paus. i. 4. 5; x. 23. 14; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. BELOCH 1893: 538; RAMSAY 1899: 45; STAEHELIN 1907²: 4 v.dd.; BRANDIS 1910: 535; TARN 1928: 104; LAUNEY 1944: 36; MAGIE 1950: 730 n. 10;

Daha sonra da, Pontos Kralı Mithridates I. Ktistes'in (M.ö. 302/301–266/265) ordusunda paralı asker olarak Mısır Kralı II. Ptolemaios'a (M.ö. 282–246) karşı Paphlagonia (= Kastamonu dolayları) yöresinde savaşan Galatlar, Mısır ordusunu bozguna uğratmışlardır. Böylece, I. Nikomedes[736] ve I. Mithridates[737], kendilerine yapılan bu yardıma karşılık, aralarında üç kabileye ayrılan Galatları Halys (= Kızılırmak) ve Sangarios (= Sakarya) ırmakları arasındaki topraklara yerleştirmişlerdir. Strabon'a[738] göre, bu kabilelerden Trokmi'ler Kappadokia ve Pontos'a; Tektosag'lar Pessinus (= Ballıhisar) ve Orkaorki'un komşusu olan Büyük Phrygia yakınlarındaki yerlere ve Ankyra (= Ankara) Kalesi'ne; Tolistobog'lar ise, Bithynia ve Phrygia Epiktetos'la sınır olan yerlere yerleşmişlerdir. Strabon[739] Galatların yönetim organizasyonu hakkında şöyle demektedir:

"Bu ülke, uzun zaman dolaşan ve Attalos'lar ve Bithynia kralların tâbii olan ülkeleri ele geçirerek, şimdiki Galatia ve Gallo–Graikia denen yeri, oranın sahiplerinin gönül rızasıyla alan Galatia'lılar tarafından kurulmuştur. Genellikle bunların Küçükasya'daki seferlerinin Leonnorios tarafından yönetildiği kabul edilir. Her üç kabile de aynı dili konuşurlardı ve birbirlerinden hiç farklı değillerdi; her biri tetrarkhia denen dört kısıma ayrılırdı; her tetrarkhia'nın kendi tetrarkhes'i ve her ikisinin de tetrarkhes'e bağlı bir hakimi, askerî komutanı ve ikinci derecede iki komutanı daha vardı. On iki tetrarkhes'ler kurulunda üç yüz kişi bulunuyordu ve bunlar Drynemeton denen yerde toplanırdı. Kurul sadece cinayet davalarına karar

---

HANSEN 1971[2]: 29; ELLIS 1990: 93 v.d.; STROBEL 1994 b: 73; 1996: 115; 237.

736 *FGrH* 434. 11 (= Memnon)

737 Steph. Byz. *Ethnika "Ankyra"* = *FGrH* 740. 14.

738 Strab. xii. 5. 2. c. 567.

739 Strab. xii. 5. 1. c. 567.

verirdi, halbuki tetrarkhes'ler ve hâkimler her davaya bakardı. Çok eskiden Galatia'nın yönetimi böyleydi; fakat benim zamanımda ilk önce üç, sonra iki, sonra da bir lidere yani Deiotaros, daha sonra da Amyntas'a geçmiş bulunuyor" .

Memnon'a[740] göre, Küçükasya'ya geçen Galat liderlerin sayısı on yediydi ve doğal olarak da, bu liderlerin yönettiği kabile sayısı bu rakamla orantılıydı. Şimdiye kadar gördüğümüz antik kaynaklara göre Galatia Bölgesi'ne Tolistobog, Tektosag ve Trokmi kabileleri yerleşmiştir. Bu üç kabile, Strabon'un da yukarıda belirttiği gibi, dört bölüme ayrılır ve her bir bölüm kendi lideri (= *tetrarkhes*) tarafından yönetilirdi. Bu bakımdan, antik yazarlar tarafından her kabiledeki hâkim grubun adı (Tolistobog, Tektosag, Trokmi) zikredilmiş ve bu kabilelere bağlı kendi liderleri tarafından yönetilen küçük Galat kabilelerin adları ender olarak anılmıştır. Plinius[741], Voturi ve Ambitouti kabilelerinin Tolistobog'lara; Toutobodiaki kabilesinin Tektosag'lara bağlı olduğundan söz etmektedir[742]. Plutarkhos[743] ise, M.ö. I. yüzyılın başında Tosiopai adlı Galat kabilesinin *tetrarkhes*'inden bahsetmektedir.

Böylece, küçük kabileler halinde Küçükasya'ya geçen ve sağlam bir bütünlük taşımayan, gevşek bir federal birlikle birbirine bağlanmış olan Galat kabile reisleri, her ne kadar Küçükasya'daki Hellenistik krallıklara ait kentleri ele geçire-

---

740 *FGrH* IIIB 434 (= Memnon).

741 Plin. *nat.* v. 146.

742 Polybios (v. 55. 3) ise, Rigosages adlı Galat kabilesinin M.ö. 221 yılında Seleukos ordusunda paralı askerlik yaptığını bildirmektedir. Ayrıca, Stephanos Byzantinos "Ἄγκυρα" maddesinde Ankyra çevresinde yaşayan *Skorpioi* (= οἱ Σκορπίοι) adlı bir grup insandan bahsetmektedir. Konuya ilişkin olarak bk. MITCHELL 1993: 42 n. 13.

743 Plut. *mor.* iii. 23. 259 a–c.

rek buralara yerleşmiş olsalar da, henüz tam anlamıyla yerleşik hayata geçmemişlerdi. Sürekli yer değiştiren gruplar arasında daha çok avcılığa, hayvancılığa ve –ancak kendilerine yetecek ölçüde– tarıma dayalı ilkel bir ekonomi söz konusuydu. Düzenli bir şekilde tarım yapılmaması onların yerleşik yaşama geçişini ve kent merkezlerinin oluşumunu geciktirmiştir. Dağınık bir şekilde yaşam süren kabilelerde hayat bir keşmekeşlik ve vurdumduymazlık içinde geçmekteydi. Sürekli bir hareket halinde bulunan bu insanlar ya daha bereketli toprak ya yağma için ya da güçlü komşuların baskılarına dayanamayarak daima göç etmek zorunda kalıyorlardı. Bu bakımdan M.ö. III. yüzyılda Galatlarda düzenli yahut kapsamlı bir yönetim organizasyonundan söz etmek olanaksızdır. Bu kabileler anılan yüzyıl boyunca Galatia'da, Hellenistik krallıklarla iç içe yaşadıkları halde, âdetleri, töreleri ve yönetim biçimleri bakımından onlardan çok farklıydılar. Toplumları hâlâ aşiret reisleri tarafından yönetildiği için Galatlar Küçükasya'nın en az yarım yüzyıl gerisindeydi. Ayrıca toplum değerleri ve ölçüleri Hellen dünyasını egemenliği altında bulunduran İskender'in haleflerinden çok, Homeros'un epik şiirlerinde anlattığı ilkel toplumları andırıyordu[744].

Politik organizasyon eksikliği Galatlar için büyük bir engel teşkil etmekteydi. Kabileler arasında dostça ilişkiler bulunmasına, her kabilenin diğer kabilenin yağma bölgesine saygı göstermesine karşın, Galatların çok ender biçimde birleşik olarak hareket ettikleri görülmektedir. M.ö. 241/240 yılında I. Attalos tarafından mağlûp edilen Tolistobog'lar[745], Antiokhos Hieraks ve onun müttefiki durumundaki soydaşları

---

[744] RANKIN 1995: 26 v.d.

[745] Polyb. xviii. 41. 6; Liv. xxxviii. 16; Plin. *nat.* xxxiv. 38; Paus. i. 25. 2; Polyain. *Strat.* iv. 20; *OGIS* 269; 275–276; 280.

Tektosag'lardan yardım istemişler, buna rağmen, Trokmi'ler tarafsızlıklarını sürdürmüşler[746] ve belki de Galatlar, çok çetin geçen savaşı bu yüzden kaybetmişlerdir.

Galat tarihi M.ö. II. yüzyılda M.ö. III. yüzyıldan pek çok bakımdan farklılık gösterir. Galatlar, eskisi gibi barbar, kontrol edilemeyen, güvenilmez topluluklar olarak Hellen kentlerine yağma seferleri düzenlemelerine rağmen, M.ö. II. yüzyılda Küçükasya'daki diğer krallıklar ve hanedanlıklar arasında yerlerini almışlardır. Galatlar bu yüzyılda Polybios[747] ve Livius[748] tarafından işaret edildiği gibi, politik ve diplomatik yeteneklerini askerî ustalıkları oranında kullanmayı öğrenmişler ve belirli ölçüde Hellenize olmuşlardır[749].

Polybios[750] ve Livius[751] Galat Savaşı'nı anlatırken, her ne kadar, *tetrarkhia* terimini kullanmasalar da Strabon'un sözünü ettiği Galat *tetrarkhes*'liğine ve Galat anayasasına benzer özelliklerden bahsetmektedirler[752]. Livius'a[753] göre, Galat krallarından biri olan Eposognatos, Magnesia ad Sipylum (= Manisa) Muharebesi'nde Seleukos Kralı Antiokhos III. Megas'la ittifakı reddetmiştir. Fakat diğer üç kabilenin Galat kralları Ortiagon, Kombolomaros ve Gaulotos[754], III.

---

[746] Polyb. xviii. 41. 7–8; Liv. xxxiii. 21. 3; Strab. xiii. 4. 2. c. 624; Pom. Trog. *Prol.* xxvii.; Paus. i. 4. 6; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. *OGIS* 269 n. 1; 268 n. 2; STAEHELIN 1907[2]: 27; BIKERMAN 1944: 76 v.dd.; HANSEN 1971[2]: 28; MITCHELL 1974 a: 12 n. 60 v.dd.; RANKIN 1987:194.

[747] Polyb. xxxi. 8. (13) 1; xxxi. 32.

[748] Liv. xlii. 29. 4.

[749] MITCHELL 1993: 43 v.d.

[750] Polyb. xxi. 37–39.

[751] Liv. xxxviii. 48. 11.

[752] JONES 1971[2]: 115.

[753] Liv. xxxviii. 18. 1.

[754] L iv. xxxviii. 19. 2–3.

Antiokhos'un müttefiki olarak Magnesia Muharebesi'nde Seleukos'ların yanında çarpışmışlar ve savaştan sonra paniğe kapılmadan düzenli bir biçimde geri çekilebilmişlerdir[755]. Bu savaş sırasında tarafsız kalan dördüncü Galat Kralı Eposognatos ise, kendi halkıyla birlikte olayları dışarıdan izlemeyi tercih etmiştir. Bu durumda, Livius'un Galat kralları olarak tanımladığı Ortiagon, Kombolomaros, Gaulotos ve Eposognatos'un gerçek anlamda krallar değil de, Strabon'un sözünü ettiği Galat kabilelerinin başında bulunan *tetrarkhes*'ler olmaları daha akla yatkın gelmektedir. *Divide et impera* (= "Böl ve yönet!") prensibini kendilerine ilke edinmiş olan Romalılar açısından, krallarının (= *tetrarkhes*'lerinin) yönetimindeki bölgelerde hüküm süren bu güçlü Galat kabilelerin birlikte hareket etmemeleri kadar güzel bir şey olamazdı. Manlius Vulso'nun Galatia seferinde bile Galatlar arasında toptan bir karşı koyma olmamış ve bireysel olarak savaşan Galat kabileleri, Roma ve Pergamon koalisyonuna karşı kolayca yenilmişlerdir. Sadece Trokmi kabilesi Tolistobog'lara yardım göndermiş ve bu sırada Tektosag'lar Manlius'un Tolistobog'ları yenmesini uzaktan seyretmekle yetinmişler ve daha sonra da, hem zaman kazanmak, hem de bu yolla *consul*'ü ele geçirmek amacıyla bir plân hazırlayarak Romalılarla barış görüşmelerine başlamışlardır[756]. İlk ayarlanan görüşmeye Galatların gelmeyişi üzerine düzenlenen ikinci görüşme Attalos ve Galat elçileri arasında yapılmış; fakat Galat krallarının ve Roma *consul*'ü Manlius'un bu görüşmede orada bulunmayışı yüzünden alınan kararlar geçersiz sayılarak

---

[755] Polyb. xxi. 16–17; Liv. xxxviii. 17. 13–14; 18. 1; 48 7–8; App. *Syr.* 30–34; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. MAGIE 1950: 757 v.dd. n. 54 v.d.; ÖZSAIT 1982: 300; MANSEL 1988[5]: 484; LEQUENNE 1991[2]: 75 v.dd.; DEMİRCİOĞLU 1993[3]: 337.

[756] JONES 1971[2]: 114 v.dd.

ertesi gün aynı yerde buluşmak üzere sözleşilmiştir[757]. Bu da, Tektosag kabilesinin aynen Tolistobog kabilesi gibi, birden fazla kral (= *tetrarkhes*) tarafından yönetilen bir Galat topluluğu olduğunun bir kanıtı olup, elçilerden ve Galat soylularından oluşan meclisin, başlarında kralları olmadan karar alabilme yetkilerinin bulunmadığını göstermesi bakımından ilgi çekicidir[758].

Galatların en önemli prenslerinden biri olan Ortiagon[759], M.ö. 187/186 yılında bütün Galatları kendi egemenliğinde birleştirecek bir plân hazırlamıştı. Ortiagon, kişiliğinde hem doğal, hem de sonradan kazanılan pek çok yeteneği birleştiren bir yapıya sahipti. Tabiatı ve yaptığı işler gereği, Galatların üç kardeş kabilesi olan Tolistobog, Tektosag ve Trokmi'leri yönetmeye iyi hazırlanmış bir insandı. Amacı, Küçükasya'da yapıcı rol oynamaya kararlı, güçlü ve zengin bir birleşik Galat krallığını kurmaktı[760]. Nasıl yaptığı bilinmemekle birlikte Ortiagon, o zamana kadar dağınık gruplar halinde, bireysel, kendi başlarına buyruk hareket eden Galatları, M.ö. 186–183 yılları arasında belirli bir süre için de olsa, kendi egemenliği altında tutabilmiştir. Ortiagon Galatların tek hâkimi konumuna geldiğinde, ilk iş olarak Pergamon Kralı II. Eumenes'e karşı savaş açmış; fakat ona kötü bir şekilde yenilmiştir. Böylece, Ortiagon'un büyük zorluklarla kurduğu Galat birliği onun ölümüyle son bulmuştur[761].

---

[757] Liv. xxxviii. 25. 1–7.

[758] Polyb. xxi. 37. 1–3; xxi. 37. 8–9; Liv. xxxviii. 18. 13–15; xxxviii. 19. 2–3; Plin. *nat.* v. 146; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. JONES 1971[2]: 115 n. 4.

[759] Plut. *mor.* iii. 20. 258 c–d; Polyb. xxi. 38. 1; xxii. 21. 1; Pomp. Trog. *Prol.* xxxii.; Liv. xxxviii. 19. 2; xxxviii. 24. 9.

[760] Polyb. xxii. 21. 1–4.

[761] MAGIE 1950: 764 n. 764 v.d.

M.ö. III. ve II. yüzyıllar boyunca Galat kültürünün Küçükasya'daki Hellen dünyası ve kentleriyle ilişkileri onların zaten sağlam olmayan, aşiret aristokrasisine dayalı yönetim şekillerinin derece derece değişmesine ve hem daha resmi, hem de merkeziyetçi bir yönetim sistemi olan oligarşik bir düzene geçmesine neden olmuştur[762]. Böylece, bu gelişmenin doğal sonucu olarak Galat kabilelerinde babadan oğula geçen, sülaleye dayalı bir yönetici grubu ortaya çıkmış ve yönetimi, kişisel yiğitliği ve başarısı sayesinde elinde bulunduran savaş şeflerinin elinden almıştır. Bu sistemin belirli bir şekilde ortaya çıkması M.ö. II. yüzyılın son çeyreğinde Galatlar arasında sivrilen Tolistobog *Tetrarkhes*'i Sinoriks'le başlamıştır. Fakat M.ö. 86/85 yılında Pontos Kralı Mithridates'in Galatlara karşı uyguladığı katliamdan[763] yalnızca üç *tetrarkhes*'in kurtulması felaketiyle birlikte Galat *tetrarkhia* yönetim sistemi doğal olarak, felce uğramış ve değişmiştir[764]:

Galat oligarşisinin M.ö. I. yüzyılda Tolistobog *Tetrarkhes*'i Sinoriks'in oğlu Deiotaros'la şekillendiğini görüyoruz[765]. Galatlar, Mithridates Savaşları süresince Roma ordusuna ve komutanlarına azımsanmayacak derecede yardımlarda bulunmuşlardı[766]. Bu bakımdan Pompeius, Galatia Bölgesi'ni, içinde Pharnakeia[767] ve Trapezus'un (= Trabzon) da bulunduğu pek çok önemli limanla birlikte Karadeniz kıyılarında yer alan, Halys Irmağı'nın doğu yakasındaki bereketli topraklara

---

762 *NumChron.* XV 204 v.dd.; MITCHELL 1993: 27.

763 Plut. *mor.* iii. 23. 258–259 a–d; App. *Mithr.* 46; 58.

764 HOBEN 1969: 59.

765 MITCHELL 1993: 28 n. 7.

766 Cic. *Phil.* xi. 33; *Deiot.* 26–27; App. *Mithr.* 41; Iust. xxxviii. 4. 9 v.d.

767 Pontos Kralı I. Pharnakes'in Eukseinos (= Karadeniz) kıyısında kurduğu kent (Strab. xii. 3. 17–18. c. 547–549).

sahip, Gazelonitis ülkesini ve doğuda Kolkhis'e, güneyde ise Mithridation Kalesi'ne ve Armenia Minor'a kadar uzanan Pontos topraklarını Galat *tetrarkhes*'lerinin egemenliğine bırakmıştır[768]. Böylelikle, Galat *tetrarkhes*'lerin M.ö. 86 yılında Mithridates VI. Eupator tarafından, toplu olarak katledilmesinden sonra felce uğrayan *tetrarkhia* sistemi, Pompeius'un Küçükasya'yı yeniden organize ettiği M.ö. 63 yılına kadar devam etmiş; fakat sayıları zaten oldukça azalmış olan on iki kişilik Galat *tetrarkhia* yönetimi Pompeius tarafından basitleştirilerek her kabile için bir tane olmak üzere, üçe indirilmiştir[769]. Galatlar böylece, Küçükasya ve Karadeniz kıyılarında stratejik bakımdan önemli ve geniş bir bölgenin egemenliğini ellerine geçirmişlerdir. Eski sisteme göre, her Galat kabilesi veraset yoluyla babadan oğula geçen ve *tetrarkhes*'lerin oluşturduğu dörtlü bir yönetim demek olan *tetrarkhia* sistemiyle yönetilmişti[770]. Fakat bu kadar geniş bir bölgenin yönetim düzenini sağlayabilmek için şimdiye kadar kullanmış oldukları sistemin değiştirilmesi zorunluluğu ortaya çıkmıştı. Bundan dolayı, Pompeius, yönetilmesi zor olan bu geniş toprakların egemenliğini Tolistobog *Tetrarkhes*'i Deiotaros,

---

[768] Cic. *har. resp.* 29; Strab. xii. 5. 2. c. 567; *IGRom* IV 1683; konuya ilişkin olarak bk. RAMSAY 1890: 209; STAEHELIN 1907²: 88 n. 7; CARY 1932: 393 n. 2; ADLOCK 1937: 11 v.dd.; HOBEN 1969: 69 v.dd.; LIEBMANN 1969: 280 v.d.; SHERK 1980: 957: RANKIN 1987: 202; MITCHELL 1993: 33 n. 73; konuya ilişkin daha detaylı açıklamalar ve tartışmalar için ayrıca bk. MAGIE 1950: 1237 v.d. n. 41.

[769] Strab. xii. 5. 1. c. 567; App. *Mithr.* 114; *civ.* v. 75; konuya ilişkin olarak bk. ZWINTSCHER 1892: 36 v.d.; STAEHELIN 1907²: 43 ve 88; SCHWAHN 1934: 1091 v.dd.; MAGIE 1950: 373; 1235 n. 40; LEVICK 1967: 25.

[770] Galatların uyguladığı bu sistem, batıdaki kuzenleri tarafından da uygulanmaktaydı. Caesar, Galyalılarla yaptığı savaşı anlatırken, hem Alpler'in batı tarafında oturan Helvet'lerin dört *canton*'undan, hem de güneydoğu Britannia'daki Canti'lerin dört kralından söz etmektedir. Caes. *Gall.* i. 5; v. 22; konuya ilişkin olarak bk. MITCHELL 1993: 27.

Trokmi *Tetrarkhes*'i Brogitaros ve ismi kesin olarak bilinmeyen bir Tektosag *Tetrarkhes*'i arasında paylaştırmış; ayrıca bu *tetrarkhes*'lerden Deiotaros[771] ve Brogitaros'a[772] "kral" unvanı da verilmiştir. Galatia Bölgesi'nde de oligarşinin bir adım ilerisi olan krallık sistemi M.ö. 59 yılında Pompeius tarafından gene Deiotaros ve Brogitaros'a tanınmış ve bu suretle, Galatlar arasında da resmen krallık sistemi başlamıştır. Böylece, M.ö. I. yüzyılda Galatlar –geç de olsa– Küçükasya ve Akdeniz havzasındaki diğer Hellenistik krallıklarla aynı yönetim sistemine kavuşmuş oluyorlardı.

M.ö. 50 yıllarında Trokmi Kralı Brogitaros'un ölmesi üzerine, Deiotaros, bu uygun fırsatı değerlendirip Trokmi Krallığı'nı ilhak etmiştir. Böylece Strabon'un[773] dediği gibi, Galatia'nın yönetimi iki lidere geçmiştir[774]. Deiotaros karısı Berenike'den olma, kendisiyle aynı adı taşıyan oğlunu daha hayattayken kral naibi yapmış[775]; fakat oğul Deiotaros ba-

---

[771] Strab. xii. 3. 13. c. 547; Eutr. vi. 14; App. *Mithr.* 114'e göre Deiotaros'a krallık ve bu topraklar Pompeius tarafından; Cic. *har. resp.* 29; *Deiot.* 10; 34; *Phil.* ii. 94; *div.* ii. 79; *Att.* v. 17. 3; Caes. *Bell. Alex.* 67–68'e göre ise, *Senatus* tarafından, Caesar'ın *consul*'lüğü sırasında verilmiştir. Krallığın *Senatus* tarafından Deiotaros'a verilmiş olması akla daha uygun gelmekte olup, Roma *Senatus*'unca verilen krallıklara ilişkin olarak ayrıca bk. Liv. xxx. 17. 10; xxxi. 2. 14; Iust. xxxviii. 2. 8; Caes. *Gall.* i. 43. 4; Cic. *ad fam.* ii. 17. 7; *Sest.* 56; Tac. *ann.* iv. 26. 4.

[772] Kral unvanı için bk. Cic. *har. resp.* 28–29; *Sest.* 56; *dom.* 129. Tavion'da (= Büyüknefes Köyü) basılan gümüş *denarion* için bk. *BMC: Galatia* XVII; bu konuya ilişkin karşıt görüşler ve delilleri için ise, bk. *OGIS* 349; *IGRom* IV 1328 = *IvKym* 15; *IGRom* IV 1683 = *IvDidy* 475. XXXVI; REINACH 1902: 155; MITCHELL 1993: 33 n. 74.

[773] Strab. xii. 5. 1. c. 567.

[774] Caes. *Bell. Alex.* 67; konuya ilişkin olarak bk. *BMC: Galatia* XVII; ADLOCK 1937: 12 v.dd.; LEVICK 1967: 25.

[775] *RECAM* II 188; Plutarkhos (*mor.* iii. 21. 258 d)'de (büyük bir ihtimalle) yanılarak Deiotaros'un karısının adının Stratonike olduğundan söz

basından önce ölmüştür[776]. Yaşlı kral diğer bütün oğullarını da bir şekilde öldürdüğü için[777], M.ö. 41/40 yılında öldüğünde Galat Krallığı'nı, kendisini Caesar'a şikâyet eden torunu Kastor'a bırakmak zorunda kalmıştır; çünkü ortada ondan başka varis kalmamıştır. Galatia Kralı Kastor'un M.ö. 36 yılı kışında ölmesi üzerine ise, Amyntas'ı Galatia, Lykaonia, Isauria ve Pamphylia'nın yönetimiyle görevlendirilen Antonius, böylece Kastor'un ölümüyle ardında kalan mirası onun yasal varisleri ve özellikle çocuğu ve halefi Deiotaros Philadelphos'a vermemiş; onun yerine, daha güvendiği ve değer verdiği Galat *Tetrarkhes*'i Amyntas'a, Kastor'un mirasının büyük bir bölümünü bağışlayarak onu yeni Galat kralı ilân etmiştir[778]. Böylece, Strabon'un zamanında Galatia'nın yönetimi önce üç, sonra iki, daha sonra bir lidere, yani Deiotaros'a ve ondan da, Amyntas'a geçmiştir[779].

---

söz etmektedir. Konuya ilişkin olarak ayrıca bk. MITCHELL 1993: 28 n. 8.

[776] Cic. *Att.* v. 17. 3; *Deiot.* 25; 36; 41; *Phil.* ii. 31.

[777] MITCHELL 1993: 28 n. 10.

[778] Strab. xii. 5. 1. c. 567–569; Plut. *Ant.* 61. 2–3; Dio Cass. xlix. 32. 3; liii. 26. 3; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. ZWINTSCHER 1892: 36 v.d.; SYME 1937: 227; LEVICK 1967: 26 v.d.; SHERK 1980: 957; ÖZSAİT 1982: 318; 1985: 82; *BMC: Galatia* XVIII 2 (= Dio Cass.). Anılan kaynaklarda, Amyntas'ın Galatia kralı olması Antonius'un Part seferinden sonraya, M.ö. 36 yılı kışına tarihlenmektedir. Bu görüş ayrıca Appianos (*civ.* v. 137) tarafından da desteklenmektedir.

[779] Strab. xii. 5. 1. c. 576; App. *Mithr.* 114; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. STAEHELIN 1907^2: 43; 88; SCHWAHN 1934: 1091 v.dd.; MAGIE 1950: 373; 1235 n. 40.

B. Savaş Teknikleri

Livius[780] ve Iustinus[781] tarafından, Küçükasya'ya geçen Galatların güçlerinin ve nüfus yoğunluklarının nedeni olarak hızlı bir şekilde üremeleri gösterilmekte olup, Galatların M.ö. III. yüzyıl Küçükasya'sında aşırı nüfuslarının yarattığı korkunç etkiden kaynaklanan ünleri hâlâ esrarını korumaktadır. Hellenistik döneme özgü savaş sanatı ana hatlarıyla, Makedonya Kralı II. Philippos ve Büyük İskender tarafından şekillendirilmiş, yüksek derecede sofistike bir sistemdir. Böylece Hellenistik ordular, profesyonel ve paralı askerlerden oluşmaktaydı. Ayrıca, bu askerler tarafından kurulmuş koloniler bulunmaktaydı ki, bunların büyük bir çoğunluğu yerleştikleri bölgenin hâkimiyle birlikte herhangi bir tehlike karşısında birleşip bölgenin güvenliğini sağlamakla yükümlüydüler. Bu tür ordular genellikle, *phalanks* denilen, iyi eğitim görmüş piyadelerin oluşturduğu birliklerden meydana gelmekteydi. Galatlar ise, ne silahları ne de savaş organizasyonları bakımından bu profesyonel ordularla hiçbir şekilde karşılaştırılamayacak düzeydeydiler[782]. Ancak, arkeolojik ve tarihsel verilerin ışığında, genelde tarım ve ticaretle fazla uğraşmayan Galatların, çeşitli Hellenistik krallıklarda yaptıkları paralı askerlikleri sırasında Hellenlerin standart silahlarını ve savaş

---

[780] Liv. xxxix. 16. 13.

[781] Iust. xxv. 2. 8–9.

[782] Polyb. ii. 35; Strab. vii. 3. 17. c. 306; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. RAPIN 1991: 325; MITCHELL 1993: 45.

düzenlerini benimsedikleri düşünülmektedir[783]. Bu Hellenistik ordularda Galatlar da diğer paralı askerler gibi, belirli bir düzen içinde savaşmış olmakla birlikte, kendilerine has özelliklerini hiçbir zaman kaybetmemişler; cesaretleri herkes tarafından takdir edilen savaşçılar olarak ün salmışlardır. Gösterdikleri kayıtsız yüreklilik ve savaş sanatındaki deneyimlerinden dolayı Hellenistik Çağ ordularının hep ön saflarında savaşmışlar ve bu orduların değişmez bir parçası olarak krallar tarafından sürekli hizmete alınmışlardır[784]. Iustinus'a[785] göre, ne Hellenistik krallar, ordularında Galat paralı askerleri olmaksızın herhangi bir savaşa giriyor, ne de tahttan indirilmiş olanlar Galatlardan başka bir topluluğun yanına sığınıyordu. "Galat" adı Hellenistik Çağ boyunca bütün Küçükasya'da potansiyel bir tehlike ve tehdit unsuru olarak görülmüştür[786]. Hellenistik krallar, Galat adının yarattığı korku ve yenilmez Galat savaşçılarının amansız silahları olmadan hiçbir şeyin ne krallıklarını garanti altına alabileceğine, ne de kaybedilen bir şeyin tekrar kazanılabileceğine inanıyorlardı[787].

Fakat Galatların Hellenistik Çağ boyunca kurmuş oldukları bütün ittifaklar ya da paralı asker olarak belirli bir krallığın himayesine girmeleri yalnızca o zamanki çıkarlarının o yönde olmasıyla ilgilidir. Bu yüzdendir ki, I. Nikomedes ve Mithridates I. Ktistes, Galatları ordularında paralı asker olarak kullanmalarına rağmen, barış zamanında yönetilmesi çok zor bir

---

783 ELLIS 1990: 110 v.dd.; RAPIN 1991: 325 v.d.

784 Xen. *Hell.* vii. 1. 20; Diod. xv. 70. 1; Polyb. i. 43; i. 66–7; v. 77–78; Plut. *Pyrrh.* 26. 6; Paus. i. 13. 2; App. *Syr.* 2. 6; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. ELLIS 1990: 110 v.dd.; SZABO 1991: 333 v.dd.

785 Iust. xxv. 2.

786 Liv. xxxviii. 16. 13; Iust. xxxviii. 4. 9.

787 Iust. xxv. 2.

kavim olduklarından onları kendi krallıklarında uygun bir mesafeye yerleştirmeyi tercih etmişlerdir. Çünkü Galatlar, bir kere krallığın topraklarına yerleştiler mi buraları ele geçirme ve yağmalama hevesine kapılıyorlardı. Ayrıca Galatlar kolayca ittifaktan ayrılabilir ve yapılmış anlaşmaları bozarak müttefiklerine karşı bile saldırı düzenleyerek onların topraklarını yağmalayabilirlerdi. Hatta daha da ileri giderek birçok Hellenistik Çağ kralını bu şekilde öldürmüşlerdir: Sırasıyla, Seleukos Kralı Antiokhos I. Soter, M.ö. 261 yılında Galatlara karşı savaşırken Kentoarates adlı bir Galat tarafından[788]; Bithynia Kralı Ziaelas, M.ö. *ca.* 227 yılında bir Galat tarafından[789]; Seleukos Kralı Antiokhos II. Hieraks, M.ö. 227/226 yılında Trakya'daki Galat Tylis Krallığı'nda bulunan bir grup Galat asıllı yağmacı tarafından[790]; Seleukos Kralı Seleukos III. Soter, M.ö. 223 yılında, emrinde bulunan Galat asıllı subaylardan Apaturios ve Nikanor tarafından öldürülmüştür[791]. Pontos Kralı Mithridates VI. Eupator ise, M.ö. 63 yılında zehir içmek suretiyle kendini öldürmeye çalışmış; fakat bu intihar girişiminde başarılı olamadığı için Bituitos komutasındaki Galyalıları çağırıp onlara kendini öldürmelerini emretmiş ve Bituitos da, kılıcını çekerek bir vuruşta kralı öldürmüştür[792].

---

[788] Ael. *nat. anim.* vi. 44; konuya ilişkin olarak bk. ELLIS 1990: 97.

[789] *FGrH* 81 F 50 (= Phylarkhos); konuya ilişkin olarak ayrıca bk. LAUNEY 1949: 506 n. 7; MITCHELL 1993: 42 n. 2.

[790] Plin. *nat.* viii. 158; HANSEN 1971[2]: 35 n. 46; MITCHELL 1993: 42 n. 2.

[791] Polyb. iv. 48. 7–8; v. 40. 5–6; v. 41. 2; App. *Syr.* 66; Iust. xxvii.; xxix. 1. 3; Eus. *chron.* i. 253; daha detaylı bilgi için bk. LAUNEY 1949: 508 n. 1; MAGIE 1950: 739 n. 25; MITCHELL 1993: 42 n. 2.

[792] Liv. *perioch.* 102; Val. Max. ix. 2; Flor. *epit.* i. 40. 25 v.d.; Plut. *Pomp.* 41. 1–5; App. *Mithr.* 102; 107; 111; Dio Cass. xxxvi. 50. 2 ve xxxvii. 11 v.dd.; 12. 4; 13. 1–4; Iust. xxxvii. 1. 7–9; Eutr. iii. 76. 7; vi. 12. 3; Oros. *hist.* vi. 5; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. GEYER 1931: 2195 v.d.; LEQUENNE 1991[2]:

Genelde uzun boylu, beyaz tenli, mavi gözlü, sarışın ya da kızıl saçlı olan[793] Galatlar, bu ırksal özelliklerinin yanı sıra, kavgacı bir karakter de taşıyorlardı[794]. Herkes birbiriyle kabaca bağırarak, sesli harfleri uzatıp sessizlere basarak konuşurdu. Kavgada da, bir Galatın birçok Hellen paralı askerine bedel olduğunu övünerek, göğüslerini kabartarak söylerlerdi. Sözlerinde gerçek payı da vardı. Çünkü onlar Hellenlerin tam tersine, askerlik yapmaktan gurur duyarlar ve toplum olarak, savaşmayı çok severlerdi[795]. Bu hem güçlü, hem de gözü pek insanlar kan dökmekten hoşlanırlardı[796]. Eğer disiplinsizlikleri ve içkiye düşkünlükleri olmasa, mutlaka dünyanın en iyi askerleri olurlardı. Öyle ki, şarap ya da buğdaydan ve çeşitli sebzelerden yaptıkları içkileri içen Galatları savaşın en nazik anlarında bile sarhoş görmek mümkündü. Yaşamlarını paralı askerlik ve çevre kentlerden elde ettikleri yağmalardan kazanan bu maceraperest insanlar, kendilerine özgü, *thyreos* (= ὁ θῦρεός) adı verilen, yaklaşık bir insan boyunda, büyük[797], geniş, oval ve arka tarafı silah taşımakta kullanılan bir kalkanla savaşa katılmaktaydılar[798]. Hellenistik Çağ sanat gele-

---

117 v.d.; MAGIE 1950: 1229 v.d. n. 25.

793 Diod. v. 27–30; Liv. xxxviii. 17. 3; Paus. x. 20. 7–8.

794 Caes. *Gall.* vi. 15. 1; Diod. v. 28. 5; Ath. *Deip.* iv. 40. 154 a–c; Amm. Marc. xv. 12. 1.

795 Strab. iv. 4. 2. c. 195–196.

796 Genellikle Galat liderler (= *tetrarkhes*'ler) tarafından çok sayıda Galat için verilen ziyafetlerde bile eğlence olsun diye teke tek dövüşen Galatların büyük bir bölümü ya bu tür çarpışmalarda ağır bir şekilde yaralanır ya da ölürdü (MITCHELL 1993: 43 v.d. n. 19 v.dd.). Savaş sırasında ise, bazı Galatlar derilerine kendi bıçaklarıyla geniş yaralar açarak kanlarını akıtır ve böylelikle bu savaş sonunda daha büyük şan ve şeref kazanacaklarına inanırlardı (Liv. xxxviii. 21. 10).

797 Liv. xxxviii. 17. 3.

798 Diod. v. 30. 2; konuya ilişkin olarak bk. LAUNEY 1944: 217 v.dd.;

neklerine uygun olarak yapılan heykel ve kabartmalarda Galat savaşçıları çoğu zaman, kendilerine özgü silah ve askerî donanımlarıyla ya yarı çıplak ya da çıplak olarak tasvir edilmişlerdir[799]. Gerçeklere uygun olduğu sanılan, Galatlara ilişkin bu tasvirlere benzer tanımlara, M.ö. 189 yılında Manlius Vulso'yla Galatlar arasındaki savaşı nakleden Livius'ta rastlamaktayız[800]. Gene Livius[801] ve Pausanias'ın[802] anlatımlarına göre Galatlar, uzun boylu, kızıl saçlı, yarı çıplak; sadece kocaman korkunç kalkanları[803], uzun kılıçlarıyla[804] ve ellerine geçen her taşı düşmana fırlatarak dövüşen, düzensiz ve bireysel savaşçılardı[805]. Diodoros[806]

MITCHELL 1993: 16 n. 39; 45 n. 38; RITCHIE 1995: 37 v.dd.

799 POLLITT 1986: 86 v.dd.; ANDREAE 1991: 60 fig. 1; 61 v.dd.

800 Liv. xxxviii. 21. 6–15.

801 Liv. xxii. 46; xxxviii. 17–21; 21. 4–14.

802 Paus. x. 21. 2–3.

803 Livius tarafından tasvir edilen Galat kalkanları (xxxviii. 21. 13) Diodoros'un verdiği ölçülerle uyuşmamaktadır. Başka sözcüklerle, Galatların kullandığı kalkanlara ilişkin olarak antik yazarlar değişik yorumlarda bulunmaktadırlar. Örneğin Pausanias (x. 20. 8), Galatların, Sperkheios Irmağı'nı geçerken kendilerine özgü büyük kalkanlarını sal yaptıklarından söz ederken; Livius (xxxviii. 21. 4), Galatların Manlius Vulso'yla savaşırken kullandıkları kalkanların bir Galat savaşçısının vücudunu koruyamayacak kadar dar, uzun ve yassı olduğunu belirtir. Galatların kullandıkları kalkan çeşitlerine ilişkin arkeolojik buluntular ve bu konu hakkındaki tartışmalar için ayrıca bk. POLLITT 1986: 86 v.dd.; ANDREAE 1991: 61 v.dd.; DOBESCH 1991: 36 v.dd. fig. 1; RAPIN 1991: 323 v.dd.; SZABO 1991 b: 335; RITCHIE 1995: 48 v.dd.

804 Keltler de aynen Küçükasya'daki Galatlar gibi, sanıldığı kadar kısa değil; fakat uzun kılıçlar kullanırlardı (Polyb. ii. 33; iii. 22. 4; 114; Diod. v. 30. 3; App. *Gall.* 8; Dion. Hal. *ant.* xiv. 10).

805 Diod. v. 30. 2; 30. 3; Dion. Hal. *ant.* xiv. 9; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Polyb. ii. 27; 28. 8; v. 111; Liv. vii. 9. 6; App. *Gall.* 7–8; PETER 1906/14: I 217; LAUNEY 1944: 222; 1949: I 528 v.dd.; RANKIN 1995: 28; 68; RITCHIE 1995: 53.

806 Diod. v. 32.

ise, onların vücut güçleri ve vahşîlikleriyle ilgili ünlerinin uzaklara kadar yayıldığını ve en eski devirlerden beri yabancı ülkeleri istilâ etmek, buraları soymak ve bütün diğer insanları aşağılamak hırsıyla hareket ettiklerini söyler[807].

Galatların bu tür savaşmaları düşmana karşı iki çeşit üstünlük kazanmalarına neden oluyordu. Bunlardan birincisi psikolojikti. Devasa vücutları, yani fiziksel üstünlükleri, cesaretleri ve merhametsizce savaşmalarının düşman üzerinde yarattığı, aşırı derece abartılmış korkuya[808] bir de, pırıl pırıl parlayan uzun saçları, etkileyici savaş türküleri, naraları, acayip silahları ve garip görünüşleri de eklenince karşılarındaki düşmanları şaşırtıyor ve hatta paniğe uğrattıkları oluyordu[809]. Böylece, ilk bakışta düşmanın gözünü korkutuyorlardı. Çünkü, savaşta önce göz korkardı. Savaş başladığı sırada ise, Galat piyadeleri yavaş yavaş ilerlerken her iki kanatta yer alan süvariler naralar atıp garip biçimli silahlarını birbirine vurarak korkunç gürültüler çıkarmaktaydı. Böylece, düşmanın heyecanını kamçılıyor ve çarpışmada önemli olan ve karşı tarafı şaşkına çeviren, ani ve şiddetli bir şekilde saldı-

---

[807] Liv. xxxviii. 16. 13; 17. 1; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. JULLIAN 1920: 333 v.dd.

[808] Hellenler arasında Galatlar, acıma ve merhametten uzak, insan eti yiyip, insan kanı içen canavarlar olarak adlandırılmışlardır. Halk, özellikle kadınlar, Galatların eline düşmektense kendilerini öldürmeyi tercih etmişlerdir (Paus. x. 22. 2–4; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Liv. xxxviii. 16. 13–14; 17. 1; Diod. v. 32. 2; Iust. xxv. 2; Plut. *mor.* iv. 309; *IvEryt* 24; STAEHELIN 1907²: 8 v.d.; JULLIAN 1920: 333 v.dd.; RAPIN 1991: 321; MITCHELL 1993: 17 n. 46 v.d.).

[809] Polyb. ii. 22; 28. 8; 29; Caes. *Gall.* v. 37; vii. 80; Diod. v. 27; 28. 2–3; 29. 2; 30. 3; 32. 2; Strab. iv. 4. 3. c. 196–197; Liv. i. 37; vi. 42. 2; vii. 9; xxi. 28; xxxviii. 16. 13; 17. 1–8; 21. 9; 26. 7; Dion. Hal. *ant.* xiv. 9; App. *Gall.* 7–8; *Syr.* 6.

rıda bulunuyorlardı[810]. İkinci avantajları ise, Hellen ve Romalıların alışık olmadıkları bir biçimde, hiçbir kurala uymadan, gerilla taktiğiyle savaşmalarından ileri geliyordu. Tarihleri boyunca, yaşadıkları yerlerin çetin ortam koşullarına uygun bir şekilde iklimi sert, engebeli ve ormanlık arazilere özgü hızlı çatışmalar, kaçamaklı ani ataklar yaparak savaşan Galatların bu gerilla taktiğine ne Hellenistik ne de Roma orduları alışkındı. Hellenistik krallıkların *phalanks*'ları ve Romalıların *legion*'ları daha çok, ovalık ya da düz sahalarda yapılan çarpışmalarda etkili olup, çukurların, ırmak yataklarının, kayalık dar ve derin vadilerin bulunduğu dağlık alanlarda kendi savaş taktiklerini uygulamada zorluk çekiyorlardı[811]. Roma *legion*'larının Polybios[812] tarafından da onaylanan bu zayıf yönü, M.ö. 225 yılında Kuzey İtalya'yı istilâ eden İtalik ve Kelt kökenli kabileler karşısında yetersiz kalmasının ve bazı çarpışmaların kaybedilmesinin nedenlerinden biri olarak gösterilmiştir. Fakat savaş gene de Roma ordusunun Galyalıları bozguna uğratmasıyla sonuçlanmıştır. Çünkü Galyalılar, gösterdikleri vahşîce yürekliliğe karşın, strateji bilmediklerinden ve yeterli donanıma sahip olmadıklarından dolayı, Roma *legion*'ları karşısında yenilmişlerdir.

Galat ataklarının genellikle belirli bir kente ya da kentlerin savunmasız kırsal alanlarına yapılması onların başarı şansını yükseltmekteydi. Hellenistik Çağ krallarının Küçükasya kentlerinde garnizon bırakmamaları Galatların işini daha da kolaylaştırmıştır. Bu yüzden Priene, Miletos ve Erythrai gibi bazı kentler özel olarak Galatlara karşı garnizonlar kurup kendi organize savunma sistemlerini oluşturmuşlardır.

---

[810] Strab. iv. 4. 3. c. 196–197.

[811] Polyb. ii. 35; xviii. 28–32.

[812] Polyb. ii. 23–28; ii. 35; xviii. 28–32.

Böylece, M.ö. III. yüzyılda Galatlar, Küçükasya'daki otorite boşluğundan da yararlanarak kendilerini karşı konulmaz bir güç olarak görüp savunmasız Hellen kentlerini, özellikle kırsal alanları yağmalamışlar ve pek çok insan kaçırmışlardır[813]. Bölge halkı ya da bizzat Hellenistik krallıklar Galatlara haraç vermişlerdir[814]. Çünkü, bu yabanıl ve savaşçı topluluğun elinden ancak haraç ödeyerek kurtulabiliniyordu. Öyle ki, "Galat" adı herkes için felaketi temsil eder olmuştu[815]. Galatların Küçükasya'da yarattığı bu terör ortamı nihayet, Küçükasya'nın hâkimi konumundaki güçleri onlara karşı önlem almaya zorlamıştır. İlk olarak, Seleukos Kralı Antiokhos I. Soter'le M.ö. 272/271 yılında Toroslar'da yaptıkları savaşta, daha sonra da, Pergamon Prensliği'nin başındaki I. Attalos'la M.ö. 240 yılında Kaikos Irmağı'nın kaynaklarında ve Pergamon kenti yakınlarındaki Aphrodite Tapınağı önlerinde cereyan eden savaşlarda Hellenistik ordular karşısında yenilen Galatlar, M.ö. 189 yılında ise, Manlius Vulso önderliğindeki Roma ve müttefiklerinin orduları karşısında bozguna uğramışlardır. Çünkü, Hellenistik kralların düzenli ordularıyla düz alanlarda yapılan savaşlarda *phalanks* sistemi mükemmel bir biçimde işlemiş ve düzensiz, bireysel ve yeterli savaş donanımı olmayan Galatlara karşı tartışmasız bir üstünlük sağlamıştır[816]. Aynı şekilde, düzenli, uzun bir süredir savaşan tecrübeli askerlerin bulunduğu, savaş aletleri bakımından üstün durumdaki, disiplinli Roma *legion*'ları karşısında da bir varlık gösteremeyen Galatların, bir kısmı esir edilip bir

---

[813] SMITH 1902: 193–201 no 3 = *OGIS* 748; *SIG*^{3} I 410; *SIG*^{3} 226 I 107; *IvEryt* 24; 28; *IvDidy* 426 I 7; *IvDidy* 428 II 8 v.d.; *OGIS* 765 = *IvPri* 17.

[814] Liv. xxxviii. 16. 1; Iust. xxvii. 2; *OGIS* 223 XXVIII.

[815] Polyb. xviii. 41. 6; Liv. xxxviii. 16. 13; Iust. xxv. 2; xxxviii. 4. 9.

[816] MITCHELL 1974 a: 17 v.dd.

kısmı da öldürüldükten sonra ordugâhları yağmalanmıştır[817]. Çünkü Galatlar, savaş sırasında genellikle, düşman üzerinde korku uyandıran dış görünüşlerine ve vahşîce olan ilk saldırışlarına güveniyorlardı. Fakat ilk saldırıları başarısız olup da savaş için istekleri ve şevkleri kırılınca moralleri bozuluyor, direnişleri de kolayca kırılıyordu[818]. Sonuç olarak, kendi istedikleri biçimde savaşmayı seven ve çete savaşlarında usta olan Galatlar, yalnızca talan için kavgaya girdiklerinden, meydan savaşlarında pek de başarılı değillerdi.

Galat savaşçıları atlı ve yaya olmak üzere iki kısma ayrılırdı[819]. Bunlardan atlı olanlar Galat ordusunun vurucu gücünü oluşturuyordu[820]. Bu bakımdan Galatlar, genel olarak, M.ö. II

---

[817] Liv. xxxviii. 20–24; App. *Syr*. 42.

[818] Liv. xxxviii. 17. 6–8; 21. 7–8; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. App. *Gall*. 7–8.

[819] Diod. v. 29; Caes. *Bell. Alex*. 67–68; Cic. *Att*. v. 18. 2; 20. 9 ; vi. 1. 14; *Att*. xiv.; *ad fam*. x. 1–2; xv. 1. 6; 2. 2; 4. 5; *Deiot*. 8; 14; 24; 27–28; Liv. xxxviii. 26. 3–5; Paus. x. 22. 2–4; Dio Cass. xli. 63. 1.

[820] Liv. xxxviii. 18. 5–7; 20. 3–4. Süvarilerin büyük bir bölümü Galat aristokratlarına bağlı olup, hem savaş sırasında, hem de barışta onun yanında bulunurdu. Her bir Galat aristokratı (= *tetrarkhes*) soyluluk ve zenginliğinin derecesine göre, çevresinde hem atlı, hem de yayalardan oluşan bu çeşit savaşçılar bulundururdu (Ath. *Deip*. iv. 36. 151 e–2d; vi. 49. 246 c–d; Caes. *Gall*. vi. 15). Pausanias'ın Galatların Hellas'ı istilâsı olayı vesilesiyle anlattığı bu Galat süvarilerinin yanında iki tane, yetenekli atlı yardımcı bulunur ve bu sisteme *trimarkisia* denirdi. Pausanias'ın tanımladığı söz konusu sistemin ve buna verilen ismin doğru olmasına rağmen sistemin onun tarafından abartılmış olduğu ileri sürülmektedir (MITCHELL 1993: 44 n. 32). Çünkü, diğer antik yazarlar (Liv. xliv. 26. 3; Plut. *Aem*. 12. 2; buna benzer bir tekniğin Germenlerin lideri Ariovistus'un 6.000 kişilik süvari birliği tarafından da kullanıldığı Caes. *Gall*. i. 48'de bildirilmektedir) Makedonya Kralı Perseus'un (M.ö. 179–168) davetine uyarak Romalılara karşı savaşmak üzere gelen Kelt süvarilerinden bahsederlerken, her bir atlı askerin yanında yaya olarak dövüşen bir savaşçı bulunduğundan ve eğer süvariye bir şey olursa yaya olarak savaşan savaşçının onun atını alarak mücadeleyi sürdüreceğinden söz etmektedirler.

yüzyılda talan ve yağma için düzenlendikleri seferleri[821], Hellenistik krallıklarda yaptıkları paralı askerlikleri[822] ve M.ö. I. yüzyılda Romalılara yaptıkları yardımları[823] özellikle süvari birlikleriyle katılarak gerçekleştirmişlerdir[824]. Genellikle soylular, savaş sırasında ya ata binerler ya da iki at tarafından çekilen savaş arabaları kullanırlardı[825]. Fakat Galatlar için yaya ya da atlı olarak savaşmanın bir ayrıcalığı yoktu. Galat süvarileri geleneksel olarak, batıdaki kuzenleri gibi, göğüs göğüse savaş başladığı zaman atlarından inerler ve yaya olarak çarpışırlardı[826]. Roma Generali Manlius'un Magnesia ad Sipylum (= Manisa) Muharebesi'nden sonra kendilerine karşı cezalandırma seferi düzenlediğinde önce Olympos daha sonra da Magaba Dağı'na çekilmeleri ve Galat

---

821 Paus. x. 22. 2–4.

822 Liv. xlii. 57. 7; xliv. 26. 3; Plut. *Aem.* 12. 2; App. *Syr.* 32; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. LAUNEY 1949: 520 v.dd.; MITCHELL 1974 a: 27 n. 118; 1993: 15 n. 148; 45 n. 36.

823 Ceas. *civ.* iii. 4–5; Caes. *Bell. Alex.* 34; 67–68; Cic. *Att.* v. 18. 2; 20. 9; vi. 1. 14; *Att.* xiv.; *adfam.* x. 1–2; xv. 1. 6; 2. 2; 4. 5; *Deiot.* 8; 14; 24; 27–28; Vell. ii. 84. 1; Hor. *epod.* ix. 17–18; Plut. *Ant.* 63; App. *civ.* iv. 88; *Mithr.* 82; Dio Cass. xli. 63. 1; xlvii. 48. 2; l. 13. 8.

824 LAUNEY 1949: 520 v.dd. Kelt süvarilerinin Hellenistik krallıklara ve Romalılara ait süvari birliklerinden üstün olmaları konusunda ise, ayrıca bk. Strab. iv. 4. 2. c. 195–196; Plut. *Marc.* 6; RITCHIE 1995: 44 v.dd.

825 Galatlar I. Antiokhos'a karşı Toroslar'da çarpışırken süvarilerinin yanında 80 tanesi tırpanlı olmak üzere 240 adet savaş arabası da kullanmışlardır (Lukian. *Zeuxis* 9). I. Attalos'un Galatlara karşı kazandığı zaferde savaş ganimeti olarak ele geçirdiği silahların arasında Galat savaş arabaları da bulunmaktaydı (MITCHELL 1993: 45 n. 34). Ayrıca M.ö. I. yüzyılın ikinci yarısında Galatia'daki *tetrarkhes*'lerin en güçlülerinden biri olan Sinoriks de savaş arabasına binmekteydi (Plut. *mor.* iii. 20. 257 e – 258 a–c). Galat savaş arabalarına ve taktiklerine ilişkin olarak ayrıca bk. Paus. ii. 28; Caes. *Gall.* iv. 33; v. 16; Diod. v. 29. 1–2; 21. 5; Liv. x. 28; Flor. *epit.* i. 37.

826 Polyb. ii. 64; iii. 65 ve 115; konuya ilişkin olarak bk. RAPIN 1991: 326; RITCHIE 1995: 44 v.dd.

süvarilerinin bu dağların kayalık topografyasına uygun bir şekilde atlarından inip yaya olarak savaşmaları bunun güzel bir örneğidir[827].

Galat orduları, askerî donanımları ve savaş teknikleri M.ö. I. yüzyılda M.ö. III. ve II yüzyıla göre pek çok bakımdan farklılık gösterir. M.ö. I. yüzyılda Galatlar, artık eskisi gibi barbar, kontrol edilemeyen, güvenilmez topluluklar olmaktan çıkmışlar ve M.ö. II. yüzyıldan itibaren baş gösteren, Hellen kültür ve uygarlığının etkisi[828] M.ö. I. yüzyılla birlikte Galat toplumunda güçlü bir şekilde hissedilmeye başlamıştır[829]. Fakat M.ö. 86/85 yılında Pontos Kralı VI. Mithridates'in Galatlara karşı uyguladığı katliamla birlikte, büyük ölçüde Hellenize olmuş durumdaki Galat aristokrat sınıfı ortadan kalkmıştır. Bu bakımdan Galatlar, Pontos Krallığı'na karşı savaşmak için fırsat kollar olmuşlar ve bu krallığın baş düşmanı Romalılarla ittifak yapmışlardır. Böylece, konu ortak düşmanlarının yok edilmesi olunca, M.ö. II. yüzyılda başlayan Roma–Galat yakınlaşması M.ö. I. yüzyılda çok daha güçlenmiştir. Bu yüzden Galatlar, Roma'nın önce Pontos Kralı Mithridates ve daha sonra da, oğlu Pharnakes'e karşı düzenlediği bütün seferlere bilfiil katılmışlar ve hem bölgeye atadığı generallere, hem de Küçükasya'daki Roma valilerine dikkate değer yardımlarda bulunmuşlardır[830]. Bu yakınlaşmanın doğal bir so-

---

827 Liv. xxxviii. 19. 5; 20. 3; 26. 3.

828 Ortiagon için: Plut. *mor.* iii. 22. 258 c–d = Polyb. xxi. 38. 1; xxii. 21. 1; Pomp. Trog. *Prol.* xxxii.; Liv. xxxviii. 19. 2; 24. 9; Khiomara için: Plut. *mor.* iii. 22. 258 d–f = Polyb. xxi. 38; Liv. xxxviii. 24; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. MITCHELL 1993: 43 n. 16 v.d.

829 *IG* II 3429 = *OGIS* 347; *OGIS* 349 = *IGRom* IV 1328; *OGIS* 348 = *IG* XII 2. 516 = *IGRom* IV 3; Cic. *Deiot.* 25; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. MAGIE 1950: 372 v.d. n. 40; MITCHELL 1993: 35.

830 Cic. *Phil.* ii. 93; xi. 33–34; *Deiot.* 26–27 ve 37; Plut. *Luc.* 28. 2;

nucu olarak Galatlar, Roma ordu düzenini, savaş tekniklerini, askerî donanımlarını; en önemlisi de, Roma *legion* tarzını benimsemişler ve kendileri için, bu tarzda eğitilmiş birlikler oluşturmuşlardır[831].

Sonuç olarak, Küçükasya'ya kabileler halinde göçen ve M.ö. III. ve II. yüzyıllarda disiplinden uzak, savaş donanımları eksik, bireysel olarak savaşan Galatlar, söz konusu dönemde hem Hellenistik ordulardaki *phalanks* sistemi, hem de Roma'nın *legion*'ları karşısında bir varlık gösterememiş ve ağır yenilgilere uğramışlardır. Bu bakımdan Galatlar, M.ö. I. yüzyılla birlikte bir yandan, Hellen kültürünün etkisi altında kalmışlar, diğer yandan Romalılarla yakınlaşmaları sonucunda savaş tekniklerini değiştirerek Roma'yı Akdeniz Dünyası'nın bir numaralı gücü konumuna getiren *legion* düzenini benimsemişler ve kendi askerlerini bu tarzda eğitmeye başlamışlardır.

C. Galatia Bölgesi'ndeki Galat Dini ve Yerel Kültlerin Galatlar Üzerindeki Etkisi

Galatia Bölgesi'nindeki kültlerin sayısı Küçükasya'nın dinsel tarihine katkıları bakımından büyük önem taşımaktadır. Fakat bu kültlerde Kelt kültürünün etki payı çok sınırlıdır. Çünkü Galatlar yerleştikleri bölgenin tanrılarını, kült merkezlerini ve tapım biçimlerini derhal benimsemişlerdir.

Gerçekte, Küçükasya'yı istilâ eden Galatların inançları hakkında hüküm vermek son derece zor olup, bu konudaki bilgilerimiz, onların kâhinlik ve falcılıkla uğraşan, ilkel bir

---

Memnon 44.

831 Cic. *ad fam.* x. 1–2; xv. 1. 6; 2. 2; 4. 5; *Deiot.* 27–28; *Att.* v. 18. 2; 20. 9; vi. 1. 14; *Att.* xiv.; *Phil.* xi. 31–33.

toplum olmalarından ibarettir[832].

M.ö. III. yüzyılla birlikte onları önderleri Brennos'la birlikte Hellas'a saldırıp, Apollon'a adanmış olan ünlü Delphoi kutsal alanını yağmalarken görmüştük. Brennos kutsal alan içerisinde bulunan, Hellenlerin taptığı antropomorfik (= insan görünüşlü) heykellere bakarak gülmüş ve onları küçümsemiştir[833]. Fakat Brennos'un Hellen tanrılarına karşı yaptığı bu davranış kendisinin ve diğerlerinin birer ateist (= tanrı tanımaz) olduklarının değil, onların, tanrılarını Hellenler gibi insan formunda düşünmediklerinin ve dolayısıyla tasvir etmediklerinin bir kanıtıdır[834]. Çünkü onlar gerçekte, rahipleri *dryides*'lerin (= *Dryides* [ὁ δρυίδης]) ilmî olan gerçeküstü bir dünyaya, ruhun ölmezliğine ve başka bir varlığa geçerek o varlıkta yaşamaya devam ettiğine "*metempsykhosis*" (= ruhgöçü) inanıyorlardı[835]. *Dryides*'ler rüyaları yorumluyorlar, kura çekiyorlar, kuşların uçuşlarına ve kurban ettikleri hayvanların bağırsaklarına bakarak kehanetlerde bulunuyorlardı[836]. M.ö. 279/278 yılında Antigonos Gonatas'la Lysimakheia'da savaşmadan önce yaptıkları gibi, bir hayvan kur-

---

832 Caes. *Gall.* vi. 16; JULLIAN 1920: 357; MITCHELL 1974 a: 351; RANKIN 1987: 259.

833 Diod. xxii. 9. 4; xxii. 11; Iust. xxiv. 4. 3.

834 Iust. xxiv. 4. 3; Galyalıların kültleri ve taptıkları değişik tanrılar için bk. Lucan. i. 444–465; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. JULLIAN 1920: 356 v.d. n. 7; MITCHELL 1974 a: 351; 1993: 47; DOBESCH 1991: 40 v.d.

835 Caes. *Gall.* iv. 19; v. 14; vi. 14; Diod. v. 28. 6; Lucan. i. 446 v.dd.; Amm. Marc. xv. 9. 8; konuya ilişkin olarak bk. TIERNEY 1960: 250; 273; RANKIN 1987: 278; WAIT 1985: 205 v.d.; 1995: 489 v.dd. ve 509; ELLIS 1990: 17 ve 89; GREEN 1995 b: 472; daha detaylı bilgi için ayrıca bk. CHADWICK 1966: 25; 30; 51 v.d.

836 Plin. *nat.* xvi. 249–251; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. JULLIAN 1920: 358; DOBESCH 1991: 40 v.d.; MITCHELL 1993: 47 n. 56.

ban edip bağırsaklarına bakıyorlardı[837]. Öte yandan, onların bu kurban şeklinin sadece hayvanlarla sınırlı kalmayıp insan kurban ettiklerine dair de bazı yorumlar bulunmaktadır. Galyalılara göre, ağır bir hastalığa yakalananlar veya sürekli olarak yaptıkları savaşlar sırasında hayatî tehlike atlatanlar ya kurban olarak insan kurban ederler ya da keseceklerine dair adakta bulunurlardı[838].

Buna benzer bir davranış Küçükasya'daki Galatlarda da görülmektedir. Örneğin, M.ö. 166 yılında Galatia'lı bir general büyük bir ihtimalle Pergamon Kralı II. Eumenes'e karşı kazandığı bir zaferden sonra ele geçirmiş olduğu savaş esirlerinden en gösterişlisini süsleyerek tanrılara kurban etmiş, daha sonra da, dindar bir tavırla; fakat tören yapmadan bütün tutsakları kılıçla öldürtmüştür[839] ki, bu da eski bir Gal âdetidir. Caesar'a[840] göre, Galyalılar herhangi bir meydan muharebesi yapmaya karar verdikleri zaman, savaşta aldıkları bütün ganimetleri Savaş Tanrısı'na adarlardı ve galip gelirlerse, esir aldıkları bütün canlı varlıkları ona kurban ederlerdi[841].

Diğer yandan, Galatların Hellenistik krallıklar ve Roma'yla kurmuş oldukları ilişkiler ve bu krallıklarda paralı askerlik yapmaları onların Hellen kültür ve uygarlığını daha yakından tanımalarını sağlamıştır. Böylece, M.ö. II. yüzyılda Galat kabileleri arasında yönetici ve aristokrat sınıfı belirli ölçüde

---

837 Iust. xxvi. 2. 2; kurban edilen şeyin insan olabileceği yolundaki emarelere ilişkin olarak bk. MITCHELL 1974 a: 352; 1993: 48 n. 59.

838 Caes. *Gall.* vi. 16; Galyalıların insan kurban etmelerine ilişkin olarak ayrıca bk. Diod. v. 31. 3; 32. 6; Strab. iv. 4. 5. c. 198.

839 Diod. xxxi. 13; konuya ilişkin olarak bk. MITCHELL 1974 a: 352 v.d.; 1993; 48.

840 Caes. *Gall.* vi. 17.

841 Keltlerin savaşta ele geçirdikleri esirleri tanrıları adına kurban etmelerine ilişkin detaylı bilgi için bk. HANSEN 1987^2: 11.

Hellenize olmuş, Galatlar, çevrelerini kuşatan bu Hellen dil ve kültürünün etkisinde kalmışlardır. Paralı askerlik yaparken Hellence konuşmayı öğrenmişler[842] ve böylece Hellenistik Çağ'ın politik, ticari, kültürel ve uluslararası ilişkilerini sağlayan bu dili konuşanların sayısı birdenbire artmıştır. M.ö. II. yüzyıl boyunca Galat toplumunda yaşanan diğer bir değişim ise, isimlerin M.ö. III. yüzyılda olduğu gibi sadece Kelt kökenli olmaktan çıkıp Küçükasya yerli halkının kullandığı otokton adların da Galatlar tarafından kullanılmaya başladığının görülmesidir[843]. Bunun nedeni herhalde, Kelt kökenli Galat isimlerinin sınırlı bir repertuarının olmasıdır. M.ö. II. yüzyılda bu tip kişisel isimlere Galatia'da pek çok yerde rastlanmaktadır. Galat toplumuyla yerleştikleri bölgenin yerli halkı olan Phrygia'lılar arasında evlenme yoluyla kurulan bağlantılar zaman içinde bu iki toplumun birbirinden etkilenmelerine yol açmıştır[844]. Nasıl Romalılar askerî bakımdan Hellenleri ele geçirmelerine rağmen Hellen kültürü onları etkisi altına aldıysa, burada da, Galatların askerî üstünlüğü, Küçükasya'nın otokton kültürleri karşısında asimile olmalarını engelleyememiştir. Büyük bir ihtimalle M.ö. III. yüzyılın ikinci yarısında başlayan bu asimilasyon, etkisini tam olarak M.ö. II. yüzyılda göstermeye başlamıştır. Böylece, Hellen kültürünün yanı sıra, Phrygia'ya özgü din, dil, gelenek ve görenekler de Galat toplumuna girmiştir[845].

---

[842] ELLIS 1990: 114; SZABO 1991: 333.

[843] LAUNEY 1944: 46; 508 v.dd. n. 2; HEINEN 1989: 425; Delphoi'da bulunan bir yazıtta Galat savaşçıları ve diğer Galat esirleri arasında ayakkabı ustası Sosias ve zanaatkâr Athenaios'un adları geçmektedir (RAMSAY 1899: 81).

[844] RAMSAY 1898: 341; ROBERT 1963: 516; MITCHELL 1974 a: 31 n. 138.

[845] MITCHELL 1993: 43 n. 16 v.d.

Caesar'a[846] göre, Galyalılar, Hellen ve Romalıların taptıkları tanrılara taparlar ve bu tanrılar arasında en çok Mercurius'a saygı gösterirlerdi. Onu aynen Hellen ve Roma mitolojisinde olduğu gibi, sanatların mucidi, yolun ve yolculuğun kılavuzu olarak kabul ederler, ticaret ve para kazanma işinde büyük önem taşıdığına inanırlardı. Sonra ise, sırasıyla Apollo, Mars, Iuppiter, Minerva gelirdi. Bu tanrılar hakkındaki fikirleri de Hellen ve Romalılarınkinden farklı değildi. Apollo hastalıkları uzaklaştırırdı; Mars Savaş Tanrısı'ydı; Iuppiter gök egemenliğinin sahibi; Minerva ise, insanlara mesleklerin temellerini ve sanatı öğreten tanrıydı[847].

Küçükasya'da ise, bu durum hem aynı, hem de farklıdır. Aynıdır; çünkü, daha sonra Galatia diye adlandırılacak olan Phrygia Bölgesi'ne yerleştiklerinde yine Hellen ve Roma *pantheon*'undaki (= tanrılar dünyasındaki) tanrılara tapmaya devam etmişlerdir. Farklıdır; çünkü, Galatlar, Phrygia Bölgesi'nin binlerce yıllık köklü tradisyonu dolayısıyla, bölgenin birçok otokton tanrısından etkilenip onlar adına tapınaklar ve kült merkezleri kurarak bu tanrılara tapmışlardır. Söz konusu tanrılar sırayla, Kybele, Men, Adalet ve İntikam Tanrısı, Atlı Tanrılar, Nehir Tanrısı ve Mithras'tı[848]. Fakat Galatlarda bu tanrılar içinde en çok Tanrılar Anası Kybele'nin tapımı yaygınlaşmıştır. Çünkü, Kybele kültü Galatları kendine

---

[846] Caes. *Gall.* vi. 17.

[847] Fakat, Caesar'ın sözünü ettiği bu durum Galyalıların kendi tanrılarını bırakarak Hellen ve Romalıların tanrılarına tapmaları anlamında olmayıp, kendi tanrılarıyla Hellen–Roma tanrılarını özdeşleştirerek onlara bu kültürlerin verdikleri isimleri benimsemelerinden ileri gelmekteydi (RANKIN 1987: 262; GREEN 1995 b: 466). Kelt tanrılarına ilişkin olarak bk. Lucan. i. 444–446. Konuya ilişkin detaylı antik literatür, epigrafik ve arkeolojik buluntu için ayrıca bk. GREEN 1986: 111 v.dd.; 1995: 472 v.dd.

[848] MITCHELL 1974 a: 350 v.dd.

bağlayacak özelliklere sahipti. Kırlarda, yüksek yerlerde bulunan sunaklar, *menhir*'ler[849] gibi dikilmiş taşlar, kayaya oyulmuş tahtlar, tanrısal olanla madde olanın özdeşleşmesini önlüyordu. Ayrıca, Tanrıça Kybele, Galatların doğaya, hayvanlara olan sevgisine uyuyordu. Kybele kültü, eşya ve canlı varlıklara karşı duyulan ilginin, doğa güçlerini tanımanın daha da kutsallaştırdığı bir külttü. Galatlar, Phrygia'lıların ağaçlarla ilgili törelerini de sevmişlerdi. Din adamlarının (= *dryides*) gözdesi olan meşe, çam ve selvi Kybele'ye adanmış üç kutsal ağacı oluşturuyordu. Galatlar yer altındaki tapınakları da severlerdi. "Dağların Hanımı", onun yamaçlardaki mağaraları ve buralardan kaynayan sular onlara, Galya'da "Peri Hanım", "Matr" adını verdikleri, hep iyilik eden perileri hatırlatıyordu[850]. Bu yüzden Kybele tapımı Galatlar arasında hızla yayılmış ve Kybele'ye ait en eski ve en önemli tapınaklardan biri olan Pessinus'taki tapınakta rahiplik yapmaya başlamışlardır. Önceleri Phrygia'nın en yüksek ailelerinden gelen kişilerin rahiplik yaptığı tapınakta tanrıça uğruna hadım olmuş çok sayıda Galat bulunurdu[851]. Daha sonra Galatlar tarafından bağımsızlığı tanınan tapınakta bizzat Galat aristokrat sınıfına mensup ailelerden insanlar başrahiplik yapmaya başlamıştı. Böylece, kutsal kent Pessinus da, aynen Olba[852] (=

---

[849] Avrupa'nın tarih öncesi dönemlerinde kaba yontu tekniğiyle işlenmiş dikili taşlar olup, genellikle diziler oluşturacak biçimde konumlandırılmışlardır.

[850] LEQUENNE 1991[2]: 92. Keltlerin kutsal alanlar olarak ormanları, korulukları ve ağaçlık alanları seçmelerine ve doğa güçlerine olan sevgilerine ilişkin olarak bk. Strab. iii. 1. 4; Catull. 63. 1–90; Lucan. i. 451–458; Plin. *nat.* xvi. 103–104; konuya ilişkin detaylı bilgi için ayrıca bk. ÇAPAR 1979: 177 n. 37; WEBSTER 1986: 19 v.dd.; 1995 448 v.dd.

[851] Catull. 63. 1–20; *FGrH* 220 (= Dioskoriodes) ; 222 (= Philademos); 234 (= Erykios).

[852] Kentin içinde Teurkos oğlu Aias tarafından kurulan ünlü Zeus

Uzuncaburç), Kappadokia Komana'sı (= Şar), Pontos Komana'sı (= Gümelek) ve Aizanoi'da[853] (= Çavdarhisar) olduğu gibi, rahip–hükümdarların yönetimindeki bir kent halini aldı[854]. Bu din adamları, hizmetinde bulundukları tanrının emirlerini halka bildirmek ve bu emirleri yorumlamak suretiyle hüküm sürerlerdi. Böylece, Pessinus Büyük Rahibi Attis'in kendi özel hazinesi, toprakları ve koruyucuları vardı. Kaçaklara sığınma hakkı tanıyabilir ve bağımsız olarak hareket edebilirdi. Fakat hiç şüphe yok ki, Galatlar, Pessinus'taki Kybele Tapınağı'na bağımsızlığını tanıyıp devlet içinde devlet olmasına göz yummakla, zaten zayıf olan yönetim organizasyonlarını daha da zayıflatmışlardır[855]. Örneğin, M.ö. 189 yılı *consul*'ü Manlius Vulso'nun Pergamon birliklerinin de yardımıyla Galatlara karşı düzenlediği cezalandırma seferi sırasında Roma ordusu Pessinus yakınlarındayken Kybele'nin Galat asıllı rahipleri yaklaşarak generale zaferi müjdelemişler ve tanrıçanın da Galatlara karşı Romalıları desteklediğini bildirmişlerdir[856].

Bu olay bize iki şeyi yansıtması bakımından önemlidir: Bunlardan birincisi, Galatlardan oluşan bir rahip grubunun Pessinus'ta bulunan Kybele Tapınağı'nın rahipliğini yapması; ikincisi ve daha da önemlisi, bu topluluğun, kendi vatanını ve

---

Tapınağı vardır ve bu tapınağın başrahibi aynı zamanda Kilikia Trakheia'nın da hükümdarıdır (Strab. xiv. 5. 10. c. 672).

853 Görkemli Zeus Tapınağı'nın bulunduğu ünlü Phrygia Epiktetos kenti. Söz konusu tapınağın başrahibi aynı zamanda kentin de yöneticisiydi ve başrahiplik kurumu babadan oğula geçerdi (Steph. Byz. *Ethnika* 31. "*Aizanoi*" Αξανοί adlı bu maddeyi, Hermogenes'e dayanarak kaleme almıştır).

854 Strab. xii. 5. 3. c. 567.

855 LEQUENNE 1991[2]: 75; RAMSAY 1960: 159.

856 Polyb. xxi. 37. 1–7; Liv. xxxviii. 18. 9–11.

kavmini desteklemek, ülkesinin bütünlüğünü korumak üzere hareket edeceği yerde, topraklarını işgal ederek yağmalayan bir ulusun generaline zafer müjdesi verebilmesidir[857].

M.ö. 160 yılında ise, Tolistobog *tetrarkhes*'lerinden Aioioriks'in kardeşi, Kybele Tapınağı'nı Başrahip Attis olarak yönetmeye başlamıştır. Fakat çok geçmeden Attis'le kardeşi Aioioriks'in araları açılmış ve bir dizi çekişmeden sonra söz yerini savaşa bırakmıştır. Tam bir Kelt olan Aioioriks askerlerine tapınağı yağmalama emri vermiştir. Bu sırada Attis, dostları olan Pergamon krallarından önce Eumenes II. Soter'e ve sonra da II. Attalos'a[858], kardeşine karşı kullanmak üzere asker yollamalarını rica eden bir dizi mektuplar yazmış[859]; fakat Pergamon krallarından umduğu yardım gelmeyince kardeşi karşısında yenilerek Kybele'nin başrahipliğinden çekilmek zorunda kalmıştır.

Bu olay da bizim için üç bakımdan önemlidir: Birincisi, Galatlarda siyasal organizasyonun bozukluğu ve Kybele kültü başrahibinin (Attis), Tolistobog *tetrarkhes*'i olan öz kardeşiyle tanrıça adına çekişmesi. İkincisi, bu çekişmenin sonunda Galatların ve kendi kabilesinin ezeli düşmanı olan

---

[857] Polyb. xxi. 37. 4; Liv. xxxviii. 18.

[858] Galatların ezeli düşmanı olan Pergamon krallarıyla Pessinus Başrahibi Galat Attis'in birbirlerine "dostum" diye hitap edecek derecede yakınlaşması şaşırtıcıdır. Bunun nedeni, Pessinus Ana Tanrıçası'na ait kutsal bölgenin Attalos'lar tarafından, kutsal bir yere yakışacak şekilde, bir tapınak ve beyaz mermerden *portikus*'lar (= revak) eklenerek yeniden inşa edilmiş olmasından kaynaklanıyor olsa gerektir. Konuya ilişkin olarak bk. Strab. xii. 5. 3. c. 567.

[859] *OGIS* 315 I–VII = WELLES 1934: 55–61; bu mektuplardan 58. ve 59. mektuplar Pergamon askerî kampına değinmekte olup, Pergamon güçlerinin Galatlara karşı II. Attalos komutası altında küçük seferler düzenlemiş olabileceğini düşündürmektedir. Konuya ilişkin olarak bk. Polyb. xxx. 2–6; xxxii. 1. 5–6; WELLES 1934: 58–59 ; 249.

Pergamon krallarından kardeşine karşı kullanmak üzere askerî yardım istemesi. Üçüncüsü ise, kardeşler arasındaki bu çekişmenin bir bakıma iç savaşa dönüşmesi üzerine Aioioriks'in hiç düşünmeden, bölgenin en önemli tapınağı ve kült merkezi olan Pessinus Kybele Tapınağı'nı –aynen M.ö. 278 yılında Brennos'un Delphoi, Leonnorios'un da Didyma Apollon Tapınağı'nı yağmalaması gibi– askerlerine yağmalatmasıdır[860].

Pessinus Kybele rahiplerinden, Attis'in başrahipliği paylaştığı arkadaşı Battakes[861], M.ö. II. yüzyılın son çeyreğinde Roma'ya giderek Marius'a, barbar bir Kelt kavmi olan Teuton'lara[862] karşı düzenlediği seferde tanrıçanın, kendisine zafer müjdelediğini bildirmiştir[863]. Böylelikle, Pessinus'taki Kybele rahipleri bir yüz yıl içinde iki defa Romalılara düşmanlarına karşı açtıkları savaşlarda zafer müjdesi vermiş oluyorlardı. Kybele Tapınağı'nın Galatların Tolistobog *tetrarkhes*'liğinin sınırları içersinde bulunmasına ve tapınakta görev yapan rahiplerin[864] de Galat asıllı olmalarına rağmen tanrıça-

---

860 WELLES 1934: 55–58; LEQUENNE 1991²: 89; MITCHELL 1993: 26.

861 Polyb. xxi. 37. 5; konuya ilişkin olarak bk. MITCHELL 1993: 48.

862 Bu kavmin etnik kökenine ilişkin tartışmalar ve konuya ilişkin ayrıntılı bilgi için bk. ELLIS 1990: 120 v.dd.

863 Diod. xxxvi. 13. 1; Plut. *Mar*. 17. 5. Gene aynı Battakes, Pessinus'taki Magna Mater tarafından görevlendirilmiş olarak gittiği Roma'da önce devletçe iyi şekilde ağırlanmış; fakat tanrıça heykelinin kutsallığının bozulduğunu ileri sürerek halktan kefalet istemesi üzerine, Halk *tribunus*'larının kışkırttığı Romalılar tarafından hakarete uğratılmıştır. Daha sonra kendisine bu komployu hazırlayan *tribunus*'lardan birinin birdenbire ölmesi üzerine tanrıçanın öfkelendiğini zanneden Romalılarca iyi kabul görerek ülkesine geri yollanmıştır. Konuya ilişkin olrak ayrıca bk. ÇAPAR 1979: 179.

864 "Gallos" adı verilen bu hadım rahipler, tanrıça onuruna yapılan ayinleri ve kurban törenlerini yürütürledi (ÇAPAR 1979: 178 v.d.).

nın Romalılara bu denli yakınlık göstermesi ilgi çekicidir[865]. Bu tarihten itibaren, M.ö. I. yüzyılın yarısına kadar, Pessinus Kybele kültüne ve Galat başrahipliği konusuna ilişkin olarak kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Fakat, M.ö. I. yüzyılın yarısında Pessinus Kybele rahipliği politik bir önem kazanmış olsa gerektir. Çünkü, M.ö. 56 yılında Pessinus Kybele rahipliği için Galat krallarından Deiotaros ve Brogitaros arasında bir çekişme çıkmış ve olay Roma *Senatus*'una kadar gitmiştir. Roma'da "Halk *tribunus*"u (= *tribuni plebis*) olan Publius Clodius Pulcher, M.ö. 56 yılında daha önce Tolistobog Kralı Deiotaros'un denetiminde bulunan Pessinus başrahipliğine Trokmi Kralı Brogitaros'u atamış[866]; daha sonra Cicero'nun da bu olayla ilgili olarak Clodius'a karşı saldırıları üzerine, Clodius'un Brogitaros'tan Roma'daki Castor Tapınağı'nın yapımı için para almış olduğu ortaya çıkmıştır[867]. Böylece, Brogitaros'un yüksek rahipliği uzun sürmemiş, Deiotaros yargıç kararıyla, damadı Brogitaros'u rahiplikten indirerek tekrar kendisi Pessinus başrahibi olmuştur[868].

Genel olarak Pessinus'taki rahiplik kurumuyla Galatlar arasındaki ilişkiyi daha detaylı bir şekilde incelemek konuya

---

[865] Bunun sebebi, Romalıların, M.ö. 205 yılında tıpkı Epidauros'taki Asklepios'a yaptıkları gibi, Kybele kehaneti doğrultusunda tanrıçanın Pessinus'taki heykelini (siyah bir göktaşı olan *idol*'ünü) Phrygia'lı rahiplerden kurulu maiyetiyle birlikte, bir gemiyle Roma'ya götürmeleri olsa gerektir. Konuya ilişkin olarak bk. Strab. xii. 5. 3. c. 567/568; Varro *ling.* vi. 15; Ov. *fast.* iv. 255; App. *Hann.* 56.

[866] Cic. *har. resp.* 28–29; Plut. *Cato min.* 15; konuya ilişkin olarak bk. DEVREKER 1984: 17; MITCHELL 1993: 34 n. 83.

[867] Cic. *ad Q. fr.* ii. 7. 2; *har. resp.* 28; konuya ilişkin olarak bk. JOLLIFFE 1919: 73 v.d.; MAGIE 1950: 1236.

[868] Cic. *har resp.* 28; konuya ilişkin olarak bk. STAEHELIN 1907^2: 90; BRANDIS 1910: 548; MITCHELL 1993: 34.

ilişkin verilerin sınırlı olması dolayısıyla mümkün değildir. Polybios'tan[869] öğrendiğimize göre, Galat rahipler kurulu M.ö. 189 yılında Manlius'a Galatlar karşısında kazanacağı zaferi müjdelemeye gelirken başlarında Attis ve Battakes adlı iki kişiden oluşan başrahipler bulunuyordu. Livius[870] ise, Pessinus'taki Büyük Ana'nın Galat asıllı rahiplerinin ayin kıyafetleriyle coşkulu şarkılar söyleyerek tanrıçanın söz konusu savaş üzerine Romalıların aleyhine olan kehanetini bildirmelerinden bahsederken, başrahiplik kurumuna değinmemektedir. Pergamon krallarından II. Eumenes ve II. Attalos, yaklaşık M.ö. 160–155 yılları arasında sadece, Galat asıllı Pessinus başrahibi Attis'le yazışmış olup, Polybios tarafından sözü edilen, Attis'in başrahipliği paylaştığı Battakes'in adı bu yazışmalarda geçmemektedir[871] Oysa, M.ö. II. yüzyılın son çeyreğinde (M.ö. 102 yılında) Roma'ya giderek Marius'a Teuton'lara karşı giriştiği savaşta zafer müjdesini veren rahip, Attis'in başrahipliği paylaştığı Battakes'ti. Bu tarihten itibaren, M.ö. I. yüzyılın yarısına kadar Pessinus'taki Galat başrahipliği konusuyla ilgili olarak herhangi bir kaynağa rastlanmamış olmasına karşın, anılan yüzyılın ortalarında tapınağın ve başrahiplik kurumunun politik bir boyut kazandığı ve Galat krallarının bu tapınağın başrahipliği için birbirleriyle çekiştikleri bilinmektedir. Diğer bir deyişle, tapınak başrahipliği kurumu, M.ö. I. yüzyılın yarısında tek kişi tarafından yönetilen politik bir kurum haline gelmiştir[872].

Sonuç olarak, Pessinus başrahipliği kurumunun Galatlar

---

869 Polyb. xxi. 37. 5–6.

870 Liv. xxxviii. 18. 9–11.

871 *OGIS* 315 I–VII = WELLES 1934: 55–61.

872 MITCHELL 1974 a: 179. M.ö. I. yüzyılda Pessinus kentinin bağımsız olarak bastığı paralara ilişkin olarak bk. *BMC*: *Galatia* XVIII 1 ve 2; MITCHELL 1974 a: 528 n. 4.

açısından bu denli önemli olmasının nedeni Pessinus'un da aynen Pontos Komana'sı[873] (= Gümelek) gibi rahip–hükümdarlar tarafından yönetilen bir kent olmasıdır. Daha da önce vurguladığımız gibi, Galatlar tarafından bağımsızlığı tanınan tapınakta önceleri bizzat Galat aristokrat sınıfına mensup ailelerden insanlar başrahiplik yapmaya başlamıştır. Kendi hazinesi, toprakları ve koruyucuları olan bu başrahipler, hizmetinde bulundukları tanrıçanın emirlerini halka bildirmek ve bu emirleri yorumlamak suretiyle kentte hüküm sürer, kaçaklara sığınma hakkı tanıyabilir ve bağımsız olarak hareket edebilirlerdi. Bu bakımdan, M.ö. II. yüzyılda, söz konusu kurumun Galat toplumunda neden olduğu karışıklıkları önlemek ve hem Galat *tetrarkhes*'leri yönetimi altında bulunan Galatia Bölgesi'ndeki, hem de Galya'daki kendi soydaşları, Kelt kavimlerine ihanet edercesine Romalıları destekleyen bağımsız bir tapınak ve kehanet merkezini Galat krallığı içinde başına buyruk bir otorite gibi serbest bırakmak istemeyen Galat yöneticileri, tarihte önemli bir yere sahip Pessinus kentini ve başrahiplik kurumunu politik açıdan egemenlikleri altına alarak Galatia Bölgesi'nde mutlak bir bütünlük sağlamaya çalışmışlardır[874].

Galatlar Küçükasya'nın binlerce yıllık köklü tradisyonundan dolayı, doğal olarak, Kybele gibi birçok otokton tanrıdan etkilenmişlerdir. Bunlardan bir tanesi de Ma olup, bu tanrıça kayıtlarımıza Kappadokia ve Pontos bölgelerinde aynı adla

---

[873] Strab. xii. 3. 32–35 c. 557–559.

[874] Strabon'un (xii. 5. 3. c. 567) da ifade ettiği gibi, dünyanın o kısmındaki en büyük ticaret merkezi olan ve çevrede büyük saygı gören Tanrılar Anası'na ait tapınağın bulunduğu Pessinus kentinde eski devirlerde rahipler aynı zamanda hükümdar olup, kendilerine rahipliğin sağladığı nimetleri topluyorlardı. Fakat M.ö. I. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ticaret merkezi hâlâ ayakta durduğu halde rahiplerin etkileri çok azalmıştır.

anılan iki Komana kentinde yerleşmiş olarak karşımıza çıkmaktadır[875]. Pontos Komana'sı kentinde kültü ve tapınağı bulunan Tanrıça Ma'nın başrahipliği görevi, M.ö. 30 yılında Octavianus tarafından onurlandırılan, Herakleia Pontika kenti *Tetrarkhes*'i Adiatoriks'in oğlu Dyteutos'a verilmiştir. Böylece Dyteutos, çevresi 60 *stadion* olan bir sahayla birlikte, kutsal alanın, kentte yaşayan tapınak hizmetkârlarının ve burada oturanların efendisi olmuştur[876]. Galatların taptığı Küçükasya otokton tanrılarından bir diğeri ise, Men Askaios[877] olup, M.ö. I. yüzyılda Amyntas'ın egemenliği altındaki[878] Phrygia Paroreia Bölgesi'nin Pisidia yakınlarında kurulmuş kentlerinden Antiokheia'da (= Yalvaç) bulunurdu. Fakat Amyntas zamanında bir hayli tapınak kölesi ve kutsal yerleri bulunan Men Askaios rahiplik kurumu kralın ölümünden sonra, oraya varis olarak gönderilenler tarafından ortadan kaldırılmıştır[879].

Diğer yandan, Küçükasya'daki Galatların bir kısmı da aynı batıdaki soydaşları gibi, Hellen–Roma tanrılarına tapımlarını sürdürüyorlardı. Hellenistik Dönem boyunca Galatlar, Küçükasya'da özellikle, Zeus, Artemis, Ares ve Asklepios'a

---

875 Kapadokia Komana'sı (Ptol. *geogr.* v. 6. 22; Strab. xii. 2. 3–6. c. 535–537; Plin. *nat.* vi. 8); Kappadokia'nın güneyinde kalıntıları Adana ili Tufanbeyli ilçesi merkez bucağına bağlı Şar Köyü'ne, Pontos Komana'sı (Ptol. *geogr.* v. 6. 8; Strab. xii. 3. 32–36. c. 557–559) ise, Tokat'ın 9–10 km kuzeydoğusunda Iris (= Yeşilırmak) Irmağı kenarındaki Gümelek/Gömelek Köyü'ne lokalize edilmektedir. Konuya ilişkin detaylı bilgi, literatür ve tartışmalar için bk. MAGIE 1950: 141; 180 v.d.; 201; 229; 243; 371; 411; 435; 494; UMAR 1999^2: 458; ÇAPAR 1995: 583 v.dd.

876 Strab. xii. 3. 34–35. c. 558–559.

877 Düzeltme için bk. Strab. xii. 3. 31. c. 556; xii. 8. 14. c. 577.

878 Strab. xii. 6. 4. c. 569; App. *civ.* v. 75.

879 Strab. xii. 8. 14. c. 577.

tapmışlardır. Bunlardan Zeus'a özellikle Ankyra[880] ve Tavion'da[881] Ares'e Lykaonia Bölgesi'ndeki Savatra'da[882]; Asklepios'a Ankyra[883], Pessinus[884] ve Pisidia Bölgesi'ndeki Amblada[885] kentlerinde tapılmaktaydı.

Plutarkhos[886] tarafından günümüze aktarılan güzel bir anekdot Hellenistik Çağ Küçükasya'sında Hellen kültürünün Galatlar üzerinde ne derecede önemli olduğunu göstermesi açısından önem taşımaktadır[887]. Olay, M.ö. II. yüzyılın ikinci yarısında Galatların saygı gösterdikleri Tanrıça Artemis'in rahibesi pozisyonundaki Kamma adlı bir Galat kızının başından geçmektedir[888]: Galatia'daki *tetrarkhes*'lerin en güçlülerinden olan Sinoriks[889] ve Sinatos akrabaydı. Bunlardan

---

880 Paus. i. 4. 5.

881 Strab. xii. 1. 2. c. 567; Plin. *nat.* v. 146; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. *BMC: Galatia* XXIV 3 v.dd.; 17; MITCHELL 1974 a: 569 n. 85.

882 Konya'nın (= Ikonion) kuzeyinde, Laodikeia'dan (Yorgan Lâdik/ Halıcı Köyü) Aksaray'a giden yol üzerinde Aksaray'ın doğusunda, derin kuyuları olan (Strab. xii. 6. 1. c. 568) ve Savatra; Saouatra; Soatra olarak adlandırılan kenttir (UMAR 1999^2: 713). Söz konusu kentteki Galatların Tanrı Ares'e tapınımlarına ilişkin olarak bk. ROBERT 1955: X 72–78; *MAMA* VIII 227.

883 ROBERT 1960: XI–XII 350.

884 TEXIER 1839: 168.

885 MITCHELL 1974 a: 385 n. 214.

886 Plut. *mor.* iii. 20. 257 e – 258 a–c.

887 RAMSAY 1899: 89 v.d.; konuya ilişkin daha detaylı bilgi için bk. MITCHELL 1974 a: 576 n. 24.

888 Plut. *mor.* iii. 20. 257 e – 258 a–c; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. ŞAHİN 1997: 123 v.d.; LEQUENNE 1991^2: 138 v.d. n. 8.

889 Bu Sinoriks, o sıralar Galatia'nın en güçlü *tetrarkhes*'lerinden ya Tolistobog *Tetrarkhes*'i Deiotaros'un babası olan Sinoriks ya da gene aynı aileye mensup biri olsa gerektir. Plut. *mor.* iii. 20. 257 e – 258 b; *Amat.* xxii. 768 b–e; Polyain. *Strat.* viii. 39. Detaylı bilgi için bk. MITCHELL 1974 a: 576 n. 22; 644.

Sinatos, güzel vücutlu ve faziletli bir kız olan Kamma'yı kendine eş olarak almıştı. Bu kız, alçak gönüllü, kocasını seven, namuslu bir eş olmasının yanı sıra, anlayışlı, asil ruhlu bir kişiydi ve yardıma muhtaç insanlara iyilik yapmasıyla tanınırdı. Fakat ona asıl ün kazandıran, Galatların saygı duydukları Tanrıça Artemis'in rahibesi olmasıdır. Muhteşem giyinerek her zaman olayla ve kurbanla bağlantı içinde olurdu. Bu tutumlarından dolayı Sinoriks ona aşık olmuştu. Bu durum karşısında Sinoriks ya gücünü kullanarak Kamma'yı elde etmeye çalışacak ya da kocasının ölmesini bekleyecekti. Sonunda korkunç bir ölüm plânının uygulayıcısı olmuş, Kamma'nın kocası ve kendi akrabası olan Sinatos'u haince öldürmüştür. Bu olaydan sonra zamanını Artemis Tapınağı'nda tanrıçaya dua ederek geçiren Kamma, Sinoriks'in, kocasına karşı bu kadar acımasızca davranmasının sebebini anlamaya çalışıyordu. Bu sırada Sinoriks, ona kur yapmaya başlamıştı. Kadının feragatı önceleri kesin değildi ve sonra, biraz daha yumuşamış görünüyordu. Sonunda onun evlenme teklifini kabul etti. Bu ise belki de, elinde büyük bir güç olan Sinoriks'in onun arkadaşlarına ve akrabalarına baskı yapması ve onların da Kamma'yı ikna etmeye çalışmalarının bir sonucuydu. Düğün töreni Artemis mihrabının önünde gerçekleşti. Kalabalık bir davetli topluluğunun karşısında Kamma, kutsal içkinin saçıldığı kadehi alarak önce âdet olduğu üzere tanrıça onuruna birkaç damla yere döktükten sonra yarıya kadar içti, sonra da, kadehi Sinoriks'e verdi. O da bir hamlede içkinin diğer yarısını içti. O zaman Kamma, mihraba dönerek tanrıçaya şöyle seslendi: "*Saf Tanrıça! benim yüzümden kocam öldürüldüğünden, burada onun öcünü almakla sana hamdediyorum. Şimdi onun yanına gideceğim*" dedikten sonra mihraba sarılarak öldü. Galatia'lılar bu sözleri işittiğinde, zehir Sinoriks'in üzerinde tamamen etkisini göstermeye ve vücudunda rahatsızlık yaratmaya başlamıştı. Sinoriks yalpalayarak dışarıya çıktı ve

savaş arabasına bindi. Fakat zehrin etkisiyle daha ileri gidemedi ve bir sedyeye nakloldu, akşamleyin de hayata veda etti.

Bununla birlikte, Küçükasya'ya yerleşen Galatların kendilerine özgü Kelt kökenli dinsel inanışlarını tümüyle terk ederek Anadolu'nun yerel kültlerini benimsediklerini söylemek doğru olmaz[890]. Bu konu hakkında tek antik kaynağımız olan Strabon'un[891] sözünü ettiği gibi, on iki *tetrarkhes*'ler kurulunda 300 kişi bulunur ve bunlar *Drynemeton* denen yerde toplanır ve sadece cinayet davalarında karar verirlerdi. Her üç Galat kabilesinde bulunan üyeler tarafından oluşturulmuş olan ve "Kutsal Meşe Koruluğu"[892], "*Dryides*'lerin Kutsal

---

[890] MITCHELL 1993: 49 n. 77.

[891] Strab. xii. 5. 1. c. 567.

[892] Ormanlar, koruluklar ve ağaçlık sahalar Keltler tarafından genellikle, kutsal alanlar olarak seçilirdi (GREEN 1986: 16 v.dd.; WEBSTER 1995: 448 v.d.; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Catull. 63. 10–15; 63. 20–25). Meşe ağacına karşı duyulan saygının özünde bu ağaçların tanrılarla olan gizli ilişkilerinin etkisi olsa gerektir. Özellikle, orman tanrıları, orman perileri ve cinleri meşe ağaçlarına dokunulmasını yasaklarlar ve kutsallığına inanılan bu ağaçlara dokunan, işlediği suçu hayatıyla öderdi. Bu yüzden, *Drynemeton* adı verilen ve kutsal olduğuna inanılan meşe koruluğundaki ağaçların korkuyla saygı karışımı bir kutsallığı vardı. Bu kutsallık yüzünden korudaki ağaçların –özellikle yaş ağacın– kesilmesi uğurlu sayılmaz ve Galat inançları bakımından suç kabul edilirdi. Bu suçun cezası ise ölümdü. Galatlarda meşe ağacının tanrıları yansıtan birer kutsal varlık oldukları inancı bugün için izah edilebilecek durumda değildir. Bu inancın tarihin akışı içerisindeki eskiliği, doğuş kaynağı kesin bir bütünlük içerisinde açıklanamaz. Ancak halk arasında yaşayan, yaşatılan bugün de yaşatılmaya devam ettirilen birçok geleneğin Antikçağ uluslarının inançlarıyla bir bağlantısı, bir ilişkisi olduğunu kanıtlayabilecek derecede belgeler, buluntular vardır. Mesela, meşe ağacının kutsallığı tektanrıcı dinlerin ortaya çıkışına değin sürmüş, günümüzde bile birçok Hıristiyan tarikatları, özellikle, Ege Bölgesi'nde bulunanlar bu inancı sürdüregelmişlerdir. Meşe ağacı Gök Tanrı'nın gücünü yansıtırdı. Kökleri çok eskilere giden bu inanç özellikle M.ö. II yüzyılda Galatia Bölgesi'nde yaygındı. Meşenin dayanıklılığı onda tanrısal bir gücün

Alanı" ya da "Kutsal Meşe Tapınağı"[893] anlamına gelen *Drynemeton*'da[894] bir araya gelen bu kurul, Galat kabilelerinin hukuksal ve politik yaptırımlarını dinsel yönlü bir meclis gibi karara bağlar ve bu kararlara bütün kabileler uyarlardı[895]. Diogenes Laertios[896], Galatlarda da aynen Keltlerdeki gibi, *dryides*'ler kurumunun varlığından bahsetmektedir. Caesar da, yukarıda Strabon'un da ifade ettiğini vurguladığımız bir meclisin Galyalılar arasında da bulunduğundan söz etmektedir. Caesar'a[897] göre, *dryides*'ler[898] yani, din işleriyle uğraşan görevliler yılın belirli bir zamanında, bütün Gallia'nın merkezi sayılan bir bölgede, Carnut'ların arazisindeki kutsal bir yerde toplanırlardı. Gallia'daki kavgalı insanlar buraya gelir ve genel ya da özel bütün anlaşmazlıklarda *dryides*'lerin verdikleri karar ve hükümlere boyun eğerlerdi. Bu da bize,

---

bulunmasıyla açıklanırdı. Her tanrının ya da tanrıçanın ayrı bir ağacı, ayrı bir bitkisi vardı. Bu kutsal varlıklar tanrıların birer görüntüsü, görünümü niteliğindeydi. Meşe de bunlardan biriydi (EYUBOĞLU 1990^2: 165 v.d.).

893 ROSS 1995: 437.

894 POWELL 1980^2: 20; GREEN 1986: 111 v.dd.; WEBSTER 1986: 107; 1995: 448; konuya ilişkin değişik yorumlar ve ayrıntılı bilgi için ayrıca bk. PIGGOTT 1968: 71 v.d.

895 RAMSAY 1899: 72 v.dd.

896 Diog. Laert. i. 1 v.dd.; konuya ilişkin olarak bk. RANKIN 1987: 271 v.dd.

897 Caes. *Gall.* vi. 13.

898 Plin. *nat.* xvi. 95 ve 249'e göre, *dryides* adı, Hellence "meşe" (= *Drys* [ἡ δρύς]) sözcüğünden türetilmiştir. Konuya ilişkin olarak ayrıca bk. CHADWICK 1966: 12 ve 38; RANKIN 1987: 275; WEBSTER 1995: 488. Fakat günümüzde *dryides* adı üzerine yapılan etimolojik çalışmalar sonucunda bu ismin İrlanda dilindeki "kâhin"le (= *dryi*) Kelt dilinde "ağaç" anlamına gelen (= *dayr*. *dryw* ya da *derwydd*) kelimeleriyle yakın benzerlik göstermekte olduğu ortaya çıkmıştır (ROSS 1995: 428 v.dd.). *Dryides* kelimesinin anlamı ise, "Meşe Bilgesi" olup (ROSS 1995: 442), Galyalıların "*Dis*" (Ceas. *Gall.* vi. 18), Romalıların "Iuppiter" dedikleri tanrının rahibi olsa gerektir (ROSS 1968: 29; RANKIN 1987: 267).

Kelt dinine ait eski bir geleneğin, M.ö. I. yüzyılda bile hem Galyalılar, hem de doğudaki kuzenleri Galatlar tarafından halen devam ettirildiğini göstermektedir[899].

Fakat, Strabon'un sözünü ettiği, Galatların Küçükasya'da toplandıkları kutsal alan olan *Drynemeton* sadece Küçükasya'ya özgü olup, batıdaki Galyalılar için bu kutsal alanlar ya da tapınaklar, bulundukları bölgeye göre antik yazarlar tarafından değişik adlar altında zikredilmektedir[900]. Küçükasya'da Strabon tarafından sözü edilen ve "Kutsal Meşe Tapınağı" (= Koruluğu) anlamına gelen *Drynemeton*'un yeri bilinmemekle birlikte, M.ö. II. yüzyılda Galatların Pessinus Tapınağı'nda başrahiplik (= rahip–kral) yapmaları *Drynemeton*'un burada olabileceğine ilişkin fikirlerin doğmasına yol açmıştır[901].

Sonuç olarak, Galatlarda da din olgusu aynen batıdaki kuzenleri gibi başlı başına bir çeşitlilik göstermekte; fakat elimizde bulunan sınırlı tarihsel, epigrafik ve arkeolojik bilgiler yüzünden bir muamma olarak kalmaya devam etmektedir. Bunun en önemli sebebi ise, ne Galatların ne de Galyalıların, kendilerine ilişkin her konuda olduğu gibi din konusunda da, ataları Keltlerde görüldüğü şekilde, yazılı bir belge bırakmamalarından kaynaklanmaktadır. Hatta Caesar[902], din işleriyle uğraşan *dryides*'lerin öğretilerini yazıya dökmeyi günah saydıklarından söz etmektedir. Bunun sebebini anlayamayan

---

899 MITCHELL 1993: 49; ROSS 1995: 437 v.d.

900 Polyb. ii. 32; 55; Liv. xxii. 28. 9; xxiii. 24. 11; Cic. *Font.* xii. 30; Caes. *Gall.* vi. 13; 17; Diod. v. 27. 4; Strab. iv. 4. 6; xii. 5. 1–3; Strab. iv. 1. 13 (= Poseidonios); Ath. *Deip.* iv. 152 (= Poseidonios); konuya ilişkin olarak bk. WEBSTER 1995: 447. Konuya ilişkin arkeolojik buluntular için ise bk. GREEN 1995: 466 v.dd.

901 ROSS 1995: 437.

902 Caes. *Gall.* vi. 14.

Caesar'a göre, bu durum, ya *dryides*'lerin, öğretilerinin halk tarafından bilinmesini istememelerinden ya da öğretiyi edinenlerin yazıya güvenerek hafızalarını geliştirmeyi ihmal etmelerinden korkmalarından kaynaklanıyordu. Bu bakımdan Keltler, Galyalılar ve Galatlar hakkındaki din olgusu da aynen tarihleri gibi, Hellen ve Roma yazarları tarafından kaleme alınmış ve zaten karmaşık ve karanlık bir kavram olan din olgusu söz konusu toplum açısından içinden çıkılmaz bir hal almıştır[903].

Ç. Ekonomi

Galatia Bölgesi kışları soğuk, yazları sıcak, karasal bir iklime sahiptir. Plâtolardan oluşan, bozkır görünümündeki bu bölge, iklim özelliklerine uygun olarak, susuzdur ve doğal bitki örtüsünden yoksundur[904]. Galatia Bölgesi'nde göz alabildiğince uzanan düzlükler, ovalar ve plâtolar kuru tarıma, yani buğday ve arpa ekimine oldukça elverişli olup, hayvan yetişmek için de uygundur[905]. Ayrıca, Galatia Bölgesi'nin güneyinde yer alan Tatta (= Tuz) Gölü doğal bir tuz havuzudur ve bölgenin ekonomisine az da olsa katkı sağlamaktadır[906]. Fakat kırsal yaşamı seven Galatların başlıca geçim kaynağını tarım ve hayvancılık oluşturmaktadır. Antik yazarların da belirttiği gibi, Hellenistik Çağ boyunca Galat ekonomisi (geçim kay-

---

903 GREEN 1995: 465 v.dd. ve 486.

904 Cic. *Flacc.* xxv. 51; konuya ilişkin olarak bk. JONES 1971^2: 112.

905 Strab. xii. 2. 10. c. 540.

906 Strab. xii. 5. 4. c. 568. Galatia Bölgesi'nde bulunan tuz gölleri ve bu göllerden elde edilen tuzun "tuz yolu" olarak adlandırılan bir yolla Pessinus'a götürülerek satılmasına ilişkin olarak bk. MITCHELL 1974 a: 232 n. 19 v.d.

nakları), Hellenistik ordularda yaptıkları paralı askerlikler, kendilerine yetecek kadar tarım ve sahip oldukları yegâne mülkiyet olan hayvan sürülerinden oluşmaktadır[907].

Galatia Bölgesi çok sayıda sığır, domuz, at, koyun ve keçi yetiştirmeye elverişli düzlüklerle doludur[908]. Güney Galatia Bölgesi (= Lykaonia) plâto ve ovalarında yaban eşeği otlakları bulunur ve burada eşekler aşırı derecede ürerlerdi[909]. Antikçağ'da Galatia Bölgesi'nin katırları da ünlü olup[910], yüksek meblâğlara alıcı bulmaktaydı[911]. Ayrıca Strabon'a[912] göre, ülke sulanmadığı halde olağanüstü koyun yetiştirmektedir. Sadece, Amyntas'ın bölgede 300'ün üzerinde koyun sürüsünün bulunduğunu biliyoruz. Galatia Bölgesi'nde görülmedik derecede saf ve bol tane veren geniş arpa ve buğday

---

907 M.ö. 278 yılında Küçükasya'ya göç eden Galat kabile reisleri, her ne kadar Küçükasya'daki Hellenistik krallıklara ait kentleri ele geçirerek buralar yerleşmiş olsalar da, henüz yerleşik hayata geçmemişler ve sürekli yer değiştiren gruplar olarak avcılığa, hayvancılığa ve –ancak kendilerine yetecek ölçüde– tarıma dayalı ilkel bir ekonomi tarzını benimsemişlerdi. Düzenli bir şekilde tarım yapılmaması onların yerleşik hayata geçişini ve kent merkezlerinin oluşumunu geciktirmiş ve dağınık bir şekilde yaşam süren kabilelerde hayatın bir keşmekeşlik ve vurdum duymazlık içinde geçmesine neden olmuştur. Polybios (ii. 17. 8–12) ve Strabon'un (iv. 4. 3. c. 196–197) batıdaki kuzenlerinden söz ederken kesin çizgilerle tanımladıkları gibi, Galatlar etrafı surlarla çevrilmemiş köylerde otururlar, samanların üzerinde uyurlar ve bol bol et yerlerdi. Yaptıkları tek iş, savaşmak ve kendilerine yetecek kadar tarımdı (JONES 1971[2]: 117 v.dd.).

908 *MAMA* VII 23; MITCHELL 1974 a: 230 v.d.

909 Strab. xii. 2. 10. c. 540; xii. 6. 1. c. 568; Plin. *nat*. viii. 174; Varro *rust*. ii. 6. 3.

910 Plut. *mor*. vii. 524 a; konuya ilişkin olarak bk. MITCHELL 1993: 143 n. 2.

911 Cic. *Att*. vi. 1 ve 25.

912 Strab. xii. 6. 1. c. 568.

tarlaları özellikle güney Phrygia boyunca uzanmaktaydı[913]. Doğuştan iyi hayvan yetiştiricisi olan ve et kurutma işini iyi bilen Galatlar[914], önceleri yün ve sucuklarıyla; tarımcılığı öğrendikten sonra da, bira ve ekmekleriyle ün salmışlardır. Hatta kendilerine özgü çok lezzetli yeni bir ekmek türüne "Galat ekmeği" adı verilmiş olup, bu özellikleri Roma'da bile övgüye değer bulunmuştur[915]. Galatia Bölgesi Galatların kendilerine yetecek kadar tarımsal ihtiyaçlarını karşılayıp hayatta kalmalarını sağlıyor[916], geniş ve çok olan hayvan sürülerinden elde ettikleri hayvansal gıdalar, özellikle yünler ise, onlara zenginliği getiriyordu. Strabon'a[917] göre, bazı kimseler yalnız hayvan yünü üzerinden büyük servet sahibi olmuşlardı. Plinius[918] da, Galatia Bölgesi'nin en önemli ürününün "yün" olduğunu ifade ederken bu yünlerin, Akdeniz çevresinde yün üretimi bakımından önemli merkezler durumundaki Tarentum, Attika ve Miletos kökenli yünler yanında bir numaralı yeri aldığından söz etmektedir.

Ayrıca yüncülüğün bir yan sanayii olan boyama işleminde de Galatlar ileri düzeydeydiler. Güneydoğu Galatia Bölgesi

---

913 MITCHELL 1980: 1056 n. 10.

914 Strab. iv. 4. 3. c. 196–197. Et kurutma işinde usta olan Galatlar, büyük bir olasılıkla, bu işlem için gerekli olan tuzu bölgelerinde bulunan Tatta (= Tuz) Gölü gibi doğal tuz havuzlarından karşılıyorlardı. Hatta bu tuzu göz hastalıklarının tedavisinde ilâç olarak da kullanıyorlardı (Plin. *nat.* xxxi. 84 ve 99).

915 Polyb. ii. 17; Caes. *Gall.* vi. 22; *FGrH* 81. 2 (= Ath. *Deip.* iv. 34. 150 d–f); Plin. *nat.* xxix. 33; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. ROSTOVTZEFF 1953; 584; JONES 1971[2]: 112; MITCHELL 1980: 1069 v.d.

916 Cic. *Att.* v. 21. 8; *Script. Hist. Aug.* 18. 8; konuya ilişkin olarak bk. MITCHELL 1993; 145 n. 12.

917 Strab. xii. 6. 1. c. 568.

918 Plin. *nat.* xxix. 33.

(= Haymana), yünü yeşil renge boyamakta ünlüydü[919]. Başka kavimler yüne kırmızı rengi veren maddeyi ya da hayvansal boyayı[920] bin bir zorlukla elde edebilirken, Galatlar, Galatia Bölgesi'nde bulunan kermes meşesi (= *Quercus coccifera L.*) türü, dallar üzerinde yaşayan ve kermes biti (= *Coccus ilicis Fab.* [*Coccidae*]) denilen bir böcekten kolayca elde edip, o ünlü yünlerini bu renge boyuyor[921] ve böylece hayvancılığa bağlı bir yan sanayii oluşturmuş oluyorlardı[922]. Buna ek olarak, yün[923] sanayiinin diğer bir uzantısı olan dokuma endüstrisinin de (çadır dokumacılığı da dahil olmak üzere) bölgede gelişmiş olabileceği düşünülmektedir[924].

---

[919] *RECAM* II 242; MITCHELL 1993: 146 n. 27.

[920] Antikçağ'da çok eski dönemlerden itibaren kullanılan bu hayvansal boya maddesine *purpura* denmekte olup, *murex* diye adlandırılan bir deniz hayvanı olan yumuşakçadan elde edilirdi. Bu yumuşakça özellikle Akdeniz kıyılarındaki Fenike kentlerinde ve özellikle Tyros'ta (= Sûr) bol bulunmakla birlikte, Hellas, Adriyatik kıyıları, Tobruk, Djerba ve Syrakusai'da da mevcuttu. Söz konusu yumuşakçanın değerli olmasının sebebi, hayvan ezilince *triton* denen ve kumaşa kırmızı renk veren bir boya maddesinin ortaya çıkması ve bu maddenin zor elde edilmesidir. Çünkü, yaklaşık olarak 12.000 kadar *murex*'ten 1.4 gr. saf boya sağlanabiliyordu (konuya ilişkin detaylı bilgi ve kırmızı boya elde etmenin değişik yolları hakkında ayrıntılı bilgi için bk. YILDIZ 1993: 268 v.d.).

[921] Akdeniz çevresinde ve Anadolu'da yaşayan ve yaprağını dökmeyen bu bodur meşe üzerindeki dişi böcekler kabuklu haldeyken toplanıp üzerlerine sirke dökülmek suretiyle öldürüldükten sonra güneşte bekletilerek kurutuluyordu. Daha sonra devedikeni enfüzyonuyla birlikte de kullanılan bu sistemle (= *grana kermes, g.tinctorum*), bezelye büyüklüğünde, parlak kırmızı renkli taneler elde edilirdi. Bu sistem (kermes meşesi) Anadolu'da (= Galatia Bölgesi'nde) yüne kırmızı veya pembe rengi vermek için uzun süre kullanılmıştır YILDIZ 1993: 268).

[922] Plin. *nat.* ix. 41; xxii. 3; konuya ilişkin detaylı bilgi için ayrıca bk. BROUGHTON 1938: 819 v.dd.; MITCHELL 1980: 1069. n. 106 v.dd.; 1993: 146 n. 22.

[923] MITCHELL 1980: 1069; 1993: 146.

[924] BROUGHTON 1938: 819 v.dd.; bölgede yapılan epigrafik yüzey araş-

Galatlar bölgenin hem tarıma, hem de hayvancılığa elverişli plâto ve ovalarında her ne kadar tarımdan çok hayvancılığa önem vermiş olsalar da, kuru tarım yapmak açısından, yani buğday ve arpa yetiştirmek için oldukça elverişli bir yer olan Galatia Bölgesi'nde her zaman kendi ihtiyaçlarını karşılayacak ölçüde tahıllarını yetiştirmişlerdir. M.ö. I. yüzyılda Amyntas önderliğinde Pisidia'yı ele geçirdikten sonra Phrygia–Karia'nın sınırındaki bölgenin şarabıyla ünlü kenti Amblada'yı[925] da almalarıyla şarap içmeyi seven Galatlar, şarap yapımını da öğrenmişler ve Plinius'a[926] göre, Galatia'da *skylites* adını verdikleri bir şarap üretmeye başlamışlardır[927]. Böylelikle, şarap üretimi Galatia Bölgesi'nde de yaygınlık kazanmış olsa gerektir. Güneydoğu Galatia'yla[928] (= Haymana) Kuzey Galatia'da; ayrıca Pontos ve Kappadokia yakınlarında bulunan, eskiden Trokmi *tetrarkhes*'liğinin başkenti konumundaki Tavion'da da iyi kalitede şarap üretilmeye başlamıştır[929].

Galatlar, günümüz Türkiye'sinin en önemli tahıl ambarı konumundaki bölgede, yani Ankara ve çevresinde (= Galatia)

---

tırmaları sonucunda ele geçen mezar taşları üzerinde sıklıkla tekrarlanan, bobinlerle yün eğrilmesi sahnesi ve dokuma motiflerine ilişkin olarak bk. MITCHELL 1980: 1070 n. 110.

925 Strab. xii. 7. 2. c. 570. Pisidia Bölgesi'ndeki Limnai (= Eğridir) Gölü'nün doğusunda yer almaktadır. Antikçağ'da şarabıyla meşhur olan bu kent civarında otuz altı türlü üzüm yetiştiği söylenmektedir (RAMSAY 1960: 369 n. 2).

926 Plin. *nat.* xiv. 80.

927 BROUGHTON 1938: 610 v.dd.; MITCHELL 1993: 147 n. 32.

928 *MAMA* I ve VII; *RECAM* II 231; 233; 253; 314; 333; 337 ve 341; WAELKENS 1977: 310 v.dd. n. 119 v.dd.

929 MITCHELL 1993: 147. Antikçağ'da Galatların şarap ürettikleri Tavion antik kentine karşılık gelen Büyüknefes Köyü ve çevresi bugün de üzüm bağlarıyla çevrili olup, elde edilen üzümlerden pekmez yapılmaktadır.

belki de önemli ölçüde tarım yapıyorlardı[930]. Fakat, konuya ilişkin olarak antik kaynakların sınırlı derecede bilgi vermesi ve bölgede yapılan arkeolojik çalışmaların henüz yeterli bir düzeye ulaşmamış olması nedeniyle Galatların bölgedeki tarımsal faaliyetleri tam olarak aydınlığa kavuşmamıştır. Gerçi bölgede yapılan epigrafik çalışmalarda ele geçen mezar taşlarında tarım faaliyetleriyle ilgili olarak, öküzlerle tarla sürülmesi, tırpanla ekin biçilmesi, şarap yapımı ve üzüm salkımları gibi, sıklıkla tekrarlanan motiflere rastlanmakla birlikte[931], bunlar konu hakkında ayrıntılı bilgi verecek durumda değildir. Pek çok konuda olduğu gibi, Galat halkının ekonomisi hakkında da, çok az bilgiye sahip bulunmamızın nedeni, elimizde bu konuyla ilgili yeterli belgenin bulunmamasıdır. Galatlarda tarım konusunun tam olarak aydınlığa kavuşturulabilmesi, konuya ilişkin arkeolojik ve epigrafik malzemenin arttırılmasına bağlıdır.

Sonuç olarak, geçimlerini büyük ölçüde hayvancılık[932] ve hayvansal ürünlerden sağlayan Galatlar, Homeros'un[933] *Odysseia* destanında anlattığı, kötü alışkanlıkları olan, gaddar, kent yaşamını sevmeyen[934], tarım yapmayı küçümse-

---

930 MITCHELL 1974 a: 231 v.d.

931 *MAMA* VII 312; *RECAM* II 30; 51; 85; 111 v.dd.; WAELKENS 1977: 277 v.dd.; MITCHELL 1980: 1070 n. 110.

932 Plin. *nat.* xxix. 33; ayrıca, besinlerinin et ve süt ağırlıklı olduğu görüşü için bk. Polyb. ii. 15; Strab. iv. 4. 3. c. 196–197. Galatlar kışın ısınmak için, bugün bile büyük ölçüde kullanılmakta olan tezek yakıyorlardı; bk. Liv. xxxviii. 18. 5; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. MITCHELL 1980: 1056 ve 1069.

933 Hom. *Od.* ix. 105–565.

934 Kent yaşamını sevmeyen Galatların M.ö. III. yüzyılın ortalarından başlayarak Küçükasya'nın kentleşmesinde olumsuz etkileri olmuştur. Kendi kurdukları kentler yok denecek kadar az olduğu gibi, diğer yerleşimlerin gelişmesini de olumsuz yönde etkilemişlerdir. Galatların Küçükasya'ya gelmeleri Anadolu'nun politik ve sosyal organizasyonunu derinden etkile-

yerek kırsal bir hayatı ve hayvancılığı yeğleyen ve yaşamlarını bu hayvanlardan elde ettikleri ürünlerle sürdüren Kyklops'lara benziyorlardı[935]. Galat tarihini ve bu kavmin yaptığı işleri düşündükçe, insanın, Galatların (= Keltlerin) Nympha Galatea'yla vahşî ve kanlı Kyklops Polyphemos'un birleşmesinden doğan Galatos'un soyundan geldiklerini söyleyen, M.ö. IV.–III. yüzyıl yazarlarından Timaios'a[936] ve M.s. II. yüzyıl yazarlarından Appianos'a[937] inanası gelmektedir.

---

miştir. İki yüz elli yıl boyunca, yerleştikleri bölgelerin ve daha Phrygia'daki Pers egemenliği sırasında kurulmuş olan kentlerin ve kent yaşamının gelişimini durdurmuşlardır. Kendi yönetim alanlarındaki Ankyra, Tavion, Gordion gibi birkaç kentte kabilesel yaşamı tekrar canlandırmışlar ve sınırlı bir ölçüde de olsa ticarete önem vermişlerdir. Bu üç ana kent haricinde Phrygia ve Galat çiftçileri, iki yüz elli yıl boyunca ilkel köy ekonomisi içinde yaşamışlardır. Galatia Bölgesi'nde, Konstantinopolis (= İstanbul) Doğu Roma İmparatorluğu'nun başkenti olduktan sonra kent yaşamı gelişmeye başlamış ve bir dizi Galat köyü kasaba ve hatta, olasılıkla kent düzeyine erişmiştir (JONES 1971[2]: 122). Galat yerleşimleri ve kalelerine ilişkin olarak ayrıca bk. VARDAR 1997: 245 v.dd.

935 RANKIN 1995: 26.

936 *FGrH* 200; 566, 69 (= Timaios).

937 App. *III.* 2.

SONSÖZ

Hellenistik Çağ Küçükasya'sındaki siyasal dengeler çok sayıdaki Hellenistik krallığın birbiriyle olan çekişmeleri, bunun yanı sıra, Galatların çeşitli kabileler halinde buraya göç etmelerinden sonra bozulmuştur. Galatların eskiden Phrygia'lıların yaşadığı bölgeye yerleşerek oraya kendi adlarını vermeleriyle Küçükasya tarihinde önemli bir dönem başlamış oluyordu. Çünkü Galatlar, bir yandan, geçtikleri her yeri bir çekirge sürüsü gibi kuruturken, öte yandan, para ve yağma düşkünü bir halk imajı yaratıyor ve bulundukları bölgenin hâkiminden çevre kentleri yağmalamamak için haraç talep ediyorlardı. Aldıkları olumsuz yanıt üzerine yörenin zengin kutsal alanlarına ve tapınaklarına saldırıyor, kentleri ve kırsal araziyi yağmalıyorlardı. Bu kendilerine özgü yaşam biçimleriyle antik kaynaklara geçen Galatlar, Hellenistik Çağ boyunca Makedonya, Hellas, Trakya ve Küçükasya'nın tarihinde silinmez bir biçimde izlerini bırakmışlardır.

Galatlar M.ö. 278/277 yılında Bithynia Kralı I. Nikomedes'in davetine uyarak Küçükasya'ya geçmekle buradaki siyasal dengeleri değiştirmeye başlamışlardır. Önce, I. Nikomedes'e isyankâr kardeşi Zipoites'i yenmesinde yardım edip, onun Bithynia'nın tek hâkimi olmasını sağlamışlar, daha sonra da, Pontos Kralı Mithridates I. Ktistes'in ordusunda paralı asker olarak Mısır Kralı Ptolemaios II. Philadelpos'a karşı Paphlagonia yöresinde savaşmış ve Mısır ordusunu bozguna uğratarak I. Mithridates'in Pontos Bölgesi'ndeki egemenliğini pekiştirmişlerdir. M.ö. 240/239 yılında Antiokhos II.

Hieraks'ın ordusunda Seleukos Kralı Seleukos II. Kallinikos'a karşı paralı asker olarak savaşan Galatların, Ankyra yakınlarında Seleukos'un ordusunun büyük bir bölümünü kılıçtan geçirdiğine de tanık oluyoruz. II. Seleukos bile bu katliamdan kendini güç kurtarabilmiştir. Böylece, Antiokhos Hieraks Galatların sayesinde Küçükasya'nın büyük bir bölümünün egemenliğini eline geçirmiş oluyordu. M.ö. 218 yılında ise, Pergamon Kralı Attalos I. Soter bir süre önce Seleukos Generali Akhaios karşısında yitirdiği toprakları geri almak amacıyla, Trakya Bölgesi'ndeki Kelt kökenli Aigosages kabilesini kendi tarafında çarpışmak üzere paralı askerler olarak topraklarına davet etmiş ve bu kabilenin de yardımıyla, Akhaios tarafından elinden alınmış olan, Aiolis Bölgesi'ndeki yerleşim merkezlerini ve Ephesos'un güneyindeki Ionia kentlerini tekrar ele geçirmiştir.

M.ö. II. yüzyılda Pergamon Krallığı'nın çok güçlendiğini gören Roma, Küçükasya politikasında izlediği *status quo*'yu uygulamak için Galatları periyodik olarak bu krallığa karşı kışkırtmıştır. M.ö. II. yüzyılın son çeyreğinde ve M.ö. I. yüzyılın başında Pontos Kralı VI. Mithridates'i destekleyen Galatlar, onun Küçükasya ve Hellas'ı ele geçirmesine yardım etmişler; fakat Mithridates'in, M.ö. 86/85 yılında Galatlara karşı düzenlediği katliamdan sonra, Roma'yla savaşları sırasında Roma'nın kral karşısında başarı kazanmasında en büyük payın sahibi olmuşlardır. Ayrıca, Partların Küçükasya'ya düzenledikleri saldırıları önleyen ve Partlarla Romalılar arasında tampon bir bölge oluşturan Galatlar, M.ö. I. yüzyılda da Roma'nın Küçükasya politikası açısından en önemli müttefiki durumundaydılar.

Diğer yandan, antik yazarlar, Galatların vücut güçleri ve vahşîliklerinin uzaklara kadar yayıldığını belirtmekte ve en eski devirlerden beri yabancı ülkeleri ele geçirme, buraları

soyma ve bütün diğer insanları aşağılama hırsıyla hareket ettiklerinden söz ederek, onları uzun boylu, kızıl saçlı, yarı çıplak; sadece, kocaman korkunç kalkanları, uzun kılıçlarıyla ve ellerine geçen her taşı düşmana fırlatarak dövüşen; düzensiz ve bireysel savaşçılar olarak tasvir etmişlerdir. Ayrıca, devasa vücutları, garip görünüşleri, acayip silahlarıyla cesur bir şekilde ve merhametsizce savaşmaları, Hellenistik krallıkların onlardan psikolojik olarak olumsuz yönde etkilenmelerine ve savaş esnasında paniğe kapılarak savaş düzenlerinin dağılmasına neden oluyordu. Böylelikle, hem Hellenistik orduları kılıçtan geçiriyor, hem de kralı dahi yakalayarak öldürüyorlardı. Örneğin, M.ö. 280 yılında Galatların Hellas'ı istilâ seferi sırasında, Bolgios önderliğindeki Galat gücü karşısında bir varlık gösteremeyen Makedonya ordusu bozguna uğramış, kralları "şimşek" (= Keraunos) lâkaplı Ptolemaios savaş sırasında öldürülmüş ve başı kesilip bir mızrağın ucuna geçirilerek Makedonya ordusuna teşhir edilmiştir. Buna benzer bir olay da, Küçükasya'da Ephesos civarında yaşanmış ve Seleukos Kralı Antiokhos I. Soter M.ö. 261 yılında Galatlara karşı savaşırken Kentoarates adlı bir Galat tarafından öldürülmüştür.

Cesaretleri herkes tarafından takdir edilen savaşçılar olarak ün salan Galatlar, savaş sırasında gösterdikleri kayıtsız yüreklilik ve savaş sanatındaki deneyimlerinden dolayı Hellenistik Çağ ordularının değişmez bir parçası olarak Hellenistik krallar tarafından sürekli bir şekilde hizmete alınmışlardır. Öyle ki, bu krallar yaptıkları hiçbir savaşa Galatlar olmadan katılmamışlardır. Fakat Galatların Hellenistik Çağ boyunca kurmuş oldukları bütün ittifaklar ya da paralı asker olarak belirli bir krallığın himayesine girmeleri, yalnızca o zamanki çıkarlarının o yönde olmasıyla ilgilidir. Bu yüzdendir ki, Galatlar Hellenistik krallıklarla yapmış oldukları

her çeşit ittifaktan kolayca ayrılabilmiş, anlaşmaları bozarak müttefiklerine karşı bile saldırı düzenleyip onların topraklarını yağmalamış ve hatta daha da ileri giderek, müttefik oldukları birçok Hellenistik kralı öldürmüşlerdir. Örneğin, Pontos Kralı Mithridates I. Ktistes'in sadık bir müttefiki olan Galatların, adı geçen kralın ölmesi üzerine bu krallıkla olan dostlukları sona ermiş, Galatlar, daha çocuk denecek yaştayken tahta çıkan II. Mithridates'in deneyimsizliğini ve krallıktaki otorite boşluğunu fırsat bilerek Pontos topraklarına saldırmışlar ve bölgenin batısında yer alan önemli liman kenti Amisos'a kadar bütün yöreyi yağmalamışlardır. Bir başka benzer olay da, Galatların, eski müttefikleri olan Bithynia Kralı I. Nikomedes'in oğulları arasında baş gösteren anlaşmazlıktan yararlanarak önce Bithynia Krallığı'nın egemenliğindeki Herakleia Pontika kentini ve *territorium*'unu yağmalamaları, daha sonra da, Bithynia Kralı olan Ziaelas'ı, M.ö. *ca.* 227 yılında öldürmeleridir. Aynı şekilde, Galatlar, Seleukos krallarından Antiokhos II. Hieraks'ın ordusunda paralı askerlik yaptıkları sırada Hieraks üzerinde baskı kurarak önce, zorla kendilerini politik ve askerî bir bağlaşıklık sözleşmesiyle kralın müttefiki konumuna getirmişler, daha sonra da, onun kendileri sayesinde kazanmış olduğu savaşlardan elde ettiği ganimet ve topladığı haraçlardan önemli oranda pay almışlardır. Hatta, daha da ileri giderek onu esir almışlar ve Hieraks böylece eski paralı askerleri, yeni müttefikleri olan Galatların elinden, tıpkı kendisini bir eşkıyanın elinden kurtaran yolcu gibi, özgürlüğünü altınla satın alarak kurtarmıştır. Zamanla Galatların Antiokhos Hieraks üzerindeki istekleri öyle boyutlara ulaşmıştır ki, Antiokhos en sonunda canını kurtarmak için çareyi önce Magnesia'ya, daha sonra da, Trakya'ya kaçmakta bulmuş; fakat orada Tylis Krallığı'nda bulunan bir grup Kelt asıllı yağmacı (= Galat) tarafından M.ö. 227/226 yılında öldürülmüştür. Galatların öldürdüğü diğer bir Seleukos kralı ise, M.ö.

223 yılında, emrinde bulunan Galat asıllı subaylardan Apaturios ve Nikanor tarafından hançerlenerek yaşamına son verilen III. Seleukos'tur.

M.ö. I. yüzyıldaki Roma–Galat yakınlaşması sonucunda Galatlar, Roma'nın Küçükasya politikası açısından en önemli müttefikleri olmuşlar; hatta Roma İç Savaşları sırasında önemli bir rol üstlenmişlerdir. Fakat her zamanki gibi, Roma'yla ilişkilerinde de, "güvenilmez bir müttefik" olduklarını ilk kez, M.ö. 42 yılında Philippi Muharebesi başlamadan Brutus ve Cassius'un, Marcus Antonius ve Octavianus karşısında; daha sonra da, M.ö. 31 yılındaki Actium Deniz Muharebesi'nden önce Antonius'un, Octavianus karşısında şansının olmadığını fark ederek taraf değiştirmekle göstermişlerdir. Bütün bunlardan anlaşılacağı üzere, Galatların Küçükasya'ya geçmelerinden itibaren yaptıkları bütün ittifaklar ve anlaşmalar onların sadece o anki çıkarları doğrultusunda gelişmiş ve kurmuş oldukları ittifaklar, menfaatleri sona erdiğinde, artık onlar için bir anlam taşımamıştır.

Tarımla uğraşmaktan fazla hoşlanmayan, hayatlarını önemli ölçüde hayvancılık ve Hellenistik krallıklarda paralı askerlik yaparak kazanan Galatlar, ya Pessinus, Gordion, Ankyra ve Tavion gibi, Anadolu'nun önemli kentlerine yerleşmişler, ya da, genel olarak kent yaşamını ve ticaret yapmayı sevmediklerinden ve Hellenistik krallıklarla bitmek tükenmek bilmeyen mücadeleleri yüzünden, kendilerini korumak için yüksek dağlar üzeride kurdukları Gorbeus, Blukion ve Peion gibi, tahkimli yerleşimlerde (kalelerde) yaşamayı tercih etmişlerdir. Hatta, Antiokhos III. Megas'ın M.ö. 190 yılındaki yenilgisinden sonra Romalıların kendileri üzerine sefer düzenlediğinde bile, Gordion ve Ankyra gibi tahkimatlı kentlerini terk ederek, Olympos ve Magaba gibi dağların yüksek doruklarına çekilmişlerdir. Yerleştikleri bölgenin olağanüstü

stratejik konumu nedeniyle Hellenistik Çağ boyunca Küçükasya'daki krallıkların, kentlerin ve kırsal alanların başlarına bela kesilen, bu bağımsız kabilelerin her biri, ilgili bölümlerde de işaret ettiğimiz gibi, *tetrarkhia* denilen dört kişinin egemenliğine dayalı bir sistemle yönetilmekte olup, birbirine gevşek bir organizasyon bağıyla bağlıydı.

M.ö. III. yüzyılda önce Balkanlar üzerinden Hellas'a, daha sonra da, Küçükasya'ya çeşitli kabileler halinde göç eden Galatların aşiret aristokrasisine dayalı bir yönetim şekilleri olup, kabileler başlarında bulunan aristokratik liderler tarafından yönetilirdi. Fakat M.ö. II. yüzyılda belirli ölçüde Hellenize olan Galatlar, Küçükasya'daki diğer krallıklar ve hanedanlar arasında yerlerini almışlar, politik ve diplomatik yeteneklerini askerî ustalıkları oranında kullanmayı öğrenmişlerdir. M.ö. II. yüzyılın son çeyreğinde ise, Galat kültürünün Küçükasya'daki Hellen dünyası ve kentleriyle ilişkileri, onların zaten sağlam olmayan, aşiret aristokrasisine dayalı yönetim şekillerinin giderek değişmesine neden olmuştur. Böylece Galatlar, hem daha resmi, hem de daha merkeziyetçi bir yönetim sistemi olan oligarşik bir düzene geçmişlerdir. Fakat M.ö. 86/85 yılında Pontos Kralı VI. Mithridates'in Galatlara karşı uyguladığı katliamdan yalnızca üç *tetrarkhes*'in kurtulmuş olması, Galat *tetrarkhia* yönetim sistemini doğal olarak felce uğratmış ve bu sistemin de değişmesini zorunlu hale getirmiştir. Bu itibarla, M.ö. 63 yılında Pompeius, Küçükasya'yı yeniden organize ederken, sayıları zaten üçe inmiş olan eski on iki kişilik *tetrarkhes*'ler yönetimini basitleştirerek her kabile için bir tane olmak üzere, yeniden düzenlemiş ve M.ö. 59 yılında Galat *tetrarkhes*'lerinden Deiotaros ve Brogitaros'a "kral" unvanı vermiştir. Böylece Galatlar, geç de olsa M.ö. I. yüzyılda Küçükasya ve Akdeniz havzasındaki diğer Hellenistik krallıklarla aynı yönetim sistemine kavuş-

muşlardır.

Gelenek ve göreneklerine sıkı sıkıya bağlı olan Galatların, M.ö. II. yüzyılda Hellen kültürüyle teması sonucunda başlayan değişimleri, M.ö. I. yüzyılda Anadolu'da Roma egemenliğinin yerleşmesiyle birlikte Roma'nın etkisine girmiş ve onların büyük ölçüde eski törelerinden uzaklaşmalarına neden olmuştur:

Galatların, M.ö. II. yüzyıldaki ilk aristokrat çifti olarak kabul edilen Ortiagon ve Khiomara, çocuklarından birine Hellence "çocuk vatandaş" anlamına gelen "*Paidopolites*" adını koymakla bu yüzyılda Hellen kültürünün Galat aristokrat tabakasında ne derece etkili olduğunu göstermişlerdir. Ayrıca dönemin tarih yazarlarından Polybios, Sardis'te Khiomara'yla konuşma fırsatı bulduğundan ve onun bilgeliği ve yüksek ruhlu kişiliğine hayran kaldığından söz etmektedir. Polybios'un Keltçe bilmemesi nedeniyle bu konuşmanın büyük bir olasılıkla Hellen dilinde gerçekleşmiş olduğu düşünülebilir. Aynı kökten gelen üç Galat kabilesi her ne kadar aynı dili (Keltçe) konuşsa da, M.ö. II. yüzyılda başlayan Hellen dil ve kültürünün etkisi Galat aristokrat tabakasında hızla yayılmış ve M.ö. I. yüzyılda Galatlar arasında bu dili konuşanların sayısı artmıştır. Diğer yandan, Küçükasya'daki Galatların büyük bir bölümü Zeus, Artemis, Ares ve Asklepios gibi Hellen–Roma tanrı ve tanrıçalarına tapıyor, Galat aristokrat tabakası ve kralları kendilerine Hellen asıllı doktorlar tutuyor ve Hellen mimarisi tarzında inşa edilmiş yapılarda ikamet ediyordu.

Aynı şekilde, M.ö. II. yüzyılda başlayan Roma–Galat yakınlaşması Galatların bu sefer de, Roma kültüründen etkilenmelerine yol açmıştır. Özellikle M.ö. I. yüzyılda Roma'nın Pontos Kralı VI. Mithridates'e karşı sürdürdüğü uzun savaş-

lar sırasında önemli ölçüde belirginleşen Roma–Galat yakınlaşması sonucunda Galatlar, gerek yönetim organizasyonlarını, gerekse savaş tekniklerini değiştirerek Roma'yı Akdeniz dünyasının bir numaralı gücü konumuna getiren *legion* düzenini benimsemişler ve kendi askerlerini bu tarzda eğitmeye başlamışlardır. Bu sistem özellikle Roma'nın işine yaramıştır. Çünkü Galatlar, bu yüzyılda Partların Küçükasya'ya düzenledikleri saldırıları önlemişler ve Partlarla Romalılar arasında bir tampon bölge oluşturarak Roma'nın Küçükasya politikası açısından en önemli müttefiki olmuşlardır.

Görüldüğü üzere, M.ö. III. yüzyılda Küçükasya'ya gelen Galatlar, atalarına özgü Kelt kültürünü mümkün mertebe korumaya çalışmış olsalar da, önceleri Hellenistik kültürün, daha sonraları Roma kültürünün ve askerî yapısının etkisi altında kalmış ve bu kültürleri belirli ölçülerde benimsemişlerdir.

Galatların Küçükasya'ya bıraktıkları kültür mirasının, gerektiği gibi ortaya konulması, konuyla ilgili bilgi kaynaklarının ve bunlara ilişkin değerlendirmelerin yeterli olmaması nedeniyle oldukça zordur. Bununla birlikte, "Galatlar" konusunun araştırmacılar arasında belirli bir aktüalite ve önem kazanmış olduğu da dikkati çekmektedir. Dileğimiz, özellikle arkeolojik malzemenin daha sağlıklı bir biçimde değerlendirilmesiyle Galatlarla ilgili bilgi boşluklarının giderek doldurulması ve bu alandaki birçok problemin çözüme kavuşturulmasıdır.

SUMMARY

In 278/277 B.C. several tribes, who had taken part in the historically recorded Celtic migration into Macedonia, moved on to the Hellespontos and established themselves near Byzantion. They levied tribute on some cities in Thrace and the Hellespont; raided and plundered others. Finally, through enlistment in local disputes, they moved on to greater opportunities for settlement – and plunder – in Asia Minor.

Both the turmoil that had pervaded the relationship among the Hellenistic Kingdoms for some time and the arrival of several of these Celtic tribal groups (Tolistobogii, Tektosages, and Trokmi) brought an end to the political equilibrium in Hellenistic Asia Minor. A new era in the history of Asia Minor began with the settlement of these tribes in the old homeland of the Phrygians. Their aggressive behavior towards their neighbors, plundering wealthy cities and sanctuaries across the countryside, led to their acquisition of a reputation for plunder and blackmail, and left a lasting mark in the history of Asia Minor.

This process began with the invitation of Nikomedes I of Bithynia to help him defeat his brother and ensure his domination in that land. The Galatians were then enlisted by Mithridates I of Pontos to help him defeat a Ptolemaic army in Paphlagonia. In 240/239 B.C. they fought as mercenaries on the side of Antiokhos Hieraks against his brother, Seleukos II of Syria. The Seleucid army was slaughtered, Seleukos himself barely saved his life, and much of Asia

Minor came under the control of Antiokhos. In 218 B.C. Attalos I of Pergamon brought the Aigosages tribe from Thrace to help him win back territory, including Ionian towns south of Ephesos, which he had lost in battle with Akhaios, a general of Seleukos III of Syria. He rewarded the Aigosages with lands around the Hellespont.

Subsequently, the Romans used the Galatians to keep the Pergamon Kingdom in line. And, although they had supported Mithridates VI of Pontos in his campaigns to dominate Asia Minor and Greece, his treacherous massacre of the Galatians in 86/85 B.C. led them to join the Roman side. They then played an important role in the Roman victory over Mithridates, and continued to act as faithful allies to Rome as buffers against Parthian attack in Asia Minor.

According to ancient sources the Galatians were famous for their physical strength and fierceness, and for their unrelenting ambition to sack, plunder, and humiliate. They are described as tall, semi–naked warriors, with long red hair, who fought only with long swords and enormous shields. They did not fight in any organized way, but as individuals, frequently throwing any stone within reach. This manner of fighting, along with the huge physiques, outlandish appearance and unusual arms of these strange adversaries, led to the demoralization of the Hellenistic Kingdoms in Asia Minor. They are described as assailing Hellenistic armies with great shouts and banging of weapons and tossing of hair, causing panic and flight. Hellenistic armies and rulers were mercilessly slaughtered in Macedonia and Asia Minor by Galatian fighting forces.

Still, because of the widespread appreciation for the valor and martial skill of the Galatians, they were heavily recruited by Hellenistic dynasts. Such was their reputation that no ru-

ler in Asia Minor could be confident of victory without a substantial component of Galatians in his army. However, the Galatians were wholly opportunistic and unreliable, breaking treaties and turning on allies as often as fulfilling obligations. Although useful in times of war, they often proved to be very troublesome afterwards.

The dangerous and unreliable nature of the Galatians at least partly explains the location of their tribal centers in what had been Phrygia. Nikomedes I of Bithynia and Mithridates I of Pontos played important roles in placing the Galatians in a land which would both act as a buffer against the Seleucids in Syria and was sufficiently distanced from their own lands to offer a modicum of safety from their savage saviors. Still, they betrayed Mithridates by taking advantage of the youth and inexperience of his successor to rampage through the Pontic region, sacking many cities, including the important harbor of Amisos. And, they similarly took advantage of the death of Nikomedes to wreak havoc in Bithynia. In another infamous episode, they hounded Antiokhos Hieraks, whom, as noted above, they had initially helped against his brother, out of his own kingdom and to his death at the hands of Celtic groups in Tylis in 227/226 B.C.

Although loyal to Rome, the Galatians proved unreliable to individual Romans. First they betrayed Brutus and Cassius before the Battle of Philippi in 42 B.C., and then they betrayed Marcus Antonius at Actium in 31 B.C. To the end, the Galatians proved to be a valued, but unreliable ally.

That area between the Halys (= Kızılırmak) and the Sangarios (= Sakarya) Rivers, then, came to form the homeland of the Celts in Asia Minor, Galatia (the land of the Gauls, Galli or Celts). This is a land of relatively fertile plains framed by barren hills, especially suitable for raising sheep

and cattle. The pastoral Celts are said to have despised farming, and they supported themselves as stockbreeders and mercenaries. Their main cities included Pessinus, Gordion, Ankyra, and Tavion, although they are said to have preferred the traditional hill–forts they constructed in remote and inaccessible parts of their land, such as Gorbeus, Blukion, and Peion. It was to these remote places that they fled in response to Roman attacks after the defeat of Antiokhos III of Syria in 190 B.C.

Galatian tribal organization hampered any concerted effort. Although tribes respected spheres of influence, they rarely cooperated. According to Strabo, Galatian rule was organized in four levels, called tetrarkhia, each with a tetrarkh, and with a judge and military commanders, who were subordinate to the tetrarkh. The council of twelve tetrarkhs consisted of three hundred men who assembled at a sacred oak grove, called the *Drynemeton*. Only this council could try murder cases. Over time, in close proximity to the Hellenistic Kingdoms, the traditional tribal aristocracy gave way to a more formal and centralized system of oligarchy. The murder of most of the tetrarkhs by Mithridates IV of Pontos in 86/87 B.C., and the consolidation of the Anatolian system by Pompey in 63 B.C., finally led to Pompey's designation of two remaining tetrarkhs, Deiotaros and Brogitaros, as kings of the Galatians in 59 B.C.

The Celtic customs of the Galatians were modified by the adoption of ancient Anatolian life–ways. The high culture of the Hellenistic world also had an impact on the barbaric westerners, as they increasingly became assimilated into the Greek and then the Roman cultures. This impact can be seen already in the second century B.C. when a Galatian aristocratic couple, Ortiagon and Khiomara, named one of their children

"Paidopolites" ("child citizen"). Polybios, who had a chance to converse with Khiomara in Sardis (presumably in Greek), was overcome with admiration for her wisdom and character. In fact, Greek came to be increasingly used by the Celts in Asia Minor. Greco–Roman gods, such as Zeus, Artemis, Ares, and Asklepios, came to be worshipped by most Galatians, and Galatian kings and aristocrats employed Greek doctors and lived in palaces constructed in Greek style. Incorporation into the Roman imperial system further altered local customs, including the ancient Celtic way of fighting, as the Galatians of Asia Minor became increasingly assimilated.

A study of the Galatians is hampered by the general lack of information about them – most especially, archaeological information. Increasingly, however, these important and interesting tribes have become the subject of scholarly investigation. It is hoped that this study will also add to the understanding of the ancient Galatians.

ANTİK KAYNAKLAR DİZİNİ

A. Antik Yazarlar ve Eserleri

Ael. *nat. anim.* (= Aelianus, *De Natura Animalium*):

vi. 44: dn. 280; 788.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
One The Characteristics of Animals. With an English Translation by A. F. SCHOLFIELD. I–III. Cambridge, Mass.–London 1971 (The Loeb Classical Library).

Amm. Marc. (= Ammianus Marcellinus, *Rerum Gestarum Libri*):

xii. 9. 7: dn. 326.
xiv. 8. 4: dn. 532.
xv. 9. 8: dn. 835.
xv. 9. 36: dn. 30.
xv. 12. 1: dn. 794.
xvii. 9. 5: dn. 188.
xxvii. 12. 11: dn. 497.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
Ammianus Marcellinus. With an English Translation by J. C. ROLFE. I–III. Cambridge, Mass.–London 1935–1939 (The Loeb Classical Library).

Anth. Pal. (= *Anthologia Palatina*)

vii. 492: dn. 254.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
The Greek Anthology. With an English Translation by W. R. PLATON. London, New York 1960 (The Loeb Classical Library).

Apoll. *bibl.* (= Apollodoros, *Bibliotheke*):

xvii: dn. 215.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
The Library. With an English Translation by J. G. FRAZER. I–II. Cambridge, Mass.–London 1963 (The Loeb Classical Library).

Apoll. Rhod. *argon.* (= Apollonius Rhodius, *Argonautica*):

i. 1063–1141: dn. 394.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
Argonautica. With an English Translation by R. C. SEATON, Reprint. Cambridge, Mass.–London 1961 (The Loeb Classical Library).

App. (= Appianus, *Rhomaika*):

civ. (= *Bella civilia*):

ii. 49: dn. 600.
ii. 70: dn. 253.
ii. 71: dn. 600; 607.
ii. 87: dn. 608; 610.
ii. 91: dn. 616; 618–619.
ii. 91–92: dn. 621.
ii. 117: dn. 636.
iv. 60: dn. 643.
iv. 88: dn. 642; 644; 823.
iv. 110–112: dn. 645.
v. 4: dn. 649.
v. 65: dn. 653.
v. 75: dn. 650; 654; 659; 666; 769; 878.
v. 133: dn. 653.
v. 137: dn. 667; 769.
v. 133–145: dn. 691.

Gall. (= *Gallika*):

1–5: dn. 56.
1–6: dn. 57.
7: dn. 37.
7–8: dn. 805; 809; 818.
8: dn. 804.

Hann. (= *Hannibalika*):

1–55: dn. 320.
4: dn. 12; 17.
56: dn. 323; 326–327; 329; 331; dn. 865.

Hisp. (= *Hispaniensis*):

1: dn. 12; 17.

Ill. (= *Illyrike*):

2: dn. 22; 937.

Ital. (= *Italike*):

8: dn. 56–57.

Mak. (= *Makedonike*):

18. 1: dn. 452.
18–19: dn. 454.

Mithr. (= *Mithridateios*):

3: dn. 486.
10: dn. 507.
10–14: dn. 507.
11: dn. 492; 500.
11–21: dn. 511.
12: dn. 492; 493.
14: dn. 510.
15: dn. 492.
17: dn. 502.
20: dn. 527.
20–21: dn. 514.
22–23: dn. 512.
24: dn. 527.
27: dn. 527.
28–41: dn. 515.
41: dn. 462; 766.
46: dn. 517; 520–521; 763.
54–58: dn. 526.
56: dn. 492; 507.
57: dn. 492.
58: dn. 520–521; 763.
60: dn. 527.
60–64: dn. 529.
61: dn. 527.
61–62: dn. 528.
62: dn. 421; 488.
64–66: dn. 531.
66: dn. 531.
71: dn. 534.
75: dn. 535.
78: dn. 537; 676.
81: dn. 540.
82: dn. 541; 823.
101: dn. 599.
102: dn. 555; 792.
103–108: dn. 551.
107: dn. 555; 792.
111: dn. 495; 524; 555; 792.
112: dn. 495; 514.
114: dn. 188; 561; 563; 565; 567–569; 771; 782.
118: dn. 716.
119: dn. 552.

120: dn. 616; 618–619.
121: dn. 628; 630.

Pun. (= *Libyka* [*Punica*])
6: dn. 331.

Syr. (= *Syriake*):
1: dn. 319; 337; 339–340.
2: dn. 784.
4: dn. 345.
6: dn. 58; 334; 809.
12: dn. 343.
19–23: dn. 343.
20–21: dn. 343.
22: dn. 346.
24: dn. 347.
29–32: dn. 348.
30–34: dn. 350; 555.
32: dn. 349; 822.
36: dn. 350.
38–39: dn. 350.
39: dn. 421.
42: dn. 402; 404; 407; 409; 411; 414; 417; 817.
50: dn. 522; 716.
52: dn. 73.
53: dn. 78; 80.
55: dn. 83.
62: dn. 93.
62–63: dn. 94.
63: dn. 96.
64: dn. 86.
65: dn. 256.
66: dn. 305; 791.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
Appian's Roman History. With an English Translation by H. WHITE. I–IV. Cambridge, Mass. –London 1912–1913 (The Loeb Classical Library).

Aristot. *EE*. (= Aristoteles, *Ethika Eudema*):
iii. 1. 25: dn. 63.
1229 b 28: dn. 63.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
The Eudemian Ethics. With an English Translation by H. RACKHAM. London, New York 1935 (The Loeb Classical Library).

Aristot. *EN*. (= Aristoteles, *Ethika Nikomakhea*):
iii. 5. b. 28: dn. 62.
iii. 10. 7: dn. 63.
1115 b. 25: dn. 63.
1115 b. 28: dn. 63.
1324 b. 12: dn. 61.
1336 a: dn. 61.
1336 a. 18: dn. 61.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
The Nicomachean Ethics. With an English Translation by H. RACKHAM. London, New York 1926 (The Loeb Classical Library).

Aristot. *meteor*. (= Aristoteles, *Meteorologika*):
350 ab: dn. 7.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
Meteorologie. With an English Translation by H. D. P. LEE. London, New York 1962 (The Loeb Classical Library).

Aristot. *pol*. (= Aristoteles, *Politika*):
vii. 2. 5: dn. 61.
vii. 17. 2: dn. 61.

Kullanılan Metin ve Çevirileri:
Politics. With an English

Translation by H. RACKHAM. London, New York 1967 (The Loeb Classical Library).

Politika. Çev.: M. TUNCAY. İstanbul 1993[4].

Arr. *anab.* (= Arrianus, *Anabasis*):

i. 4. 6–8: dn. 69.
i. 29. 5: dn. 214; 218; 222; 401.
ii. 3. 1–8: dn. 214; 400.
ii. 4. 1: dn. 413.
vii. 8. 5: dn. 83.

Kullanılan Metin ve Çevirileri:
Arrian. With an English Translation by P. A. BRUNT. I–II. Cambridge, Mass.–London 1976–1983 (The Loeb Classical Library).
İskender'in Anabasis'i. Çev.: H. ÖRS. İstanbul 1945.

Ath. *Deip.* (= Athenaios, *Deipnosophistia epitome*):

iv. 34. 150 d–f: dn. 208; 915.
iv. 36. 151 e–2d: dn. 820.
iv. 40. 154 a–c: dn. 794.
iv. 152: dn. 900.
vi. 49. 246 c–d: dn. 820.
xiii. c. 593 e: dn. 282.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
Athenaei deipnosophisticarum epitome. Rec.: S. P. PEPPINKI. I–II. Leiden 1937–1939.

Avien. *ora* (= Rufius Festus Avienus, *Ora maritima*):

iv: dn. 9.
iv. 100–134: dn. 48.
iv. 104–130: dn. 36.
iv. 132–134: dn. 3.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
Ora Maritima.

Caes. *Gall.* (= Caesar, *De Bello Gallico*):

i. 1: dn. 12; 16; 38.
i. 5: dn. 770.
i. 31–54: dn. 42.
i. 43. 4: dn. 563; 771.
i. 48: dn. 820.
iv. 5: dn. 163.
iv. 19: dn. 835.
iv. 33: dn. 825.
v. 14: dn. 835.
v. 16: dn. 825.
v. 22: dn. 770.
v. 37: dn. 58; 809.
vi. 13: dn. 897; 900.
vi. 14: dn. 835; 902.
vi. 15: dn. 920.
vi. 15. 1: dn. 794.
vi. 16: dn. 832; 838.
vi. 17: dn. 840; 846; 900.
vi. 18: dn. 899.
vi. 22: dn. 208; 212; 915.
vi. 24: dn. 40.
vi. 24–25: dn. 38.
vii. 80: dn. 58; 809.

Kullanılan Metin ve Çevirileri:
The Gallic War. With an English Translation by H. J. EDWARDS. Cambridge, Mass.–London 1930 (The Loeb Classical Library).
Gallia Savaşı. Çev.: H. DERELİ. İstanbul 1955.

Caes. *civ.* (= Caesar, *De Bello Civili*):

ii. 4: dn. 681.
iii. 4: dn. 188; 600.
iii. 4. 5: dn. 600; 602; 684.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
The Civil Wars. With an English Translation by A. G. PESKETT. London, New York 1921 (The Loeb Classical Library).

Caes. *Bell. Alex.* (= Caesar, *De Bello Alexandrino*):
26: dn. 591.
34: dn. 607; 609; 823.
34: dn. 616.
34–35: dn. 612.
34–40: dn. 617.
40–41: dn. 618.
58: dn. 628.
65: dn. 619.
66. 4: dn. 530.
66–78: dn. 621.
67: dn. 188; 598; 600.
67. 1: dn. 561; 774.
67–68: dn. 561; 620; 771; 819; 823.
68: dn. 625.
70: dn. 618.
72–73: dn. 630.
78: dn. 188; 591; 595; 625; 630; 638.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
The Civil Wars. With an English Translation by A. G. WAY. London, New York 1964 (The Loeb Classical Library).

Catull. (= Catullus, *Tibullus et Pervigilium Veneris*):
63. 1–20: dn. 851.
63. 1–90: dn. 399; 473; 850.
63. 10–15: dn. 892.
63. 20–25: dn. 892.
63. 20–40: dn. 398.

Kullanılan Metin ve Çevirileri:
The Poems of Gaius Valerius Catullus. With an English Translation by F. W. CORNISH. London, New York 1966 (The Loeb Classical Library).
Catullus: Bütün Şiirleri. Çev.: Ç. DÜRÜŞKEN–E. ALOVA. İstanbul 1997.

Cic. *ad Brut.* (= Cicero, *Epistulae ad M. Brutum*):
1. 6. 3: dn. 643.
5. 3: dn. 506.
21: dn. 580; 581; 626.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
Brutus. With an English Translation by G. L. HENDRICKSON and H. M. HUBBELL. London, New York 1952 (The Loeb Classical Library).

Cic. *ad fam.* (= Cicero, *Epistulae ad Familiares*):
ii. 12: dn. 683.
ii. 17. 7: dn. 563; 771.
ix. 9. 2: dn. 600.
ix. 12. 2: dn. 577; 635.
x. 1–2: dn. 584; 819; 823.
xii. 5: dn. 643.
xii. 13. 4: dn. 643.
xii. 29. 14: dn. 625.
xv. 1. 4: dn. 583.
xv. 1. 6: dn. 580; 584; 819; 823; 831.
xv. 2. 2: dn. 580; 584; 819; 823; 831.

xv. 4: dn. 581.
xv. 4. 5: dn. 577; 580; 584; 819; 823; 831.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
Letters to his Friends. With an English Translation by W. G. WILLIAMS. London, New York 1927 (The Loeb Classical Library).

Cic. *ad Q. fr.* (= Cicero, *Epistulae ad Quintum fratrem*):

ii. 7. 2: dn. 575; 867.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
Briefe an Bruder Quintus, an Brutus, Brieffragmente und die Denkschrift über die Bewerbung. Lat. Deutsch ed. H. KASTEN. Münschen 1976.

Cic. *Att.* (= Cicero, *Epistulae ad Atticum*):

v. 15. 1: dn. 583.
v. 17. 3: dn. 563; 639; 771; 776.
v. 18. 1: dn. 583.
v. 18. 2: dn. 584; 819; 823; 831.
v. 18. 2–4: dn. 583.
v. 20. 9: dn. 577; 584; 819; 823.
v. 21. 2: dn. 599.
v. 21. 8: dn. 916.
v. 21. 14: dn. 585.
vi. 1: dn. 581; 911.
vi. 1. 14: dn. 580; 584; 819; 823; 831.
vi. 1. 23: dn. 585.
vi. 25: dn. 911.
xiv: dn. 584; 819; 823; 831.
xiv. 1: dn. 581.
xiv. 1. 2: dn. 626.
xiv. 12. 1: dn. 633; 640.
xiv. 19. 12: dn. 633; 640.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
Letters to Atticus. With an English Translation by E. O. WINSTEDT. I–III. London, New York 1960–1962 (The Loeb Classical Library).

Cic. *Deiot.* (= Cicero, *Oratio pro rege Deiotaro*):

1–13: dn. 634.
8: dn. 620; 819; 823.
9–13: dn. 601.
10: dn. 563; 771.
10–13: dn. 606.
13–14: dn. 607.
14: dn. 617; 620; 819; 823.
15: dn. 624.
16: dn. 577.
17: dn. 624.
19: dn. 624.
24: dn. 617; 620; 819; 823.
24–26: dn. 607.
25: dn. 587; 639; 776; 829.
26: dn. 522; 531; 577.
26–27: dn. 579; 776; 830.
27–28: dn. 584; 819; 823; 831.
28: dn. 602; 650.
34: dn. 563; 771.
35: dn. 627; 629.
36: dn. 639; 776.
37: dn. 522; 579; 830.
39: dn. 577.
41: dn. 639; 776.

Kullanılan Metin ve Çevirileri:
The Speech on Behalf of King Deiotarus. With an English Translation by N. H. WATTS. London, New York 1931 (The Loeb Classical Library).
Deiotarus'u Caesar'a karşı

Savunma. Çev.: L. ÖZBAY. İstanbul 1994.

Cic. *div*. (= Cicero, *De divinatione ad M. Brutum*):

i. 26: dn. 577.
i. 27: dn. 627; 628.
ii. 79: dn. 563; 567; 595; 627; 628; 771.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
De Divinatione ad M. Brutum. With an English Translation by W. A. FALCONER. London, New York 1964 (The Loeb Classical Library).

Cic. *dom*. (= Cicero, *Oratio de Domo sua da pontifices*):

129: dn. 571; 572; 572.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
The Speech Concerning His House Delivered before the College of Pontiffs. With an English Translation by N. H. WATTS. London, New York 1923 (The Loeb Classical Library).

Cic. *Flacc*. (= Cicero, *Oratio pro L. Flacco)*:

xxv. 51: dn. 202; 904.
xxv. 60: dn. 512–513.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
The Speech in Defence of Lucius Flaccus. With an English Translation by L. E. LORD. Cambridge, Mass. –London 1937 (The Loeb Classical Library).

Cic. *Font*. (= Cicero, *Oratio pro M. Fonteio)*:

xii. 30: dn. 900.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
The Speeches. With an English Translation by N. H. WATTS. London, New York 1931 (The Loeb Classical Library).

Cic. *har. resp*. (= Cicero, *Oratio de haruspicum responsis*):

27: dn. 223.
28: dn. 575; 576; 876; 868.
28–29: dn. 571–572; 574; 866.
29: dn. 563; 569; 580; 589; 768; 771.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
The Speech Concerning the Response of the Soothsayers. With an English Translation by N. H. WATTS. London, New York 1923 (The Loeb Classical Library).

Cic. *imp. Cn. Pomp*. (= Cicero, *Oratio de Imperio Cn. Pompei, or Pro Manilia*):

7: dn. 542.
8: dn. 531.
11: dn. 514.
22: dn. 540.
23: dn. 545.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
The Speech on the Appointment of Gnaeus Pompeius. With an English Translation by H. G. HODGE. London, New York 1927 (The Loeb Classical Lib-

rary).

Cic. *leg.* (= Cicero, *De legibus*):

i. 1. 5: dn. 6.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
De Legibus. With an English Translation by C. W. KEYES. London, New York 1938 (The Loeb Classical Library).

Cic. *leg. agr.* (= Cicero, *De lege agraria* I–III):

ii. 40: dn. 534.
ii. 50: dn. 534.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
The Speeches. With an English Translation by J. H. FREESE. London, New York 1930 (The Loeb Classical Library).

Cic. *Mur.* (= Cicero, *Oratio pro L. Murena*):

12: dn. 531.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
The Speech in Defence of Lucius Murena. With an English Translation by L. E. LORD. Cambridge, Mass. –London 1937 (The Loeb Classical Library).

Cic. *Phil.* (= Cicero, *Orationes Philippicae in M. Antonium*):

ii. 31: dn. 776.
ii. 33–34: dn. 522; 531.
ii. 34: dn. 628.
ii. 93: dn. 579; 580; 830.
ii. 93–95: dn. 633; 640.
ii. 94: dn. 563; 567; 595; 607; 627; 628; 629; 771.
ix. 19: dn. 639.
ix. 31: dn. 639.
ix. 33: dn. 639; 766.
xi. 31–33: dn. 831.
xi. 33: dn. 522; 562; 580.
xi. 33–34: dn. 579; 830.
xi. 34: dn. 577.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
The Philippics of Cicero. With an English Translation by W. C. KER. London, New York 1926 (The Loeb Classical Library).

Cic. *Sest.* (= Cicero, *Oratio pro P. Sestio*):

56: dn. 563; 571–572;

Kullanılan Metin ve Çeviri:
The Speechs pro Sestio and in Vatinium. With an English Translation by R. GARDNER. London, New York 1968 (The Loeb Classical Library).

Claud. *Carm.* (= Clodianus Claudius, *Carmina*):

xx. 240: dn. 191.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
Carmina. With an English Translation by M. PLATNAUER. London, New York 1930 (The Loeb Classical Library).

Curt. (= Quintus Curtius Rufus, *Historiarum Alexandri Magni Macedonis*):

iii. 1: dn. 421.
iii. 1. 2–18: dn. 214; 400.
iii. 1. 22: dn. 413.

x. 10. 1–4: dn. 73.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
Quintus Rufus. With an English Translation by J. C. ROLFE. I–II. Cambridge, Mass.–London 1962 (The Loeb Classical Library).

Dem. Byz. (= Demetrios Byzantios)
xiii: dn. 162.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
Demetrios Byzantios. With an English Translation by C. MÜLLER. *FGrH* II B. 162, Parisiis 1853.

Dio. Cass. (= Cassius Dio, *Rhomaika*):
vii. 25: dn. 57.
xix. 63: dn. 158; 162; 177; 186; 413.
xxvii. 90: dn. 114; 134; 726.
xxx–xxxv. 109: dn. 512.
xxxvi. 6. 1: dn. 545.
xxxvi. 46. 1–2: dn. 547.
xxxvi. 50. 2: dn. 555; 792.
xxxvi. 52. 3: dn. 542.
xxxvi. 53: dn. 551.
xxxvii: dn. 551.
xxxvii. 11: dn. 555; 792.
xxxvii. 12. 4: dn. 555; 792.
xxxvii. 13. 1–4: dn. 555; 792.
xli. 63: dn. 600; 619.
xli. 63. 1: dn. 620; 819; 824.
xli. 63. 1–3: dn. 630.
xli. 63. 3: dn. 627; 629.
xlii. 9. 2: dn. 609.
xlii. 45: dn. 617.
xlii. 46: dn. 616.
xlii. 46. 2–3: dn. 618.
xlii. 47: dn. 619.
xlii. 48. 1–2: dn. 621.
xlii. 48. 3: dn. 627.
xlii. 48. 3–4: dn. 630.
xlii. 48. 4: dn. 628; 631.
xlii. 49. 1: dn. 625.
xliv. 32. 2: dn. 666.
xlv. 2–3: dn. 609.
xlvi–xlviii: dn. 645.
xlvii. 24. 3: dn. 642.
xlvii. 30. 1: dn. 643.
xlvii. 48. 2: dn. 644; 665; 666; 823.
xlviii. 24: dn. 649.
xlviii. 24–28: dn. 653.
xlviii. 26–27: dn. 655.
xlviii. 27. 2: dn. 653.
xlviii. 33–35: dn. 651.
xlviii. 39–41: dn. 653.
xlix. 17: dn. 691.
xlix. 19–21: dn. 653.
xlix. 25. 1: dn. 687.
xlix. 25. 4: dn. 663.
xlix. 32. 3: dn. 664; 667; 778.
xlix. 33. 2: dn. 689.
xlix. 44. 3: dn. 689.
l. 13. 5: dn. 686.
l. 13. 8: dn. 692; 823.
l. 14. 2: dn. 693.
li. 2. 1: dn. 695.
li. 7. 2–5: dn. 613.
li. 7. 4: dn. 693.
li. 7. 4–7: dn. 699.
liii. 26. 3: dn. 667; 716; 778.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
Roman History. With an English Translation by E. CARRY. I–IX. London 1914–1927 (The Loeb Classical Library).

Diod. (= Diodorus Siculus, *Bibliotheke Historike*):
iii. 59. 8: dn. 397.

v. 21. 5: dn. 826.
v. 22–25: dn. 37.
v. 24: dn. 281.
v. 25. 4: dn. 34.
v. 27: dn. 58; 889
v. 27. 4: dn. 900.
v. 27–30: dn. 793.
v. 28. 2–3: dn. 58; 809.
v. 28. 5: dn. 794.
v. 28. 6: dn. 835.
v. 29: dn. 819.
v. 29. 1–2: dn. 826.
v. 29. 2: dn. 58; 809.
v. 29. 4–5: dn. 411.
v. 30: dn. 418.
v. 30. 2: dn. 798; 805.
v. 30. 3: dn. 58; 804; 805; 809.
v. 31. 3: dn. 838.
v. 32: dn. 58; 188; 806.
v. 32. 1: dn. 34.
v. 32. 2: dn. 808–809.
v. 32. 6: dn. 838.
xv. 70: dn. 59.
xv. 70. 1: dn. 103; 793.
xvi. 94. 3: dn. 68.
xvii. 113. 2: dn. 69.
xviii. 2. 2–4: dn. 71.
xviii. 3: dn. 73.
xviii. 23: dn. 75.
xxvii. 25. 3: dn. 76.
xviii. 36. 5: dn. 77.
xviii. 36–39: dn. 78.
xviii. 37. 2: dn. 77.
xviii. 40–41: dn. 79.
xviii. 53: dn. 79.
xviii. 58–59: dn. 79.
xviii. 61: dn. 79.
xviii. 72–73: dn. 79.
xix. 12–13: dn. 79.
xix. 27–29: dn. 79.
xix. 32–34: dn. 79.
xix. 40–44: dn. 79.
xxi: dn. 83.
xxii. 3–5. 9: dn. 149.
xxii. 4: dn. 114; 134; 148; 231; 250; 727.
xxii. 4. 9: dn. 158.
xxii. 5: dn. 228; 724.
xxii. 5. 2: dn. 231; 250.
xxii. 9: dn. 114; 151; 726; 730.
xxii. 9. 1: dn. 157.
xxii. 9. 3: dn. 729.
xxii. 9. 4: dn. 833.
xxii. 11: dn. 833.
xxii. 92: dn. 145.
xxii. 95: dn. 137; 148.
xxiii. 21: dn. 60.
xxix. 10: dn. 421.
xxxi. 7. 2: dn. 451.
xxxi. 13: dn. 839.
xxxi. 13–16: dn. 453.
xxxi. 14: dn. 445; 461; 469.
xxxi. 35: dn. 485.
xxxiv. 33. 2: dn. 323.
xxxvi. 13. 1: dn. 863.
xxxvi. 15. 1: dn. 503
xxxvii. 2. 2: dn. 509.
xxxvii. 27. 2: dn. 514.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
Diodorus of Sicily. With an English Translation by R. M. GEER. London, New York 1947 (The Loeb Classical Library).

Diog. Laert. (= Diogenes Laertios, *De clarorum philosophorum vitis*):

i. 1: dn. 896.
ii. 141–142: dn. 152.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
Lives of Eminent Philosophers. With an English Translation by R. D. HICKS, M. A. I–II. London, New York

1925 (The Loeb Classical Library).

Dion Chr. *Orat.* (= Dion Chrysostomos, *Orationes*):

xxxv. 13: dn. 421.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
Dio Chrysostom. With an English Translation by J. W. COHOON – H. L. CROSBY. London, New York 1932–1953 (The Loeb Classical Library).

Dion. Hal. *ant.* (= Dionysios Halikarnasseos, *Antiquitates Romanae*):

i. 18. 4–5: dn. 53.
i. 55. 4: dn. 322.
ii. 19: dn. 398.
vi. 62: dn. 322.
viii. 79. 2: dn. 351.
xiv. 9: dn. 58; 805; 809.
xiv. 10: dn. 804.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
The Roman Antiquities of Dionysius of Halicarnassus. Ed. and transl. by E. CARY. I–VII. London, 1937–1950 (The Loeb Classical Library).

Eus. *chron.* (= Eusebios, *Chronikoi canones*):

i. 234: dn. 92.
i. 251: dn. 282; 286; 302.
i. 253: dn. 300–301; 303; 305; 791.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
Chronica. Ed. and transl. by A. SCHONE. Berlin 1875–1876.

Eutr. (= Eutropius, *Breviarium ab urbe condita*):

iii. 76. 3: dn. 512.
iii. 76. 7: dn. 555; 792.
iv. 18: dn. 488.
iv. 20: dn. 490.
v. 5: dn. 502.
v. 5. 1: dn. 510.
v. 5. 2: dn. 512.
v. 6. 3: dn. 526.
v. 7. 2: dn. 526.
vi. 6: dn. 534.
vi. 9. 1: dn. 532; 545.
vi. 12. 3: dn. 555; 792.
vi. 14: dn. 561; 771.
vi. 14. 1: dn. 551; 563; 565–566.
vi. 22. 3: dn. 619.
vii. 10. 2: dn. 716.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
Eutropii breviarium historiae romanae. Editionem primam curavit. C. B. BAUMGARTEN-CRUSIUS. Lipsiae 1883.

FGrH. (= *Die Fragmente der griechischen Historiker*):

40: dn. 662.
45. 3: dn. 236.
54: dn. 1.
55: dn. 2.
56: dn. 1; 51.
69: dn. 22.
70: dn. 4; 48; 65.
81. 2: dn. 208; 256; 911.
81. F. 50: dn. 268; 789.
87: dn. 411; 851.
94: dn. 398.
100. 8. 4: dn. 72; 73.
115: dn. 54; 57.

131: dn. 4; 48.
131. 2: dn. 65.
131–132: dn. 36.
138. 2: dn. 69.
156. 1–3: dn. 72.
156. 5–8: dn. 73.
163: dn. 256.
200: dn. 22; 936.
220: dn. 851.
222: dn. 852.
223: dn. 398.
234: dn. 398.
291: dn. 256.
312: dn. 197.
317: dn. 56–57.
434: dn. 539; 720; 740.
434. 2: dn. 175; 735.
434. 8. 1–7: dn. 94.
434. 11: dn. 161; 182; 196; 268; 736.
434. 14: dn. 268.
434. 16: dn. 269.
434. 18. 9: 421.
434. 22: dn. 495; 502.
434. 22. 2: dn. 494.
434. 23: dn. 507.
535–536: dn. 226.
536: dn. 178.
566: dn. 22; 936.
740. 14: dn. 194; 737.
795: dn. 185; 222.
1205: dn. 92.
1224: dn. 338.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
Die Fragmente der griechischen Historiker. Ed. F. JACOBY. I–XV. Berlin–Leiden 1923–1958.

Flor. *epit.* (= Annius Florus, *L. Annaei Flori Epitoma De Tito Livio Bellorum Omnium Annorum DCC Libri II*):
i. 27. 6: dn. 412.
i. 35. 2: dn. 488.
i. 37: dn. 825.
i. 40. 6: dn. 512.
i. 40. 12: dn. 526.
i. 40. 25: dn. 555; 792.
i. 40. 28: dn. 551.
ii. 7: dn. 645.
ii. 13: dn. 607.
ii. 13. 5: dn. 600.
ii. 13. 61–63: dn. 610.
ii. 13. 62: dn. 609.
ii. 13. 63: dn. 619; 621.
xli. 2–5: dn. 607.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
Lucius Annaeus Florus The Two Books of the Epitome, Extracted from Titus Livius, of All the Wars of Seven Hundred Years. With an English Translation by E. S. FOSTER. London, New York 1929 (The Loeb Classical Library).

Frontin. *strat.* (= Frontinus, *Iuli Frontini Strategematon*):
ii. 13. 1: dn. 298.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
The Strategems and the Aqueducts of Rome. With an English Translation by C. E. BENNETT. London, New York 1925 (The Loeb Classical Library).

Hdt. (= Herodotos, *Historiae*):
ii. 33: dn. 7; 36.
ii. 171: dn. 253.
iv. 49: dn. 7.

iv. 32–36: dn. 32.
iv. 48–90: dn. 52.
vi. 16: dn. 253.
vii. 83: dn. 113.
vii. 175–176: dn. 118; 122.
vii. 213: dn. 132.
vii. 213–218: dn. 129.
vii. 223: dn. 122.
viii. 33: dn. 140.
viii. 35–40: dn. 140.

Kullanılan Metin ve Çevirileri:
Herodotus. With an English Translation by A. D. GODLEY. I–IV. London, New York 1926–1929 The Loeb Classical Library).
Herodot Tarihi. Çev.: M. ÖKMEN – A. ERHAT. İstanbul 1991[2].

Hes. *theog*. (= Hesiodos, *Theogonia*):
333–340: dn. 35.
340–345: dn. 185.
630–765: dn. 298.

Kullanılan Metin ve Çevirileri:
Theogony. With an English Translation by M. L. WEST. Oxford 1966.
Theogonia, Eseri ve Kaynakları. Çev.: S. EYÜBOĞLU–A. ERHAT. Ankara 1991[2].

Hom. *Il*. (Homeros, *Iliada*)
iii. 187: dn. 185.
xvi. 719: dn. 185.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
İlyada. Çev. A. ERHAT–A. KADİR. İstanbul 1984[7].

Hom. *Od*. (= Homeros, *Odysseia*)
ix. 105–565: dn. 24; 933.
xix. 432–470: dn. 135.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
Odysseia. Çev. A. ERHAT– A. KADİR. İstanbul 1988[6].

Hor. *epod*. (Horatius, *Epodi*):
ix. 17–18: dn. 823.
ix. 17–20: dn. 692; 693.

Kullanılan Metin ve Çevirileri:
Odes and Epodes. Translated with introduction and commentary. By D. MULROY. Ann Arbor 1994.
Epodes. Ed. by D. MANKIN. Cambridge 1995.
Horatius, sämtliche Werke. Ed. H. FARBER–W. SCHÖNE. I–II. München, Zürich 1985.

Iul. *epist*. (= Iulianos, *Epistulae*: *Panegyric in honour of Constantinus*)
i. 89: dn. 183.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
The Works of the Emperor Julian. With an English Translation by W. C. WRIGHT. I–III. London, New York 1931 (The Loeb Classical Library).

Iust. (= Marcus Iulianus Iustinus, *M. Iuliani Iustini Epitoma Historiarum Philippicarum Pompei Trogi*):
xii. 4. 6: dn. 69.
xiii.: dn. 72.
xiii. 4–6: dn. 73.
xiv. 2–1: dn. 79.
xiv. 3–4: dn. 79.

xv. 4. 21: dn. 83.
xvii. 2: dn. 93.
xxiv. 1–6: dn. 158.
xxiv. 4: dn. 41.
xxiv. 4. 1–7: dn. 154.
xxiv. 4. 3: dn. 833–834.
xxiv. 4–5: dn. 106; 108.
xxiv. 4. 6: dn. 104.
xxiv. 4. 7: dn. 229; 725.
xxiv. 4. 8: dn. 149.
xxiv. 5: dn. 109; 134; 148; 151; 726; 729; 730.
xxiv. 5. 1: dn. 229; 231; 250; 725.
xxiv. 6. 1: dn. 156.
xxiv. 6. 1–2: dn. 231; 250; 728.
xxiv. 6. 4: dn. 230; 250.
xxv: dn. 166; 168; 176; 197; 256; 719.
xxv. 1. 2–3: dn. 158.
xxv. 1–2: dn. 148; 151–152; 163; 729–730.
xxv. 2: dn. 187–188; 214–215; 731; 785; 787; 808; 815.
xxv. 2. 8–9: dn. 781.
xxv. 2–3: dn. 162.
xxv–xxvi: dn. 175; 735.
xxvi. 2: dn. 152.
xxvi. 2. 2: dn. 837.
xxxvii: dn. 294; 305; 791.
xxvii. 2: dn. 282; 284; 814.
xxvii. 2–12: dn. 283.
xxvii. 3. 12: dn. 304.
xxix. 1. 3: dn. 306; 791.
xxxii: dn. 425; dn. 430.
xxxii. 3. 6: dn. 146.
xxxii. 4. 2–8: dn. 432.
xxxiv: dn. 457.
xxxvi. 4. 5: dn. 488; 502.
xxxvii. 1. 2: dn. 492.
xxxvii. 1. 6: dn. 494.
xxxvii. 1. 7–9: dn. 555; 792.
xxxvii. 2. 4: dn. 495.
xxxvii. 3: dn. 495.
xxxvii. 3. 1: dn. 497.
xxxvii. 4. 3: dn. 499.
xxxvii. 4. 6: dn. 503.
xxxvii. 4. 9: dn. 786; 815.
xxxviii. 2. 8: dn. 563; 771.
xxxviii. 3: dn. 507.
xxxviii. 5. 3: dn. 492.
xxxviii. 3. 6: dn. 515.
xxxviii. 4. 9: dn. 515; 562; 776.
xxxviii. 5. 4: dn. 499.
xxxviii. 5. 8: dn. 508.
xxxviii. 6. 3: dn. 454.
xxxviii. 7: dn. 505.
xxxviii. 7. 2: dn. 502.
xxxviii. 7–10: dn. 499.
xli. 4. 7: dn. 282.
xliii. 4. 7: dn. 5.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
Epitome of the Philippic history of Pompeus Trogus. With an English Translation by J. C. YARDLEY. With introduction and explanatory notes by R. DEVELIN. Atlanta, GA 1994.

Kallim. *hymn. del.* (= Kallimakhos, *Hymnnus in Delum*):
iv. 71–185: dn. 141; 148; 729.
iv. 171–184: dn. 26.
iv. 173–184: dn. 69; 298.
iv. 175–187: dn. 165; 753.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
Hymn to Delos. With an English Translation by A. W. MAIR. London, New York 1921 (The Loeb Classical Library).

Liv. (= Livius, *Ab Urbe Condita*):
i. 37: dn. 58; 809.
v. 35. 2: dn. 53.
v. 35. 3: dn. 53; 57.
v. 35. 5: dn. 53.
vi. 42. 2: dn. 58; 809.
vi–vii: dn. 53.
vii. 9: dn. 58; 809.
vii. 9. 6: dn. 805.
x. 26: dn. 411.
x. 28: dn. 825.
xxi. 28: dn. 58; 809.
xxii. 28. 9: dn. 900.
xxii. 46: dn. 801.
xxiii. 24. 11: dn. 411.
xxviii. 17: dn. 62.
xxix. 2–6: dn. 328.
xxix. 4–6: dn. 323.
xxix. 10. 4–11: dn. 396–397.
xxix. 14. 5–14: dn. 396– 397.
xxx. 17. 10: dn. 563; 771.
xxxi. 2. 14: dn. 563; 771.
xxxiii. 19. 9: dn. 38.
xxxiii. 21. 3: dn. 285.
xxxiii. 38. 1: dn. 339.
xxxiv. 3. 8: dn. 328.
xxxv. 23. 10: dn. 343.
xxxv. 23. 39: dn. 343.
xxxv. 23. 50: dn. 343.
xxxvii. 20–34: dn. 346.
xxxvii. 33. 4: dn. 347.
xxxvii. 37. 4: dn. 347.
xxxvii. 37. 8: dn. 347.
xxxvii. 45. 3–21: dn. 350.
xxxviii. 8: dn. 9.
xxxviii. 12. 2–4: dn. 351.
xxxviii. 12. 8–10: dn. 357.
xxxviii. 13. 2: dn. 359.
xxxviii. 13. 3: dn. 358.
xxxviii. 13. 5: dn. 359.
xxxviii. 13. 5–7: dn. 421.
xxxviii. 13. 11: dn. 360– 361.
xxxviii. 13–14: dn. 214.
xxxviii. 14. 1: dn. 363.
xxxviii. 14. 1–2: dn. 364.
xxxviii. 3–14: dn. 365.
xxxviii. 15. 1: dn. 367.
xxxviii. 15. 2: dn. 369.
xxxviii. 2–3: dn. 370.
xxxviii. 15. 3: dn. 371.
xxxviii. 15. 4–7: dn. 372.
xxxviii. 15. 7: dn. 374.
xxxviii. 15. 7–8: dn. 375.
xxxviii. 15. 8: dn. 377.
xxxviii. 15. 8–9: dn. 378.
xxxviii. 15. 9–12: dn. 379.
xxxviii. 15. 13: dn. 381.
xxxviii. 15. 14–15: dn. 383.
xxxviii. 15. 15: dn. 384.
xxxviii. 16: dn. 178; 293; 745.
xxxviii. 16. 1: dn. 101; 170–171; 722–723; 814.
xxxviii. 16. 1–4: dn. 160.
xxxviii. 16. 1–15: dn. 175; 735.
xxxviii. 16. 2: dn. 163; 720.
xxxviii. 16. 3: dn. 725.
xxxviii. 16. 3–4: dn. 229.
xxxviii. 16. 4: dn. 169.
xxxviii. 16. 6–9: dn. 238.
xxxviii. 16. 8: dn. 174; 181; 739.
xxxviii. 16. 9: dn. 314.
xxxviii. 16. 11–15: dn. 226.
xxxviii. 16. 13: dn. 58; 177; 183; 233; 285; 289; 314; 786; 807; 809; 815.
xxxviii. 16. 13–14: dn. 229; 234; 260; 808.
xxxviii. 16. 14: dn. 288; 291; 296.
xxxviii. 16–17: dn. 290.
xxxviii. 17. 1: dn. 217; 807.
xxxviii. 17. 1–8: dn. 58; 809.
xxxviii. 17. 3: dn. 793; 797.

xxxviii. 17. 6–8: dn. 818.
xxxviii. 17. 13–14: dn. 755.
xxxviii. 17. 15: dn. 324.
xxxviii. 17–21: dn. 801.
xxxviii. 18: dn. 857.
xxxviii. 18. 1: dn. 386; 753; 755.
xxxviii. 18. 1–3: dn. 387.
xxxviii. 18. 2: dn. 390.
xxxviii. 18. 3: dn. 385; 391.
xxxviii. 18. 4: dn. 392.
xxxviii. 18. 4–8: dn. 393.
xxxviii. 18. 5: dn. 188; 213; 932.
xxxviii. 18. 5–7: dn. 820.
xxxviii. 18. 8: dn. 209; 222.
xxxviii. 18. 8–15: dn. 224.
xxxviii. 18. 9: dn. 397.
xxxviii. 18. 9–11: dn. 399; 856; 870.
xxxviii. 18. 11–12: dn. 400.
xxxviii. 18. 13: dn. 401.
xxxviii. 18. 13–15: dn. 758.
xxxviii. 18. 15: dn. 403.
xxxviii. 9. 1–2: dn. 404.
xxxviii. 19. 2: dn. 405; 424; 759; 828.
xxxviii. 19. 2–3: dn. 405; 754; 758.
xxxviii. 19. 3–6: dn. 406.
xxxviii. 19. 5: dn. 827.
xxxviii. 20. 3: dn. 827.
xxxviii. 20. 3–4: dn. 820.
xxxviii. 20–24: dn. 407; 817.
xxxviii. 21. 3: dn. 290; 746.
xxxviii. 21. 4: dn. 803.
xxxviii. 21. 4–14: dn. 801.
xxxviii. 21. 6–15: dn. 800.
xxxviii. 21. 7–8: dn. 818.
xxxviii. 21. 9: dn. 58; 809.
xxxviii. 21. 10: dn. 796.
xxxviii. 21. 13: dn. 803.
xxxviii. 23. 8: dn. 410.
xxxviii. 23. 9–11: dn. 408.
xxxviii. 24: dn. 828.
xxxviii. 24. 1: dn. 402; 413.
xxxviii. 24. 2: dn. 426.
xxxviii. 24. 2–9: dn. 412.
xxxviii. 24. 9: dn. 411; 412; 759; 828.
xxxviii. 24. 10: dn. 412.
xxxviii. 25. 1–4: dn. 413.
xxxviii. 25. 1–7: dn. 757.
xxxviii. 25. 1–16: dn. 414.
xxxviii. 26. 1–8: dn. 415; 417.
xxxviii. 26. 3: dn. 827.
xxxviii. 26. 3–5: dn. 819.
xxxviii. 26. 7: dn. 58; 809.
xxxviii. 27. 1–2: dn. 415.
xxxviii. 27. 2–5: dn. 416.
xxxviii. 27. 8–9: dn. 417.
xxxviii. 27. 9: dn. 418.
xxxviii. 35. 1–5: dn. 419.
xxxviii. 37. 1–11: dn. 421.
xxxviii. 37–38: dn. 423.
xxxviii. 37–40. 1–6: dn. 423.
xxxviii. 38–39: dn. 422.
xxxviii. 39: dn. 356.
xxxviii. 45. 1. 5–7: dn. 355.
xxxviii. 48. 1–13: dn. 350.
xxxviii. 48. 2: dn. 134.
xxxviii. 48. 7–8: dn. 755.
xxxviii. 48. 9–10: dn. 355.
xxxviii. 48. 11: dn. 751.
xxxix. 16. 13: dn. 780.
xxxix. 46. 9: dn. 431.
xxxix. 51: dn. 436.
xl. 2. 6: dn. 438.
xl. 20. 1–4: dn. 439.
xlii. 29. 4: dn. 471; 748.
xlii. 57. 6: dn. 447.
xlii. 57. 7: dn. 446; 822.
xliv. 13: dn. 446.
xliv. 13. 9: dn. 452.
xliv. 24–25: dn. 452.

xliv. 26. 3: dn. 820; 822.
xlv. 5. 34: dn. 453.
xlv. 10: dn. 460.
xlv. 18: dn. 454.
xlv. 19. 3: dn. 450.
xlv. 19–20: dn. 457.
xlv. 20. 1: dn. 450.
xlv. 34. 10: dn. 456; 459.
xlv. 34. 10–14: dn. 456; 458.
xlv. 44. 11: dn. 451.
xlv. 44. 21: dn. 469.
xlvi: dn. 451.

perioch. (= *Ab urbe condita librorum periochae*):
58–59: dn. 488.
59: dn. 490.
70: dn. 507.
77: dn. 510.
78: dn. 512.
82–83: dn. 526.
93: dn. 524.
94: dn. 535; 578.
97: dn. 540.
101: dn. 551.
102: dn. 524; 555; 792.
112: dn. 616.
113: dn. 619.
116: dn. 636.
131: dn. 691.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
Livy, From, the founding of the city. With an English Translation by B. O. FOSTER. I–XIII. London, New York 1919–1951 (The Loeb Classical Library).

Lucan. (= Lucanus, *De Bello Civili*):
i. 444–465: dn. 834.
i. 444–466: dn. 847.
i. 446: dn. 835.
i. 451–458: dn. 850.
viii. 209: dn. 605.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
The Civil War. With an English Translation by J. D. DUFF. London, New York 1928 (The Loeb Classical Library).

Lukian. *hist. conscr.* (= Lukianos, *Quomodo historia conscribenda sit imagies*):
19: dn. 37.

Kullanılan Metin ve Çevirileri:
The Works of Lucian. With an English Translation by A. M. HARMON. London, New York 1929 (The Loeb Classical Library).
Samsatlı Lukianos Seçme Yazılar, Çev.: N. ATAÇ. İstanbul 1992[2].

Lukian. *Zeuxis* (= Lukianos, *Zeuxis or Antiochus*)
8–11: dn. 256.
9: dn. 825.
9–11: dn. 256.
11: dn. 256.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
The Works of Lucian. With an English Translation by K. KILBURN. Cambridge, Mass. –London 1978 (The Loeb Classical Library).

Lukian. *Pro Lap.* (= Lukianos, *Pro Lapsu in Saltando*)
9: dn. 256.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
The Works of Lucian. With an

English Translation by K. KILBURN. Cambridge, Mass. –London 1978 (The Loeb Classical Library).

Memnon. (= Memnon):

19: dn. 431; 437.
20: dn. 334.
29–36: dn. 523.
31. 4: dn. 512.
35. 1–2: dn. 526.
38. 9: dn. 661.
42. 5: dn. 523.
43. 5: dn. 540.
44: dn. 522; 536; 540; 545; 579; 830.
45: dn. 666.
46. 2: dn. 542.
49: dn. 523.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
Memnon. With an English Translation by C. MÜLLER. *FGrH*. III 536, Parisiis 1853.

Nep. (= Cornelius Nepos, *De Viris Illustribus*):

Eum. (= *Eumenes*):

v: dn. 78.
v. 3–7: dn. 79.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
De Viris Illustribus. With an English Translation by J. C. ROLFE. London, New York 1966 (The Loeb Classical Library).

Oros. *hist*. (= Orosius, *Historiarum adversus paganos libri VII*):

v. 8. 4: dn. 488.
v. 10. 2: dn. 490.
v. 23: dn. 532.
vi. 2. 1: dn. 510.
vi. 2. 2: dn. 512.
vi. 2. 9: dn. 526.
vi. 2. 18: dn. 535; 578.
vi. 3–7: dn. 545.
vi. 4. 8: dn. 551.
vi. 5: dn. 555; 792.
vi. 16. 3: dn. 619.
vi. 19. 2: dn. 691.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
Seven Books of History Against the Pagans. With an English Translation by I. W. RAYMOND. New York 1936.

Ov. *fast*. (= Publius Naso Ovidius, *Fasti*):

iv. 182: dn. 396; 397.
iv. 255: dn. 330; 865.
iv. 363: dn. 222.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
Ovid's Fasti. With an English Translation by J. G. FRAZER. London, New York 1931 (The Loeb Classical Library).

Ov. *met*. (= Publius Naso Ovidius, *Metamorphoses*):

xiv. 124–153: dn. 322.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
Metamorphoses. With an English Translation by F. J. MILLER. London, New York 1960 (The Loeb Classical Library).

Parthen. (= Parthenios, *Myhographi Graeki*):

8: dn. 254.

30: dn. 29.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
Myhographi Graeki. Ed. and transl. by E. MARTINI I–II. Supp., Leipzig 1902.

Paus. (= Pausanias, *Periegesis Tes Hellados*):
i. 3. 5: dn. 116.
i. 3–4: dn. 134; 726.
i. 4: dn. 36.
i. 4. 1: dn. 10; 17–18; 34–35; 103–104.
i. 4. 1–2: dn. 105.
i. 4. 2: dn. 116.
i. 4. 2–4: dn. 133.
i. 4. 4: dn. 138–139.
i. 4. 5: dn. 148; 177; 183; 190; 195; 231; 250; 413; 727; 729; 735; 880.
i. 4. 5–6: dn. 224.
i. 4–5: dn. 162; 201.
i. 4. 6: dn. 295; 465; 746.
i. 7: dn. 165; 228; 733.
i. 8. 1: dn. 85; 290.
i. 10. 4–5: dn. 87.
i. 13. 2: dn. 784.
i. 25. 2: dn. 290; 293; 298; 745.
ii. 28: dn. 825.
iii. 16. 7: dn. 530.
vii. 17. 9–12: dn. 396.
x. 8. 3: dn. 101; 722.
x. 15. 2–3: dn. 298.
x. 15. 13: dn. 290.
x. 19: dn. 114.
x. 19. 5–9: dn. 112.
x. 19. 5–10: dn. 717.
x. 19. 6: dn. 104.
x. 19. 6–9: dn. 155.
x. 19. 7: dn. 94; 107; 158.
x. 19. 9: dn. 111.
x. 19. 9–10: dn. 113.
x. 19. 11: dn. 113.
x. 19. 12: dn. 115; 772.
x. 19–23: dn. 134; 151; 726; 730.
x. 19–24: dn. 722.
x. 20. 2–6: dn. 117.
x. 20. 6–8: dn. 119.
x. 20. 7–8: dn. 120; 341; 793.
x. 20. 8: dn. 121; 803.
x. 21. 1–2: dn. 122.
x. 21. 2–3: dn. 802.
x. 21. 2–4: dn. 123.
x. 21. 6–7: dn. 124.
x. 21. 7: dn. 123.
x. 22. 1: dn. 126.
x. 22. 2: dn. 231.
x. 22. 2–3: dn. 250.
x. 22. 2–4: dn. 127; 808; 819; 821.
x. 22. 3: dn. 230.
x. 22. 3–4: dn. 254.
x. 22. 4–7: dn. 128.
x. 22. 7–11: dn. 131.
x. 22. 8–9: dn. 129.
x. 22. 10: dn. 130.
x. 23. 2–3: dn. 138.
x. 23. 4–11: dn. 141.
x. 23. 8: dn. 148; 729.
x. 23. 9–10: dn. 142.
x. 23. 10: dn. 137.
x. 23. 11–14: dn. 147.
x. 23. 12: dn. 143.
x. 23. 13: dn. 144.
x. 23. 14: dn. 102; 175; 735.
x. 30. 9: dn. 265.
x. 32. 4: dn. 265.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
Pausanian Description of Greece. With an English Translation by W. H. JONES. I–V. London, New York 1918–1935 (The Loeb

Classical Library).

Plat. *leg.* (= Platon, *Leges*):

i. 637 d: dn. 60.

Kullanılan Metin ve Çevirileri:
Laws. With an English Translation by T. SAUNDERS. Harmondsworth 1970.
Yasalar (I–XII. Kitaplar). Çev.: C. ŞENTUNA–S. BABÜR. İstanbul 1994.

Plin. *nat.* (= Plinius Caecilius Secundus "Yaşlı", *Naturalis Historia*):

ii. 5: dn. 495.
iii. 116: dn. 54; 57.
v. 4. 9: dn. 389.
v. 41: dn. 220.
v. 42: dn. 220; 222; 224; 226.
v. 94: dn. 389.
v. 105: dn. 83.
v. 106: dn. 421.
v. 146: dn. 183; 741; 758; 881.
vi. 1. 4: dn. 222; 204.
vi. 2. 7: dn. 676.
vi. 8: dn. 875.
vi. 10: dn. 619.
vii. 88: dn. 495.
viii. 158: dn. 303; 790.
viii. 174: dn. 909.
ix. 41: dn. 922.
xii. 5: dn. 53.
xiii. 88: dn. 322.
xiv. 80: dn. 926.
xvi. 95: dn. 898.
xvi. 103–104: dn. 850.
xvi. 249: dn. 898.
xvi. 249–251: dn. 836.
xxii. 3: dn. 922.
xxiv. 9: dn. 205.
xv. 6: dn. 495.
xv. 35: dn. 205.
xxix. 33: dn. 208; 213; 915; 918; 932.
xxxi. 84: dn. 914.
xxxi. 99: dn. 914.
xxxiii. 6: dn. 497.
xxxiii. 48: dn. 515.
xxxiii. 52: dn. 497.
xxxiii. 148: dn. 488.
xxxiv. 38: dn. 293; 745.
xxxiv. 84: dn. 298.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
Pliny Natural History. With an English Translation by H. R. RACKHAM, W. H. S. JONES, D. E. EICHHOLZ. I–X. Cambridge, Mass.–London 1938–1971 (The Loeb Classical Library).

Plut. (= Plutarkhos, *Bioi Paralleloi*):

Aem. (= *Aemilius Paullus*):

12. 2: dn. 820; 822.

Amat. (= *Amatorius*):

xxii. 768 b–e: dn. 889.

Ant. (= *Antonius*):

22: dn. 645.
22–24: dn. 649.
24: dn. 649; 653.
25–29: dn. 652.
27. 3: dn. 687.
30: dn. 653.
31: dn. 653.
38. 6: dn. 687.
61: dn. 667; 694.
61. 2–3: dn. 667; 778.
63: dn. 694; 823.
63. 3: dn. 692; 693.
76: dn. 694.
85: dn. 694.

Brut. (= *Brutus*):
16. 5: dn. 581.
Caes. (= *Caesar*):
50. 1: dn. 616; 618.
50. 1–2: dn. 619.
50. 2: dn. 621.
56: dn. 621.
72: dn. 636.
Cam. (= *Camilius*):
22. 4: dn. 57.
Cato min. (= *Cato minor*):
12: dn. 581.
15: dn. 579; 866.
15. 1: dn. 581.
Cic. (= *Cicero*):
36. 1: dn. 583.
Crass. (= *Crassus*):
17: dn. 582.
Demetr. (= *Demetrios*):
28–30: dn. 83.
Dio (= *Dio*):
56: dn. 253.
Eum. (= *Eumenes*):
3–4: dn. 73.
9–11: dn. 79.
12. 1: dn. 79.
13. 2–3: dn. 79.
15: dn. 79.
16. 4: dn. 79.
17–19: dn. 79.
Luc. (= *Lucullus*):
14. 1: dn. 537.
17–28: dn. 540.
21: dn. 542.
26–29: dn. 544.
28. 2: dn. 522; 536; 599; 830.
28–32: dn. 545.
36: dn. 547.
Mar. (= *Marius*):
17. 5: dn. 863.
31. 1–3: dn. 506.
Marc. (= *Marcellus*):
6: dn. 824.
Pomp. (= *Pompeius*):
30. 2: dn. 548.
31: dn. 547.
34–36: dn. 551.
41. 1–5: dn. 555: 792.
73. 6: dn. 600.
73. 6–7: dn. 604.
74. 1: dn. 604.
Pyrrh. (= *Pyrrhos*):
4. 3: dn. 83.
26. 6: dn. 784.
Sull. (= *Sulla*):
5. 3: dn. 507.
16: dn. 531.
22: dn. 526; 527.
24. 4: dn. 508.
25: dn. 528.
26: dn. 529.
43–45: dn. 527.
Tib. Gracch. (= Tiberius Gracchus):
14: dn. 488.
14. 1–2: dn. 489.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
Plutarch's Lives. With an English Translation by B. PERRIN. I–XI. London, New York 1959 (The Loeb Classical Library).

Plut. *mor.* (= Plutarkhos, *Moralia*):
mor. (= *Moralia*):
iii. 20. 257 e – 258 b: dn. 889.
iii. 20. 257 e – 258 a–c: dn.

825; 886; 888.
iii. 20. 258 c–d: dn. 759.
iii. 21. 258 d: dn. 775.
iii. 22. 258 c–d: dn. 828.
iii. 22. 258 d–f: dn. 828.
iii. 22. 258–259 c–f: dn. 426.
iii. 22. 258–259 e–f: dn. 412; 425.
iii. 23. 258–259 a–c: dn. 517.
iii. 23. 258–259 a–d: 520; 763.
iii. 23. 259 a–c: dn. 743.
iii. 23. 259 d: dn. 518.
iii. 184: dn. 283.
iv. 307: dn. 282; 283.
iv. 309: dn. 254; 808.
vi. 489 a–b: dn. 282.
vi. 489 a–c: dn. 283.
vii. 524 a: dn. 910.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
Plutarch's Moralia. With an English Translation by F. C. BABBITT – W. C. HELMBOLD. I–XIV. London, New York 1928–1967 (The Loeb Classical Library).

Polyain. Strat. (= Polyainos, *Strategemata*):
iv. 6. 8–10: dn. 79.
iv. 6–17: dn. 164; 228; 313; 718; 724; 732.
iv. 8. 1: dn. 450; 457.
iv. 9. 4: dn. 85; 93.
iv. 20: dn. 290; 293; 298; 745.
iv–x. 6: dn. 282.
viii. 39: dn. 898.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
Strategems of War. With an English Translation by P. KRENTZ–E. L. WHEELER. I–II. Chicago, Illinois 1994.

Polyb. (= Polybios, *Historiai*):
i. 4. 5: dn. 101.
i. 6: dn. 57.
i. 6. 4: dn. 148; 183.
i. 43: dn. 784.
i. 66–67: dn. 784.
ii. 15: dn. 213; 932.
ii. 17: dn. 203; 212; 915.
ii. 17. 7: dn. 53.
ii. 17. 8–12: dn. 907.
ii. 19: dn. 60; 148; 729.
ii. 22: dn. 58; 62; 809.
ii. 23–28: dn. 812.
ii. 27: dn. 805.
ii. 28: dn. 411.
ii. 28. 8: dn. 58; 805; 809.
ii. 29: dn. 58; 809.
ii. 32: dn. 800.
ii. 33: dn. 804.
ii. 35: dn. 782; 811–812.
ii. 55: dn. 900.
iii. 3–6: dn. 431.
iii. 22. 4: dn. 804.
iii. 65: dn. 826.
iii. 114: dn. 804.
iii. 115: dn. 826.
iv. 45. 9: dn. 167.
iv. 45–46: dn. 168.
iv. 46: dn. 151; 730.
iv. 46. 1: dn. 101; 146; 719; 722.
iv. 46. 1–2: dn. 159; 166; 731.
iv. 46. 2: dn. 158.
iv. 46. 4: dn. 308; 310.
iv. 48: dn. 308.
iv. 48. 7–8: dn. 305; 791.
iv. 48. 9: dn. 306.
iv. 65. 10: dn. 228.
v. 27–28: dn. 308.
v. 40. 5–6: dn. 306; 791.

v. 41. 2: dn. 305; 791.
v. 55. 3: dn. 742.
v. 57–58: dn. 308.
v. 65. 10: dn. 165; 753.
v. 72–77. 2–3: dn. 309.
v. 77–78: dn. 784.
v. 78 1–3: dn. 312.
v. 78. 1–4: dn. 315.
v. 78. 4–5: dn. 311.
v. 78. 5–6: dn. 317.
v. 111: dn. 317; 805.
vii. 15–18: dn. 318.
viii. 18–21: dn. 318.
viii. 22: dn. 166; 168; 719; 731.
xv. 24. 4: dn. 75.
xviii. 2. 2: dn. 294.
xviii. 6. 4: dn. 294.
xviii. 28–32: dn. 811– 812.
xviii. 39. 3: dn. 338.
xviii. 41. 1–2: dn. 339.
xviii. 41. 6: dn. 293; 296; 745; 815.
xviii. 41. 6–8: dn. 295.
xviii. 41. 7: dn. 290.
xviii. 41. 7–8: dn. 746.
xviii. 42. 7: dn. 298.
xxi. 16–17: dn. 350; 755.
xxi. 20. 9: dn. 343.
xxi. 34. 1–2: dn. 365.
xxi. 34. 3–13: dn. 365.
xxi. 35. 1: dn. 371.
xxi. 35. 1–4: dn. 372.
xxi. 35. 5: dn. 373.
xxi. 36. 1–2: dn. 375.
xxi. 36. 2: dn. 378.
xxi. 36. 3: dn. 381.
xxi. 36. 3–4: dn. 379.
xxi. 37. 1–2: dn. 385.
xxi. 37. 1–3: dn. 758.
xxi. 37. 1–7: dn. 399; 856.
xxi. 37. 3: dn. 387.
xxx. 37. 4: dn. 857.
xxi. 37. 4–5: dn. 394.
xxi. 37. 5: dn. 861.
xxi. 37. 5–6: dn. 869.
xxi. 37. 6: dn. 396–397.
xxi. 37. 8: dn. 401.
xxi. 37. 8–9: dn. 403–404; 758.
xxi. 37–39: dn. 750.
xxi. 38: dn. 828.
xxi. 38. 1: dn. 412; 426; 759; 828.
xxi. 38. 4–7: dn. 412.
xxi. 38. 5: dn. 411.
xxi. 38. 6: dn. 412.
xxi. 38. 7: dn. 412.
xxi. 39: dn. 178.
xxi. 39. 1: dn. 413.
xxi. 39. 1–14: dn. 414.
xxi. 40. 1: dn. 418.
xxi. 40. 1–7: dn. 420.
xxi. 40–46: dn. 421.
xxi. 41. 7: dn. 423.
xxii. 8. 5: dn. 431.
xxii. 21: dn. 412; 430; 432.
xxii. 21. 1: dn. 759; 828.
xxii. 21. 1–4: dn. 425; 428; 760.
xxiii. 1. 4: dn. 431.
xxiii. 9. 1–3: dn. 436; 439.
xxiv. 14. 6: dn. 336; 437; 442.
xxiv. 14–15: dn. 335; 441.
xxv. 2. 3: dn. 437.
xxv. 2. 4: dn. 444.
xxix. 4. 8–10: dn. 452.
xxix. 22: dn. 453.
xxix. 22. 4: dn. 448; 450; 457.
xxx. 1–3: dn. 450; 452.
xxx. 2–6: dn. 859.
xxx. 3. 5: dn. 459.
xxx. 3. 7–9: dn. 456; 458.
xxx. 14–19: dn. 454.
xxx. 19. 1–4: dn. 453.
xxx. 19. 10: dn. 448.

xxx. 19. 12: dn. 458.
xxx. 27: dn. 451.
xxx. 28: dn. 466; 467.
xxx. 30. 2: dn. 451.
xxx. 30. 2–3: dn. 468.
xxx. 30. 2–6: dn. 483.
xxx. 30. 4–5: dn. 469.
xxx. 30. 5: dn. 481.
xxx. 30. 6–7: dn. 470.
xxxi. 2: dn. 466.
xxxi. 8: dn. 471.
xxxi. 8. 1: dn. 747.
xxxi. 32: dn. 451; 747.
xxxii. 1. 5–6: dn. 481; 484; 859.
xxxii. 15–16: dn. 485.
xxxiii. 1. 7: dn. 485.
xxxiii. 12. 1: dn. 478.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
The Histories. With an English Translation by W. R. PATON. I–VI. Cambridge, Mass.–London 1922 v.d. (The Loeb Classical Library).

Ptol. *geogr.* (= Claudius Ptolemaios, *Geographika Hyphegegis*):

v. 4. 9: dn. 389.
v. 6. 8: dn. 875.
v. 6. 22: dn. 875.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
Claudius Ptolemaius Geographia Ed. by C. F. A. NOBBE. Lipsiae 1845.

Sall. *hist.* (= Sallustius, *Historiae*):

ii. 75: dn. 495.
iv. 9–11: dn. 540
iv. fr. 69. 9: dn. 534.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
Sallust. With an English Translation by J. C. ROLFE. London, New York 1965 (The Loeb Classical Library).

Script. Hist. Aug. (= *Scriptiones Historiae Augustae*)

18. 8: dn. 916.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
Scriptiones Historiae Augustae. With an English Translation by D. MAGIE. London, New York 1960–1961 (The Loeb Classical Library).

Steph. Byz. *Ethnika* (= Stephanos Byzantios, *Ethnicorum quae supersunt*):

Aizanoi: dn. 853.
Ankyra: dn. 194; 737.
549. 16: dn. 222.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
Stephanus Byzantius Ethnicorum quae supersunt. Ed. by A. MEINEKE. Berolini 1849.

Strab. (= Strabon, *Geographika*):

iii. 1. 4. 4: dn. 850.
iii. 2. 1. c. 141: dn. 691.
iv. 1. 13. c. 187: dn. 179; 722; 900.
iv. 4. 2. c. 196: dn. 164; 313; 795; 824.
iv. 4. 3. c. 196–197: dn. 297; 213; 732; 810; 907; 914; 923.
iv. 4–5. c. 198: dn. 411.
iv. 4. 5. c. 198: dn. 833.
iv. 4. 6. c. 198–199: dn. 908.

iv. 5. 5. c. 201: dn. 37.
v. 1. 4–5. c. 212: dn. 57.
v. 1. 6. c. 213: dn. 54.
vii. 3. 8. c. 301–302: dn. 69.
vii. 3. 17. c. 306: dn. 497; 782.
vii. 4. 4–5. c. 311: dn. 497.
vii. 6. 1. c. 319: dn. 85.
vii. 29. 3: dn. 38.
x. 4. 10. c. 477: dn. 449.
xi. 1. 6. c. 392: dn. 483.
xi. 2. 17. c. 498: dn. 497.
xi. 2. 19. c. 499: dn. 497.
xi. 4. 5. c. 402–403: dn. 551.
xi. 15–16. c. 498: dn. 502.
xii. 1. 2. c. 567: dn. 881.
xii. 1. 4. c. 534: dn. 184; 667; 678.
xii. 2. 3–6. c. 535–537: dn. 875.
xii. 2. 9. c. 539: dn. 543.
xii. 2. 10. c. 540: dn. 905; 909.
xii. 3. 1. c. 541: dn. 502; 561.
xii. 3. 6. c. 543: dn. 682; 659; 700.
xii. 3. 7. c. 543: dn. 185; 185; 209.
xii. 3. 7–12. c. 543–647: dn. 202.
xii. 3. 8. c. 543: dn. 85.
xii. 3. 11. c. 545: dn. 437.
xii. 3. 12. c. 546: dn. 184; 224; 677.
xii. 3. 13. c. 547: dn. 563; 564; 567; 771.
xii. 3. 14. c. 547: dn. 680.
xii. 3. 17–18. c. 547–549: dn. 767.
xii. 3. 19. c. 549: dn. 497.
xii. 3. 28. c. 555–556: dn. 550–551; 615.
xii. 3. 28–29. c. 555: dn. 502.
xii. 3. 29–31. c. 556–557: dn. 539.
xii. 3. 30. c. 556: dn. 538; 549.
xii. 3. 30–31. c. 556–557: dn. 676.
xii. 3. 31. c. 556: dn. 877.
xii. 3. 32–35. c. 557–559: dn. 873.
xii. 3. 32–36. c. 558–559: dn. 530.
xii. 3. 34. c. 558: dn. 679.
xii. 3. 34–35. c. 558–559: dn. 876.
xii. 3. 34–36. c. 558–560: dn. 679; dn. 875.
xii. 3. 35. c. 558: dn. 682.
xii. 3. 36. c. 560: dn. 676.
xii. 3. 36–37. c. 559–560: dn. 700.
xii. 3. 36–41. c. 560–562: dn. 663.
xii. 3. 37. c. 560: dn. 184; 675; 677.
xii. 3. 38. c. 560: dn. 559–560; 662.
xii. 3. 39. c. 561: dn. 661.
xii. 3. 40–41. c. 561–562: dn. 558.
xii. 3. 41. c. 562: dn. 336; 557; 686.
xii. 4. 1. c. 563: dn. 185.
xii. 4. 3. c. 564: dn. 429; 436.
xii. 4. 7. c. 565–566: dn. 586.
xii. 4. 10. c. 565: dn. 177; 200; 226.
xii. 5. 1. c. 567: dn. 162; 177; 180; 187; 188; 189; 504; 597; 651; 716; 720; 739; 769; 773; 778–779; 891; 906.
xii. 5. 1–2. c. 567: dn. 225–226.
xii. 5. 1–3. c. 567: dn. 641; 735; 900.
xii. 5. 2. c. 567: dn. 185; 413;

547; 570; 768.
xii. 5. 3. c. 568: dn. 175; 185; 214; 218; 222; 396–397; 400; 638; 854; 858; 865; 874.
xii. 5. 3–4. c. 568: dn. 210.
xii. 5. 4. c. 568: dn. 216; 697; 906.
xii. 6. 1. c. 568: dn. 212; 654; 671; 882; 909; 912; 217.
xii. 6. 3. c. 696: dn. 696.
xii. 6. 3–5. c. 569: dn. 697–698.
xii. 6. 4. c. 569: dn. 658; 666; 701; 703; 708; 878.
xii. 6. 5. c. 569: dn. 712; 714.
xii. 7. 1. c. 570: dn. 712–713.
xii. 7. 2. c. 570: dn. 366; 925.
xii. 8. 3. c. 572: dn. 292.
xii. 8. 4. c. 572: dn. 423.
xii. 8. 9. c. 574: dn. 530; 654.
xii. 8. 12. c. 576: dn. 690.
xii. 8. 13. c. 576–577: dn. 264; 421.
xii. 8. 13–14. c. 576–577: dn. 655; 702.
xii. 8. 14. c. 577: dn. 656; 879.
xii. 8. 15. c. 577: dn. 263; 421.
xii. 8. 16. c. 578: dn. 654.
xiii. 1. 27. c. 594: dn. 236.
xiii. 1. 28. c. 595: dn. 525.
xiii. 1. 70. c. 616: dn. 292.
xiii. 4. 1. c. 623: dn. 88; 93–94.
xiii. 4. 2. c. 624: dn. 290; 295; 298; 422; 488; 746.
xii. 4. 3. c. 625: dn. 591; 593–595; 628; 630.
xiii. 4. 5. c. 626: dn. 91; 300.
xiii. 4. 15. c. 630: dn. 366.
xiii. 4. 17. c. 630: dn. 365.
xiv. 1. 38. c. 647: dn. 489.
xiv. 1. 38–42. c. 647: dn. 490.
xiv. 2. 29. c. 663: dn. 380.
xiv. 5. 1. c. 668: dn. 689.
xiv. 5. 3. c. 669: dn. 689.
xiv. 5. 6. c. 671: dn. 689.
xiv. 5. 10. c. 672: dn. 852.

Kullanılan Metin ve Çevirileri:
The Geography of Strabo. With an English Translation by H. L. JONES. I–VIII. London, New York 1917–1932 (The Loeb Classical Library).
Coğrafya. Çev.: A. PEKMAN. İstanbul 1987.

Suet. (= Suetonius, *De Vitae Caesarum*):

Caes. (= *Vitae Caesarum*):
35: dn. 621.
35. 2: dn. 619.
36: dn. 616.
37: dn. 621.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
The Lives of the Caesars. Ed. and transl. by J. C. ROLFE. I–II. London 1928–1930 (The Loeb Classical Library).

Tac. *ann.* (= Tacitus, *Annales*):
iii. 48: dn. 714.
iv. 26. 4: dn. 653; 771.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
The Annals. With an English Translation by J. JACKSON. London, New York 1931–1937 (The Loeb Classical Library).

Tac. *dial.* (= Tacitus, *Dialogus*):
21: dn. 581; 626.

Kullanılan Metin ve Çeviri:

Dialogue on Oratory. With an English Translation by W. PETERSON. London, New York 1925 (The Loeb Classical Library).

Tac. *Germ.* (= Tacitus, *Germania*):

ii: dn. 36–37.
xxviii: dn. 38.

Kullanılan Metin ve Çevirileri:
Germania. With an English Translation by W. PETERSON. London, New York 1925 (The Loeb Classical Library).
Germania. Çev.: H. DERELİ. Ankara 1944.

Val. Max. (= Valerius Maximus, *Facta et dicta memorabilia absoluti, ambusiti, damnati, externi*):

vi. 1–2: dn. 412.
viii. 7: dn. 495.
ix. 2: dn. 512; 555; 792.
ix. 13. 1: dn. 514.

Kullanılan Metin ve Çevirileri:
Factorum et dictorum memorobilium libri novem. Iulii paridis et Ianuari nepotiani epit. adiectatis. Rec.: C. HALM. Teubner 1865.
Valerius Maximus and the rhetoric of the new nobility. With an English Translation by W. M. BLOOMER. London 1992.
Faits et dits memorables. I. Livres I–III. Texte etabli et traduit par R. COMBES. Paris 1995.

Varro *ling.* (= M. Terentius Varro, *De lingua Latina*):

vi. 15: dn. 325; 329; 865.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
On the Latin Language. With an English Translation by R. G. KENT. I–II London, New York 1928 (The Loeb Classical Library).

Varro *rust.* (= M. Terentius Varro, *De re Rustica*):

ii. 6. 3: dn. 909.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
De re Rustica. With an English Translation by W. D. HOOPER. Revised by H. B. ASH London, New York 1960 (The Loeb Classical Library).

Vell. (= Velleius Paterculus, *Historia Romana*):

ii. 4. 1: dn. 488.
ii. 18. 1–2: dn. 512.
ii. 23. 6: dn. 526.
ii. 39. 2: dn. 188; 417.
ii. 51. 1: dn. 600.
ii. 79. 5: dn. 691.
ii. 84. 1: dn. 823.
ii. 84. 1–2: dn. 692.
ii. 84. 2: dn. 659; 693.

Kullanılan Metin ve Çeviri:
Roman History. With an English Translation by F. W. SHIPLEY. London 1924 (The Loeb Classical Library).

Verg. *georg.* (= Vergilius, *Georgica*):

ii. c. 440: dn. 497; 502.

Kullanılan Metin ve Çevirileri:
Georgics. With an English Translation by H. R. FAIRCLOUGH. I–II. London, Mass.–Cambridge 1935 (The Loeb Classical Library).
Bucolica'lar, Georgica'lar: Bütün Eserleri I. Çev.: T. UZEL. Ankara 1998.

Xen. *Hell.* (= Ksenophon, *Hellenica*):
i. 4. 1: dn. 214; 400.
vii. 1. 20: dn. 784.
vii. 1. 20–23: dn. 103.
vii. 1. 20–31: dn. 59.
vii. 1. 28–31: dn. 103.

Kullanılan Metin ve Çevirileri:
Hellenica. With an English Translation by C. L. BROWNSON and O. J. TODD. I–III. London, New York 1961 (The Loeb Classical Library).
A History of My Times. With an English Translation by R. WARNER. Oxford 1966.
Yunan Tarihi. Çev.: S. SINANOĞLU I–III. Ankara 1963.

B. Yazıtlar

CIG
3386: dn. 396.

CIL
I 518: dn. 527.
VI 283: dn. 473.

DURRBACH 1902:
31: dn. 435.

FRITTZE 1910:
7: dn. 97.

GIBM
III/2 558: dn. 684.

IG
II 1059. 12: dn. 253.
II 3429: dn. 587; 829.
XI 4. 1105: dn. 434.
XII (1) 3. 5: dn. 253.
XII 2. 516: dn. 590; 829.
XII (5) 595: dn. 253.

IGRom
III 157: dn. 715.
III 173: dn. 674.
III 225: dn. 473.
III 1468–1469: dn. 389.
IV 3: dn. 590; 829.
IV 289: dn. 488.
IV 752: dn. 492.
IV 1328: dn. 571; 588; 772; 829.
IV 1682: dn. 596.
IV 1683: dn. 569; 571; 589; 768; 772.

IvDidy
426. I 7: dn. 235; 248; 813.
428. II 8: dn. 235; 248; 813.
475. XXXVI: dn. 571; 772.

IvEph

1558: dn. 684.

IvEryt

24: dn. 235; 245; 808; 813.
24. XIV–XV: dn. 720.
28: dn. 235; 246; 813.
504: dn. 257.

IvKym

15: dn. 571; 772.

IvPer

20: dn. 289.
20–24: dn. 298.
21–28: dn. 288.
21–29: dn. 298.
22: dn. 299.
23: dn. 294; 298.
24: dn. 298.
27: dn. 294; 300.
28: dn. 301.
29: dn. 298.
33–37: dn. 298.
58: dn. 298.
247. I 1–3: dn. 297.

IvPri

17: dn. 235; 251; 813.

MAMA

I 15: dn. 395.
IV 12: dn. 180.
IV 40: dn. 180.
IV 395–398: dn. 396.
VII 23: dn. 908.
VII 312: dn. 931.
VIII 227: dn. 883.
IX 40: dn. 430.

NEWELL 1936:

17: dn. 97.

OGIS

176. XLIII–XLV: dn. 298.
222: dn. 257.
223: dn. 229; 261.
223. XXVIII: dn. 814.
268: dn. 295.
269: dn. 293; 295; 298; 745–746.
271: dn. 298.
272: dn. 298.
273: dn. 298.
273–279: dn. 298.
273–280: dn. 298.
274: dn. 298; 302.
275: dn. 294.
275–276: dn. 293; 745.
276: dn. 298.
278: dn. 294; 298; 300; 302.
279: dn. 301–302.
280: dn. 283; 298; 745.
298: dn. 434.
299: dn. 469.
305. VII–IX: dn. 462.
315: dn. 396.
315. I–VII: dn. 473; 475; 859; 871.
315. II: dn. 477.
315. III–VII: dn. 479.
315. IV–V: dn. 481.
315. VII: dn. 480; 482.
338: dn. 488; 489.
347: dn. 587; 829.
348: dn. 590; 829.
349: dn. 571; 588; 772; 813; 829.
365: dn. 661.
438: dn. 496.
441. VI: dn. 514.
441. XI: dn. 514.
441. XXIX: dn. 514.
441. XLIX: dn. 514.
441. LXXXII: dn. 514.
533. II: dn. 715.

534: dn. 684.
544: dn. 674.
746: dn. 338.
748: dn. 235; 239; 241.
752: dn. 680.
763: dn. 462; 469.
765: dn. 153; 235; 251; 813.

RECAM
II 30: dn. 931.
II 51: dn. 931.
II 85: dn. 931.
II 111: dn. 931.
II 188: dn. 639; 775.
II 231: dn. 928.
II 233: dn. 928.
II 242: dn. 928.
II 253: dn. 928.
II 314: dn. 928.
II 333: dn. 928.
II 341: dn. 928.

ROBERT 1940/1965:
II 205: dn. 357.
VI 46: dn. 533.
VII 217: dn. 82.
X 72–78: dn. 882.
X 268: dn. 152.
XI–XII 350: dn. 883.
XIII 261: dn. 405.

SIG^{3}
226 I 107: dn. 235; 250; 813.
I 410: dn. 229; 235; 244; 261; 813.
I 591: dn. 332.
II 207: dn. 152.
II 404: dn. 152.

SMITH 1902:
193–211: dn. 235; 241; 813.

TAM
II 266: dn. 338.
II 899: dn. 528.
V 2. 309: dn. 272.
V 2. 881: dn. 243.

WELLES 1934:
15: dn. 229; 261.
47: dn. 297.
52: dn. 442.
55–58: dn. 860.
55–61: dn. 396; 415; 859; 871.
56: dn. 477.
56–58: dn. 474.
57–61: dn. 479.
58–59: dn. 481; 860.
61: dn. 480; 482.
62: dn. 241.

C. Sikkeler

BMC
Galatia
II 3: dn. 668; 672.
II 4: dn. 668; 672.
XVII: dn. 571; 598; 648; 772; 774.
XVIII 1: dn. 872.
XVIII 2: dn. 667; 778; 872.
XVIII 4. 10: dn. 673.
XXIV 3: dn. 881.
XXIV 17: dn. 881.
XXXVIII: dn. 505.

Pisidia
CI: dn. 673.

Phrygia
XLI: dn. 688.

NumChron
XV 204: dn. 762.

XVII 1: dn. 565.

ZfN
V 226: dn. 565.
XII 371: dn. 648; 688.

Ç. Papirüsler

ROEDER 1959:
108–128, F. 119: dn. 259.

SETHE 1904/16:
81–105 no. 20, F 119: dn. 259.

D. Arkeolojik Belgeler

ANDREAE 1991:
60: dn. 779.
61: dn. 141; 779; 803.
62: dn. 165.
63: dn. 298.

KRUTA 1991:
195: dn. 55.

MATTEI 1991:
70: dn. 298.

MITCHELL 1974 b:
61: dn. 622; 639.
65: dn. 623.

POLLITT 1986:
65: dn. 293.
84: dn. 293.
86: dn. 799; 803.

POPPI 1991:
43: dn. 55.

RAPIN 1991:
321: dn. 808.
323: dn. 803.
325: dn. 782; 783.
326: dn. 826.

RITCHIE 1995:
37: dn. 446; 798.
44: dn. 824; 826.
48: dn. 803.
53: dn. 805.
54: dn. 411.
55: dn. 59; 115.

SAMS 1994:
374: dn. 401.
475: dn. 400.
1996:
396: dn. 400.
481: dn. 401.

VITALI 1991:
220: dn. 55.

WAIT 1995:
489: dn. 50; 835.
500: dn. 47.
502: dn. 55.
509: dn. 835.

YOUNG 1956:
249: dn. 400.
1964:
279: dn. 400.

METİNDE KULLANILAN LİTERATÜR, STANDART VE SÜRELİ YAYINLARA İLİŞKİN KISALTMALAR LİSTESİ

A B A W	*Abhandlungen der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, Phil.–Hist. Klasse*. München, Beck.
ABSA	*Annual of British School of Athens*. London.
AD	*Ankara Dergisi*. Ankara.
ADLOCK 1932	F. E. ADLOCK, "Nikopolis and Zela". *CAH* IX (1932) 676–679.
ADLOCK 1937	F. E. ADLOCK, "Lesser Armenia and Galatia after Pompey's settlement on the East". *JRS* XVII (1937) 12–17.
AJA	*American Journal of Archaeology*. The Journal of the Archaeological Institute of America, New York.
AJPh	*American Journal of Philology*. Baltimore.
AKURGAL 1990	E. AKURGAL, *Anadolu Uygarlıkları*. İstanbul 1990.
AKŞİT 1971	O. AKŞİT, *Hellenistik ve Roma Devrinde Likya*. İstanbul 1971.
A M	*Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Athenische Abteilung*. Stuttgart.
AMS	*Forschungen in Galatien*. Hrsg. v. E. Schwertheim. *Asia Minor Studien*.XII. Bonn 1994.
AncSoc	*Ancient Society*. Uitg. van de Katholieke Universiteit te Leuven. Leuven.
ANDERSON 1899	J. G. C. ANDERSON, "Exploration in Galatia cis Halym. Part II. Topography, Epigraphy, Galatian Civilization". *JHS* XIX (1899) 52–134, 280–318.

ANDERSON 1923 — J. G. C. ANDERSON, "Some Questions Bearing on the Date and Place of Composition of Strabo's Geography". *ASRAMSAY* Manchester 1923, 1 v.dd.

ANDREAE 1991 ..... B. ANDREAE, "The Image of the Celts in Etruscan, Greek, and Roman Art". Şurada: *The Celts*. Ed. S. AGNELLI ve diğ., Milano (1991) 61–70.

ANRW ..... *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt*: Geschichte und Kultur Roms im Spiegel der neueren Forschung. Hrsg. von H. TEMPORINI I v.d. Berlin 1972. v.d.

ARB — *Académie Royale de Belgique*: *Memories de la Classe de Lettres*. Brussels.

ARIK 1934 — R. O. ARIK, *Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi* 2 (1934) 102–167.

AS ..... *Anatolian Studies*. Journal of British Institute of Archaeology at Ankara. London.

ASBUCKLER ..... *Anatolian Studies presented to WILLIAM HEPBURN BUCKLER*. Ed. by W. M. CALDER AND J. KEIL. Manchester 1939.

ASRAMSAY ..... *Anatolian Studies presented to Sir MITCHELL RAMSAY*. Ed. by W. H. BUCKLER AND W. M. CALDER. Manchester 1923.

Athenaeum ..... *Athenaeum*. Studi periodici di letteratura e storia dell'antichità. Università Pavia. Pavia.

ATLAN 1970 ..... S. ATLAN, *Roma Tarihinin Anahatları*. İstanbul 1970.

ATLAN 1975 — S. ATLAN, "Side'de Basılan Amyntas Sikkeleri: Die Münzprägung des Amyntas in Side" *Belleten* XXXIX (1975) 575 v.dd.

AU ..... *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi*. I–VI. İstanbul 1982.

AULOCK 1977 ..... H. von AULOCK, *Münzen und Städte Pisidiens* I. Tübingen 1977.

AULOCK 1979 — H. von AULOCK, *Münzen und Städte Pisidiens* II. Tübingen 1979.

BADIAN 1959 — E. BADIAN, "Sulla's Cilician Command". *Athenaeum* 37 (1959) 279–303.

BADIAN 1964 — E. BADIAN, *Studies in Greek and Roman His-*

	tory. Oxford 1964.
BALLANCE 1957	M. BALLANCE, "The Site of Derbe; A New Inscription". *AS* VII (1957) 147–151.
BAR–KOCHVA 1973	B. BAR–KOCHVA, "On the sources and chronology of Antiochus I's battle against the Galatians". *PCPhS* CXCIX (1973) 1–8.
BCH	*Bulletin de Correspondence Hellénique*. École Française d'Athène. Paris.
BEAN 1959	E. G. BEAN, "Notes and Inscriptions from Pisidia, Part I". *AS* IX (1959) 67–117.
BEAN 1970	E. G. BEAN AND T. B. MITFORD, *Journeys in Rough Cilicia 1964–1968*. Böhlaus Nachf Wien 1970.
BEAN 1978	E. G. BEAN, *Lycian Turkey. An archaeological Guide*. London 1978.
BEAN 1995	E. G. BEAN, *Eskiçağda Ege Bölgesi*. Çev.: İ. DELEMEN. İstanbul 1995.
BEAN 1997	E. G. BEAN, *Eski Çağda Güney Kıyılar*. Çev.: İ. DELEMEN– S. ÇOKAY. İstanbul 1997.
Belleten	*Belleten*. Türk Tarih Kurumu. Ankara.
BELOCH 1893	K. J. BELOCH, *Griechische Geschichte I–III*. Strassburg, Trübner 1893–1904.
BENOIT 1969	F. BENOIT, *Art et Dieux de la Gaule*. Paris 1969.
Berytus	*Berytus: Archaeological studies publ. by the Museum of Archaeology of the American University of Beirut*. Beirut, Libanon.
BIAL	*Bulletin of the Institute of Archaeology of the University of London*. London.
BIENKOWSKI 1928	P. BIENKOWSKI, *Les Celtes dans les arts mineurs gréco–romains*. Paris 1928.
BIKERMAN 1937	E. BIKERMAN, "Notes sur Polybe. I: Le Statut des villes d'Asie aprés la paix d'Apamée". *REG* L (1937) 217–239.
BIKERMAN 1944	E. BIKERMAN, "Notes on Seleucid and Parthian Chronology". *Berytus* VIII/2 (1944) 76–78.
BM	*British Museum*. London.
BMC	*A Cataloque of the Greek Coins in the*

British Museum. By B. V. HEMS, P. GARDNER, G. F. HILL ve diğ., I–XXX London 1837–1929.

BORCHHARDT 1999 — J. BORCHHARDT, *Limyra Zemuri Taşları; Likya Bölgesi'nde Limyra Antik Kenti'nin Gizemli Sularında Yapılan Arkeolojik Araştırmalar.* Çev.: G. Yümer, İstanbul 1999.

BOSCH 1967 ..... E. BOSCH, *Quellen zur Geschichte der Stadt Ankara im Altertum.* Ankara 1967.

BRANDIS 1896 — G. BRANDIS, "Die römische Provinz Asia". *RE* II (1896) 1558–1562.

BRANDIS 1899 ..... G. BRANDIS, "Bosporos". *RE* III (1899) 741–789.

BRANDIS 1910 — G. BRANDIS, "Galatia". *RE* VII (1910) 519–559.

BROUGHTON 1933 — T. R. S. BROUGHTON, "Some Notes on the War with Harmonadeis". *AJPh* LIV (1933) 134 v.dd.

BROUGHTON 1938 — T. R. S. BROUGHTON, *Roman Asia Minor. An Economic Survey of Ancient Rome* I–IV. Ed. by T. FRANK. Baltimore 1938.

BRUNT 1971 — P. A. BRUNT, *Italian Man Power 225 B.C.–14 A.D.* Oxford 1971.

BULUÇ 1991 — S. BULUÇ, " İlkçağda Ankara". *AD* I/2 (1991) 13–32.

CAH — *The Cambridge Ancient History.* Ed by J. B. BURY, S. A. COOK. I–XII. Cambridge, London 1923–1939.

CALDER 1912 — W. M. CALDER, "Colonia Caesareia Antiocheia". *JRS* II (1912) 79–121.

CALDER 1957[4] ..... W. M. CALDER, "Galatia". *OCD* (1957[4]) 376.

CARDINALLI 1906 ..... G. CARDINALLI, *Di Regno di Pergamo Ricerche di storiae di diritto pubblico.* Rome 1906.

CARY 1932 — M. CARY AND H. A. ORMEROD "Pompey's Settlement on the East". *CAH* IX (1932) 390–395.

CERAM 1994[4] — C. W. CERAM, *Tanrıların Vatanı Anadolu.* Çev.: E. N. ERENDOR. İstanbul 1994[4].

CHADWICK 1966 — N. CHADWICK, *The Druids.* Cardiff 1966.

CIG	*Corpus Inscriptionum Graecarum*. Ed. A. BOECKH. I–IV. Berlin 1828–1877.
CIL	*Corpus Inscriptionum Latinarum, consilio et auctoritate Academiae Litterarum (Regiae) Borussicae editum*. I–XVI. Leipzig–Berlin. 1826–1843. Ed. Altera: Leipzig–Berlin 1893 v.d. [Eserin birçok ek cildi bulunmaktadır].
COHEN 1978	G. M. COHEN, *The Seleukid Colonies: Studies in founding, administration and organization*. (Historia Einzelschr 30) Weisbaden 1978.
COLLIS 1984	J. COLLIS, *The European Iron Age*. London 1984.
CR	*Classical Review*. Oxford.
CUNLIFFE 1984	B. W. CUNLIFFE, *Danebury: An Iron Age Hillfort in Hampshire*. Reasearch Report LII London 1984.
ÇAPAR 1979	Ö. ÇAPAR, "Roma Tarihinde Magna Mater (Kybele) Tapınımı". *DTCFD* XXIX 1–4 (1979) 167–190.
ÇAPAR 1995	Ö. ÇAPAR, "Yerli bir Anadolu Tanrıçası: Ma". *DTCFD* XXXVII 1–2 (1995) 583–599.
ÇELGİN 1997	A. V. ÇELGİN, *Termessos Tarihi*. İstanbul (baskıya hazırlanmakta).
DAUX 1932	G. DAUX, "Décret de Delphes". *Mélanges Gustave Glots*. Paris (1932) 289–297.
DELANAY 1986	F. DELANAY, *The Celts*. London 1986.
DEMİRCİOĞLU 1993[3]	H. DEMİRCİOĞLU, *Roma Tarihi*. I. 1: *Cumhuriyet*. Ankara 1993[3].
DEVREKER 1984	J. DEVREKER, *Les fouilles de la Rijksuniversiteit te Gent à Pessinonte*. 1967–1973. Brugge 1984.
DINAN 1911	W. DINAN, *Monumenta Historica Celtica* I. D. Nutt, London 1911.
DINSMOOR 1931	W. B. DINSMOOR, *Archons of Athens in the Hellenistic Age*. Cambridge 1931.
DOBESCH 1991	G. DOBESCH, "Ancient Literary Sources". Şurada: *The Celts*. Ed. S. AGNELLI ve diğ., Milano (1991) 35–41.

DTCFD — *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih–Coğrafya Fakültesi Dergisi*. Ankara.

DURRBACH 1921 — F. DURRBACH, *Choix d'Inscriptions de Délos*. Paris 1921.

D W A — *Denkschriften, Akademie der Wissenschaften in Wien, Phil.–Hist. Klasse*.

EC . . . . . — *Études Celtiques*. Paris.

ELLIS 1990 — P. B. ELLIS, *The Celtic Empire: The First Millennium of Celtic History c. 1000 BC – 541 AD*. London 1990.

ENDERT 1987 — D. v ENDERT, *Die Wagenbiestatungen der späten Hallstattzeit und der Latènezeit im Gebiet Westlich des Rheins*. Oxford: British Archaeological Reports International Series 355, 1987.

ENGELMANN 1972 . . . . . — H. ENGELMANN, *Die Inschriften von Erythrai und Klazomenai*. Berlin 1972.

ERHAT 1989[4] . . . . . — A. ERHAT, *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul 1989[4].

ERRINGTON 1971 — R. M. ERRINGTON, *The Dawn of Empire. Rome's Rise to World Power*. London 1971.

ERZEN 1946 . . . . . — A. ERZEN, *İlkçağda Ankara*. Ankara 1946.

EYUBOĞLU 1990[2] . . . . . — İ. Z. EYUBOĞLU, *Tanrı Yaratan Toprak Anadolu*. İstanbul 1990[2].

FGrH — *Die Fragmente der griechischen Historiker*. F. JACOBY. I–XV. Berlin–Leiden 1923–1958.

FRANKENSTEIN 1978 — S. FRANKENSTEIN AND M. J. ROWLANDS, "The internal structure and regional context of early iron age society in southwest Germany". *BIAL* XV (1978) 73–112.

FRENCH 1981 — D. H. FRENCH, *Roman Roads and Milestones in Asia Minor I. The Pilgrim's Road*. 1981.

FREY 1991 — O. H. FREY, "Celtic Princes in the Sixth Century BC.". Şurada: *The Celts*. Ed. S. AGNELLI ve diğ., Milano (1991) 75–92.

FRITZE 1910 — H. FRITZE, *Die Münzen von Pergamon*. Berlin 1910.

GEYER 1930 — GEYER, "Lysimakhos". *RE* XIV/1 (1930) 20–31.

GEYER 1931 — GEYER, "Mithridates". *RE* XV (1931) 2157–

2215.

GIBM — *The Collection of Ancient Inscriptions in the British Museum* I–IV. London 1874–1916.

GLEW 1977 ..... D. G. GLEW, "Mithridates Eupator and Rome: A Study of the Background of the First Mithridatic War". *Athenaeum* 55 (1977) 380–405.

GREEN 1986 — M. GREEN, *The Gods of the Celts*. Gloucester and New Jersey 1986.

GREEN 1995 a — M. GREEN, "Who Were The Celts". Şurada: *The Celts*. Ed. M. GREEN. London– New York 1995, 3–7.

GREEN 1995 b — M. GREEN, "The Nature of Celtic Religion". Şurada: *The Celts*. Ed. M. GREEN. London–New York 1995, 465–488.

GROAG 1912 — GROAG, "Furnius". *RE* VII (1912) 376–378.

HABICHT 1972 — C. HABICHT, "Ziaelas". *RE* X/A (1972) 387–397.

HABICHT 1975 — C. HABICHT, "New Evidance on the Province Asia". *JRS* XLV (1975) 64–92.

HALL 1959 — A. S. HALL, "The Site of Misthia". *AS* IX (1959) 119–124.

HALL 1971 — A. S. HALL, "The Gorgoromeis". *AS* XXI (1971) 125–166.

HAMILTON 1842 — J. W. HAMILTON, *Researches in Asia Minor. Pontus and Armenia* I–II. London 1842.

HANSEN 1971[2] — E. V. HANSEN, *The Attalids of Pergamon*. Ithaca–London 1971[2].

HATT 1970 — J. J. HATT, *Celts and Gallo–Romans*. Şurada: *The Ancient Civilization Series*. Transl. by J. HOGARTH. London 1979.

HAUSSOULLIER 1902 — B. HAUSSOULLIER, *Études sur l'histoire de Milet*. Paris 1902.

HEINEN 1972 — H. HEINEN, *Untersuchungen zur hellenistischen Geschichte des 3. Jahrhunderts v. Chr. Zur Geschichte der Zeit des Ptolemaios Keraunos und zum Chremonideischen Krieg*. Wiesbaden 1972.

HEINEN 1989 — H. HEINEN, "The Syrian–Egyptian Wars and

the New Kingdoms of Asia Minor". *CAH* VII/I (1989) 413–445.

HIND 1972 ..... J. G. F. HIND, "Pyrene and the date of the Massaliot sailing manual". *RSA* II (1972) 39–52.

HIND 1994 J. G. F. HIND, "Mithridates". *CAH* (1994) 129–164.

HIRSCHFELD 1894 ..... G. HIRSCHFELD, "Apameia Kibotos". *RE* I (1894) 2664–26665

HOBEN 1969 W. HOBEN, *Untersuchungen zur Stellung kleinasiatischer Dynasten in den Machtkämpfen der ausgehenden römischen Republik*. Diss. Mainz 1969.

HOLLEAUX 1938/42 M. HOLLEAUX, *Études d'épigraphie et d'histoire grecques* (Ed. by L. ROBERT) I–III. Paris 1938–1942.

HStClPh ..... *Harvard Studies in Classical Philology*. Cambridge, Mass.

HURBERT 1932 H. HURBERT, *Les Celtes* I–II. Paris 1932.

HURBERT 1934 H. HURBERT, *The Greatness and Decline of the Celts*. London 1934.

ICAM W. M. CALDER AND G. E. BEAN, *A Classical Map of Asia Minor*. London 1958.

IG *Inscriptiones Graecae, consilio et auctoritate Academiae Litterarum Borussicae ed. maior*: I–IV., VII., IX., XI.–XII., XIV. Berlin 1873–1939.

IGRom *Inscriptiones Graecae ad res Romanas pertinentes*. Ed. by R. CAGNAT– J. TOUTAIN. I–IV. Paris 1906–1928.

IstMitt *Istanbuler Mitteilungen*. Deutsches Archäologisches Institut. Abteilung İstanbul, Tübingen.

İPLİKÇİOĞLU 1992 B. İPLİKÇİOĞLU, *Eskiçağ Tarihinin Anahatları* II. İstanbul 1992.

IvDidy *Didyma II: Die Inschrifften*. A. REHM, Ed. by R. HARDER. Berlin 1958.

IvEph ..... *Die Inschriften von Ephesos*. I–VII. 2, *IK* II–17. 2 Ed. by Ch. BORKER ve diğ., Bonn 1979–1984.

IvEryt	*Die Inschriften von Erythrai und Klazomeniai*. I–II. Ed. by H. ENGELMANN– R. MERKELBACH. Bonn 1972.
IvKym	*Die Inschriften von Kyme*. Ed. by H. ENGELMANN. *IK* V Bonn 1976.
IvPer	*Die Inschriften von Pergamon*. I–II. Ed. by M. FRAENKEL. Berlin 1890–1895.
IvPri	*Inschriften von Priene*. Ed. by HILLER von GAERTRINGEN. Berlin 1906.
JHS	*Journal of Hellenistic Studies*. London.
JRS	*Journal of Roman Studies*. Society for the Promotion of Roman Studies. London.
JOLLIFFE 1919	R. O. JOLLIFFE, *Phases of Corruption in Roman Administration in the Last Half–Century of the Roman Republic*. Menasha 1919.
JONES 1971[2]	A. H. M. JONES, *The Cities of the Eastern Roman Province*. Oxford 1971[2].
JS	*Johnson Studies*.
JULLIAN 1920	C. JULLIAN, *Histoire de la Gaule I*. Paris 1920.
KIMMIG 1969	W. KIMMIG, "Zum Problem späthallstattischer Adelssitze". Şurada: *Siedlung, Burg und Stadt. Studien zu ihren Anfängen Festschrift PAUL GRIMM*. Ed. by K.– H. OTTO – J. HERMANN. Berlin: Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin, Schriften der Sektion für Vor– und Frühgeschichte 25.
Klio	*Klio*. Beiträge zur Alten Geschichte. Berlin.
KÖRTE 1897	A. KÖRTE, "Gordion und der Zug des Manius gegen die Galater". *AM* XXII (1897) 1–30.
KP	*Der Kleine Pauly*. Lexikon der Antike. Auf der Grundlage von Pauly's Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft. Unter Mitwirkung zahlreicher Fachgelehrter bearb. und hrsg. von K. ZIEGLER und W. SONTHEIMER (V: und H. GARTNER). I–V. Stuttgart (München) 1964–1975. Taschenbuchausg.: München 1979, 1989 (Tıpkı basım).
KRUTA 1991	V. KRUTA, "In Search of the Ancient Celts".

	Şurada: *The Celts*. Ed. S. AGNELLI ve diğ., Milano (1991) 28–33.
KST	*Kazı Sonuçları Toplantısı*. Ankara.
LANDELS 1996[3]	J. G. LANDELS, *Eski Yunan ve Roma'da Mühendislik*. Çev.: B. BIÇAKCI. Ankara 1996[3].
LAST 1932	H. LAST, "Asia and the Revolt of Aristonicus". *CAH* IX (1932) 102–108.
LAUNEY 1944	M. LAUNEY, "*Un episode oublié de l'Invasion galate en Asie Mineure* (278/7 av. J. –C.)". *REA* XLVI (1944) 217–236.
LAUNEY 1949	M. LAUNEY, *Recherches sur les armées hellénistiques* I–II. Paris I (1949), II (1950).
LEVICK 1967	B. LEVICK, *Roman Colonies in Southern Asia Minor*. Oxford 1967.
LEQUENNE 1991[2]	F. LEQUENNE, *Galat'lar*. Çev.: S. ALBEK. Ankara 1991[2].
LIEBMANN 1969	T. LIEBMANN–FRANKFORD, *La Frontière orientale dans la politique extérieure de la République romaine depuis la traité d'Apamée jusqu'à la fin des conquêtes asiatiques de Pompée* (189/8–63). Brussels 1969.
MACCANA 1972	P. MACCANA, "Conversation and Innovation in Early Celtic Literature". *EC* XIII (1972) 61–119.
MAGIE 1950	D. MAGIE, *Roman rule in Asia Minor to the end of the third century after Christ* I–II. Princeton 1950.
MALAY 1992	H. MALAY, *Hellenistik Devirde Pergamon ve Aristonikos Ayaklanması*. İzmir 1992.
MAMA	*Monumenta Asiae Minoris Antiqua*. Ed. by W. M. CALDER ve diğ., I–X London 1929–1993.
MANSEL 1988[5]	A. M. MANSEL, *Ege ve Yunan Tarihi*. Ankara 1988[5].
MANSUELLI 1991	G. A. MANSUELLI, "The Celts and Ancient Europe". Şurada: *The Celts*. Ed. S. AGNELLI ve diğ., Milano (1991) 15–24.
MATTEI 1991	M. MATTEI, "The Dying Gaul". Şurada: *The Celts*. Ed. S. AGNELLI ve diğ., Milano (1991)

70–71.

MEYER 1879 ..... E. MEYER, *Geschichte des Königreichs Pontos*. 1879.

MEYER 1881 ..... E. MEYER, *Geschichte des Altertums*. 1881.

MITCHELL 1974 a S. MITCHELL, *The History and Archaeology of Galatia*. Oxford 1974.

MITCHELL 1974 b S. MITCHELL, "Blucium and Peium: Galatian Forts of King Deiotarus". *AS* XXIV (1974) 61–75.

MITCHELL 1980 S. MITCHELL, "Population and the Land in Roman Galatia". *ANRW* II. 7. 2 (1980) 1053–1081.

MITCHELL 1993 S. MITCHELL, *Anatolia. Land, Men and Gods in Asia Minor* I–II: *The Celts and the Impact of Roman Rule*. Oxford–New York 1993.

MITCHELL 1994 S. MITCHELL, "Termessos, King of Amyntas, and the War with the Sandaliotai. A new inscription from Pisidia". Şurada: *Studies in the History and the Topography of Lycia* and *Pisidia in Memoriam A. S. HALL*. D. FRENCH ve diğ., (yay.). British Institute of Archaeology at Ankara Monograph XIX. Ankara (1994) 95–105.

MITCHELL 1995 S. MITCHELL ve diğ., *Cremna in Pisidia. An Ancient City in Peace and in War*. London 1995.

MITFORD 1980 T. C. MITFORD, "Roman Rough Cilicia". *ANRW* II 7. 2 (1980) 1230–1261.

MOMMSEN 1930[3] T. MOMMSEN, *The History of Rome I–IV*. Intr. by E. A. FREEMAN, Trans. by W. P. DICKSON I–IV vol. London– New York 1930[3].

MORAUX 1957 P. MORAUX, "L'etablissement des Galates en Asie Mineure". *IstMitt* VII (1957) 56–75.

MUNRO 1901 J. A. MUNRO, "Roads in Pontus, Royal and Roman". *JHS* XXI (1901) 52–66.

NACHTERGAEL 1977 ..... G. NACHTERGAEL, *Les Galates en Grèce et les Sôtéria de Delphes; Recherches d'histoire et d'épigraphie hellénistiques. (ARB* LXIII/I) Brussels 1977.

NEWELL 1936 E. T. NEWELL, *The Pergamene Mint under*

Philetaerus. Numismatic Notes and Monographs no 76. New York 1936.

NIEBUHR 1828 — B. G. NIEBUHR, *Kleine Schriften*. Bonn 1828.

NumChron ..... — *Numismatic Chronicle*. London.

OCD — *The Oxford Classical Dictionary*. Ed. M. CARY, J. D. DENNISTON ve diğ., Oxford 1957[4].

OGIS ..... — *Orientis Graeci Inscriptiones Selectae*. Ed. W. DITTENBERGER. I–II. Leipzig 1903–1905.

ORMEROD 1922 — H. A. ORMEROD, "The Campaigns of Servius Isauricus Against the Pirates". *JRS* XII (1922) 35–57.

ÖZSAİT 1982 — M. ÖZSAİT, "Anadolu'da Hellenistik Dönem". *AU* II (1982) 279–324.

ÖZSAİT 1985 — M. ÖZSAİT, *Hellenistik ve Roma Devrinde Pisidia Tarihi*. İstanbul 1985.

PAULY 1991 — L. PAULY, " The Alps at the Time of the First Celtic Migrations". Şurada: *The Celts*. Ed. S. AGNELLI ve diğ., Milano (1991) 215– 220.

PBA — *Proceedings of the British Academy*. Oxford.

PCPhS — *Proceedings of the Cambridge Philological Society*. Cambridge.

PERROT 1862 — G. PERROT – E. GUILLAUME – DELBET, *Exploration archéologique de la Galatie, Bithynie etc*. Paris 1862.

PETER 1906/14 — H. PETER, *Historicorum Romanorum Reliquiae* I–II. Teubner, Leipzig 1906–1914.

PIGGOTT 1968 — S. PIGGOTT, *The Druids*. London 1968.

PIGGOTT 1983 — S. PIGGOTT, *The earliest wheeled transport from the Atlantic coast to the Caspian sea*. London 1983.

POLLITT 1986 ..... — J. J. POLLITT, *Art in the Hellenistic Age*. Cambridge 1986.

POPPI 1991 — L. K. POPPI, "The Archaeological Sources". Şurada: *The Celts*. Ed. S. AGNELLI ve diğ., Milano (1991) 42–50.

POTTIER 1885..... — E. POTTIER AND S. REINACH, *Fouilles dans la nécropole de Myrina* (1); "Elephant foulant aux pieds un Galate". *BCH* IX (1885) 485–493.

POWELL 1980[2]	T. G. E. POWELL, *The Celts*. London 1980[2].
POWELL 1989	A. POWELL, *Classical Sparta: Techniques Behind Her Success*. London 1989.
PRICE 1986	S. PRICE, "The History of the Hellenistic Period". *The Oxford History of the Classical World*. Ed. by J. BOARDMAN ve diğ., Oxford, New York (1986) 315–338.
PRIA	*Proceedings of the Royal Irish Academy*. Section C. Dublin.
RAMSAY 1890	W. M. RAMSAY, *The Historical Geography of Asia Minor*. London 1890.
RAMSAY 1895/7	W. M. RAMSAY, *The Cities and Bishoprics of Phrygia*. I. 1 (1895) and II. 2 (1897), Arno, New York 1895–1897.
RAMSAY 1898	W. M. RAMSAY, "Phrygo–Galatian Slaves". *CR* XII (1898) 341–343.
RAMSAY 1899	W. M. RAMSAY, *A Historical Commentary on St. Paul's Epistle to the Galatians*. London 1899.
RAMSAY 1902/3	W. M. RAMSAY, "Pisidia and the Lycaonian frontier". *ABSA* IX (1902–1903) 243 v.dd.
RAMSAY 1917	W. M. RAMSAY, "Studies in the Roman Province Galatia". The Homonadosian War. *JRS* VII (1917) 229 v.dd.
RAMSAY 1960	W. M. RAMSAY, *Anadolunun Tarihi Coğrafyası*. Çev. M. PEKTAŞ İstanbul 1960.
RANKIN 1987	H. D. RANKIN, *Celts and the Classical World*. London 1987.
RANKIN 1995	H. D. RANKIN, "The Celts Through the Classical Eyes". Şurada: *The Celtic World*. Ed. M. J. GREEN. London 1995, 21–33.
RAPIN 1991	A. RAPIN, "Weaponry". Şurada: *The Celts*. Ed. S. AGNELLI ve diğ., Milano (1991) 320–331.
RE	*Paulys Real–Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*. Neue Bearb. Unter Mitwirkung zahlreicher Fachgenossen hrsg. von G. WISSOWA (später fortgef. von W. KROLL u. K. MITTELHAUS ve diğ., hrsg. von K. ZIEGLER) Reihe 1, Halbbd. I–XLVII. Reihe.

Halbbd. I– XIX. Suppl.– Bd. I– XVI. Stuttgart (München) 1893–1980 (Reihe 1: A–Q, Bde. I–XXIV 1, 1893–963; Reihe 2: R–Z, Bde. IA1–XA, 1914–1972; Suppl.–Bde. I–XV, 1903–1978).

REA ..... *Revue des études anciennes.* Talence.

RECAM *Regional Epigraphic Catalogues in Asia Minor.*

RECAM II S. MITCHELL, *RECAM* II. The Ankara District. The Inscriptions of North Galatia, *BAR* Internat. Series 135, Oxford 1892.

REG ..... *Revue des études grecques.* Paris.

REHM 1958 A. REHM, *Didyma; Die Inschriften.* Berlin 1958.

REINACH 1888 a TH. REINACH, *Trois royaumes de l'Asie Mineure: Cappadoce, Bithynie, Pontis.* Paris 1888.

REINACH 1888 b TH. REINACH, *La Necropole de Myrina.* Paris 1988.

REINACH 1890 TH. REINACH, *Mithridate Eupator, roi du Pontis.* Paris 1890.

REINACH 1902 TH. REINACH, *L'Histoire par les Monnais.* Paris 1902.

REYNOLDS 1982 J. M. REYNOLDS, *Aphrodisias and Rome.* London 1962.

RHODEN 1894 RHODEN, "Amyntas". *RE* I/2 (1894) 2007–2008.

RHYS 1905/6 J. RHYS, "Celt and Galli". *PBA* (1905–1906) 71–113.

RITCHIE 1995 J. N. G. AND W. F. RITCHIE, "The Army, Weapons and Fighting". Şurada: *The Celts.* Ed. M. GREEN. London – New York 1995, 37–58.

ROBERT 1929 L. ROBERT, "Epigraphica". *REG* XLII (1929) 430–432.

ROBERT 1934 L. ROBERT, "Décret de Tralles". *RPh* XL (1934) 279–291.

ROBERT 1937 L. ROBERT, *Études Anatoliennes, Études Orientales* V. Paris 1937.

ROBERT 1938	L. ROBERT, *Études épigraphiques et philologiques*. Paris 1938.
ROBERT 1940/64	L. ROBERT, *Hellenica: Recueil d'épigraphie, de numismatique et d'antiquités grecques* I–XIII. Paris 1940–1964.
ROBERT 1962[2]	L. ROBERT, *Villes d'Asie Mineure*. Paris 1962[2].
ROBERT 1963	L. ROBERT, *Les Noms indigènes dans l'Asie Mineure gréco–romaine*. Paris 1963.
ROBERT 1966	L. ROBERT, "Documents de l'Asie Mineure Méridionale". *Inscriptions, monnaies et geographie*. Geneve–Paris (1966) 139–148.
ROBERT 1969	L. ROBERT, *Opera Minora Selecta* I–VII. Amsterdam 1969–1990.
ROBERT 1980	L. ROBERT, *Asie Mineure = A travers L'Asie Mineure. Poetes et prosateurs, monnaies grecques, voyageurs et geographie*. Bib. des écoles françaises d'Athenes et de Rome 239, Paris 1980.
ROBERT 1983	L. ROBERT, *Fouilles d'Amyzon en Carie. Tome Exploration Histoire, monnaies et Inscriptions, De Boccard* VIII. Paris 1983.
ROSE 1957	A. ROSE, "Galatea". *OCD* (1957[4]) 376.
ROSS 1968	A. ROSS, *Pagan Celtic Britain: Studies in iconography and tradition*. London 1968.
ROSS 1995	A. ROSS, "Ritual and the Druids". Şurada: *The Celts*. Ed. M. GREEN. London–New York 1995, 423–444.
ROSTOVTZEFF 1932	M. I. ROSTOVTZEFF, "The Conquest of the Black Sea Coast". *CAH* IX (1932) 225–232.
ROSTOVTZEFF 1953	M. I. ROSTOVTZEFF, *Social and Economic History of the Hellenistic World* I–III. Oxford 1953.
RPh	*Revue de philologie, de littérature et d'Histoire Anciennes*. Paris, Klincksieck.
RSA	*Rivista storica dell' Antichita*. Bologna.
RUGE 1912	W. RUGE, "Gordion". *RE* VII (1912) 1590.
RUGE 1922	W. RUGE, "Kolobatos". *RE* XI (1922) 1107.
RUGE 1930	W. RUGE, "Lysis". *RE* XIV (1930) 64–65.

RUGE 1934 — W. RUGE, "Themisonion". *RE* V/A (1934) 1638–1641.

RUGE 1937 — W. RUGE, "Pessinus". *RE* XIX/1 (1937) 1104–1113.

RUGE 1939 a — W. RUGE, "Olympos (23)". *RE* XVIII/1 (1939) 258–324.

RUGE 1939 b — W. RUGE, "Oroandeis". *RE* XVIII/1 (1939) 1130–1132.

SAMS 1994 — G. K. SAMS – M. VOIGT, "Gordion Archaeological Activities 1993". *KST* XVI/1 (1994) 369–392.

SAMS 1996 — G. K. SAMS – M. VOIGT, "Gordion 1995". *KST* XVIII/1 (1996) 475–498.

SCHWAHN 1934 — W. SCHWAHN, "Tetrarch". *RE* V/A (1934) 1091–1094.

SEMPLE 1931 — E. C. SEMPLE, *The Geography of the Mediterranean Region. Its Relation to Ancient History*. New York 1931.

SHERK 1980 — R. K. SHERK, "Roman Galatia: The Governors from 25 BC. to A.D. 114". *ANRW* II 7. 2. (1980) 954–1052.

SHERWIN–WHITE 1977 — A. N. SHERWIN–WHITE, "Roman Involvement in Anatolia 167– 88 BC.". *JRS* LXVII (1977) 62–76.

SHERWIN–WHITE 1984 — A. N. SHERWIN–WHITE, *Roman Foreign Policy in the East*. London 1984.

SHOWERMAN 1969 — G. SHOWERMAN, *The Great Mother of the Gods*. Chicago1969.

SIG — *Sylloge Inscriptionum Graecarum*. Ed. by W. DITTENBERGER I–IV Leipzig 1883–1915.

SMITH 1902 — C. SMITH AND R. de RUSTAFJAELL, "Inscriptions from Cyzicus". *JRS* XXII (1902)

SP — *Studia Pontica*: J. G. C. ANDERSON AND F. CUMONT, I–III. (1903 –1910).

STAEHELIN 1907² — F. STAEHELIN, *Geschichte der kleinasiatischen Galater*. Leipzig. 1907².

STEWARD 1979 — A. STEWARD, *Studies of Athenian Sculpture of the Hellenistic Age*. London 1979.

STORKLES 1894 — W. STORKLES, "Urkeltischer Sprachschatz".

	Şurada: *Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen*, 2. Hrsg. von A. FICK. Vanderhoek und Rupprecht, Göttingen 1894.
STROBEL 1994 a	K. STROBEL, "Galatien und seine Grenzregionen". *AMS* XII (1994) 29–65.
STROBEL 1994 b	K. STROBEL, "Keltensieg und Galatersieger". *AMS* XII (1994) 67–96.
STROBEL 1996	K. STROBEL, *Die Galater*. Berlin 1996.
SULLIVAN 1980	R. D. SULLIVAN, "The Dynasty of Cappadocia". *ANRW* II. 7. 2 (1980) 1125–1168.
SYME 1937	R. SYME, "Pamphylia from Augustus to Vespasian". *Klio* XXX (1937) 227–231.
SYME 1943	R. SYME, "Torosların Muntazam İşgali". *TTKong* III (1943) 570–575.
SYME 1956	R. SYME, *The Roman Revolution*. Oxford 1956.
SYME 1987	R. SYME, *The Augustan Aristocracy*. Oxford 1987.
SZABO 1991 a	M. SZABO, "The Celts and Their Movements in the Third Century BC.". Şurada: *The Celts*. Ed. S. AGNELLI ve diğ., Milano (1991) 302–319.
SZABO 1991 b	M. SZABO, "Mercenary Activity". Şurada: *The Celts*. Ed. S. AGNELLI ve diğ., Milano (1991) 332–336.
ŞAHİN 1997	H. ŞAHİN, *Galatlar ve Galatia ile İlgili Antik Kaynaklar*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1997.
TAM	*Tituli Asiae Minoris*. Vindobonae 1901 v.d.
TARN 1928	W. W. TARN, "The New Hellenistic Kingdoms". *CAH* VII/III (1928) 75–107.
TARN 1947[5]	W. W. TARN, *Hellenistic Civilization*. London 1947[5].
TEXIER 1839	C. F. TEXIER, *Description de l'Asie Mineure, faite par l'ordre du gouvernement français de 1833 à1837, I–III*. Paris 1839–1849.
TIERNEY 1960	J. J. TIERNEY, "The Celtic ethnography of Poseidonius". *PRIA* LX (1960) 189–275.

TTKong ..... *Türk Tarih Kongresi Raporları*. Ankara.

UMAR 1999[2] B. UMAR, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*. İstanbul 1999[2].

USSING 1987 J. L. USSING, *Pergamon*. Copenhagen 1987.

VARDAR 1997 L. VARDAR ve N. AKYÜREK–VARDAR, "Galatia Bölgesi Kaleleri/Yerleşimleri Yüzey Araştırması: Ankara İli 1996" *Araştırma Sonuçları Toplantısı* XV/1 Ankara (1997) 245–280.

VIRGILIO 1981 B. VIRGILIO, *Il' tempio stato' di Pessinunte fra Pergamo e Roma nel II–I secolo a.c.* (C. B. WELLES, Royal Corr., 55–61). Pisa 1981.

VITALLI 1991 D. VITALLI, "The Celts in Italy". Şurada: *The Celts*. Ed. S. AGNELLI ve diğ., Milano (1991) 220–237.

VOGELMANN 1975 ..... H. VOGELMANN, "Galatia". *KP* II (1975) 666–669.

WAIT 1985 G. A. WAIT, *Ritual and Religion in the Iron Age Britain*. Oxford 1985 [British Archaeological Reports British Series 149].

WAIT 1995 G. A. WAIT, "Burial and the Other World". Şurada: *The Celts*. Ed. M. GREEN. London–New York 1995, 489–511.

WALBANK 1957–1979[2] F. W. WALBANK, *A Historical Commentary on Polybius* I–III. Oxford (1957–1979[2]).

WAELKENS 1977 M. WAELKENS, "Phrygian votive monuments and tombstones as sources of the social and economic life in Roman Antiquity". *AncSoc* VIII (1977) 277–315.

WEBSTER 1986 G. WEBSTER, *The British Celts and their Gods under Rome*. London 1986.

WEBSTER 1995 J. WEBSTER, "Sanctuaries and Sacred Places". Şurada: *The Celts* Ed. M. GREEN. London–New York 1995, 445–464.

WELLES 1934 C. B. WELLES, *Royal Correspondence in the Hellenistic Period: A Study in Greek Epigraphy*. New Haven 1934.

WELLS 1980 P. S. WELLS, *Culture Contact and Culture Change*. Cambridge 1980.

WHARTMOUGH 1970	J. WHARTMOUGH, *A Study of the dialects of Ancient Gaul*. Ann Arbor 1970.
WILL 1979/82[2]	E. WILL, *Histoire politique du Monde Hellénistique* (323–30 av. J.–C.) I–II. Nancy (1979–1982[2]).
WINDISCH 1880	E. WINDISCH, *Irische Texte*. Leipzig 1880.
YILDIZ 1993	N. YILDIZ, *Eski Çağda Deri Kullanımı ve Teknolojisi*. İstanbul 1993.
YOUNG 1956	R. S. YOUNG, "The Campaign of 1955 at Gordion". *AJA* LX (1956) 249–266.
YOUNG 1964	R. S. YOUNG, "The 1963 Campaign of Gordion". *AJA* LXVIII (1964) 279–292.
ZfN	*Zeitschrift für Numismatik*. Berlin.
ZWINTSCHER 1892	A. ZWINTSCHER, *De Galatarum Tetrarchis et Amynta rege quaestiones*. Leipzig 1892.

HELLENİSTİK KRAL LİSTELERİ

BÜYÜK İSKENDER, HALEFLERİ VE SELEUKOS'LAR KRALLIĞI*

III. Aleksandros (Büyük İskender)	M.ö.	336 – 323
Philippos Arrhidaios	M.ö.	323 – 316
IV. Aleksandros	M.ö.	316 – 312
Seleukos I Nikator	M.ö.	311 – 281
Antiokhos I Soter	M.ö.	281 – 261
Antiokhos II Theos	M.ö.	261 – 246
Seleukos II Kallinikos		
&	M.ö.	246 – 225
Antiokhos II Hieraks		
Seleukos III Soter	M.ö.	225 – 223
Antiokhos III Megas	M.ö.	223 – 187
Seleukos IV Philopator	M.ö.	187 – 175
Antiokhos IV Epiphanes	M.ö.	175 – 164
Antiokhos V Eupator	M.ö.	163 – 162
Demetrios I Soter	M.ö.	162 – 150
Aleksandros Balas	M.ö.	150 – 145
Demetrios II Nikator	M.ö.	145 – 140
Antiokhos VI Epiphanes	M.ö.	145 – 142
Antiokhos VII Sidetes	M.ö.	138 – 129
Demetrios II Nikator	M.ö.	129 – 125
Kleopatra Thea	M.ö.	126
Kleopatra Thea		
&	M.ö.	125 – 121
Antiokhos VIII Grypos		
V. Seleukos	M.ö.	125
Antiokhos VIII Grypos	M.ö.	121 – 96

Antiokhos IX Kyzikenos	M.ö.	115 – 95
Seleukos VI Epiphanes Nikanor	M.ö.	96 – 95
Demetrios III Philopator	M.ö.	95 – 88
Antiokhos X Eusebes	M.ö.	95 – 83
Antiokhos XI Philadelphos	M.ö.	94
Philippos I Philadelphos	M.ö.	94 – 83
Antiokhos XII Dionysos	M.ö.	87 – 84
(Armenia Kralı Tigranes'le eşzamanlı)	M.ö.	83 – 69
Antiokhos XIII Asiatikos	M.ö.	69 – 64
II. Philippos	M.ö.	65 – 64

* **Not:** Büyük İskender, Halefleri ve Seleukos'lara ait bu kral listesi R. A. PARKER ve W. H. DUBBERSTEIN'ın *Babylonian Chronology*, (1956); A. R. BELLINGER'in *The End of the Seleucids*, (1940); M.ö. 331–305 yılları arasında Babylonia Kronolojisi için, J. OELSNER'in *In Altorientalische Forschungen* I, (1974: 129 ve ZA 1974: 261)'e göre, hazırlanmış olup, E. J. BICKERMAN'ın *Chronology of the Ancient World* (1980. s. 129 v.d.)'dan alınmıştır.

PTOLEMAIOS'LAR KRALLIĞI*

Ptolemaios I Soter	M.ö.	305 – 282
Ptolemaios II Philadelphos	M.ö.	282 – 246
Ptolemaios III Euergetes	M.ö.	246 – 222
Ptolemaios IV Philopator	M.ö.	222 – 205
Ptolemaios V Epiphanes	M.ö.	204 – 180
Ptolemaios VI Philometor	M.ö.	180 – 145
Ptolemaios VI Philometor, VIII. Ptolemaios ve II. Kleopatra'nın birleşik hükümdarlıkları 5 Eylül 170 (164/163 Ptolemaios VI. Philometor'un kovulması).		
Ptolemaios VII Neos Philopator	M.ö.	145 – 144
Tahta ortak olmuştur.		
Ptolemaios VIII Euergetes (= Physkon)	M.ö.	145 – 116
III. Kleopatra		
&	M.ö.	116 – 107
Ptolemaios IX Soter II (= Lathyros)		
III. Kleopatra		

&	M.ö.	107 – 101
X. Ptolemaios Aleksandros		
X. Ptolemaios Aleksandros		
&	M.ö.	101 – 88
Kleopatra Berenike		
Ptolemaios XI Soter II.	M.ö.	88 – 81
Kleopatra Berenike & XI. Ptolemaios		
&	M.ö.	80
II. Aleksandros		
XII. Ptolemaios (= Auteles)	M.ö.	80 – 58
IV. Berenike	M.ö.	58 – 55
XII. Ptolemaios (= Auteles)	M.ö.	55 – 51
VII. Kleopatra		
&	M.ö.	51 – 47
XIII. Ptolemaios		
VII. Kleopatra		
&	M.ö.	47 – 44
XIV. Ptolemaios		
VII. Kleopatra		
&	M.ö.	44 – 30
XV. Ptolemaios (= Ceasarion)		

* **Not:** Ptolemaios I. Soter'in Mısır hâkimiyeti Büyük İskender'in M.ö. 10 Haziran 323 Babil'deki ölümünden itibaren başlamışıır. Ptolemaios'lara ait bu kral listesi T. C. SKEAT'ın *The reigns of the Ptolemies,* (1954); A. E. SAMUEL'in *Ptolemaic Chronology,* (1962); P. W. PESTMAN'ın *Chronologie égyptienne d'arpès les textes démotiques,* (1967)'e göre hazırlanmış olup, E. J. BICKERMAN'ın *Chronology of the Ancient World,* (1980: 128 v.d.)'dan alınmıştır.

MAKEDONIA'DAKİ ANTIGONOS'LAR KRALLIĞI*

Antigonos I Monophtalmos	M.ö.	306 – 301
Demetrios I Poliorketes	M.ö.	306 – 283
II. Antigonos Gonatas	M.ö.	283 – 239
II. Demetrios	M.ö.	239 – 229
III. Antigonos Doson	M.ö.	229 – 221

V. Philippos	M.ö. 221 – 179
Perseus	M.ö. 179 – 168

* **Not:** E. MANNI'nin *Fasti ellenistici e romani* 75'e göre, II. Antigonos Gonatas'ın esas olarak Makedonya hükümdarlığı, M.ö. 276 yılında başlayıp M.ö. 241/240 yılında son bulmuştur. Demetrios I. Poliorketes ise, Makedonya'yı M.ö. 294–287 yılları arasında yönetmiştir. E. J. BICKERMAN'ın *Chronology of the Ancient World,* (1980: 129 v.d.)'dan alınmıştır.

PERGAMON'DAKİ ATTALOS'LAR KRALLIĞI*

Philetairos	M.ö. 283 – 263
I. Eumenes	M.ö. 263 – 241
Attalos I Soter	M.ö. 241 – 197
Eumenes II Soter	M.ö. 197 – 159
II. Attalos	M.ö. 159 – 139
Attalos III Philometor	M.ö. 139 – 133
(III. Eumenes = Aristonikos*)	M.ö. 133 – 129

* **Not:** E. S. G. ROBINSON'un *Numismatic Chronology,* (1954: 1) ve E. J. BICKERMAN'ın *Chronology of the Ancient World,* (1980:130)'dan alınmıştır.

TRAKHEIA KRALLIĞI*

Odrysai'nın Kralları	
Teres	M.ö. *ca.* 450
Sitalkes	M.ö. *ca.* 440 – 424
Amdokos Medokos	M.ö. *ca.* 408
Hebryzelmis	M.ö. *ca.* 385
I. Kotys	M.ö. *ca.* 383 – 360/59
Krallığın üç Prens arasında paylaştırılması	
Makedonya Hâkimiyeti	M.ö. *ca.* 342/341

* **Not:** Hellenistik Çağ ve Makedonya hâkimiyeti zamanında yerel prensler tarafından yönetilen bu bölge Roma zamanında, Roma egemenliğine bağlı yerel krallar tarafından yönetilmiş olup, M.ö. 74 yılında Roma eyaleti olmuştur. WOLF–D. BARLOWEVEN'in *Abriss der Geschichte antiker Randkulturen*, (1961: 239) E. J. BICKERMAN'ın *Chronology of the Ancient World*, (1980: 133)'ten alınmıştır.

PONTOS KRALLIĞI*

Mithridates Kios	M.ö.	337/336 – 302/301
Mithridates I Ktistes	M.ö.	302/301 – 266/265
Ariobarzanes	M.ö.	266/265 – *ca.* 255
II. Mithridates	M.ö.	*ca.* 255 – 220
III. Mithridates	M.ö.	*ca.* 220 – 185
I. Pharnakes	M.ö.	*ca.* 185 – *ca.* 170
Mithridates IV Philopator Philadelphos	M.ö.	170 – *ca.* 150
Mithridates V Euergetes	M.ö.	*ca.* 150 – 121/120
Mithridates VI Eupator	M.ö.	121/120 – 63
II. Pharnakes (= Kimmeria Bosporos'unun Kralı)	M.ö.	63–47
Dareios	M.ö.	39–37?

* **Not:** E. J. BICKERMAN'ın *Chronology of the Ancient World*, (1980: 134)'ten alınmıştır.

KAPPADOKIA KRALLIĞI*

İlk olarak Kappadokia'nın bağımsız olduğunu ileri süren yönetici III. Ariarathes'le, M.ö. 255/251–220 kral listesi başlatılmıştır.

Ariarathes IV Eusebes	M.ö.	220 – *ca.* 162
Ariarathes V Eusebes Philopator	M.ö.	*ca.* 163 – *ca.* 130
Ariarathes VI Epiphanes Philopator	M.ö.	*ca.* 120 – *ca.* 111
Ariarathes VII Philometor	M.ö.	*ca.* 111 – *ca.* 100
Ariarathes Eusebes Philopator**	M.ö.	*ca.* 100 – 88

VIII. Ariarathes	M.ö.	*ca.* 96

Hükümdarlığın sona ermesi ve Kappodokia'lıların elit tabakaya mensup Ariobarzanes'i kral seçmeleri.

Ariobarzanes I Philoromarios	M.ö.	*ca.* 95 – *ca.* 62
Ariobarzanes II Philopator	M.ö.	62 – *ca.* 54
Ariobarzanes III Eusebes Philoromaios	M.ö.	*ca.* 54 – 42
IX. Ariarathes	M.ö.	42 – 36
Arkhelaos	M.ö.	36 – M.s. 17

* **Not:** Ariarathes V Eusebes Philopator, Mithridates VI Eupator'un oğluydu. Bu da bize Kappadokia Krallığı'nın M.ö. 100–63 yılına kadar Mithridates tarafından yönetildiğini göstermektedir. E. J. BICKERMAN' ın *Chronology of the Ancient World,* (1980:134)'ten alınmıştır.

BITHYNIA KRALLIĞI*

Zipotes (= M.ö. 298/297 den itibaren Kral)	M.ö.	*ca.* 315 –*ca.* 280
I. Nikomedes	M.ö.	*ca.* 280 –*ca.* 242
Ziaelas	M.ö.	*ca.* 250 –*ca.* 227
I. Prusias	M.ö.	*ca.* 230 –*ca.* 182
II. Prusias	M.ö.	*ca.* 182 – 149
Nikomedes II Epiphanes	M.ö.	149 –*ca.* 127
Nikomedes III Euergetes	M.ö.	*ca.* 127 –*ca.* 94
Nikomedes IV Philopator	M.ö.	*ca.* 94 –*ca.* 74

* **Not:** E. J. BICKERMAN'ın *Chronology of the Ancient World,* (1980: 134)'ten alınmıştır.

ARMENIA KRALLIĞI *

ARTAKSIAS SÜLALESİ

Zariadris'in oğlu Artaksias	M.ö.	*ca.* 189 –*ca.* 164
I. Tigranes	M.ö.	?
Artavasdes	M.ö.	? –*ca.* 95

Tigranes II Megas	M.ö.	*ca.* 95 – 55
II. Artavasdes	M.ö.	55 – 34
Artakses	M.ö.	34 – 20
III. Tigranes	M.ö.	20 – *ca.* 8
IV. Tigranes	M.ö.	*ca.* 8 – M.s. 1
Ariobarzanes	M.s.	2 – 4
III. Artavasdes	M.s.	*ca.* 4 – *ca.* 6

.....

* **Not:** K. TOUMANOV, *Studies in Christian Caucasian History*, (1963: 293); H. SEYRIG, *Revue Numismatique*, (1955: 111) ve E. J. BICKERMAN'ın *Chronology of the Ancient World*, (1980: 135)'ten alınmıştır.

HARİTALARIN VE RESİMLERİN LİSTESİ

HARİTALARIN LİSTESİ

I Galatların Küçükasya'ya Geçişleri ve Hellas'ın İstilâsı [MITCHELL 1993: 14, Harita 2].

II Galatların Küçükasya'daki Faaliyetleri [MITCHELL 1993: 52, Harita 4. a].

III Seleukos Kolonileri [MITCHELL 1993: 41-42, Harita 3].

IIIb Ankyra Muharebesi [MITCHELL 1993: 53 Harita 4. b].

IV Manlius Vulso'nun Galatları Cezalandırma Seferi [WALBANK 1979: III 141, Harita 3].

V Galatların Olympos-Magaba Dağları Savaşları [MITCHELL 1993: 53 Harita 4. b].

VI M.ö. I. Yüzyılda Küçükasya'daki Krallıklar ve Roma Eyaletleri [MITCHELL 1993: 41-42, Harita 3].

*** Not:** Çalışmamızda kullanılan haritalar yukarıda sözü edilen yazarların kitaplarındaki haritaların baz alınmasıyla oluşturulmuştur.

RESİMLERİN LİSTESİ

vae victis [RITCHIE, W.F. 1995: 41 Resim 4.1].

I Galat Kalkanları (*Thyreos*) POWELL 1980[2]: 129

II Fil Tarafından Ezilereke Öldürülen Galat Savaşçı [POTTLER 1885: Figür 10].

III Pergamon Zeus Sunağı [POLLITT 1986: 95, Resim 97].

IV Yaralı Galat [POLLITT 1986: 86, Resim 85].

V Galatlar (Detay) [POLLITT 1986: 88, Resim 87].

VI Zeus Sunağı (Detay) [NEZİH BAŞGELEN Özel Koleksiyonu]

VII İntihar eden Galat ailesi [POLLITT 1986: 87, Resim 86].

İNDEKS

A

Abbassos,100
Abydos 87
Actium 178-179, 181, 241
Adobogionis 154
Adoreos Dağı 65
Adriyatik 11, 232
Aemilius 16
Afrika 5, 169
Agatokles 35, 50
Agdistis Dağı 65
Aigosag'lar 86-87, 238, 246
Ainian'lıların 46
Ainos (= Enez) 94
Aioioriks 125-127, 218- 219
Aiolis 66, 73, 75, 86, 238
Aitolia 43, 46, 49, 93, 96
Aitolia'lılar 43, 45-46, 49
Aizanoi 217
Akdeniz 5, 88, 112, 120, 146, 198, 211, 232, 242, 244
Akhaios 38, 84-85, 88, 238, 246
Akikhorios 39, 41, 46-48, 187-188
Akrasos 76
Aksylon 101
Alabanda 98
Aleksandreia 15, 155, 157-159
Aleksandreia Troas 87
Alketas 33
Allia 9
Almanya 2, 6-8, 21
Alpler 7
Alyattos 101
Amaseia 144, 147, 170
Amastris 134
Ambitouti 191
Amblada 224, 233
Amisos 75, 144-145, 149, 174-175, 240, 247.
Ammianus 4
Amyntas 18, 20, 25, 168, 170, 172-173, 177-179, 180-186, 191, 199, 223, 230, 233
Ana Tanrıça 20, 89-90, 103, 126, 216-217, 219-222
Anabura 100
Ankyra 59, 61-62, 66, 78, 106, 108, 161, 165, 173, 190-191, 224, 235, 238, 241, 248
Ankyra Çayı 106
Ankyra Muharebesi 78
Antigonos Gonatas 37, 50, 53, 87, 188-189, 212
Antigonos Monophtalmos 32-34, 37, 50, 154
Antiokhos I. Soter 26, 37-38, 56, 60, 72-74, 76-77, 79, 112, 202, 207, 209, 239
Antiokhos II. Hieraks 77-78, 80, 83-84, 192, 202, 238, 240, 246
Antiokhos II. Theos 77
Antiokhos III. Megas 27, 85, 88, 91-97, 100, 109, 111-112, 115, 193-194, 241, 248
Antipatros 31, 33, 37, 154
Antipatros Derbetes 180
Antipatros Etesias 53, 55, 189
Antonius, Marcus 16, 20, 166-179, 184, 199, 241, 247
Antonius, Thallus (Miletos'lu) 70
Apameia 95, 99, 112
Apameia Andlaşması 112, 115-116, 119, 124
Apameia Kibotos 74, 76, 112, 171, 182
Apaturios 84-85, 202, 241
Apollo 2, 215
Apollon 5, 47, 49, 69-70, 82, 126, 212, 219

Apollonia 76, 170-171, 180, 182
Apollonios (Aphrodisias'lı) 60
Apollonius (Mısır'lı) 59
Aquilius, Manius 136-137, 152
Aquillius, Manius 130, 135
Aquitan'lar 3
Ares 223-224, 249
Ariarathes IV., Eusebes 93, 110, 112, 118-119, 125
Ariarathes V., Eusebes Philopator 125, 130
Ariarathes IX., Eusebes Philopator 134
Ariobarzanes I. (Pontos Kralı) 75
Ariobarzanes I., Philoromaios 135, 141
Ariobarzanes III., Eusebes Philoromaios 157-159, 162
Aristarkhos 150, 157
Aristonikos (= III. Eumenes) 129-130
Aristoteles 10
Arkhelaos 137, 140, 174
Armenia 117, 132-134, 144-145, 147, 155, 176-177
Armenia Minor 134, 150, 157-158, 162, 176, 197
Arrhidaios (= III. Philippos) 33
Arsakes 170
Arsinoe 35-36
Artaksata 145
Artavasdes II. 155
Artemis 82, 97, 224-225, 243, 249
Arykandos Vadisi 71
Asandros 32
Askaios 223
Askania Limne Gölü 99
Asklepios 102, 128, 220, 224, 243, 249
Aspendos 99
Astakos Körfezi 177
Ateporiks 174
Athena 82-83
Athena Tapınağı 45, 82
Athenaios (= II. Attalos'un kardeşi) 98, 105
Atina 39, 47, 50, 81, 154, 169
Atinalılar 43-44, 49, 154
Atlantik 7
Attalos I. Soter 19, 38, 80-90, 192, 207, 209, 238, 246
Attalos II. 19, 92, 97, 102, 105, 108, 117-118, 120,129, 218, 221
Attalos III. Philometor 129
Attika 43, 231
Attis 19-20, 125-128, 217-219, 221
Avienus 1
Avrupa 2, 4-5, 7-8, 11, 63, 68, 111, 216
Avusturya 7, 21

B

Babil 85
Baden 8
Bastarn 147
Battakes 219, 221
Belçika 7
Belga'lar 3
Beudos 100
Bithynia 54-55, 57-58, 64-66, 72, 74-76, 83, 87, 113, 115-117, 119, 121, 124, 128, 130, 134, 136, 139, 143, 149, 154, 161, 189-190, 202, 237, 240, 245, 247
Bituitos 140, 148, 202
Blaudos 76
Blukion 22, 165, 241, 248
Boiotia 43, 49
Boiotia'lılar 43
Bolegassos Dağı 65
Bolgios 40-41, 50, 52, 187-188, 239
Bosporos (= İstanbul Boğazı) 55, 189
Bosporos Krallığı 155
Bosporos (= Kimmeria) 162-163
Brennos 8, 15, 17, 39, 41-49, 52, 56,

58, 187-188, 212, 219
Brigatos 173
Britannia 7, 197
Brogitaros 150-152, 154-155, 198, 220, 242, 248
Brundisium 122
Brutus 16, 153, 161, 165-167, 171, 179, 241, 247
Burgundy 8
Byzantion 53-54, 63, 188-189, 245

C

Caesar, Gaius Iulius 3, 6, 15-16, 155-169, 174-175, 197-199, 215, 227
Calvinus 157-159
Capitolium 9, 165
Carnut 227
Cassius 136, 166, 168, 171, 179, 241, 247
Castor Tapınağı 151, 220
Cebelitarık 2, 5
Censorius, Lucius 167
Cicero, Marcus Tullius 1, 15-16, 136, 139, 151, 153, 164, 168, 175, 220
Cilicia 135, 153, 164, 168
Cimber, Tullius 166
Claudianus 58
Clodius, Publius Pulcher 145, 151, 220
Comitia centuriata 97
Comitia tributa 97
Cotta, M. Aurelius 143
Crassus 16, 153

D

Damastris 149
Dardanos 90, 140-141
Dardanos Andlaşması 141
Darsa 99
Dasteira 147
Deiotaros 15, 21-22, 139-141 143-144, 147, 150-168, 170-171, 179, 191, 196-199, 220, 224, 242, 248
Deiotaros Philadelphos 165, 172, 175, 179, 199
Delos 116, 137
Delphoi 47-49, 52, 56, 67, 126, 188, 212, 214, 219
demarkhe 40
Diadokhoi 32
Didyma 70, 126, 219
Dindymon 65
Dionysios I. 10, 30
Diopantos 132
Domnekleios 175
Domnilaos 156, 175
Dryides 27, 212, 216, 227-229
Drynemeton 27, 191, 226-228, 248
Dyitalos 173
Dyitalos (Amyntas'ın Babası) 183
Dyteutos 182, 223

E

Epeiros 178
Ephesos 96, 110-111, 113, 118, 154, 157, 167, 239, 246
Ephoros 1, 11
Eposognatos 100-101, 103, 114, 193-194
Eridanos 5
Eriza 98
Erythrai 69, 73, 89, 206
Etrüsk 8
Eumakhos 139, 143
Eumeneia 20, 176
I. Eumenes 79-80
II. Eumenes 15, 19-20, 81, 93-98, 100, 102, 112-113, 115-129, 195, 213, 218, 221
Eumenes, İskender'in sekreteri 33
Euphrates 63, 145, 153, 158

F
Flamininus, T. Quinctius 116-117
Fransa 1, 6-7, 21
Fulvia 20, 167-168, 176

G
Gaizatoriks 92, 118
Galatea 3, 235
Galatia 12, 14-16, 18-20, 23, 25-27, 56, 58, 60-62, 65, 79, 93-94, 99, 101, 118, 125, 128-129, 132, 134, 136, 139, 141, 143, 147, 149, 153, 160, 163-164, 166-167, 172, 177-180, 186, 191-192, 194, 196, 198-199, 211, 214-215, 222, 224, 226, 229-230, 232-234
Galatos 4, 235
galdea 3
gallart 3
Galler 2-3, 9, 53
Galli 2-3, 5-6, 59
Gallicia 7
Gallos Irmağı 63, 65
Gallus 2-3
Galyalılar 6, 206, 213, 215, 227-229, 231
Gangra 174
Gaulotos 104, 114, 193-194
Gazelonitis 150, 197
Germen 6, 210
Gorbeus 165, 241, 248,
Gordion 22, 24, 66, 80, 100, 102-104, 235, 241, 248
Gordios 59
Gordiu teikhos 98
Gordiutichos 98
Gracchus, Tiberius 16

H
Hallstatt 7, 21
Halys (= Kızılırmak) 4, 34, 57-59, 63-66, 108, 110, 119, 144, 149, 174, 181, 190, 196, 247
Hannibal 89, 91, 95, 116-117
Harpasos 97
Hegesianaks 68
Hekataios 1, 13
Helios 5
Hellas 5, 10, 12, 14, 17-19, 21, 24, 26, 31, 39, 41-43, 46, 49-52, 58, 67, 137, 140, 167, 187-188, 212, 238-239, 242
Hellespontos 32, 36, 53-55, 58, 66, 83, 86-87, 93-94, 103, 113, 245
Helvius, Gaius 105
Herakleia Pontika 47-49, 74-75, 92, 140, 174-175 181, 223, 240
Herakles 4, 68
Herkynia 6-7
Hermos Irmağı 36, 86
Hiera Kome 97
Hierapolis 76
Hindistan 37, 88
Homonad'lar 184-186
Hyperborea 5
Hyperokhos 49

I
Iber 7
Ida Dağı 79, 89
Ilion 68, 87, 141
Illyria 11, 39, 41, 137
Indos Irmağı 88
Ionia 43, 63, 66, 75, 86, 168, 238, 246
Ipsos 34, 36
Ipsos Ovası 34
Iris (= Yeşil Irmak) 144, 147, 170, 223
Isauria 142-143, 171-172, 180-181, 185, 199
Isinda 65, 71, 99
Istros, (= Tuna Irmağı)2, 6-8, 11-12, 39, 148

Iunius, M. 125
Iuppiter 215

İ

İrlanda 3
İskender, III. Aleksandros 11-12, 18, 31, 34, 36-37, 39, 192
İskit 132, 147
İspanya 7, 164, 177
İsviçre 8
İtalya 5, 7-8, 16, 89, 91, 135, 141, 148, 169, 206

K

Kabeira 144
Kaikos 55, 76, 79-81, 83, 86, 207
Kales Irmağı 74
Kallimakhos 4, 82
Kallippos 43
Kambulares 187
Kappadokia 4, 19, 25-26, 32, 58, 65-66, 93, 110, 112, 119, 125, 130, 134-136, 141-142, 158, 160, 162-163, 180, 190, 217, 225, 233
Kappadoks Irmağı 65
Karadeniz (= Pontos Eukseinos) 2, 34, 53-55, 57-59, 63, 74, 117, 132, 135, 141, 146, 181, 188, 196-197
Karalis Gölü 100, 173
Karalitis Gölü 98, 100
Karanitis 173-174
Karia 32, 59, 83, 92, 98, 113, 233
Kassandros 34
Kassignatos 118, 120
Kastor 163-164, 167-168, 172, 175, 199
Kastor Saokondarios 163-165
Kastor Tarkondarios 156, 165, 167
Katalonia 8
Kelainai 74, 112
Keltia 57
Kentoarates 77, 202, 239
Kerasos 117
Kerethrios 39, 52, 187
Khaironeia 137
Khersonessos (= Kırım) 132, 141, 148
Khiomara 106-107, 114, 243, 249
Kholoros 127
Kibyra 98
Kiderios 53, 187-189
Kilikia 32, 73, 92, 112, 143, 146, 158, 160, 167-168, 170-171, 179, 181, 185-186
Kleopatra 168, 179, 181
Kolkhis 133, 141, 147, 150, 156, 197
Kolobatos Irmağı 24, 98
Koloe Gölü 83-84
Komana, Kappadokia 219, 223
Komana, Pontos 141, 144, 158, 174, 182, 219, 222-223
Kombolomaros 104, 114, 194-195
Kombutis 45
Kommontarios 53
Kommontorios 187-188
Konnakoriks 140
Korniaspa Dağı 65
Kotyora 117
Krateros 31-32
Kremna 20, 171, 173, 182
Ksyline Kome 99
Kurupedion 37, 38, 79
Kurupedion Muharebesi 37, 38, 79
Kurupedion Ovası 36, 38
Kybele 19, 20, 91, 102-103, 125, 127, 216-222
kyklops 3, 235
Kyrenaika 33
Kyrene 53, 189
Kyrmasa 99
Kyzikos 68, 143, 178

L
La Tène 7, 21
Labienus 168
Lamia Körfezi 44-47
Lampsakos 87, 91, 113
Laodike 131-132
Laodikeia 76, 154, 169, 224
Laodokos 49
Laranda 180
Leokritos 118
Leonnatos 32
Leonnorios 53-55, 57, 68-69, 187, 189, 221
Lepidus 169
Lesbos 136, 154, 156
Leuktra 10
Licinius, P. 123
Liguria 1
Limyra 71
Loire 7
Lokris'liler 43
Lucretius 125
Lucullus 16, 143-147, 152, 161, 176
Luturios 53-55, 57, 68, 187, 189
Lydia 66, 76, 83, 168
Lykaonia 63, 65, 130, 169-171, 180-182, 199, 201, 224, 230
Lykia 32, 71, 73, 92, 113, 116, 141, 183
Lykomedes 170, 174
Lysimakheia 36-37, 50, 54, 93-94, 188, 212
Lysimakhos 32-38, 50, 54, 154
Lysinia 99
Lysinoe 99
Lysis 24, 98

M
Magaba Dağı 65, 104, 108, 209, 241
Magnesia 14, 27, 36, 79, 85, 92, 95-97, 100, 112, 141, 193-194, 209, 240
Magnesia ad Sipylum 36, 95, 97, 100, 112, 193
Maiandros 97
Makedonia 11
Makedonya 11-12, 31-34, 37, 39-43, 50-53, 55, 67, 76, 79, 93, 95, 119-120, 122, 154, 166, 188-189, 200, 208, 237, 239
Makedonyalılar 11
Makestos Irmağı 86
Malia 49
Mandropolis 98
Marius 16, 134, 219, 221
Mars 215
Massalia 1, 7-8, 13, 91
Megalesion 90
Megalopolis 173-174
Megara'lılar 43
Men, Askaios 215
Menandros 36
Menodotos 154
Mesogis Dağı 76
Messala, Marcus Valerius 111
Metaurus Muharebesi 91
Metropolis 99
Mezopotamya 84, 169
Mısır 4, 32-33, 35, 37-38, 59, 71, 73, 77, 88, 92, 156, 160, 168-169, 178, 190, 237
Midaeon 177
Midas 59, 61, 90, 108, 177
Miletos 1, 13, 70, 177, 206, 231
Minerva 215
Mithras 215
Mithridates, Armenia Satrabı 117
Mithridates I. Ktistes 59-60, 75, 190, 201, 237, 240, 245, 247
Mithridates II. 75, 77, 240, 247
Mithridates V. Euergetes 131-132
Mithridates VI. Eupator 20, 131-149, 152, 155, 157-158, 170, 173, 196-197, 202, 210, 238, 243, 246, 248

Mithridates Khrestos 131-132
Mithridation 134, 151, 197
Mokissos 118
Molon 85
Morzios 110, 113
Mosella Irmağı 7
Murena 15, 141-142, 152
Mygdonia 65
Myrina 73
Mysia 58, 62, 76, 86, 104, 115

N
Nakrasos 76
Narbo 1, 13
Nascia, Scipio 90
Naulocus 177
Neapolis 149
Nikanor 84-85, 202, 241
Nike 167
Nikomedes I. 55, 57 59-60, 68, 74-75, 86-87, 198, 201, 237, 240, 247
Nikomedes II. Epiphanes 130
Nikomedes III. Euergetes 134
Nikomedes IV. Philopator 135, 141-142
Nikomedia 177
Nikopolis 159, 178
Nisibis 146
Nobilior, Marcus Fulvius 96, 111
Nympha 3, 235

O
Obizene 65
Obrimotes 183
Octavianus 166-167, 169, 171, 177-182, 186, 223, 241
Octavius, Gnaeus 125
Oita Dağı 43, 45-46
Olba 216
Olympos Dağı 24, 58, 65, 83, 104-105, 107, 109-110, 209, 241
Oppius 136
Orestorios 45
Orkhomenos 137
Oroanda 65, 100, 104
Orontes Irmağı 33
Ortiagon 104, 106-107, 114-117, 193-195, 243, 249

P
Pacorus 168-169
Paionia 39, 41-42
Pamphylia 32, 73, 99, 172, 180, 186, 199
Pantikapaion 148
Paphlagonia 4, 25-26, 32, 57, 59, 64-65, 92, 110 117, 119, 131, 134, 135, 143, 149, 167, 175, 190, 237, 247
Parnassos 118
Parnassos Dağı 48
Part 153, 168-169, 172, 176
Partlar 135, 153, 167-171, 238, 244, 246
Parthenios 4
Paryadros Dağı 144
Patisius, Quintus 158
Patrai'lılar 46
Peion 22, 161, 241, 248
Peloponnesos Yarımadası 46
Peltai 76
Perdikkas 32-35
Pergamon 14, 19-20, 22-23, 34-36, 38, 68, 79-83, 89, 92-97, 113, 115-117, 119-122, 124-125, 127-130, 133-134 137-138, 155, 162-163, 194-195, 207, 213, 218-219, 221, 238, 246
Perperna 130
Perseus 119-121, 208
Pessinus 19-20, 24, 57, 63, 65-66, 80, 90, 100, 102, 126, 151, 190, 217-222

Phanorkes 69
Pharnakeia 150, 196
Pharnakes I. 92, 117-119, 196
Pharnakes II. 148, 157-164, 170, 210
Pharsalos Ovası 156-157
Pharsalos Muharebesi 156, 159, 162, 175
Philetairos 35-36, 38, 69, 79, 120
Philippi Muharebesi 20, 166-168, 170-171, 179, 241, 247
Philippus, *consul* 120
Philippos II. 11, 31, 200
Philippos V. 91, 93, 115, 119
Philippos, köle hekim 164
Philonides 176
Philotas 32
Phoinikous 71
Phokaia 1, 7, 91
Phrygia 4, 20, 25-26, 32-33, 57-66, 73-74, 76, 78, 84, 90, 94, 99-100, 113, 115, 123, 132-133, 136, 142-143, 171, 176, 180-181, 190, 214-216, 231, 233, 235, 237, 245, 247
Phrygia Epiktetos 58, 65-66, 76, 115-11, 177, 192, 217
Phrygia Hellespontos 83
Phrygia Paroreia 77, 142, 169, 171, 180, 182, 223
Phylakos 49
Pirene Dağları 7
Pisidia 23, 25, 65, 71, 99, 142-143, 169, 171-173, 180-182, 184-185, 223-224, 233
Pisidia Antiokheia'sı 76, 171, 182
Platon 10
Plite 101
Polemon 169-170, 173, 176, 178
Polonya 7
Polykritos 69
Polyphemos 3-4, 235
Pompeiopolis 149
Pompeius 15-16, 21, 139, 144, 146-147, 149-150, 152, 155, 156-158, 161, 163, 167, 174-177 197-198, 242
Pompeius, Sextus 177
Pontos 4, 20, 25-26, 32, 36, 57, 59, 62, 64-66, 75, 77, 92, 103, 117, 129-133, 136-137, 140-145, 147, 149, 152-153, 155, 161, 170, 173-174, 176, 178, 182, 190, 196-197, 202, 210, 217, 222-223, 237-238, 240, 242-244, 245-248
Pontos Kappadokia'sı 57, 134, 142, 174
Pontus 142, 149
Poredoriks 136
Portekiz 7
Posdala 146
Prausi Kabilesi 187
Priene 70, 206
Propontis 36, 55, 177
provincia Asia 130, 141, 159
provincia Galatia 186
provincia Pontus et Bithynia 149
Prusias I. 87, 115-117
Ptolemaios I. Soter 4, 32-35, 37-38, 50
Ptolemaios II. Philadelphos 37-38, 53, 59, 73, 82, 189-190, 237
Ptolemaios III. Euergetes 77
Ptolemaios IV. Philopator 88
Ptolemaios V. Epiphanes 92-93
Ptolemaios Keraunos 37-38, 40, 67, 79, 239
Pydna Muharebesi 120-121
Pylaimenes 149, 186
Pyrene 2
Pyrrhos 16, 48, 50, 72

Q

quinqueremis 89
Quinta, Claudia 90

R

Ren (Rhenus) Irmağı 6-7, 58
Rhon 8
Rigosages 191
Rex, Marcius 146

S

Sagalassos 99, 182
Sagylion 170
Salinator, Gaius Livius 111
Sandalion 182-185
Sangarios Irmağı 57, 59, 63, 64-66, 102-103, 190, 247
Sardis 79, 88, 93, 95, 107, 114, 123, 243
Sarmat 147
Scipio, Lucius (*Asiaticus*) 94, 96, 112
Scipio, Publius (*Africanus*) 94, 96, 112
Seine Irmağı 7
Seleukeia Sidera 76
Seleukos I. Nikator 33-38, 50,, 79, 93
Seleukos II. Kallinikos 77, 84, 238, 245
Seleukos III. Soter 83-85, 202, 241, 246
Seleukos'lar 60, 72, 76-77, 79, 85, 96, 146, 191, 194
Selge 185
Senatus 90, 97, 117, 121-122, 124-125, 128-129, 149-151, 156, 160, 165, 186, 198, 220
Servilius 142, 152
Severus, Iulius C. 173
Sibylla 89
Sibylla Kitapları 89
Side 20, 94, 172-173
Sinatos 224-225
Sinda 98
Sinope 59, 117, 131
Sinoriks 196, 209, 224-225
Sipylos Dağı 36, 94
Skorpioi 191
Smyrna 130
Sokrates 135
Sosthenes 41-42
Sperkheios Irmağı 42-44, 204
Strato (Tiran) 174
Stratonike 113
Stratonikeia 130
Sulla 16, 135, 137, 140, 146, 152
Suriye (= Syria) 33-34, 36, 38, 72-73, 76-77, 85, 88, 92, 95, 160. 168, 178-179
Synnada 99, 123
Syrakusai 10, 39, 232

T

Tabai 98
Tarentum 231
Tatta (= Tuz) Gölü 61, 63-64, 117, 173, 229, 231
Tavion 66, 151, 198, 224, 235, 241, 248
Tektosag 55-57, 66, 80, 83, 95, 101, 104, 107-109, 114-115, 150, 156, 165, 167, 175, 189-191, 194-195, 245
Termessos 25, 65, 71, 183-184
Teuton 219, 220
Thabusion 98
Themissonion 24, 74
Themistes 87
Theopompos 11
Thermopylai 15, 42-44, 46-47, 93
Thesmophoria Festivali 70
Thessalia 41-42, 49-50, 120, 157
Thyateira 69, 76
Thymbros Irmağı 65
Tiber (= Tiberis) 9
Tigranes 135, 144-145, 197

Tigranokerta 145
Tigris (= Dicle) Irmağı 146
Titius, Marcus 177
Tolistobog 22, 55-56, 66, 74, 80, 83, 91, 95, 100, 102-104, 106, 108, 114-115, 125, 150, 151, 165, 189-192, 194-197, 218, 220, 224, 245
Toroslar 67, 71-72, 76, 83-85, 95-96, 112, 180-181, 185, 207, 209
Toutobodiaki 191
Trakya (= Thrakia) 32, 34, 37-38, 42, 50, 52, 58, 67, 93, 137, 188, 202, 237-238, 240
Trakyalılar 39
Tralles 122
Trapezus 150, 196
Tribal 11, 39
Tribal'ler 11
Triparadeisos 33
Troas Bölgesi 55, 68, 86-87, 189
Trogitis Gölü 185
Trokmi 55-56, 65-66, 95, 104, 109-110, 114-115, 125, 145-146, 150-151, 155, 162-163, 165, 174, 189-191, 194-195, 198, 220, 233, 245
Trokondas 183-184
Tylis Krallığı 53, 84, 86, 88, 189, 202, 240, 247
Typallia 183

U

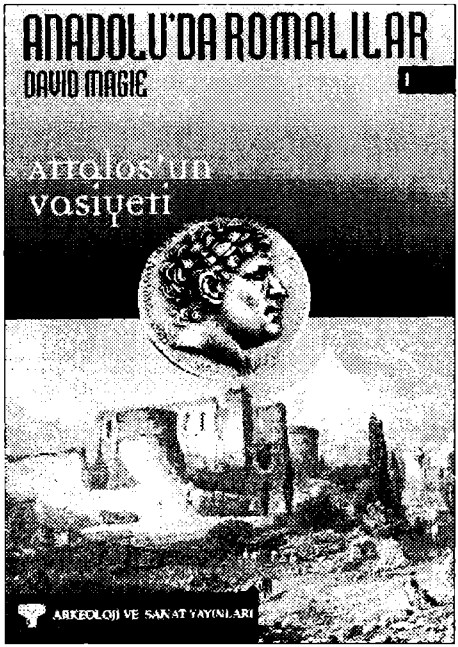
Ukrayna 147
Urnfield 7, 21

V

vae victis 9
Venditius 169-170
Vix 8
Voturi 191
Vulso, Manlius 14, 16, 18-19, 22, 27, 96-114, 194, 204, 207, 209, 217, 221

Z

Zama 91
Zela 161, 174
Zenon (Laodikeia'lı) 169
Zeus 82-83, 167, 243, 249
Zeus Sunağı 19, 21, 83-84
Zeus Tapınağı 61, 217
Ziaelas 74, 83, 202, 240
Zipoites 54-56, 60, 74, 189
Zmertoriks 176

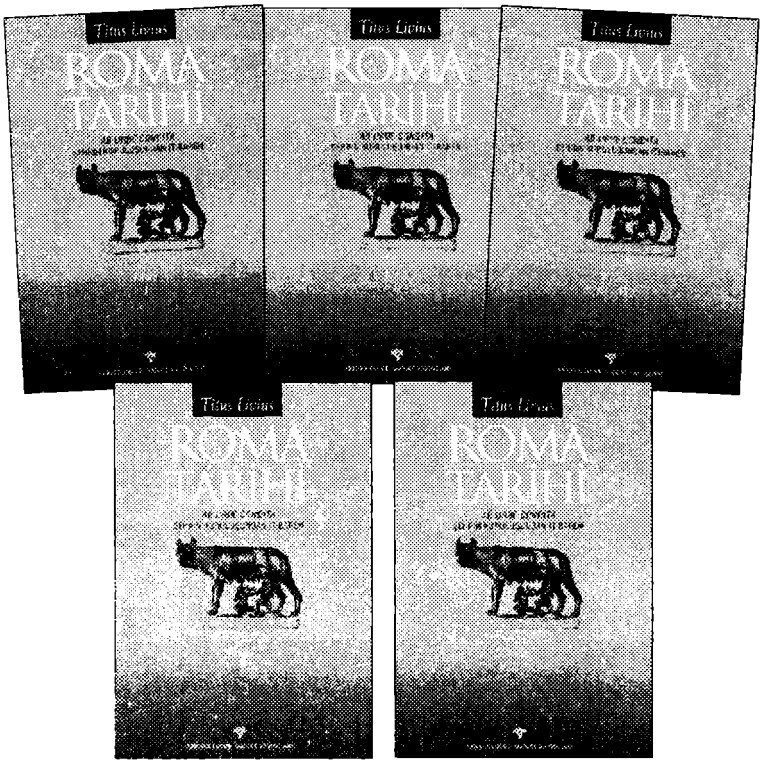
ANADOLU'DA ROMALILAR (I)

Attalos'un Vasiyeti

DAVID MAGIE

13.5 x 19.5 cm, 168 sayfa, 21 SB resim
ISBN 975-6899-49-2

Ege Denizi'nden yaklaşık 18 km içeride geniş ve verimli Bakırçay Vadisi'nin kuzey ucunda yalçın bir kayalığın üzerinde Bergama Kalesi yer alır. Burada M.Ö. II. ve III. yüzyıllarda bir dizi yetenekli kral Batı Anadolu'nun büyük güçlerinden biri haline gelen bir krallık kurmuşlardır. Bergama krallarının sonuncusu III. Attalos'un vasiyetnamesiyle bu krallık M.Ö. 133'te Roma'nın egemenliğine girmiştir. David Magie'nin anıtsal eserinin bu bölümü Bergama Krallığı'nın tarihine ışık tutmaktadır.

ROMA TARİHİ

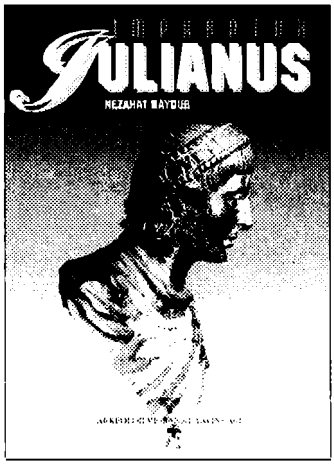
TITUS LIVIUS

Çeviri:Sabahat Şenbark

13.5 x 19.5 cm. ciltli, şömizli
ISBN 975-7538-71-X (Tk.)

Klasik metinlerin çevirisi bu alanda çalışma yapan kişilere birinci elden kaynak teşkil etmesi bakımından son derece önemlidir. Titus Livius'un *Ab Urbe Condita* (Şehrin Kuruluşundan İtibaren) adını taşıyan ve günümüze I-X, XXI-XLV sayılı 35 kitabın tam olarak diğerlerinin Periochae denilen kısa özetlerinin kaldığı bu anıtsal eser, M.Ö. 753'te Roma'nın kuruluşundan Augustus'un üvey oğlu Drusus'un M.Ö. 9'da ölümüne dek meydana gelen bütün olayları gözler önüne seren en önemli kaynaktır.

KİTAP I;	132 sf, ISBN 975-7538-23-X
KİTAP II;	118 sf, ISBN 975-7538-70-1
KİTAP III-IV	256 sf, ISBN 975-7538-87-6
KİTAP V-VII;	272 sf, ISBN 975-6899-43-3
KİTAP VIII-X;	288 sf, ISBN 975-6899-44-1

İMPARATOR JULIANUS

NEZAHAT BAYDUR

13.5 x 19.5 cm, 208 sayfa, SB resimler

ISBN 975-6899-46-8

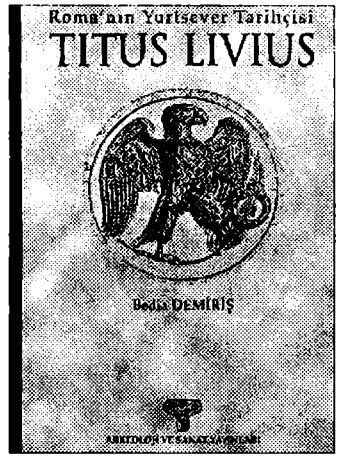
4. yüzyılda yaşamış olan Julianus, kendisi de bize eşine pek seyrek rastlanacak ölçüde çok belge bırakmıştır. Zamanının tüm bilgileri ile dolu olan Julianus'un yazıları, özellikle mektupları bizim için büyük bir değer taşır. Çünkü iç dünyasının tüm zenginliğini, duygularını, ideallerini bunlarda içtenlikle dile getirmiştir. Nezahat Baydur tarafından hazırlanan bu eser, geç Roma tarihinin bu ünlü kişisinin yaşamı ve yaptıkları üzerine elimizdeki kaynaklara dayanarak, yan tutmadan, olabildiğince gerçeğe uygun bilgi vermeyi amaçlamaktadır.

Roma'nın Yurtsever Tarihçisi

TITUS LIVIUS

BEDİA DEMİRİŞ

138 sayfa, 13.5 x 19.5 cm
ISBN: 975-6899-02-6

İnsanlık tarihinin İ.Ö. 3. binden İ.S. 6. yüzyılın sonuna kadar uzanan zaman dilimi bilim adamlarınca eskiçağ olarak isimlendirilmiştir. Sizlere sunulan bu eser eskiçağ zaman dilimlerinden bir tarih yazarını konu edinmiştir. Sözü edilen yazar Eski Roma'nın Patavium doğumlu tarihçisi Titus Livius'tur. Çalışmanın amacı, yaşadığı tarih dilimi yaklaşık olarak İ.Ö.I. yüzyılın sonu ile İ.S.I. yüzyılın başı olarak belirlenen tarih yazarı Titus Livius'u aşağı yukarı 21 yüzyıl sonra bir başka gözle yeniden değerlendirmektir. Zamanımızdan çok uzak yüzyıllarda yaşamış olmakla beraber kendi zamanının bu çok ünlü yurtsever tarihçisinin herşeyden önce bir insan olarak benimsediği pek çok değerlerin yüzyılımızda da geçerliliğini sürdüren evrensel değerler olduğunu görmek aradaki zamansal uzaklığı ortadan kaldırmasa bile, onun zamanını yaşadığımız zamana yaklaştırarak onu ve yazdıklarını daha iyi anlamamıza ve yormamıza olanak sağlamaktadır.

ARKEOLOJİ VE SANAT YAYINLARI

YAYIN LİSTESİ

Antik Kentler Dizisi:

1) Behramkale ASSOS, *Ümit Serdaroğlu*

1a) Behramkale ASSOS, *Ümit Serdaroğlu (İng.)*

2) Zemuri Taşları, LİMYRA *Jürgen Borchhardt (çev. G. Yümer)*

Deneme, Eleştiri ve Tarih Dizisi:

1) Türk İslam Sanatı Üzerine Denemeler, *Doğan Kuban*

2) Karşıtı Aramak (Sanat Tarihi Yazıları), *Sezer Tansuğ*

3) Antik Çağda Kentler Nasıl Kuruldu? *R. E.Wycherley*

7) Minos Uygarlığı, *Stylianos Alexiou (çev. E. T. Tolunay)*

8) Etrüsk Sanatı, *Elif Tül Tulunay*

9) Öneriler, *E. Tatar- M. Özdoğan - N. Başgelen*

10) İlkçağda Trakya, *Afif Erzen* (ciltli)

11) İşte Anadolu, *Ömer Tuncer*

12) Bizans I, E. Gibbon *(çev. A. Baltacıgil)*

12 a) Bizans I, E. Gibbon *(çev. A. Baltacıgil)* (ciltli)

13) Eskiçağda Harran, *Aynur Özfırat*

14) Tarihöncesi İnsan, *R. Braidwood (çev. B. Altınok)* (ciltli)

15) Antik Çağda Doğan Bir Eğitim Sistemi: Rhetorica Ç. *Dürüşken*

16) Bizans II, Edward Gibbon *(Çev. A. Baltacıgil)*

17) Urartu Döneminde Elazığ (Alzi) ve Çevresi, *K. Köroğlu*

18) Nahçıvan Arkeolojisi *Veli Bahşaliyev*

19) Roma'nın Yurtsever Tarihçisi Titus Livius, *Bedia Demiriş*

20) İmparator Iulianus *Nezahat Baydur*

21) Anadolu'da Romalılar, *David Magie*

22) İslâm Öncesi Türk Sanatı, *Erdem Yücel*

23) Antikçağ Anadolusu'nun Savaşçı Kavmi Galatlar, *Murat Arslan*

Müze, Sergi, Koleksiyon Katalogları Dizisi *(İng./Tür):*

1) Büst Şek. Kantar Ağırlıkları,*Y. Meriçboyu-S.Atasoy*

2) Hüseyin Kocabaş Koleksiyonu Cam Eserler Kataloğu
Yücel Akat-Dr. Nezih Fıratlı-Hüseyin Kocabaş

3) Anadolu'dan Mezar Stelleri, *Şehrazat Karagöz*

4) Tire ve Çev. Pişmiş Toprak Lahitler, *Adil Evren*

5) İst. Ark. Müzesinden Bir Grup Frig Keramiği, *Güldem Polat*

6) İstanbul Büyük Saray Mozayiği, *W. Jobst-B.Erdal-C.Gurtner*

Antik Kaynaklar Dizisi:

1) Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika), *Strabon (çev.A. Pekman)*

2) Hero ile Leandros, *Mousaios (çev. B. Umar)*
3) Roma Tarihi, *Titus Livius Kitap I (ciltli) (çev. Sabahat Şenbark)*
4) Roma Tarihi, *Titus Livius Kitap II (ciltli) (çev. Sabahat Şenbark)*
5) Yapılar, *Prokopios (çev. Erendiz Özbayoğlu)*
6) Roma Tarihi, *Titus Livius Kitap III-IV (ciltli)*
7) Aleksandros ya da Düzmece Yalvaç, *Lukianos (Çev.E. Varinlioğlu)*
8) Roma Tarihi, Titus Livius Kitap V-VI-VII *(Çev. S. Şenbark)*
9) Roma Tarihi, Titus Livius Kitap VIII-IX-X *(Çev. S. Şenbark)*

Araştırma, İnceleme ve Belgeleme Dizisi:

1) Onar Dede Mezarlığı ve Şeyh Hasan Öner, *İ. Kaygusuz*
2) Afyon Türkmen Mezar Taşları, *M. Seyirci-A. Topbaş*
3) Doğada, Bilimde, Sanatta Altın Oran, *M. Suat Bergil*
4) Antik Devirde Çocuk Eğitimi, *Ian Jenkins (Çev. Hasan Malay)*
5) Antik Devirde Gladyatörler, *H. Malay-H. Sılay*
6) Avrupada Resim Sanatı, *Tayfun Akkaya-Engin Beksaç*
7) Doğu Anadolu'da Urartu Sulama Kanalları, *Oktay Belli*
8) Nahçıvan'da Arkeolojik Araştırmalar, *Oktay Belli-Veli Sevin*

Eski Anadolu Uygarlıkları Dizisi:

1) Hitit Mimarlığı, *W. Schirmer*
2) Anzaf Kalesi ve Urartu Tanrıları, *Oktay Belli*
2a) The Anzaf Fortresses And The Gods Of Urartu *Oktay Belli*
3) Neolithic in Turkey. The Cradle of Civilization

El Sanatları, Folklor ve Etnografya Dizisi:

1) Hece Tahtaları, *Naci Eren*
2) Kaşık ve Kaşıkçılık, *Naci Eren*

Bölge, Şehir ve Semt Monografileri Dizisi:

1) Peygamberler Şehri Urfa, *Mustafa Ayataç*
2) Efes'in Öyküsü, *Sabahattin Türkoğlu*
3) The Story of Ephesus, *Sabahattin Türkoğlu*

Konferanslar Dizisi:

2) Alkım Konferansları

Tarihi Coğrafya Taramaları ve Araştırmaları Dizisi:

1-2) Homeros/İLYADA - Xenephon/ ANABASIS *Nezih Başgelen*

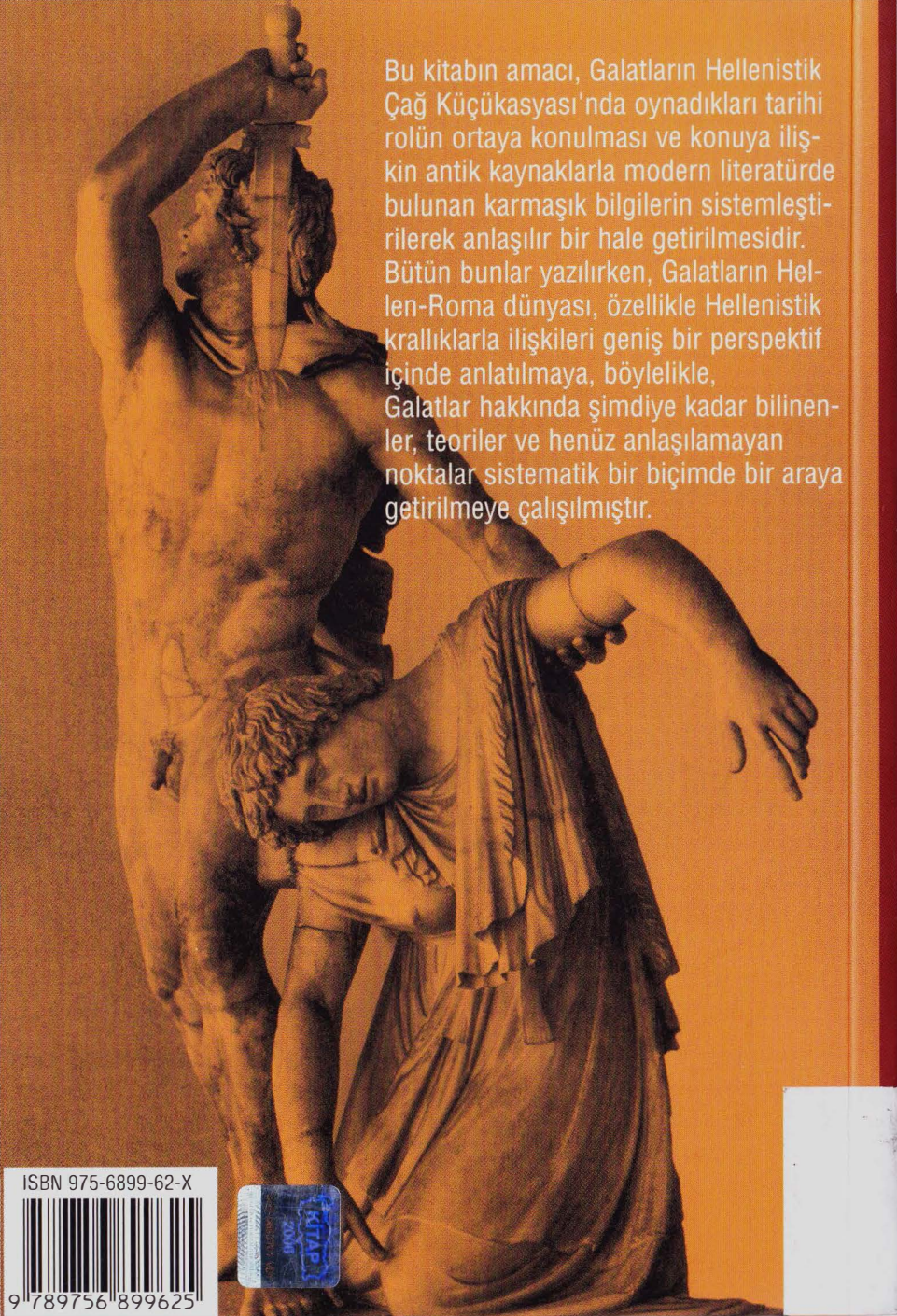
Tıpkı Basımlar Dizisi:

1-4) Une Necropole Royale A Sidon, *O. Hamdy Bey-Th. Reinach*
3) Zwei Babylonische Antiken Aus Nippur, *E. Unger*
6) Monuments Turcs D'Anatolie: Kayseri-Niğde, *A. Gabriel*

Kazı Monografileri Dizisi:

1) Eski Malatya Nekropolü Kazısı, *Mahir Akturan*
2) Boubon Sebasteionu ve Heykelleri, *Jale İnan*
3) Amorium, *Christopher Lightfoot*
4) Bir Erken Demir Çağ Nekropolü/ Van-Karagündüz, *Veli Sevin/Ersin Kavaklı*
5) Toroslar'da Bir Antik Kent, Seleukeia?-Lyrbe?, *Jale İnan*

Eskiçağ Dinleri ve Mitolojileri Dizisi:
2) Theseus ve Kentauromakhia, *Elif Tül Tulunay*
3) Efsuncu Orpheus, Orpheus The Magician, *Füsun Tülek*
4) Mitras Gizlerinin Kökeni, *David Ulansey (çev. H. Ovacık)*
Sikke, Madalya ve Mühür Katalogları Dizisi:
1) İncilipınar Definesi, *Yücel Akat (İn./Tür.)*
2) Antik Anadolu Nümismatiği Bibliyografyası, *Oğuz Tekin*
3) Antik Çağ İkonografisinde Erciyes, *Oğuz Güler*
Antik Nümismatik Dizisi:
1) Antik Nümismatik ve Anadolu, *Oğuz Tekin*
2) Grek Sikkeleri, *Sabahat Atlan*
3) Antik Nümismatiğe Giriş, *Stefan Karwiese*
4) Roma Sikkeleri, *Nezahat Baydur*
Kazı Rehberleri Dizisi:
2) Üçtepe Kazısı, *Veli Sevin*
Armağan Kitapları Dizisi:
1) Jale İnan Armağanı
2) Zafer Taşlıklıoğlu Armağanı, Anadolu ve Trakya Çalışmaları
3) Metin Akyurt-Bahattin Devam Anı Kitabı
Kongre, Sempozyum, Panel Dizisi:
1) Türk Tıbbının Batılılaşması
2) Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane
Başvuru ve El Kitapları Dizisi:
1) Önasya Arkeolojisi Seramik Terimleri, *Tuba Ökse*
2) Çok Dilli Arkeoloji Sözlüğü
3) Arkeolojik Kazı Sistemi El Kitabı, *Veli Sevin*
4) Anadolu Kompozit Başlıkları, *Cevat Başaran*
5) Türkiye'de Müzecilik, *Erdem Yücel*
6) Resimlerle Antik Roma'da Mimarlık ve Mühendislik, *Fritz Kretzschmer*
Eğitici Çocuk Kitapları Dizisi:
1) Hititleri Boyayalım I (Kargamış)
2) Hititleri Boyayalım II (Zincirli)
3) Hititleri Boyayalım III (Yazılıkaya)
4) Hititleri Boyayalım IV (Malatya)
Satışını Yaptığımız Diğer Yayınlar:
1) Doğal Boyalarla Yün Boyama
2) Tarih Yazımında Arkeolojinin Önemi, *M. Taner Tarhan*
3) Heraklie Pontike, *Tayfun Akkaya*
4) Troia Arkeolojik Haritası
5) Monuments of Unaging Intellect *(R. Ousterhout-N. Başgelen)*
6) Nemrud-Kommagene, *Nezih Başgelen (Türkçe)/(İngilizce)*
7) Fotoğrafın Görsel Dili, *Gültekin Çizgen*
8- Aizanoi
9) Erken Osmanlı Sanatı/Beyliklerin Mirası

Bu kitabın amacı, Galatların Hellenistik Çağ Küçükasyası'nda oynadıkları tarihi rolün ortaya konulması ve konuya ilişkin antik kaynaklarla modern literatürde bulunan karmaşık bilgilerin sistemleştirilerek anlaşılır bir hale getirilmesidir. Bütün bunlar yazılırken, Galatların Hellen-Roma dünyası, özellikle Hellenistik krallıklarla ilişkileri geniş bir perspektif içinde anlatılmaya, böylelikle, Galatlar hakkında şimdiye kadar bilinenler, teoriler ve henüz anlaşılamayan noktalar sistematik bir biçimde bir araya getirilmeye çalışılmıştır.

ISBN 975-6899-62-X